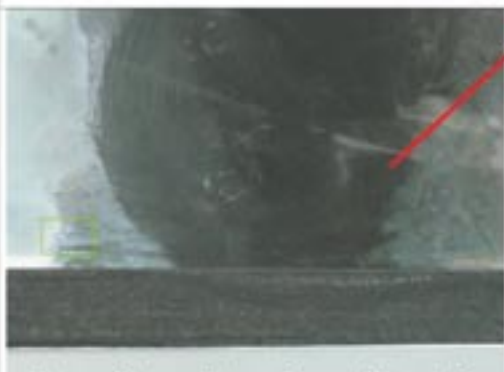

3.1 Obrazový atlas poškození skleněných deskových negativů

Atlas typických poškození fotografických negativů na skleněné plošce byl vypracován pro potřeby všech odborných pracovníků, kteří zpracovávají fotografické sbírky nebo pečují o jejich fyzický stav v archivech, knihovnách, muzeích nebo galeriích. Cílem bylo poskytnout detailní ukázky různých typů poškození, které se vyskytují v našich fondech a sbírkách, za účelem jejich jednoznačné identifikace.

3.1.1. Protokol atlasu poškození [1]

Atlas poškození je sestaven z jednotlivých protokolů. Každý protokol obsahuje daný druh poškození, které se vyskytuje na negativech se skleněnou podložkou. Protokol poškození je vždy složený ze dvou stran. Každá stránka obsahuje část textovou a část obrazovou. Textová část obsahuje základní vyhledávací hesla: název poškození, číslo protokolu, charakter poškození a místo poškození. Podle těchto hesel jsou na závěr Atlasu poškození zpracovány rejstříky. Dále je v textové části popis konkrétního poškození a popisy snímků. Obrazovou část tvoří dva snímky. Každý protokol obsahuje snímek plochy negativu s poškozením v odraženém světle, snímek detailu poškození na negativu v odraženém světle, mikroskopický snímek poškození v odraženém světle s měřítkem dle daného zvětšení a snímek detailu poškození v procházejícím světle.

Název poškození: <i>oxidací-redukční proces stříbra</i>	Číslo protokolu: 0001
Charakter poškození: <i>chemické poškození</i>	Místo poškození: <i>celá plocha</i>
Popis poškození: celá plocha negativu působením vzdušných sloučenin (podmínky uložení), autolýzou, papírovým oblépem a použitým lepidlem. Na povrchu vznikly stříbrné plátky, které dále degradují a mění svou barvu. Pro svůj vzhled se také nazývá - stříbrná rezavka	
	Snímek v odraženém světle: celá plocha negativu s různou intenzí poškození oxidací-redukčního procesu degradace stříbra, patrná aplikace matového, krycí nebo jiného nátěru
	Snímek v odraženém světle, detail poškození: viditelná aplikace matového nátěru, vzdušné reakce, stříbrná rezavka v různých intenzitách a různých barevných tónech

vyhledávací hesla

slovní popis

obrazová část

popisy snímků

3.1.2. Použité přístroje a podmínky fotografování [2, 3]

Pro zhotovení fotografických snímků typických poškození skleněných negativů byly použity následující přístroje, postupy a podmínky:

Snímek plochy negativu s poškozením v odraženém světle:

- fotografický přístroj Canon EOS 40D
- objektiv snímání EFS 17-85mm
- osvětlení FL – 16 Fluorescent light , lampy 4x4W Fluorescent Lamp, teplota chromatičnosti 5000K
- podložka negativu: Chromatografický papír Whatman 1
- přiložená tabulka se škálou šedá stupnice, Danes-Picta BST 13

Snímek detailu poškození negativu v odraženém světle:

- fotografický přístroj Canon EOS 40D
- makroobjektiv snímání FS 25-50mm
- osvětlení FL – 16 Fluorescent light , lampy 4x4W Fluorescent Lamp, teplota chromatičnosti 5000K
- podložka negativu papír Watman
- přiložená tabulka se škálou šedá stupnice, Danes-Picta BST 13

Mikroskopický snímek poškození v odraženém světle s měřítkem dle daného zvětšení:

- mikroskop trinokulár, Mikro ZTX – 3E na otočném stativu, zvětšení 10x
- mikrokamera HDCE – 30C, rozlišení 2048x1536 pixelů (3Mega-pixelů)
- osvětlení Leica CLS 50X se světlovody
- program zpracování a snímání mikroskopických obrázků ScopeImage Advanced
- podložka negativu: Chromatografický papír Whatman 1

Snímek detailu poškození v procházejícím světle:

- fotografický přístroj Canon EOS 40D
- makroobjektiv snímání FS 25-50mm
- prosvětlovací pult JUST Normlicht, Classic Line CL/DL typ 17269
- přiložené měřítko

Snímky byly zpracovány v grafickém programu Adobe Photoshop CS2.

3.1.3. Obrazový atlas

Atlas poškození negativů na skleněné podložce je uložen ve formátu pdf. a je přílohou této zprávy.

Literatura ke kap. 3.1

1. REY, Franciska. The AIC Guide to Digital Photography and Conservation Documentation. Washington, D.C.: American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, 2008.
2. <http://www.graphicsatlas.org> (staženo 3/2010).
3. <http://www.mediaconservation.org> (staženo 3/2010).

3.2 Restaurování a konzervace skleněných deskových negativů – praktické ověření vybraných metod a postupů

V této kapitole jsou popsány některé postupy konzervování a restaurování skleněných deskových negativů, které byly prakticky ověřeny v restaurátorských atelierech Národního archivu Praha a které jsou na tomto pracovišti používány.

3.2.1 Metody čištění skleněných podložek a citlivé vrstvy

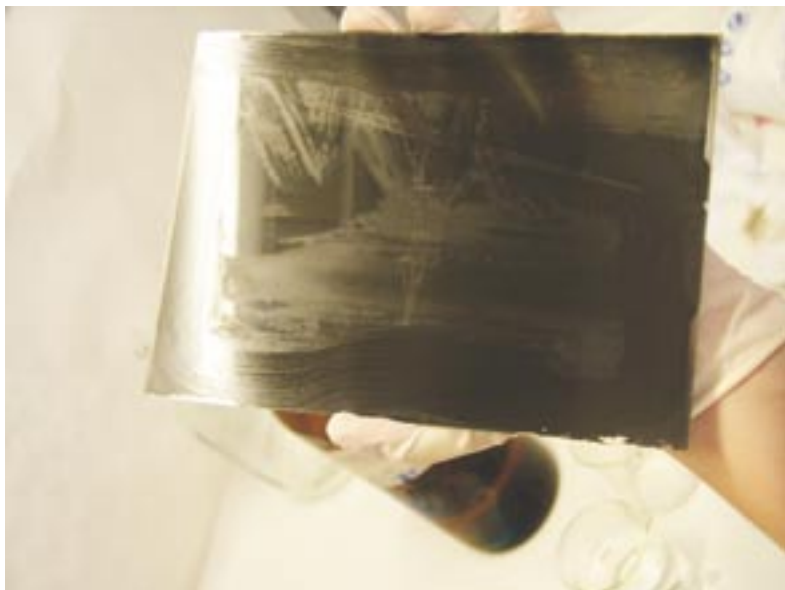
3.2.1.1 Skleněná podložka

Sklo negativu bývá nejčastěji znečištěno prachem a otisky prstů (finger print). Nedoporučuje se čistit sklo pouze mechanicky bez použití vhodného rozpouštědla, protože by mohlo dojít k jeho povrchovému poškození pevnými částčkami prachu. Pro samotné čištění se nejvíce osvědčily různé druhy vatových tampónů používaných v kosmetice, které jsou impregnovány rozpouštědlem.

Obr. 1 Příklad znečištěného deskového negativu

Při výběru rozpouštědla se postupuje podle jeho vzrůstající polarity, přičemž se doporučuje v první fázi čištění použít rozpouštědlo nepolární. Proto prvním krokem při čištění skla negativů je odstranění nečistot (prach, otisky prstů) pomocí vatových tampónů namočených do lékařského benzínu. V závislosti na míře a intenzitě zašpinění je možné pokračovat v čištění etylalkoholem nebo izopropylalkoholem, popřípadě jejich vodnými roztoky. Po aplikaci alkoholů nebo jejich vodných roztoků mohou - po jejich odpaření - na ploše skla vzniknout skvrny (obr. 2), což ukazuje na skutečnost, že nečistoty nebyly dokonale odstraněny.

Obr. 2 Skleněný negativ po čištění etylalkoholem

Po aplikaci alkoholů následuje čištění tampóny namočenými v destilované vodě. Účinnost čistícího procesu lze sledovat pomocí intenzity zašpinění vatových tamponů a též vizuální kontrolou čištěné plochy v odraženém světle (nedokonale vyčištěná místa jsou matná). Pokud je potřeba, opakuje se čištění alkoholovými roztoky a destilovanou vodou. Tento postup se může několikrát opakovat, přičemž je nutné zdůraznit, že poslední fázi celého procesu musí být vždy čištění destilovanou vodou.

Obr. 3 Skleněný negativ po prvním čištění destilovanou vodou

Mokrě vyčištěné sklo se nenechá samovolně vyschnout na vzduchu, ale vždy je vysušeno do sucha pomocí vatových tampónů

Obr. 4 Vyčištěný skleněný deskový negativ

Skleněné deskové negativy velmi často bývají znečištěny i na hranách skla, proto čištění těchto partií musí být věnována dostatečná pozornost, ale je nutné postupovat s maximální opatrností především v blízkosti citlivé vrstvy. Citlivá vrstva negativů bývá často mechanicky poškozena nebo její adheze ke skleněné podložce je narušena, a proto by při kontaktu s polárními rozpouštědly nebo čistícími tampóny mohlo dojít k jejímu nežádoucímu botnání, popřípadě odtržení.

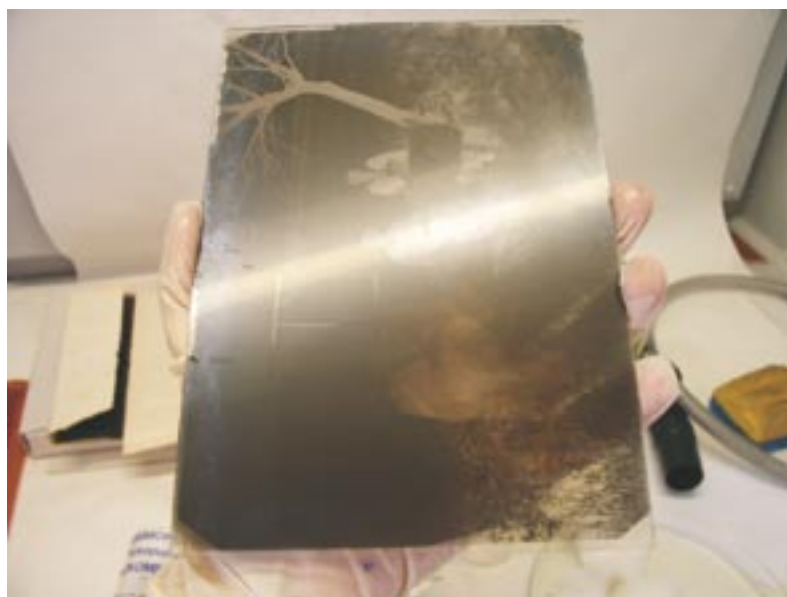
Obr. 5 Čištění hrany skla

3.2.1.2 Citlivá vrstva

Adheze citlivé vrstvy ke sklu může být v průběhu stárnutí narušena, proto není vhodné používat na čištění roztoky, které způsobují rychlé botnání želatiny. Značný problém při čištění citlivé vrstvy představují retuše, protože jsou většinou rozpustné ve vodě, alkoholech, ale někdy i v lékařském benzinu. Proto je nezbytné v těchto případech vyzkoušet jejich rozpustnost.

Mastné skvrny, otisky prstů a běžné nečistoty ulpělé na citlivé vrstvě jsou v první fázi odstraňovány vatovými tampóny namočenými v lékařském benzínu (tímto postupem však nelze odstranit otisky prstů, které jsou na citlivé vrstvě již delší dobu a vytvořila se „stříbrná zrcátka“).

Další krok čištění je závislý na fyzickém stavu citlivé vrstvy. Pokud citlivá vrstva je v dobrém fyzickém stavu následuje čištění nedenaturovaným etylalkoholem. Lze použít též vodně-alkoholové roztoky, přičemž v praxi se nejvíce osvědčily 60% roztok čistého etylalkoholu a 70% roztok propylalkoholu. Při čištění vodně-alkoholovými roztoky se postupuje rychle, v pravidelných tazích. Nakonec je citlivá vrstva vysušena proudem vzduchu z fěny, jehož teplota nepřesáhne 30°C.

Obr. 6 Citlivá vrstva deskového negativu před čištěním

Obr. 7 Citlivá vrstva deskového negativu po čištění

3.2.1.3 Odstraňování přelepů

Na ploše nebo citlivé vrstvě deskových negativů se mohou též objevit různé přelepy. V těchto případech je v první řadě nutné zjistit, zda nešlo o záměr autora. Ve sporných a nejasných případech je nezbytné konzultovat se správcem fondu nebo archivářem. Pokud je po konzultacích rozhodnuto, že přelepy budou odstraněny, je prvním krokem stanovení druhu (chemické složení) použitého lepidla.

Škrobová lepidla, bílé lepicí pasty, lepidla z mouky nebo klihová lepidla jsou odstraňována mechanicky po jejich předešlém navlhčení 0,5-1% vodným nebo vodně-alkoholovým roztokem Tylose MH 300 (metylhydroxyethylcelulóza). Na snímání je vhodné použít hladkou dřevěnou špachtli z měkkého dřeva, která po povrchu jen sklouzává a nepoškozuje povrch citlivé vrstvy.

*Obr. 8 Přelep deskového negativu
papírovou páskou*

Lepidla na bázi vodných disperzí syntetických polymerů lze aktivovat etylalkoholem nebo 5% roztokem Klucelu G (hydroxypropylcelulóza) v etylalkoholu. Postup je podobný jako u škrobových a klihových lepidel, zbytky roztoku Klucelu G jsou odstraněny etylalkoholem.

Lepidla různých plastových opravných pásek (například izolepa, 3M pásky, atd.) lze odstranit lékařským benzínem. Po aktivaci lepidlové vrstvy se většinou oddělují jako první nosné plastové pásky, následně je nutné odstranit zbytky lepidla (pokud lékařský benzin není dostatečně účinný, lze použít aceton nebo toluen).

Rozpouštědla jsou nanášena vatovým tampónem, ten je přiložen na místo přelepu a překryt nejlépe Petriho miskou, aby se zpomalilo odpařování rozpouštědla a prodloužil se čas jeho účinku. Další možný způsob aplikace rozpouštědel, respektive jejich par, je vložení rozpouštědlem nasáklého filtračního papíru do laboratorní kádinky odpovídajícího objemu a její přiklopení dnem vzhůru na místo přelepu.

3.2.2 Fixace fragmentů skleněných deskových negativů

Při manipulaci s křehkými historickými skleněnými negativy

dochází k jejich častému mechanickému poškození, které se projevuje vznikem prasklin, popřípadě úplným rozbitím a vznikem samostatných fragmentů. Tyto fragmenty mohou následně do sebe narážet, dochází k dalšímu odštěpování skleněných úlomků z hran skleněné podložky, poškozování nebo dokonce ztrátě citlivé vrstvy, popřípadě ztrátě samotného fragmentu. Proto se doporučuje stabilizovat popraskaný nebo rozbitý negativ. V kapitole 1.4.4 byly popsány různé způsoby stabilizace poškozených skleněných negativů, v následujících kapitolách bude popsán způsob stabilizace skleněného negativu pomocí nového podložního skla.

3.2.2.1 Metoda fixace fragmentů na podkladovém skle

Tato metoda je založena na zpevnění rozbitého nebo prasklého negativu novým podložním sklem, které je k poškozenému originálu přiloženo ze strany skleněné podložky. Výhodou tohoto způsobu je, že při zhotovování kontaktního pozitivu z restaurovaného originálu nedochází k deformování obrazu. Naopak nevýhodou je, že při podložení dochází k zesílení negativu (tloušťka tohoto sendviče se prakticky zdvojnásobí), což může následně způsobit problémy při uložení v depozitářích.

3.2.2.2 Použitý materiál

Podkladové sklo – jako podkladové sklo se používá čisté laboratorní sklo Superior typ 3446 síly 1,35mm (výrobce Marienfeld Laboratory Glassware, Německo), které dodává například firma Vitrum, s.r.o. Stříbrná Skalice.

Použitá lepidlo – na lepení je používán rýžový škrob, který se připravuje smícháním 1dílu škrobu a 3 dílů destilované vody a převařením na vodní lázni.

Fixační prostředek – na fixaci okrajů fragmentů u neúplně dochovaných negativů je používán 5% vodný roztok fotografické želatiny při teplotě 25-35°C

Fixační proužek japonského papíru – japonský papír s delšími vlákny o plošné hmotnosti 11-15 g/m²

3.2.2.3 Pracovní postup

Jednotlivé fragmenty negativu nebo celý prasklý negativ musí být před fixací důkladně očištěny (viz kap. 3.2.1).

Na prosvětlovací pult je položeno předem uříznuté sklo o rozměrech, které jsou ze všech čtyř stran přibližně o 1-2 mm větší než originál, na toto sklo jsou položeny fragmenty restaurovaného negativu citlivou vrstvou nahoru. Bez lepení sestavený negativ je překryt nekyselou lepenkou, která je na každé straně o 0,5-1 cm menší než originál. Tato lepenka slouží jako pomocný krycí materiál. Takto sestavený negativ je přenesen z prosvětlovacího pultu na mírně vyvýšené místo, které umožní lepší oblepení okrajů. Jako podklad se osvědčily nelakovaná prkénka nebo desky, na které je položen připravený negativ na podložním skle, tak aby jeden okraj mírně vyčníval a tím byl dobře přístupný lepení (obr. 10). Od tohoto okraje (od středu hrany skla po jeho okraj) je negativ postupně zatěžován těžítka, aby kontakt rozbitého negativu s podložním sklem byl dokonalý.

Obr. 10 Detail rohu – sklo negativu na podkladovém sklu

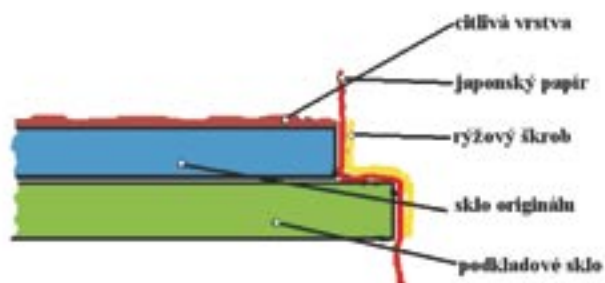
Proužek japonského papíru, kterým je originál přilepen k podkladovému sklu, je postupně přilepován přes zatěžkaný okraj, tenkým štětečkem je natírána pouze hrana negativu, přesah a hrana podkladového skla (obr. 11). Začátek proužku japonského papíru přesahuje přes okraj čelní hrany a též přelepen přes sklo rozbitého negativu, přesah a hrana podkladového skla. Konec proužku je zakončen ohnutím do tvaru písmene „L“ na následující hraně. Tímto způsobem jsou ochráněny hrany a nemůže docházet k odtrhávání okrajů spojovacího proužku japonského papíru. Zatížení negativu je ponecháno až do úplného zaschnutí přelepu. Druhá hrana je lepena obdobně, opět je mírně předsazena přes okraj podkladu a přes ochrannou nekyselou lepenku od středu ke krajům mírně zatěžkána těžítky. Začátek proužku japonského papíru je lepen na zaschlý konec proužku použitého na zpevnění první hrany tak, aby se mírně překrývaly. Proužek však není lepen od samotného počátku, čímž se zabrání případnému odtržení zpevňovacího proužku. Zakončení přelepu druhé hrany se opakuje opět ohnutím proužku japonského papíru za další roh. Po zaschnutí je přilepen další proužek japonského papíru. Přelepení poslední hrany je nejjednodušší, protože proužek japonského papíru je vlepen rohy, které již byly zpevněny. Postup lepení proužků japonského papíru je znázorněn na obr. 15.

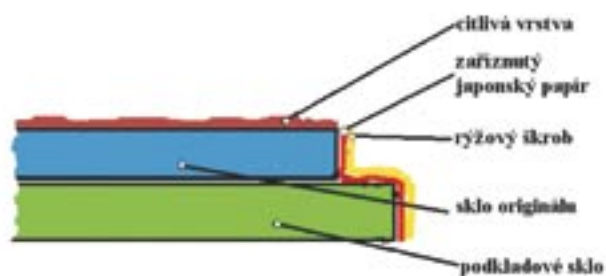
Obr. 11 Detail přilepování proužku japonského papíru

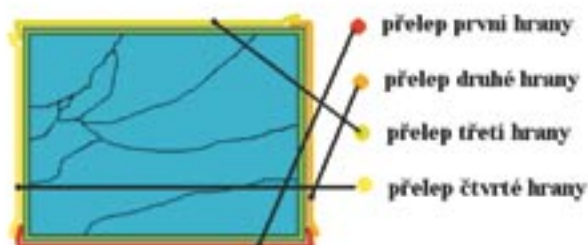
Obr. 12 Detail robu po přilepení fixačního proužku japonského papíru

Obr. 13 Schéma jednotlivých vrstev při přilepení fixačního proužku

Obr. 14 Schéma jednotlivých vrstev po oříznutí okrajů proužků

Obr.15 Postup při lepení fixačních proužků

Po oblepení všech hran japonským papírem a řádném zaschnutí, je přesahující japonský papír oříznut. Na ořezávání je vhodné použít samotný břit z tzv. technického nože, který je dostatečně ostrý a navíc

ho lze snadno tvarovat (ohnout). Japonský papír je ořezáván krátkými tahy směrem od emulze ke sklu. Po oříznutí zůstává japonský papír přichycen ke sklu pouze v místě, kde byl natřen škrobem (obr. 14).

V případě, že některé části negativu chybí, lze okraj neúplného negativu v místě lomu zafixovat k podkladovému sklu cca 5% vodným roztokem fotografické želatiny. Je dobré pracovat na prosvětlovacím pultu, protože je dobré neustále vizuálně kontrolovat kontakt fixační želatiny s okrajem skleněné podložky fragmentu, protože v některých případech dochází k zatečení roztoku želatiny pod skleněnou podložku nebo nedostatečnému přilnutí ke sklu.

Z negativů zrestaurovaných touto metodou lze zhotovit kontaktní fotografii nebo je možné negativ naskenovat na plochém prosvětlovacím skeneru. Místa sestavení fragmentů nebo praskliny jsou na digitálním obrázku viditelné. Tento nedostatek lze odstranit retuší restaurovaného negativu nebo naskenovaný obraz upravit vhodným grafickým programem.

3.2.3 Lepení želatinové vrstvy ke skleněné podložce

V případě nedostatečné adheze citlivé vrstvy ke skleněné podložce může dojít k jejímu dalšímu mechanickému poškození, popřípadě nevratné ztrátě. Proto se doporučuje citlivou vrstvu fixovat ke sklu. Jako vhodné fixační prostředek se osvědčila směs acetonu, etanolu a vody smíchané v poměru 1:1:2. Tento roztok je aplikován pomocí retušovacího štětce přímo na skleněnou podložku, citlivá vrstva je následně velmi opatrně štětcem ke sklu přitlačena, tak aby došlo k opětovnému spojení. Nakonec je na citlivou vrstvu nanesen 2% vodný roztok fotografické želatiny.

Obr. 16 Citlivá vrstva s nedostatečnou adhezí ke skleněné podložce

*Obr. 17. Citlivá vrstva po aplikaci
fixačního prostředku*

Pokud došlo vlivem účinku mikroorganismů k dezintegraci citlivé vrstvy, je nezbytné provést fixaci narušené části 0,5 – 1% roztokem želatiny s přídavkem etanolu, který je lokálně nanášen rozprašovačem.

*Obr. 18 Poškození citlivé vrstvy mikro-
organismy*

*Obr. 19 Fixace 0,5 – 1% roztokem
želatiny s přídavkem etanolu*

3.2.4 Transfer obrazové vrstvy na novou skleněnou podložku

V případě, že skleněný deskový negativ je rozlomen na několik částí, lze jednotlivé části poškozené citlivé vrstvy přenést na novou podložku a celý negativ opět rekonstruovat. Transfer citlivé vrstvy lze provést pouze u materiálů s želatinovou citlivou vrstvou.

Postup snímání obrazové vrstvy a přenos na novou skleněnou podložku je následující:

1. Zpevnění želatinové vrstvy – skleněný negativ nebo jeho fragment je ponořen na 5 minut do 2% vodného roztoku formaldehydu (teplota roztoku je 20°C).

Obr. 1 Vložení negativu do lázně 2% roztoku formaldehydu

2. Promytí destilovanou vodou – účinek formaldehydu je ukončen 5 minutovým námokem negativu v destilované nebo neionizované vodě

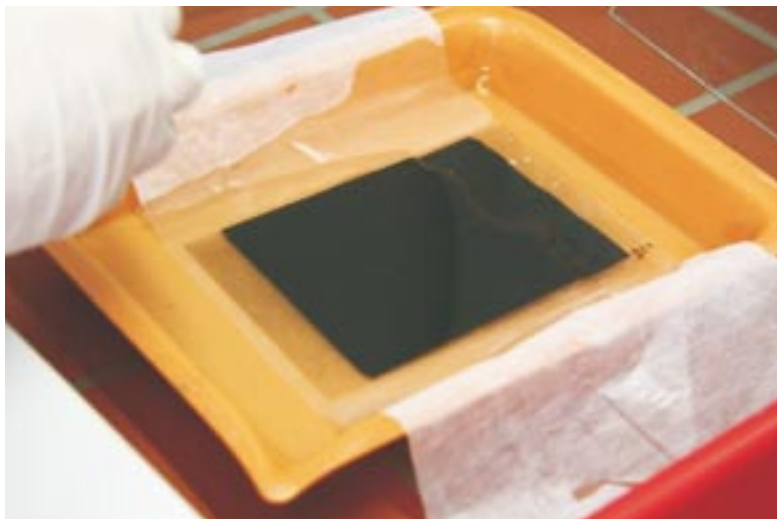

Obr. 2 Promytí negativu v destilované nebo neionizované vodě

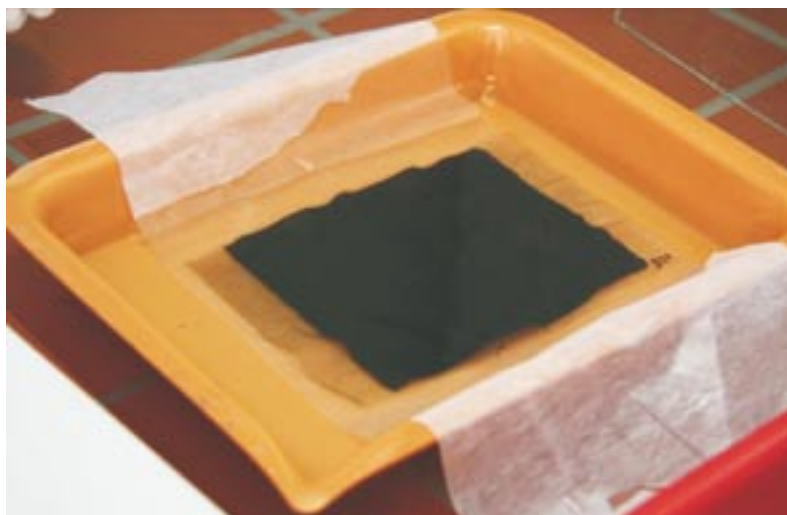
3. Promytý negativ je vložen na 40 – 120 vteřin do 1% vodného roztoku kyseliny fluorovodíkové (teplota roztoku je 20°C). Doba působení kyseliny fluorovodíkové je závislá na tloušťce citlivé vrstvy, velikosti plochy negativu a adhezi citlivé vrstvy k podložce. Po uvolnění citlivé

vrstvy v celé ploše negativu je vhodné ji neprodleně vyjmout z lázně kyseliny fluorovodíkové. Pro lepší manipulaci s uvolněnou citlivou vrstvou se velmi osvědčil podklad z netkané textilie.

4. Uvolněná citlivá želatinová vrstva je pomocí netkané textilie pře-

Obr. 3 Vložení negativu do 1% roztoku kyseliny fluorovodíkové

Obr. 4 Uvolňující se citlivá vrstva od skleněné podložky

Obr. 5 Transport citlivé vrstvy na netkané textilii

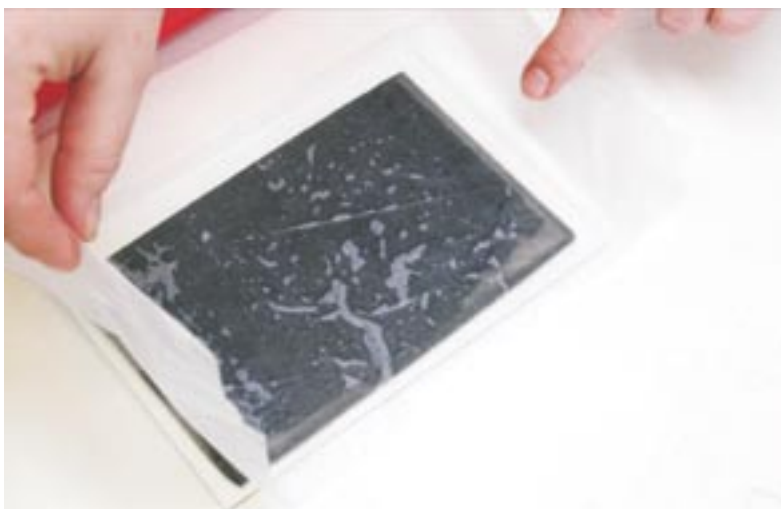
nesena k závěrečnému promývání v destilované nebo neionizované vodě, které trvá přibližně 15 – 20 minut při teplotě 20°C. Požadovanou účinnost promývání zajišťuje trojnásobná výměna vody (přibližně každých 5 minut). Doba praní je závislá na velikosti negativu a tloušťce citlivé vrstvy.

5. Přenos citlivé vrstvy na novou skleněnou podložku.

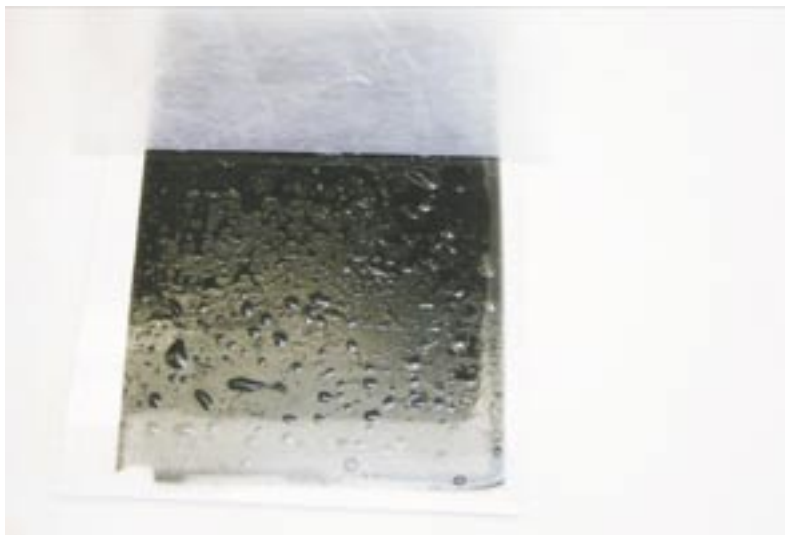

*Obr. 6 Promývání samotné citlivé vrstvy
v destilované nebo deionizované vodě.
Pro lepší manipulaci je použita netkaná
textilie*

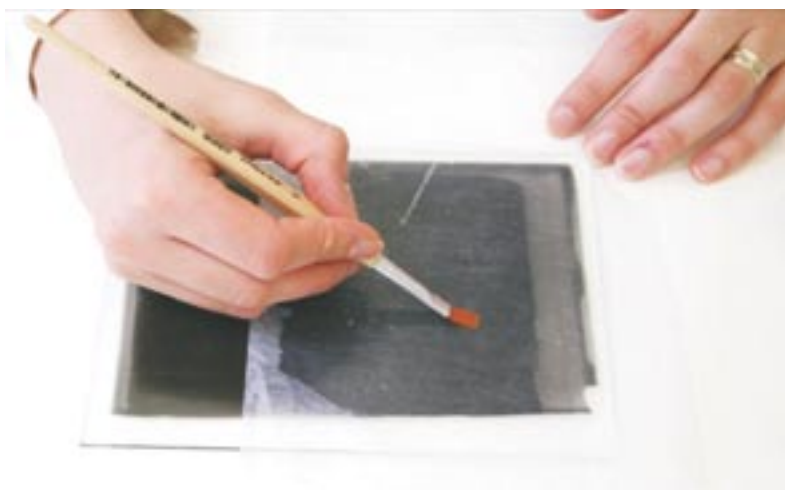
Vzhledem k tomu, že dochází k botnání želatiny a tím k rozměrovým změnám, je nezbytné, aby nová podložka byla cca o 10% větší než původní podložka. Povrch nové skleněné podložky (nejlépe borosilikátové sklo o tloušťce 1 – 2 mm) musí být absolutně čistý, proto se nejdříve ponoří na 18 hodin do chromsírové lázně. Následně je podložka důkladně opláchnuta vodou a ponořena do 5% vodného roztoku uhličitanu sodného (neutralizace zbytků kyseliny). Aby přenesená želatinová vrstva dokonale přilnula ke skleněné podložce, je po okrajích pipetou nanesen 2% vodný roztok želatiny. Pomocí netkané textilie je citlivá vrstva přenesena na novou upravenou podložku, případně vzniklé vzduchové bubliny jsou přes netkanou textilií odstraněny štětcem. Po opatrném odstranění netkané textilie je negativ sušen na volně na vzduchu při laboratorních podmínkách.

*Obr. 7 Přenos citlivé vrstvy pomocí
netkané textilie na novou podložku*

*Obr. 8 Viditelné vzduchové bubliny
vzniklé mezi citlivou vrstvou a sklem*

*Obr. 9 Odstranění vzduchových bublin
pomocí štětce*

*Obr. 10 Citlivá vrstva na nové podložce
bez vzduchových bublin*

Vzhledem k tomu, že popsaný pracovní postup využívá řadu zdraví nebezpečných látek (formaldehyd, kyselina fluorovodíková, chromsírová směs), je nutné pracovat v digestoři a používat ochranné pomůcky (chirurgické rukavice, brýle, případně respirátor).

Výzkumná zpráva projektu

„Zpracování postupu na zachranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění.“

část B

Archivní zpracování

1. Úvod do problematiky

(Emilie Benešová)

2. Prvky popisu analogových fotografických dokumentů – archiválií

(Emilie Benešová)

3. Výklad pojmů

(Emilie Benešová)

4. Způsoby archivního popisu fotografických dokumentů užívané v některých evropských pamět'ových institucích. Příklady, analýzy, srovnání

(Pavel Baudisch)

5. Soupis použité a související literatury

(Pavel Baudisch, Emilie Benešová)

1. Úvod do problematiky

Přesto, že hlavním předmětem výzkumu byly téměř výhradně skleněné negativy, část věnovaná archivnímu zpracování může být více obecná. Pravidla archivního zpracování jsou pro všechny typy analogových fotografických dokumentů společná – mění se pouze některé technické údaje. V tomto směru jde výzkumná zpráva nad rámec původního zadání.

Návrh pravidel pro archivní zpracování vychází z našich dosavadních zkušeností, ze zkušeností pracovníků muzeí a především z mezinárodních a vybraných národních standardů, z nichž lze akcentovat Norský národní standard a projekt SEPIADES (viz dále). V ČR nebyla v rámci archivnictví nikdy souhrnně zpracována.

Následující texty jsou buď informativní, shrnující dosavadní poznání a zkušenosti a jejich cílem je především upozornit na úskalí, s nimiž je třeba počítat při archivním zpracování fotografií; další kapitoly jsou určeny k odborné diskusi.

1.1. Klasifikace archivních dokumentů podle druhu nosiče a způsobu záznamu (kódování) informace¹

¹ *Klasifikaci dokumentů podle druhu nosiče a způsobu záznamu informace představil poprvé Jiří Ružička v nepublikované studii „Koncepce mikrografických a reprografických služeb a ochrany a konzervace audio a video dokumentů Státního ústředního archivu v Praze“, zpracované v r. 1996*

² *Termín dokument se na tomto místě používá ve smyslu definice: „Dokument je informační pramen tvořený nosičem informací v podobě hmotného předmětu a množinou dat či informací na něm (v něm) fixovaných a formálně i obsahově uspořádaných.“ (Oborový archivní slovník, Praha 1983)*

³ *Předmětem hlavního zájmu této zprávy jsou analogové (obrazové) fotografické dokumenty na transparentní podložce, konkrétně – skleněné negativy*

Archiválie lze klasifikovat různými způsoby, v archivnictví je nejvíce používaná klasifikace podle diplomatických kategorií, což je dáno těsným spojením oboru s pomocnými vědami historickými. Pro potřeby dlouhodobého uchování archiválií je však třeba rozlišovat archivní dokumenty² podle druhu použitého nosiče a způsobu záznamu (kódování) informace. Tato kritéria jsou rovněž rozhodující pro volbu vhodné reprografické metody. Téměř každý druh nosiče a způsob záznamu informace vyžaduje jiné podmínky pro uložení (archivaci) a poněkud odlišný je způsob archivního zpracování/zpřístupnění. Pro potřeby výzkumu byla použita zjednodušená forma této klasifikace:³

- **písemné analogové dokumenty na papíře** tvoří nejpočetnější skupinu dokumentů uložených v archivech. Do této skupiny řadíme aktové materiály – písemné záznamy na volných listech nebo svázané do knih, rukopisy, některé tisky (kromě ušlechtilých fotografických tisků) apod.

- **písemné analogové dokumenty na pergamenu** mohou mít také podobu jednotlivých listů či vázaných celků. Často bývají opatřeny důležitým obrazovým doprovodem, který v některých případech může převažovat nad jejich písemnou částí (např. Velislavova bible)

- **(písemné) digitální dokumenty**, dokumenty v elektronické podobě jsou uloženy na nejrůznějších typech nosičů magnetických, optických, kombinovaných ap. Vyskytují se v archivech stále častěji

- **obrazové analogové dokumenty na papíře** – např. mapy (kartografická díla), plány, kresby, malby, grafické listy, černobílé a barevné fotografické snímky. Pro posledně uvedené lze použít (na hierarchicky nižší úrovni) termín **fotografické**

dokumenty/vyobrazení (fotografie), což je zároveň klasifikuje i ve vztahu k technice jejich pořízení – způsobu záznamu

- **obrazové analogové dokumenty na transparentní podložce** představují poměrně početnou skupinu dokumentů, kde nosičem informace je průhledná či průsvitná podložka. Kromě fotografických dokumentů – negativů a diapozitivů na skleněné desce i na plastové podložce a mikroforem (mikrofilmů a mikrofiší), sem spadají i malby, grafické listy, mapy a fotografie (pozitivy) zhotovené na průhledných a průsvitných podložkách

- **obrazové digitální dokumenty** uložené na různých typech nosičů a **digitalizované obrazové dokumenty**, jimiž rozumíme kopie/reprodukce analogových archiválií, které zároveň slouží jako jeden z prostředků základní ochrany analogových dokumentů/archiválií (písemných i obrazových) před jejich poškozením

- **zvukové analogové dokumenty** uložené na mechanických (fonografické dráty, válečky, gramofonové desky) a magnetických (magnetofonové pásky, kazety) nosičích. Způsob záznamu zvukových dokumentů může být rovněž **digitální**.

- **dokumenty multimediální, a to analogové i digitální** (filmové pásy různých formátů, videokazety; nosiče digitálních dat)

- **ostatní dokumenty** nám umožní specifikovat předměty, které nejsou dokumenty v pravém slova smyslu, ale mají nepochybně dokumentární hodnotu. Jsou to buď předměty, které jsou součástí jiných dokumentů (pečetí, tkanice, kování, knižní vazby) nebo mají vypovídací hodnotu samy o sobě (pečetidla, raznice, razítka apod.)

Shrnutí:

Jak již bylo řečeno, tento způsob klasifikace archivních dokumentů je důležitý především ve vztahu k jejich archivaci. Každý z nich vyžaduje jiné podmínky pro dlouhodobé uložení – teplotu, vlhkost, ukládací prostředky i ukládací zařízení. Křehkost skleněných negativů (fotografických dokumentů obecně) a jejich špatná čitelnost (je nutné odpovídající technické vybavení⁴) nedovoluje předkládat tyto archiválie badatelům k přímému studiu. V první fázi archivního zpracování je tedy potřeba důkladně prozkoumat archivní soubor z hlediska vnější formy archiválií, vyhodnotit jejich fyzický stav a zvolit vhodný způsob zpracování i pořízení reprodukce, která bude poskytnuta badateli.

⁴ *Negativy sice lze „čistit proti světlu“ at' již umělému či dennímu, ale působením jeho škodlivých složek (infračerveného a UV záření) dochází k jejich poškození.*

1.2. Zdroje fotografických dokumentů (akvizice)

Fotografické dokumenty přicházejí do archivů několika cestami. Jejich největším zdrojem jsou **úřední registratury a osobní fondy** (rodinné a rodové archivy, pozůstalosti). Většina státních úřadů a dalších veřejnoprávních institucí si pořizovala (pořizuje) vlastní fotografickou (ale např. i zvukovou) dokumentaci, v níž se odráží jejich činnost. Tuto část úřední registratury archiváři opomíjeli a pro

tyto typy dokumentů například nebyly (nejsou) stanoveny skartační lhůty a většinou na ně nebyl uplatňován archivní dohled. Částečně to mohlo být způsobeno tím, že fotografická dokumentace byla uložena mimo vlastní spisovnu instituce, často byla umístěna přímo ve fotoateliérech a spravoval ji obvykle rezortní fotograf, takže archivářům nebyla předkládána ke kontrole. Pokud archiváři ve spisovnách fotografickou (případně jinou než písemnou) dokumentaci objevili, předali ji raději muzeu či některému specializovanému archivu a pokud oslovené instituce neprojeví zájem, byla zničena (skartována). Tím došlo nejen k rozdělení archivních souborů, v důsledku nedodržení provenienčního principu (vazby na původce), ale často také ke ztrátě cenných informací. Přitom v řadě případů bylo vytváření fotografické dokumentace pro veřejnoprávní instituce jednou z hlavních náplní jejich činnosti (např. tiskové agentury) nebo prostředkem pro realizaci hlavní náplně jejich činnosti (např. výzkumné ústavy pozemních staveb, dopravní atp.).

Osobní fondy (rodové archivy, rodinné archivy, ale i fondy velkostatků) obsahují značné množství fotografických dokumentů a jsou významným zdrojem informací nejen ve vztahu ke konkrétní osobě a rodině, ale podle společenského postavení původce vypovídají i o dalších osobách, místech a událostech, kterých se původce osobně nebo zprostředkovaně (prostřednictvím fotografií) účastnil. Jsou nenahraditelným zdrojem informací pro etnology, sociology a v neposlední řadě také pro historiky fotografie. Obdobné informace přinášejí fotografické dokumenty zrušených fotografických ateliérů, které občas přicházejí do archivů (častěji do muzeí). Kromě toho, že vypovídají o činnosti svého původce, dokumentují výborně určitý region (portréty osob, architektura nebo např. stavební práce, významné události atp.).

Dalším zdrojem fotografických dokumentů jsou **dary** a případně **nákup** od fyzických osob za účelem vytváření či doplňování archivních sbírek. Takové přírůstky jsou cíleny především na určitou historickou událost (Pražské povstání 1945, Rok 1968, 1. světová válka), lokalitu, osobnost apod. Většinou jsou dílem amatérských či příležitostných fotografů, což jim ovšem nijak neubírá na významu. Cílem těchto akvizic je doplnění stávajících archivních sbírek, protože pro jejich zpracování je důležité mít k dispozici velké množství srovnávacího materiálu z různých zdrojů, nebo vytváření sbírek nových. Některé archivy na tomto základě pořizují „sbírky soudobé dokumentace“, kdy na základě smluv uzavřených s místními fotografy nechávají dokumentovat události regionu (lokality, osobnosti atd.).

Depozita uložená v archivech na základě smlouvy o úschově většinou podléhají větším omezením pro badatelské (i jiné) využívání archiválií. Podmínky jejich využívání/zpřístupnění stanovil původce, v jehož vlastnictví zůstaly, a jedině on s nimi může disponovat, avšak péče o tyto archiválie byla zcela přenesena na archiv, tedy stát.

Další fotografické dokumenty pořizuje archiv svou **vlastní činností**. Největší podíl mají bezpečnostní mikrofilmy (negativy) a jejich matriční a studijní kopie. Zhotovují se za účelem ochrany archiválií před jejich totálním zničením (bezpečnostní mikrofilm) a také z důvodu preventivní ochrany, tj. náhradou za originální materiály se předkládají badatelům ke studiu (studijní kopie). Režim bezpečnostního snímkování,

evidence, uložení a následné kontroly bezpečnostních mikrofilmů jsou složitou záležitostí, a nejsou předmětem této výzkumné zprávy.

Jedním z dalších zdrojů fotografických dokumentů jsou pracovní cesty archivářů do zahraničních archivů s cílem zjištění existence **archiválií bohemikálního charakteru**. Tato mnohdy systematická činnost probíhá od samého vzniku státních archivů (1954). Z cest archiváři přiváželi mikrofilmy (negativy) s reprodukcemi vybraných bohemik. V 50. letech minulého století zamýšlela tehdejší archivní správa vést společnou evidenci těchto archiválií, ale projekt se nakonec neuskutečnil.⁵

Archivy dále pořizovaly reprodukcce archiválií pro výstavy a publikace klasickým fotochemickým procesem. Z takto pořízených negativů, diapozitivů a zvětšenin pak vytvářely **sbírky reprodukcí archivních dokumentů**. Ty však byly dále jen těžko využitelné, přesto se v archivech uchovávaly. Analogové reprodukcce dnes nahradily reprodukcce digitální.

Shrnutí:

Fotografické dokumenty přicházejí do archivů nejen v rozmanitých formách (druzích), ale také z nejrůznějších zdrojů. Kromě archivních souborů tvořených výhradně fotografickými dokumenty, mohou být v rámci archivních souborů „uspořádány“ do samostatných skupin (obvykle uložených na konci archivního souboru) nebo tvoří přílohu spisu. Způsob uspořádání poskytuje cenné informace, protože oba druhy archiválií se vzájemně doplňují. Od způsobu uspořádání se odvíjí volba vhodných podmínek pro dlouhodobé uložení (např. oddělení od písemných archiválií) a zpracování, přičemž nejdůležitějším kritériem je provenienční princip.

1.3. Fotografie jako historický pramen

Od prvopočátku plnila fotografie různé funkce. Její úloha i postavení ve společnosti se měnilo/rozvíjelo nejen v souvislosti s rozvojem vědy a techniky, ale také v souvislosti s hospodářskými, politickými i společenskými proměnami, které především měly vliv na to, která složka (motiv, kompozice obrazu, použitá technika, fotografický materiál apod.) fotografického obrazu (jeho možnosti) v dané situaci byla akcentována a vystupovala do popředí.

Fotografické obrazy byly především v době svého vzniku (asi do poloviny 50. let 19. století) určeny výhradně pro **paměť, zachycení okamžiku**, který měl být na věky uchován. Byly určeny spíše pro movitější vrstvy obyvatel, kteří si jimi zdobili stěny svých příbytků. Fotografický obraz v podobě daguerrotypie se pomalu šířil a v krátké době téměř nahradil malířskou portrétní miniaturu.⁶ Vedle portrétního motivu se postupně uplatňoval nový motiv – významné události, akce.⁷ Kromě „zachycení okamžiku“ získává fotografický obraz postupně další dimenze.

Od 2. poloviny 19. století se fotografický obraz pozvolna stával významným **zdrojem informací, pramenem poznávání**. Nové

⁵ V Národním archivu tvoří tyto materiály samostatnou řadu (sérii) archivního souboru *Sbírka mikrofilmů*.

⁶ Prvními daguerrotypisty byli především malíři oblíbených portrétních miniatur, kteří svá fotografická díla adjustovali podobným způsobem.

⁷ Jedním z nejstarších „akčních“ snímků na světě je slavnost Božího těla na Zeleném trhu v Brně (1841)

technické (fotografické) vynálezy (mokrý kolódiový proces), ale také hospodářské a politické poměry v monarchii přispěly k masovému rozšíření fotografie a k její všeobecné oblibě. Formát vizitek a kabinetek poskytoval nové možnosti (např. vytváření rodinných alb) a postupně vytlačoval fotografické obrazy zavěšované na stěny. Rodinné fotografické obrazy postihují každodenní život, včetně jeho sociálních aspektů, dokumentují významné rodinné události i společenské akce. Fotografové pořizovali snímky významných událostí – otevření Prozatímního divadla (1862), Umělecké besedy (1863), založení Sokola atd. – čímž mimo jiné přispívali k šíření vlastenectví a národní hrdosti. Vizitky a kabinetky a samozřejmě také další historické fotografické formáty – profesionální (např. Mignon, Princesse, Promenade atd.), amatérské (např. Adele, Ferdinand, Helene atd.), čtvercové (např. Paris, Madrid, London atd.), jejichž zdobné potisky (reversní strany) byly do jisté míry odrazem soudobého výtvarného umění, se staly významným sběratelským artiklem, který byl dostupný lidem bez rozdílu společenského postavení. Portréty herců, politiků, ale také fotografické obrazy pamětihodností a snímky cizích krajů se stávaly součástí sběratelských alb. Oblíbené byly v ateliéru aranžované obrazy např. řemeslných profesí. Prostřednictvím těchto aranžovaných fotografických obrazů se fotografové často pokoušeli ovlivňovat smýšlení lidí.

Význam fotografie ještě stoupl v souvislosti se zdokonalením tiskových technik. Fotografie bylo možné celkem kvalitně otiskovat v novinách a časopisech, a tedy je zprostředkovat většímu okruhu lidí. Formuje se nová skupina „momentních“ fotografií, kteří nepotřebují ke své práci ateliér, ale přesouvají se do terénu. Prostřednictvím fotografie **dokumentují** důležité stavby – tunely, mosty, železniční tratě – a tyto fotografie jsou zároveň svědectvím o zásazích do krajiny atd.; události (např. Světová výstava ve Vídni), ale také slouží praktickým potřebám. V této době byla pořízena mimo jiné rozsáhlá fotodokumentace výrobních podniků v Čechách či fotodokumentace Schwarzenberských statků atd. S rozvojem cestování a turistiky přináší fotografie nové informace a stávají se věrohodným důkazem o návštěvě konkrétního místa.⁸ Záhy se projevuje snaha o pořízení systematické fotodokumentace významných památek, což souvisí mimo jiné i s vydáváním velkých knižních podniků (podnětem bylo např. dílo A. Sedláčka, Hradů, zámek a tvrzů Království českého, v jehož pozdějších dílech nahradily fotografie ilustrace bratrů Liebscherů ad.) a také s působením nového fenoménu – pohlednic⁹. Do fotografie začíná stále více pronikat amatérský prvek, což souvisí s vývojem fotografické techniky, která je stále dostupnější většímu okruhu lidí.

Celá řada **vědních oborů** se snaží nalézt pro fotografii praktické uplatnění a tyto snahy ještě zesílily po zveřejnění objevu W. C. Röntgena. Na přelomu 19. a 20. století vzniká v českých zemích celá řada ústavů, škol a laboratoří zabývajících se výukou, zkoumáním a praktickým využitím fotografie a fotografických procesů.

Na konci 19. a na počátku 20. století jsou patrné snahy přiblížit fotografii **umělecké tvorbě**. Především pomocí vhodné optiky se fotografové snažili zachytit náladu a atmosféru snímané scény. Pro toto období je příznačné užívání ušlechtilých fotografických tisků, které dovolily

⁸ V této době se formuje dokumentární fotografie, která je dnes označována jako etnografická. Přináší nejen obrazy z českých zemí, ale také z daleké ciziny – např. A.V. Frič a jím pořízená fotografická dokumentace indiánských kmenů Jižní Ameriky, jejich kultury, zvyků apod.

⁹ Počátky pohlednic spadají do 70. let 19. století a lze je zařadit do kategorie ušlechtilých fotografických tisků, které v 60. letech 20. století nahradila technika ofsetového tisku.

fotografii více se přiblížit výtvarnému umění. Výsledný obraz mohl fotograf výrazně ovlivnit různými zásahy a každý z nich byl v zásadě originálem.

Konec 19. století s sebou přináší tzv. zpravodajskou, **reportážní fotografii** informující o aktuálních událostech. „Reportážní“ fotografové byli někdy velmi pohotoví,¹⁰ avšak bojiště první světové války nalezneme spíše na „amatérských“ fotografiích přímých účastníků. Pohotově byly zaznamenávány události dokumentující dění kolem vzniku Československa a příjezdu T. G. Masaryka do Prahy. Stále čteněji vydávané noviny a časopisy potřebovaly rychlé „zásobování“ obrazy dokumentujícími aktuální události, což v této době již umožňoval technický pokrok (např. fotoaparát Rolleiflex). Vznikla řada agentur poskytujících rychlé obrazové zpravodajství (Centropress, Press Photo Service ad.).

¹⁰ Např. *sarajevský atentát (1914)* zachytil Jaroslav Bruner-Dvořák.

Hospodářský růst po skončení 1. světové války byl hlavním důvodem rozmachu **reklamní a propagační fotografie**, která našla uplatnění nejen ve vydávaných propagačních tiskovinách, ale také na výstavách a různých prezentačních akcích (např. Baťa Zlín).

Dvacátá léta 20. století znamenala oživení zájmu o **krajinářskou** fotografii a **žánrové** snímky. Ve středu pozornosti fotografických objektů se ocitá město, ulice, každodenní život. Fotografie vykazovaly mimo jiné i **sociální aspekt** v podobě působivých snímků žebráků, trhovců a představitelů dalších sociálních i etnických skupin.

Všechny uvedené funkce plní fotografie do dnešních dnů. Analogová data byla nahrazena digitálními, temná komora počítačem, paměťové karty téměř zlikvidovaly výrobce klasického fotografického filmu nebo alespoň silně zredukovaly jejich produkci a softwarové prostředky nahradily chemické procesy. Nezáleží na tom, kolik snímků pořídíme (často vzniká spousta balastu), protože je to levné a máme možnost snadného výběru. Kromě dokumentární a informační hodnoty fotografického dokumentu je kladen důraz na jeho hodnotu výtvarnou a na působivost sdělení. To je často hlavním důvodem k manipulaci s fotografickým obrazem (informací).

Shrnutí:

Při popisu fotografií je důležité si uvědomit účel, za jakým byla fotografie pořízena, to nám dovolí zařadit ji do širšího kontextu a poskytnout badateli hlubší informace nejen o obsahu, ale i z dalších hledisek (např. amatérská, profesionální, aranžovaná, ateliérová atd.).

1.4. Fotografie jako objektivní odraz skutečnosti?

Většina z nás je přesvědčena, že fotografický obraz je věrným odrazem reality. Vyplývá to ze samotné podstaty fotografie: namířím objektiv na scénu či předmět a stisknu spoušť! Výsledkem je pravdivé zobrazení reality nacházející se před objektivem, **ale** – výsledný obraz je pouze dvojrozměrným zobrazením trojrozměrné předlohy, je na něm zachycena pouze ta část akce/scény, kterou obsáhne použitý objektiv a jejíž „výřez“ zvolil fotograf. Podstatnou roli hraje světlo,

použitý fotografický materiál atd. Výsledný obraz je ovlivněn fotografem, jeho smýšlením, estetickým cítěním atp.

Fotografické obrazy, jejich motivy, témata i ztvárnění byly vždy ovlivňovány aktuálními vnějšími poměry – společenskými, hospodářskými a politickými. Například během 2. světové války byly propagovány především fotografie zachycující úspěchy německé armády, které byly často buď aranžované nebo zmanipulované. V každé době mizely z fotografií nepohodlné osoby či symboly (nejen v sovětském Rusku, ale i u nás) nebo naopak byly do obrazu zakomponovány kladně smýšlející davy a v každé době velmi dobře fungovala (a funguje) cenzura a autocenzura (např. kromě jiných i prezident Masaryk dbal na to, aby na fotografiích vypadal důstojně). Působení vnějších vlivů je třeba si dobře uvědomit při popisu i při interpretaci fotografie.

Vždy byla možná manipulace s fotografickým obrazem, a tedy není výsadou digitálního věku (ostatně manipulace s informací nebyla/není výsadou fotografických dokumentů, manipulovalo/manipuluje se i s informací písemnou), ale digitální data lze pozměnit mnohem snáz a beze stop. Za účelem „vylepšení kompozice“ jsou do fotografických obrazů přidávány různé předměty či naopak odstraňovány rušivé prvky (sloupky el. vedení, větve apod.). Proti těmto typům manipulace nelze nic namítat, pokud je použijeme k úpravě fotografií z rodinné dovolené nebo v případě fotografií výtvarných. V případě reklamní fotografie nás manipulace s obrazem také nepohorší a někdy je dokonce žádoucí. Problémem se manipulace s fotografickým obrazem stává v oblasti (novinářské/reportážní) dokumentární fotografie, především pokud dojde k záměrnému zkreslení zobrazené situace, k posunutí významu ap. I když i v těchto případech je fotograf často veden dobrým úmyslem a chce pouze zvýšit působivost obrazu (a tím též honorář?!?).

Shrnutí:

Během archivního zpracování je třeba se pokusit o odhalení stop případné manipulace. To je možné v případě, že máme k dispozici originální negativ a dostatečné množství srovnávacího materiálu. Pak dokážeme většinu případů manipulace (fotomontáž, retuše apod.) rozeznat a často i odhadnout (interpretovat) za jakým účelem byly provedeny. V případě digitálních dat lze rovněž některé způsoby manipulace fotografického obrazu rozpoznat pomocí SW prostředků (dokonce vznikl vědní obor, který se speciálně zabývá forenzní analýzou digitálních dat).

1.5. „Čtení“ – popis a interpretace fotografického obrazu

„Čtení“ a následný popis fotografických dokumentů činí (nejen) archivářům problémy. Archiváři se často inspiroují zpracováním fotografií v muzeích (galeriích), což však může být zavádějící, a to vzhledem k tomu, že pro kurátora výtvarně zaměřených fotografických sbírek v muzeu/galerii je důležité hledisko výtvarného pojetí fotografického vyobrazení. Archivář by však měl upřednostnit jeho informační (dokumentární) hodnotu oproti hodnotě výtvarné.

Často se objevuje snaha popisovat nebo spíše interpretovat motivy zachycené na fotografii v „hierarchickém” uspořádání např. 1. plán a 2. plán nebo hlavní a vedlejší motiv.¹¹ Podle našeho názoru může být toto hledisko dobře uplatněno u výtvarné fotografie, kdy fotograf/autor komponoval obraz s určitým úmyslem. V tomto případě se předpokládá dobrá znalost osobnosti fotografa, jeho práce i dalších souvislostí, pak lze odhadnout, co autor zamýšlel sdělit především a co je na obraze zachyceno jen proto, aby byl působivější – to je však především otázkou interpretace/dedukce.

Popis fotografických obrazů často odpovídá zaměření konkrétní instituce (archivu, muzea apod.) nebo specializaci zpracovatele. Příklad rozdílného popisu a interpretace fotografického obrazu si můžeme vypůjčit ze studie Filipa Wittliche:¹²

¹¹ *Příklad: na fotografii stojí před Buckinghamským palácem luxusní automobil Volvo. Fotografii popisoval architekt, který viděl budovu paláce, před níž (nějakým nedopatřením) zastavil automobil. Manager automobilky viděl naopak luxusní automobil Volvo před budovou paláce. Který z obou motivů byl tím hlavním?*

¹² WITTLICH, Filip. *Fotografie jako pramen k dějinám válečného exilu*. In: *Sborník Historická fotografie*. Hradec Králové: 2006. s. 64nn.

Obr. 1 Anonym. Bez názvu (Ladislav Sitenský). Francie, 1940. In: Sitenský, 1997, s. 17

Obr. 2 Anonym. Bez názvu (Ladislav Sitenský). Francie, 1945. In: Sitenský, 1997, s. 18

Interpretace autora:

„Dva snímky zachycující Ladislava Sitenského ve Francii na začátku a konci války tak mohou vedle potvrzení prostého faktu, že Sitenský jako voják své okolí fotografoval (filmoval), představovat zároveň médium jako široké interpretační pole sevřené z jedné strany referenční zkušeností, z druhé jeho kódovanou povahou. Na starším snímku nevidíme, co je předmětem soustředěného zájmu portrétovaného. Zastaralý měchový fotoaparát a uniforma z první světové války však evokuje dobu, kdy nepřipravenou Francii očekávalo brzké zhroucení v bleskovém německém tažení roku 1940. Naproti tomu snímek filmování z konce války zachycuje také námět, o který se portrétovaný zajímá. Je náhodou, že trosky budovy jsou právě kostelem?

Pokud připustíme, že nejde o pouhou shodu okolností, ale o víceméně vědomý záměr, kdy kostel je znakem – symbolem, můžeme volbu vysvětlit vědomým nebo podvědomým spojením představy zničeného kostela s válečnou destrukcí duchovních a kulturních hodnot. Fotografie sama by potom byla více než pouhou momentkou z natáčení dokumentárního filmu. Byla by portrétem, který symbolizuje vlastní poslání fotografa: zachytit prostřednictvím zdánlivé jednotlivosti svým objektivem v reálném čase marnost i slávu lidského bytí.”
Příklad popisu zpracovateli různých zaměření:

Obr. 3

Převzato z: Klijn, Edwin – de Lusenet, Yola: SEPLADES. Cataloguing photographic collections [online]. Amsterdam: European Commission on Preservation and Access, 2004 [cit. 10. listopadu 2008], s. 15, 19 a 22–23.

URL: <http://www.knam.nl/ecpa/publ/pdf/2719.pdf>

1) Historické muzeum by snímek mohlo popsat jako: „Trip-penhuis na Kloveniersburgwal v Amsterdamu, postavený v letech 1660–1662 Justem Vingboonsem z popudu obchodníků se zbraněmi a bratrů Louyse a Hendricka Tripů“.

2) Jako doklad existence akademických institucí v Nizozemsku by mohl být popsán jako: „Královská nizozemská akademie umění a věd, 1972“ (protože v této budově sídlí akademie, jak uvádí tabule vedle dveří).

3) Další popis mohl poskytnout kurátor muzea automobilových veteránů: „Opel Cadet“ (protože jeden stojí před budovou).

4) Reklamní agentura akcentovala při popisu žánrovou stránku snímku: „Podzim v Amsterdamu“.

¹³*Dotazy badatelů jsou rafinované a je třeba se na ně důkladně připravit. Před časem jsme například vyhledávali „úsměvy prezidentských manželek“ a byl to problém, protože portréty manželek prezidentů máme uloženo několik set, ale nenapadlo nás při archivním zpracování poznamenat údaj o úsměvu. Nedávno se jeden novinář pokoušel zjistit, který z našich prezidentů byl levák. Zdánlivé maličkosti, které by však při pozorném „čtení“ a následném popisu usnadnily práci.*

Při prostém (slovním) popisu (motivu) obsahu fotografie by se archivář měl vyvarovat vyvozování subjektivních předpokladů, a nejprve popsat to, co na fotografii skutečně vidí. Pozornost je třeba zaměřit nejen na objekty, které jsou na fotografii zachyceny, ale také např. na počasí – svítlo slunce, pršelo, bylo bláto, sucho, kvetly stromy atd. Popis sebemenšího detailu nám v budoucnu ušetří mnoho práce.¹³ Teprve po důkladném prostudování všech souvislostí a získání dalších informací je možné se pokusit snímek interpretovat a tím poskytnout badateli další, velmi cenné informace.

Obr. 4

Příklad archivního popisu:

Uprostřed průjezdu (boční vstup do budovy Čs. rozhlasu v Balbínově ulici) leží český strážník. Na levé straně průjezdu stojí (levým bokem přitisknutý ke zdi) muž v klobouku a v tmavém plášti a se zbraní v ruce, nahlíží do průjezdu.

Možná interpretace:

Český strážník padl přímo u bočního vchodu obléhané budovy Čs. rozhlasu.

Pokud archivář disponuje potřebnými znalostmi a zkušenostmi, může poskytnout badateli i další informace. V úvahu připadají např. následující kritéria (nepovinné), která umožní interpretaci fotografického dokumentu a jeho zařazení do širších souvislostí:

- **autor = fotograf**, pokusit se zjistit co nejvíce údajů o jeho osobě, místě působení, žánru a o způsobu jeho práce. To nám může pomoci při zjišťování, zda-li a kde by mohly být k dispozici další snímky nebo originální negativy – srovnávací materiál. V případě další interpretace (netýká se popisu!) snímku můžeme v určitých případech usuzovat proč konkrétní snímek pořídil, za jakým účelem

- **použitý fotografický materiál a fotografická technika** mohou poskytnout informace o tom, zda jde o záběry amatérské, pořízené většinou z osobního zájmu (za pomoci „amatérské“ fotografické techniky na běžně dostupný fotografický materiál) či zda lze rozpoznat určité profesionální prvky, které dávají tušit např. přítomnost propagačních (propagandistických) účelů (profesionální vybavení i kvalitní materiál, který pro amatéra byl těžko dostupný). Znalost této problematiky nám může mj. pomoci fotografii datovat

- **způsob osvětlení** (ateliérové/venkovní), **aranžmá scény, výběr úhlu pohledu, ostrost** snímku – vypovídají o bližších okolnostech záběru, např. neostře snímky pořizovali většinou amatérští fotografové bez kvalitního vybavení a materiálu. Ateliérové snímky jsou naopak pečlivě nasvícené, zaostřené a většinou také naaranžované

- důležitý je kontext jednotlivých snímků např. na kinofilmu - ze sledu jednotlivých „obrázků“ lze vyčíst další informace, obdobnou vlastnost lze vysledovat i v chronologicky uspořádaných albech
- pokud máme k dispozici originální negativ, máme k dispozici informace o případných retuších, které mohou změnit význam fotografického obrazu
- nelze opomenout informace zaznamenané na reverzní straně fotografie
- motiv snímku je třeba chápat v historických souvislostech, protože žádný děj zachycený fotografickým obrazem není vytržen z historických souvislostí (kromě fotografických obrazů inspirovaných výtvarným uměním)

Shrnutí:

¹⁴ Viz studie Tomáše Jakla – *Rozjímání nad fotografií a jejím obrazem, kde mistrně nejen popisuje/srovnává dva snímky pořízené v krátkém časovém odstupu, ale také je interpretuje*. In: Kuděj, *Časopis pro kulturní dějiny*. Roč. 1. 1999. s. 60nn.

Prvořadým úkolem archiváře je přechíst to, co je na fotografickém snímku „napsáno“ pokud možno způsobem, který jednotlivé snímky vzájemně odlišuje, vše ostatní – dedukce, interpretace, podrobení fotografického dokumentu pramenné kritice – je především věcí historika (nebo dalšího zpracování) nebo toho, kdo chce fotografický dokument použít jako historický pramen a nikoliv jako pouhou ilustraci.¹⁴

1.6. Zásady správné archivace fotografických dokumentů¹⁵

¹⁵ Částečně převzato (upraveno) ze studie DOBRUSSKIN, Sebastian – HESSE, Wolfgang – JÜRGENS, Martin – POLLMEIR, Klaus – SCHMIDT, Marjen. *Průručka Základy archivace fotografií. Zvláštní vydání č. 1 časopisu Rundbrief Fotografie*. 4. rozšířené vydání. 2001.

Fotografické dokumenty jsou křehké svou podstatou (podložka, citlivá vrstva) i způsobem záznamu. Chemické procesy, které vedly k jejich zhotovení byly a jsou náročné a různorodé. Při jejich zpracování je třeba vzít v úvahu nejen obsaženou informaci, ale také to, že se jedná o objekt, který sám o sobě může poskytnout řadu informací např. z technického a technologického hlediska. S přihlédnutím k tomuto faktu je obtížné zachytit oba druhy informace nějakou reprodukcí a především z toho důvodu je třeba uchovat originál. Při archivaci fotografických dokumentů je tedy třeba dodržovat alespoň minimální zásady:

Obecně:

- vždy pracujte v čistých bílých bavlněných (nitěných) rukavicích
- na čištění nepoužívejte vodu ani saponáty
- prach a další nečistoty odstraňujte za pomoci fény nebo malého ventilátoru, lze použít velmi jemné štětce (kosmetické), z nichž je však nutné neustále odstraňovat prach
- v případě většího znečištění se poraďte s restaurátory
- nepoužívejte žádné kovové předměty, kancelářské sponky ani lepidla a lepicí pásky
- fotografické snímky označujte měkkou tužkou na reversní straně
- desky a filmy označujte speciálním popisovačem na straně podložky (NE na straně emulzní vrstvy!)
- spolu s restaurátory provádějte pravidelné kontroly fyzického stavu

Ukládací prostory:

- f. dokumenty ukládejte odděleně od ostatních typů archiválií; v ideálním případě ukládejte odděleně černobílé a barevné fotografické dokumenty; speciální prostředí musí být vytvořeno pro hořlavé materiály (nitrát celulózy) a materiály na podložce CTA (acetát celulózy)
- v depotních místnostech udržujte stabilní klimatické podmínky (tj. bez teplotních výkyvů a bez kolísání relativní vlhkosti)
- snížením teploty pod 20°C zamezíte nastartování chemických procesů u černobílých fotografií
- snížením teploty (kol. 0°C) v místě uložení barevných fotografií velmi zpomalíte proces jejich stárnutí
- hodnotu relativní vlhkosti je třeba udržovat pod 50%, při vyšší vlhkosti hrozí např. nebezpečí růstu plísní
- zajistěte tmavé prostředí, nejlépe bez oken (světlo poškozuje fotografie nevratně)
- nedovolte dlouhé a časté vystavování
- zamezte působení UV záření (časté a dlouhé exponování světlem), kromě nastartování chemických procesů způsobuje degradaci barviv
- zamezte působení infračerveného záření (tepla, tj. sluneční záření, halogenové i běžné žárovky), které fotografie nadměrně vysušuje
- zamezte přímému styku s vodou

Ukládací zařízení

- doporučuje se ukládat odděleně jednotlivé druhy desek (želatinové, kolódiové, ambrotypové, ferrotypové apod.) i další druhy nosičů fotografických dokumentů
- skříně a regály musí být z nekorodujícího a nehořlavého materiálu
- pro ukládání desek jsou vhodné zásuvkové skříně (tzv. kartotéční skříně), které lze použít v kombinaci s vhodnými ukládacími prostředky
- desky musí být umístěny vertikálně (nejlépe zavěšené bez možnosti posunu)

Ukládací prostředky (obalový materiál)

- obecně platí, že nesmí obsahovat žádné škodlivé příměsi, doporučujeme program Fotoarchiv; lze odkázat na ISO 18902: 2007 Zobrazovací materiály – Zpracované zobrazovací materiály – Alba, rámovací a uskladňovací materiály
- nelze používat běžné archivní krabice
- používejte různé velikosti (formáty) obálek a krabic s ohledem na rozměr nosiče
- nestohujte na sebe příliš mnoho fotografií (poškození otlakem a otěrem), jednotlivé snímky alespoň prokládejte speciálním papírem (lépe do obálek)
- desky a filmy adjustujte zásadně jednotlivě do speciálních obálek
- z plastových obalů lze použít polypropylén (PP), v žádném případě nepoužívat PVC

2. Prvky popisu analogových fotografických dokumentů – archiválií

Předkládaný návrh pravidel pro popis fotografických dokumentů vychází z doporučení mezinárodních standardů a mezinárodních normativních předpisů. Pro zpracování návrhu konkrétních popisných prvků byly využity dostupné národní standardy, které jsme buď přeložili zcela, nebo alespoň ty jejich části, které popisují klíčové oblasti (viz dále kapitola 4.). Přihlíželo se ke zkušenostem českých a slovenských archivů, muzeí a galerií. Návrh by měl zajistit možnost mezioborové i mezinárodní výměny dat.

Problematika zpracování archiválií obecně, tj. vyšších úrovní je předmětem připravovaných „Základních pravidel pro zpracování archiválií“ a není součástí tohoto návrhu (tj. údaje o instituci, původu, výběr archiválií, vymezení archivního souboru, popis archivního souboru, tj. dnešní úvod archivní pomůcky atd.). Technické řešení rovněž není předmětem předkládaného návrhu.

Předpokládá se odborná diskuse k tomuto tématu.

2.1. Dosavadní stav

Obecně platná pravidla pro zpracování fotografických dokumentů v archivech českých zemí neexistují. Zmíněny jsou v metodice týkající se zpracování osobních fondů,¹⁶ kde byly (jsou) zařazeny mezi „ilustrační materiál“.

Při zpracování archivních fondů veřejnoprávních původců byly fotografické dokumenty většinou vytrženy, uloženy do archivních krabic a zařazeny na konec archivního fondu. V archivní pomůcce pak bývá uveden inventární záznam ve znění „Různé fotografie (4 krabice)“.¹⁷ Pro stovky fotografií vyhradil zpracovatel pouze jedno (protože fotografie jako celek považoval za jednu inventární jednotku) a v lepším případě několik inventárních čísel; jednotlivé snímky neoznačil vůbec. Kromě fotografií se stejným způsobem nakládalo i se skleněnými negativy, filmy různých formátů a v některých případech i s historickými fotografickými technikami (většinou jsou součástí fondů šlechtických velkostatků, rodinných archivů, osobních fondů). V průběhu let tak docházelo k četným ztrátám způsobeným nejen krádežemi, ale především mechanickým nebo jiným poškozením v důsledku např. nevhodného uložení. Fotografie zpracovatel ponechal v původní adjustaci nebo bez jakékoliv adjustace (obalu) a uložil v běžně používaných archivních krabicích. Badatelům byly předkládány k prezenčnímu studiu, kromě fotografických snímků, skleněné (i jiné) negativy, diapositivy, a to bez jakýchkoliv ochranných pomůcek. Fotografické dokumenty uložené v archivech nebyly zpracovány tak, aby mohly badatelům poskytnout požadované informace.

V 90. letech se formuje nová generace historiků, kteří se speciálně zabývají soustavným zkoumáním fotografických dokumentů, podporují je historické kritice (stejně jako ostatní historické dokumenty) a staví je do pozice rovnocenných historických pramenů, které často mění nebo ovlivňují dosavadní výsledky zkoumání historických událostí.¹⁸

¹⁶ EDEREROVÁ, R. – PODANÝ, V. K problematice osobních fondů. In: *SAP*, roč. 34. 1984. s. 310–350.

¹⁷ Příklad: citován z neschválené archivní pomůcky k archivnímu souboru Moravec Emanuel, NAD 794. V celostátní evidenci archiválií PEvA nejsou fotografické dokumenty v rámci tohoto fondu zmíněny vůbec.

¹⁸ V některých případech jsou fotografické dokumenty téměř výhradním svědectvím o konkrétní události, která jiným způsobem (písemným) zaznamenána nebyla. Např. v roce 2003 se nám spolu s publicistou Z. Roučkou podařilo nashromáždit více než 5000 fotografií pořízených jak amatérskými tak i profesionálními fotografy, kteří dokumentovali události květnových dnů 1945 v Praze. Jejich přesným chronologickým seřazením (při němž hrálo významnou roli počastí) se podařilo zpřesnit sled jednotlivých událostí, dokumentovat postup Rudé armády i vlasovců a také upřesnit a časově zařadit události známé z výpovědí svědků, které však byly zaznamenány s určitým časovým odstupem. Každý ze svědků byl v daném okamžiku pouze na jediném místě a to co se dělo ve vedlejší ulici, čtvrti se dozvěděl pouze zprostředkovaně.

Na počátku 90. let 20. století se do archivů dostává velké množství fotografických dokumentů spolu s úředními registraturami zrušených úřadů a institucí, např. jen Národní archiv převzal fotografické (kinematografické a zvukové) dokumenty v objemu, který mnohonásobně převyšoval ty, které tu již uloženy byly.

Stále rostoucí zájem o fotografické – „atraktivní“ – typy archiválií donutil archiváře, aby s nimi začali systematicky pracovat. Oblíbenými se stávají výpravné publikace, jejichž hlavním obsahem jsou fotografie. Text, který až do té doby odsouval fotografie do pozice ilustračního materiálu, se stal obtížným. V Národním archivu byla v té době provedena velmi podrobná analýza (množství, druhy, uložení, zpracování) a navržena struktura postupně vytvářené databáze určené speciálně pro inventarizaci nebo spíše katalogizaci fotografických dokumentů (databáze FOTO). Dále byl na základě provedené analýzy vypracován Návrh zásad pro zpracování a ukládání obrazových, audiovizuálních a zvukových dokumentů (1995) a poskytnut archivům. Očekávala se meziarchivní diskuse, ale většina archivů přijala tento návrh jako základ bez dalších připomínek. Navržený způsob popisu fotografických dokumentů je ve většině archivů dodnes používán, i když byl v některých případech dopracován nebo přizpůsoben daným/novým možnostem. Některé archivy převzaly systémy používané v muzeích, případně je také upravily pro své „archivní“ podmínky.

Teprve v roce 1998 mohly být fotografické dokumenty uložené v Národním archivu (tehdy Státní ústřední archiv v Praze) přestěhovány do nové budovy, kde byly vytvořeny téměř ideální podmínky pro jejich dlouhodobé uložení (jediné v ČR). V roce 2002 se konstitovalo samostatné pracoviště (oddělení) zabývající se nejen jejich správným uložení, ale také archivním zpracováním, jiné podobné pracoviště nebylo v ČR dosud zřízeno. Přibližně ve stejné době začali archiváři používat pro zpracování/zpřístupnění archiválií a tedy i fotografických dokumentů databázi JANUS, která sice neposkytuje příliš komfortní prostředí, ale je celkem použitelná. K popisným metadatům jsou v současné době přikládány digitální reprodukce v náhledové kvalitě. Bohužel však stále chybí segment, který by jednoduše zprostředkoval zpracované archiválie, včetně reprodukcí veřejnosti.

Trend nastoupený v devadesátých letech stále trvá. Do archivů přichází stále více fotografických dokumentů a ze strany badatelů je o ně neutuchající zájem. V badatelně Národního archivu se týdně předloží badatelům ke studiu stovky fotografických snímků, které si objednali na základě archivních pomůcek. Jde o různé druhy nosičů, technik, způsobů zobrazení, které musí archivář vyjmout ze speciálních obalů, aklimatizovat na „pokojovou“ teplotu, zkontrolovat, zapsat, předložit badateli a po prostudování opět odnést, odepsat, aklimatizovat na teplotu depozitáře a uložit do speciálních obalů. Manipulace s nimi je obtížná a každé vyjmutí z depozitáře znamená, že může dojít k poškození. Některá fotografická vyobrazení se ke studiu nepředkládají – především (deskové) skleněné negativy. Vzhledem k době vzniku (často jde o speciální fotografickou techniku), významu (nejen dokumentu, ale také autora) i informacím, které obsahují – jsou však velmi žádaným studijním materiálem. Jediným řešením, jak umožnit jejich studium, aniž bychom je dále vystavovali

nebezpečí poškození, je pořízení kvalitní digitální reprodukce (jakýkoliv jiný způsob pořízení reprodukce by byl příliš nákladný, časově i personálně náročný). Předpokladem pro pořízení studijní reprodukce a tedy zprostředkování informace veřejnosti je archivní zpracování. Je jasné, že ne v každém archivu je archivář (zatím), který se specializuje na fotografické dokumenty, omezené jsou časové možnosti. V případě, že fyzický stav archivního souboru je dobrý lze přikročit ke zpracování na úrovni archivního souboru, které by mělo být relativně rychlé. Podle potřeby je pak možné zpracování archivních souborů precizovat až na úroveň jednotlivin.

2.2. Základní evidence

Fotografické dokumenty jsou v evidenci Národního archivního dědictví (NAD) evidovány jako samostatné archivní fondy a sbírky nebo jako dílčí části archivních souborů. Provenienční princip je respektován vždy.¹⁹

Archivní soubory tvořené zcela nebo z podstatné části fotografickými dokumenty (přejímá) spravuje a zpracovává – v případě Národního archivu – specializované oddělení. V případě archivů, kde není zřízeno specializované pracoviště by měl být vyškolen archivář – specialista a také by měl být pro tyto dokumenty vyhrazen samostatný depozitář. Pokud fotografické (kinematografické, zvukové) dokumenty tvoří samostatnou část archivního souboru, mají být od něho fyzicky odděleny (vyjmuty), zaevidovány na dílčích evidenčních listech NAD a předány k uložení (ve většině případů také ke zpracování) do specializovaného oddělení nebo do péče archiváře – specialisty.

V Národním archivu je tento postup dán především možností ukládat fotografické dokumenty v prostředí specializovaných depozitářů, kde jsou udržovány konstantní hodnoty teploty a relativní vlhkosti. Především vysoká relativní vlhkost, která se v ostatních archivních depozitářích pohybuje nad hranicí 55% je pro světlocitlivé materiály zcela nevhodná.²⁰ V ostatních státních archivech by měly být rovněž vytvořeny podmínky pro dlouhodobé uložení fotografických dokumentů, což nevyžaduje velkou finanční investici (viz kapitola 1.6. Zásady správné archivace fotografických dokumentů).

V případech, kdy jsou archiválie v archivním souboru volně „roztroušeny“, je vhodné je rovněž vyjmout a označit tak, aby byla zachována přesná souvislost s původním archivním souborem (provenience) a předat k uložení do speciálních depozitářů. Je na zvážení zpracovatele archivního souboru, zda-li je nutné fotografický dokument ve fondu nahradit nějakou reprodukcí/kopíí či zda stačí odkaz na oddělené uložení.²¹ Takovéto dokumenty archivář zpracuje podle pravidel pro zpracování fotografických dokumentů v rámci zpracovávaného archivního souboru.

Pokud fotografický dokument tvoří „neoddělitelnou“ část písemného dokumentu, tj. je k němu např. přinýtován nebo přilepen (např. Policejní ředitelství Praha – pasové záležitosti) zůstává i nadále v tomto souboru,²² při zpracování je třeba aplikovat příslušná pravidla.

¹⁹ Viz kapitola 1.2. Zdroje fotografických dokumentů.

²⁰ Nevhodnost uložení světlocitlivých materiálů v běžných depozitářích je patrná pouhým okem. Pokud je světlocitlivý dokument přenesen do badatelsky v krátké době se zvlní a na omak je patrná vlhkost. Po vyschnutí (po delším pobytu v přípravě) se zkroutí a při pokusu o jeho neodborné vyrovnání praskne (roztrhne se).

²¹ Např. v archivním fondu ÚV KSČ – Klement Gottwald byly mezi písemnými dokumenty „volně roztroušeny“ skleněné desky. Manipulací s archivními krabicemi docházelo k jejich mechanickému poškození. Problematické je ale také uložení fotografických snímků, tj. fotografií na papírové podložce spolu s písemnými dokumenty, protože fotografický papír má jiné vlastnosti než běžný kancelářský papír. K silnému poškození dochází mj. vlivem koroze kancelářských kovových sponek apod.

²² Vzhledem k tomu, že způsoby připevnění poškozuji nejen fotografický snímek, ale i dokument, k němuž je připojen, je třeba zvážit odstranění nejen kovových sponek, nýtů, ale také lepidel. To však ve většině případů vyžaduje odborný zásah restaurátora.

2.3. Evidenční jednotky

Před zahájením vlastního archivního zpracování provedeme průzkum archivního souboru za účelem zjištění způsobů záznamu informace a druhů nosičů²³ (případně jejich rozměrů). Vzhledem k tomu, že jednotlivé druhy nosičů je vhodné ukládat odděleně a adjustovat odlišnými způsoby, je třeba fotografie roztrdit na²⁴:

- (analogové) černobílé
 - historické fotografické techniky²⁵
 - ušlechtilé fotografické tisky²⁶
 - pohlednice do r. 1960(?)²⁷
 - na papírové podložce (fotografické snímky)
 - fotografické desky
 - ferrotypové
 - skleněné
 - jiné
 - listové filmy
 - nitrát celulózy (nitrocelulóza)
 - acetát celulózy (CTA)
 - ostatní
 - svitkové filmy a kinofilmy
 - nitrát celulózy
 - acetát celulózy
 - ostatní
 - mikrofilmy
 - bezpečnostní
 - matriční
 - studijní
 - jiné
 - mikrofiše
 - bezpečnostní
 - matriční
 - studijní
 - jiné
- (analogové) barevné
 - historické fotografické techniky
 - ušlechtilé fotografické tisky
 - pohlednice do r. 1960(?)
 - na papírové podložce (fotografické snímky)
 - fotografické desky
 - skleněné
 - ostatní
 - listové filmy
 - acetát celulózy (CTA)
 - ostatní
 - svitkové filmy a kinofilmy
 - acetát celulózy (CTA)
 - ostatní
- digitální (nejsou předmětem tohoto výzkumu)

²³ Viz kapitola 1.1. Klasifikace archivních dokumentů podle druhu nosiče a způsobu záznamu (kódování) informace

²⁴ Charakteristika uvedených nosičů – viz kapitola 3. Výklad pojmů

²⁵ Viz kapitola 2.8.5. druh nosiče

²⁶ Viz pozn. 25

²⁷ Od roku 1960 jsou pohlednice zhotovovány ofsetovou tiskovou technikou (není fotografická metoda). Sbírky pohlednic a pohlednice by neměly být součástí fotosbírek, i když je možné na ně do jisté míry aplikovat stejná pravidla popisu. Zde uváděno proto, že v některých archívech jsou pohlednice považovány za fotografie.

Tímto způsobem získáme důkladný přehled o **množství jednotlivých druhů** fotografických dokumentů, který umožní udělat si představu o tom jaká ukládací zařízení (regály, skříně, police, kontejnery) a ukládací prostředky (PP obaly, papírové obálky, krabice, závěsné desky, šanony atp.) budeme při zpracování potřebovat. Zjistíme, jaké množství dokumentů máme na **nebezpečných podložkách** (nitrát celulózy) a **na nestabilních podložkách** (acetát celulózy), což je důležité nejen z hlediska bezpečnosti fotografických dokumentů, ale též z hlediska bezpečnosti archivních budov a případně ostatních archiválií. Nebezpečné a nestabilní nosiče musíme ukládat odděleně při nízkých teplotách (prozatímním řešením může být např. chladnička), ve speciálních ukládacích prostředcích a provádět jejich pravidelné kontroly. Stejně tak odděleně (v naprosté tmě a při nízké teplotě) bychom měli ukládat barevné fotografické dokumenty, které také obsahují nestabilní složku (barviva).

Uvedené třídění by mohlo být použito k upřesnění popisu evidenčních jednotek, který je uveden v Příloze č. 1 k vyhlášce č. 645/2004 Sb., kde jsou evidenční jednotky definovány jako „obecné jednotky pro počítání a vykazování množství archiválií“. V některých případech se však jedná spíše o počítání ukládacích jednotek (nezpracované archiválie) nebo nesmyslně charakterizovaných zřejmě vybraných fotografických dokumentů. V případě fotografických dokumentů (čl. 11 uvedené Přílohy) jsou např. definovány pouze svitkové filmy, přičemž není jasné, zda-li jsou tím míněny mikrofilmy, kinematografické filmy nebo kinofilmy a předepisuje se uvádět obě polarity zobrazení (pozitiv a negativ), přičemž dále uvedeným diapozitivem se zřejmě rozumí pouze listový film(?).

Při definování **evidenčních jednotek** fotografických dokumentů výše navrženým způsobem, bychom – kromě počtu fotografických dokumentů – získali mnoho dalších cenných informací.

Upozornění:

Na tomto místě považujeme za nutné upozornit na nebezpečnou podložku **nitrát celulózy** (nitrocelulózu), která se používala od roku 1889 (Kodak). Z hlediska vývoje fotografie šlo o významný vynález, který umožnil používání svitkových filmů, kinofilmů a především filmových pásů. Používání nitrocelulózy u nás bylo zrušeno vyhláškou č. 87/1960 Sb., ale používala se až do spotřebování „zásob“ – cca pol. 60. let. Kromě snadné vznětlivosti je tato podložka také chemicky nestabilní, uvolňuje plyny (např. oxid dusíku), které urychlují její rozpad.

Identifikace není snadná, někdy bývá na okraji filmového pásu nebo listového filmu napsáno „nitrate“, ale někteří výrobci tento způsob značení nepoužívali. Jedním z poznávacích znaků může být vysoká kroutivost (svitek filmu „střílí“). Spolehnout se můžeme na datování až do 20. let 20. století se nitrocelulóza používala výlučně; od 20. do konce 50. let se souběžně používala ještě podložka acetátová a od 50. let se vyrábějí výhradně bezpečné (safety) podložky (to ovšem neznamená, že se nitrocelulóza přestala okamžitě používat). Jednoznačnou identifikaci zjistíme pouze chemickou zkouškou, kterou jenutno provádět v laboratorních podmínkách).

Rozpad nitrocelulózové podložky je relativně rychlý a probíhá v pěti vizuálně a čichově vnímaných fázích:²⁸

1. žlutavé zabarvení podložky znamená počátek destrukce obrazu
2. emulze (citlivá vrstva) začíná lepit, jednotlivé vrstvy pásu se lepí k sobě i k obalům, je cítit nakyslý čpavý zápach
3. v emulzi se objevují bubliny plynu, zápach je velmi intenzívně čpící
4. původně pružný film je měkký, pokrytý vazkou vrstvou připomínající vazelinu
5. totální destrukce – film se rozpadne na hnědý prach

Degradaci lze zpomalit uložením při nízké teplotě (do 5° C) a relativní vlhkosti (do 40%) a použitím vhodného obalu, který musí být prodyšný

Všechny hořlavé materiály by měly být přepsány na bezpečnou podložku. Při přepisu však dochází ke ztrátě informací (např. detaily v kresbách, atp.), takže většina institucí se snaží uchovávat i hořlavé podložky. Archivace je možná, pokud materiály nepřekročily 2. fázi destrukce.

Acetátová podložka (acetylcelulóza, resp. triacetylcelulóza – CTA) se používá od roku 1908. Je označována jako bezpečná, ale vykazuje značnou nestabilitu. Řetězec CTA podléhá degradaci několikerého typu, ale při všech dochází ke zkracování řetězce CTA – délka řetězce určuje fyzikální vlastnosti podložky – pružnost a pevnost. Tím, že se řetězce zkracují, dochází k definitivní degradaci podložky a pokud je materiál uložen ve vlhkém prostředí dochází ke kyselé hydrolyze glykosidických vazeb a k autokatalytickému rozkladu, který je označován jako **octový syndrom**.

Detekce²⁹ je možná čichem – čpící zápach připomínající ocet, ale lze použít speciální detekční pásy a v ideálním případě speciální krabice s barevným čidlem, které indikuje stupeň nákazy (změnou barvy). Další rozklad urychluje působení oxidů dusíku a katalýza těžkými kovy z ovzduší nebo z kovových krabic, v nichž bývají filmy uloženy (též nýty a sponky z papírových krabic). Jakmile je proces rozkladu jednou nastartován nelze ho zastavit (pouze zpomalit) a velmi rychle se šíří (je nakažlivý). Pokud jsou CTA filmy uloženy správně – proces rozkladu je minimalizován (trvanlivost je prokázána na 200 let). Rizikovými faktory jsou teplota, vlhkost, kyselé prostředí, přítomnost oxidů dusíku a síry, těžkých kovů. Archivace zasažených filmů v zásadě není možná (rychlé šíření). Zjištěním stupně rozkladu lze pouze doporučit postup, tj. pořadí, kvalitu a rychlost přepisu dokumentů. Originály je třeba zlikvidovat.

²⁸ In: *TECHNIKY ošetření uložení a duplikace archivních fotografických snímků*. Ivan Daneš, Milan Večeřa, Antonín Krejčí. Praha: Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií. 1996. 44 s.

²⁹ Viz poznámka 28

2.4. Jednotka popisu

Nejvyšší úroveň popisu je **archivní soubor**. Další, nižší úrovně/jednotky popisu může vymezit zpracovatel při pořádání archivního souboru. Pokud archivní soubor obsahuje nějaké (původní) vnitřní členění (většinou věcné nebo chronologické) můžeme jej využít, avšak v případě fotografických dokumentů tomu tak většinou nebývá, a proto lze vytvořit „umělé“ schéma, které odpovídá charakteru souboru.

³⁰ V původním Návrhu zásad pro zpracování a ukládání obrazových, audiovizuálních a zvukových dokumentů (1995) byla definována inventární jednotka jako „1 kus nebo více kusů (soubor, série), které se vztahují k jednomu času a místu nebo k události či osobě. V případě alb bez tématické nebo jiné souvislosti je třeba zachytit jednotlivé snímky pomocí dílčích inventárních zářezů.“

Nižší úroveň popisu můžeme definovat jako **sérii** fotografických dokumentů vztahujících se k jednomu času a místu nebo události či osobě. Tyto série buď vytvořil již původce, případně autor (fotograf) nebo zpracovatel (archivář) při pořádání souboru. Fotografické album (fotoalbum) lze považovat za sérii dokumentů, které spojuje určitá osoba (rodinná alba), událost nebo téma (sbírková alba) atp.

Další úroveň popisu můžeme označit jako **podserie**, např. v případě rodinných alb můžeme takto popsat jednotlivé rodinné události v rámci fotoalba – narození dítěte, dovolenou atp.

Nejnižší jednotkou popisu fotografických dokumentů je **jednotlivina**.³⁰

2.5. Hlavní oblasti popisu

Fotografické dokumenty poskytují informace dvojího typu:

- informace, které získáme „přečtením“ případně interpretací obsahu
- informace, které poskytuje vlastní podstata dokumentu – nosič a způsob záznamu (technika zhotovení), tj. vnější forma dokumentu.

Oba typy informací jsou stejně důležité a mohou výrazně ovlivnit způsob popisu i interpretace dokumentu. Toho jsme si byli vědomi již při zpracování podkladů pro vytvoření databáze FOTO (na poč. 90. let 20. stol.) a rozdělili jsme popis na dvě resp. tři části – část technickou (údaje o nosiči, technice apod.), část obsahovou a třetí část se využívala při inventarizaci reprodukcí archiválií. Tento systém se osvědčil a v určité (omezené) míře byl zapracován i do databáze JANUS, která je v současnosti používána.

Stále větší frekvence badatelského využívání je jedním z hlavních důvodů pro zavedení takových metod archivního zpracování, které umožní rychlé vyhledání dokumentu a následně usnadní pracovníkům badatelen důslednou kontrolu archiválií předkládaných ke studiu (identifikace). Dalším důvodem je postupující degradace fotografických dokumentů způsobená špatnými podmínkami archivního uložení, častým vystavováním apod., kterou můžeme alespoň do jisté míry zpomalit díky kontrolám fyzického stavu (technické údaje) atd.

Navrhujeme čtyři hlavní oblasti popisu fotografických dokumentů:

- **identifikační údaje**, které umožní vyhledat konkrétní fotografický dokument v rámci archivního souboru nebo jeho dílčí části, poskytují základní informace o původu dokumentu (provenienci); umožní důslednou kontrolu a jednoznačné zařazení archiválie do konkrétního archivního souboru
- **údaje o obsahu**, umožňují orientaci v archivním souboru vzhledem k badatelskému využívání. Jde o stručný, výstižný popis obsahu fotografického dokumentu a další údaje (jména/názvy, místa atd.). K dispozici by měly být rejstříky, deskriptory, klíčová slova apod.
- **technické údaje**, poskytují informace o druhu nosiče, způsobu záznamu informace, zároveň také o fyzickém stavu, jsou

určující pro správný způsob dlouhodobého uložení, pro způsob badatelského využívání i pro volbu optimální reprografické technologie

- **administrativně** – legislativní údaje představují možnost zaznamenat informace o vlastnictví, autorských právech, omezení badatelského využívání, vystavování, kontrolách fyzického stavu, záznamy o provedených restaurátorských zásazích apod.

Dále jsme se pokusili navrhnout jednotlivé prvky archivního popisu v rámci každé z uvedených oblastí. Je na zpracovateli (zaměření paměťové instituce), které z nich se rozhodne používat či navrhne další (nebo dílčí).

2.6. Identifikační údaje

Identifikace země, instituce atp. (tj. vyšších úrovní) je řešena v rámci Základních pravidel pro zpracování archiválií a je specifikována mezinárodními standardy ISDIAH, ISAD(G), ISAAR(CPF). Stejně tak podrobně je řešen obecný popis archivních souborů a jejich původců (provenience).

2.6.1. Jednoznačný identifikátor (povinné)

Základem identifikace **archivního souboru** nebo jeho dílčí části zpracovávané v rámci jednoho archivu je jednoznačný identifikátor. Takovým identifikátorem může být číslo evidenčního listu NAD – uvádí se jednoznačná identifikace v podobě čísla evidenčního listu NAD a názvu fondu/sbírky případně čísla NAD a názvu dílčí části fondu/sbírky.

Při identifikaci dokumentů na úrovni **sérií, podsérií** (v rámci archivního souboru nebo jeho dílčí části) můžeme akceptovat původní označení (vytvořené např. původcem) nebo můžeme vytvořit „umělý“ systém identifikace. Systém identifikace stanovíme při pořádání archiválií, počet prvků (úrovní) není omezen. **Systém signatur (použité znaky a počet úrovní) může být různý, a proto musí být vždy důsledně popsán.** Z popisu musí jasně vyplynout hierarchická struktura uspořádání archivního souboru.

Pro jednoznačnou identifikaci **jednotlivin** používáme zpravidla přírůstková (pořadová čísla), která spolu s označením vyšších úrovní tvoří signaturu.

2.6.1.1. Identifikace nosiče

V případě archivního zpracování na úrovni jednotlivin je obvyklé, že fotografický dokument (jednotlivina) stejného obsahu se v souboru vyskytuje v několika podobách, tj. na různých nosičích (deska, film, papír), různý může být způsob záznamu informace (např. analogový, digitální). V tom případě je třeba k jednomu popisu obsahu přiřadit záznamy o různých druzích nosičů (viz dále – technické údaje). Označení druhu nosiče doporučujeme uvádět za inventárním číslem a jeho „podoba“ závisí na zpracovateli. Např. v Národním archivu se používá systém římských číslic: III pro negativ; II pro mikrofilm, I pro fotografický snímek atp. V dále uvedených příkladech používáme označení písmeny: N negativ, M mikrofilm, P fotografický snímek.

Příklady:

NAD + název fondu, sbírky

NAD + název dílčí části fondu, sbírky

Série

Podsérie

Jednotlivina (druh nosiče)

Příklad 1:

(813 Ministerstvo železnic I. (*archivní fond*))

813/1 Ministerstvo železnic I. – fotografické dokumenty (*dílčí část archivního fondu*)

A Stavba mostů (*série*)

1 u stanice Hloubětín (*jednotlivina*) N

1 (u stanice Hloubětín (*jednotlivina*)) P

2 detailní pohled na dělníky u stanice Hloubětín (*jednotlivina*) N

3 u stanice Chotýčany (*jednotlivina*) N

4 starý železniční most přes Botič u Michle, trat' Nusle – Modřany, pohled od Michle zprava (*jednotlivina*) N

Signatura: 813/1-A/1N 813/1-A/1P 813/1-A/2N atd.

Příklad 2:

1317 Drtikol, František (*archivní fond*)

A Čekanová, Anna (1906–1969) – tanečnice (*série*)

55 001 klečící na křesle (*jednotlivina*) N

55001 P

55 002 sedící (*jednotlivina*) N

55 002 P

55 003 portrét – poloprofil (*jednotlivina*) N

55 003 P

B Nikolská Jelizaveta (1904–1955), ruská tanečnice, od 1922 působila v Praze, 1923– 1926 byla primabalerínou Národního divadla (od 1927– Paříž) (*série*)

59 556 emotivní portrét – poloprofil (*jednotlivina*) N

59 557 v tanečním postoji (*jednotlivina*) N

59 558 v divadelním kostýmu (*jednotlivina*) N

Signatura: 1317/A/55001N 1317/A/55001P 1317/A/55002N atd.
1317/B/59 556N 1317/A/59 557N atd.

Příklad 3:

1313 Sbíрка alb (*archivní sbírka*)

A Pražské povstání 1945 (*série*)

a Boj o čs. rozhlas (*podserie*)

1 skupina šesti ozbrojených mužů v Balbínově ulici (*jednotlivina*)

2 skupina mužů (někteří jsou ozbrojeni) se schovává za nákladním autem (na dveřích je nápis Václav Štorp), které zastavilo napříč Balbínovou ulicí před kamenictvím MUSIL (*jednotlivina*)

- 3 uprostřed průjezdu do domu v Balbínově ulici leží český strážník. Z levé strany k němu přichází muž v klobouku se zbraní v ruce (jednotlivina)

Signatura: 1313/A/a/1 1313/A/a/2 atd.

2.6.2. Alternativní identifikátor³¹

Kromě aktuální jednoznačné identifikace archivního souboru, série, jednotlivého dokumentu by měla být možnost zaznamenat původní označení dokumentu, původní identifikační kódy, které mu přidělil původce, autor (např. fotograf) nebo pozdější správce, ale při zpracování je nebylo možné využít vůbec nebo jen částečně (např. označena byla jen část dokumentů, označení není důsledné apod.). Např. v archivním fondu Drtikol je každá skleněná deska označena vysokým pořadovým číslem (55 001 atd.). Původně jsme se domnívali, že je takto označil autor (fotograf), ale při podrobnějším průzkumu jsme zjistili, že toto označení provedl až pozdější „správce” – Československá tisková kancelář, která je opatřila inventárními (pořadovými) čísly v rámci svých dokumentů. Vzhledem k tomu, že pod těmito čísly byly dlouhá léta využívány, rozhodli jsme se je při zpracování ponechat v podobě (pořadových) inventárních čísel označujících jednotlivé desky (viz Příklad 2).

V některých případech se na základě původního označení můžeme pokusit rekonstruovat archivní soubor nebo jeho část. Např. archivní soubor 1. světová válka byl předán včetně seznamu/soupisu jednotlivých snímků (v podobě rukou psaného sešitu), který pořídil autor. Seznam obsahoval číslo skleněné desky a stručný popis obsahu, v některých případech také údaje o expozici, použitém materiálu, světelných podmínkách atp. Využili jsme původní značení i popis, a to i v případech, kdy vlastní fotografický snímek chyběl. Považujeme za důležité popsat všechny existující souvislosti, které mohou ovlivnit další využití dokumentů (srovnávací materiál, navazující snímky atd.). V některých případech není vyloučeno, že se chybějící snímky podaří dohledat.

³¹ Termín „alternativní“ je užíván ve smyslu původní nebo jiný než aktuálně platný.

2.7. Údaje o obsahu³²

Podrobnější členění popisu obsahu a použití předdefinovaných kategorií (výběr z nabídky) umožní zmírnit subjektivní působení zpracovatele. Většina dále uvedených prvků popisu je volitelná.

³² Jsme si vědomi toho, že nejlepším popisem obsahu je poskytnout reprodukci fotografie, ale to není vždy možné z důvodů technických, časových, personálních atd.

2.7.1. Název

V případě popisu archivního souboru – název archivního souboru – např. „Ministerstvo železnic I.”

Tento prvek popisu lze dobře využít při popisu série (podsérie) fotografií př.: „Z cyklu Nemocnice.” „Z cyklu Krajina poznání.” atp.

Jednotlivé fotografie uložené v archivu (v rámci archivního souboru) nebývají označeny názvem, ten se uvádí především v případě výtvarných fotografií. Jde o jednoznačné pojmenování snímku (jednotliviny) např. „Deštivý den.” „Umírající jelen.” atp. V případě, že pouze

některé jednotlivé fotografie jsou označeny názvem, je třeba tam, kde název není uvádět: „*Bez názvu.*”

2.7.2. Alternativní název

V případě popisu na úrovni archivního souboru jde např. o původní název, který z různých důvodů musel být změněn, důvod změny je vhodné uvést v komentáři.

V některých případech může fotografii – na úrovni série, jednotliviny atd. – označit názvem zpracovatel, pokud to uzná za vhodné. Takto vytvořený název by měl být stručný a měl by vystihnout podstatu obsahu (např. „*Malostranské střechy.*”).

Dalším důvodem pro využití tohoto prvku popisu je to, že f. dokument (soubor, série) může být znám pod různými názvy nebo různými modifikacemi názvu, včetně variant např. překladu nebo pravopisných variant apod.

Alternativní název lze použít v případě popisu všech úrovní. V komentáři je třeba uvést, zda se jedná o název aktuální či alternativní (např. uměle vytvořený zpracovatelem archivního souboru, vytvořený původcem/autorem, variantní atp.).

³³ *Viž kapitola 1.3. Fotografie jako historický pramen*

2.7.3. Funkce/účel fotografie³³

Jedním z důležitých hledisek při popisu fotografických dokumentů archivního souboru je určení funkce fotografie (za jakým účelem byla pořízena). Toto hledisko lze využít při popisu každé úrovně. Pro popisovanou jednotku je možné zvolit kombinaci více možností. Je možné použít výběr z nabídky, kterou lze uvážlivě doplňovat:

- f. dokumentární
- f. krajinářská
- f. reklamní a propagační
- f. reportážní (zpravodajská)
- f. sociální
- f. vědecká (lze doplnit obor např. balistika)
- f. výtvarná
- f. žánrová

2.7.4. Tématické kategorie (věcné, obsahové)

Obecné tématické kategorie jsou navrženy jako velmi stručné zpravidla jednoslovné vyjádření obsahu, které lze použít při popisu všech úrovní. Mohou být i jedním z hledisek pro vymezení nižších úrovní popisu a mohou plnit funkci klíčových slov.

Každá instituce si může podle svého zaměření vytvořit vlastní katalog obecných témat (včetně subkategorií), např. vojenské muzeum jistě zvolí kategorii vojenství, kterou ještě dále specifikuje na např. uniformy, bojovou techniku, vojenské stavby atp. V budoucnu snad bude možné využít Národní autority (projekt DC07P02OUK002 CITeM Brno). Dále uvedené kategorie jsou pouhým příkladem, je možné je uvážlivě a s rozvahou doplňovat nebo rozšiřovat o subkategorie atp. Při popisu každé popisované úrovně či jednotky může být použito více kategorií:

- **Architektura:** do této kategorie lze zařadit f. různých typů budov (paláce, domy, hrady, zámky), včetně detailů, exteriérů i interiérů (nikoliv celých městských či sídlištních aglomerací) atd.

- **Divadlo:** f. divadelních a filmových představení, tanec, koncerty
- **Doprava:** f. dopravních prostředků, dopravních cest, včetně železnice – mosty, viadukty, nádraží, vlaky; letiště, metro, přístavy – lodě atd.
- **Osoby:** portrétní i skupinové fotografie (ateliérové snímky i momentky), nejčastěji ty, kde je třeba popsat konkrétní (zobrazovanou osobu), fotografie etnických a sociálních typů, móda, akty apod.
- **Krajina:** f. dokumentující přírodu, krajinu, kultivovanou krajinu
- **Města/sídelní jednotky:** f. dokumentující obydlené aglomerace – města, vesnice, ulice; pohledy na tyto aglomerace
- **Předměty:** f. průmyslových výrobků, zemědělských produktů
- **Příroda:** f. zvířat, rostlin apod.
- **Reprodukce:** v archivním prostředí především reprodukce archiválií
- **Sport:** f. sportovní akce, výkony sportovců, olympiády, sportovní akce atd.
- **Stavby (průmyslové, technické):** f. dokumentace výstavby budov, vodních děl (přehrad, jezy, splavy), průmyslových objektů (továrny, elektrárny atp.)
- **Události:** f. vztahující se k jakékoliv historické – kulturní, společenské, politické aj. události (např. válka, volby, demonstrace, oslavy, sjezdy, schůze atd.)

2.7.5. Popis obsahu³⁴

Jde o slovní popis obsahu v podobě plynulého textu. Cílem je popsat to co je obsahem archivního souboru, série, podsérie a to co je **vidět** na jednotlivých fotografiích – žádné domněnky, předpoklady, dedukce. Při popisu postupujeme obvykle od levé dolní části do pravého horního rohu.

V budoucnu bude pravděpodobně možné využít výsledky projektu DC07P02OUK002, který v současné době realizuje CITeM Brno, a který se týká mj. věcných autorit.

V komentáři (např. dílčí prvky popisu) můžeme uvést další postřehy, detaily, případně dedukce apod.).

³⁴ Viz kapitola 1.5. „Čtení“ – popis a interpretace fotografického obrazu

2.7.6. Jméno/název osob, zvířat, objektů apod.

Údaje o jménech/názvech je třeba uvádět v každé popisované úrovni (mohou být jedním z hledisek pro vymezení nižších úrovní popisu). Tento složitý prvek popisu je řešen různě v různých systémech. Nejkompatnější se nám jeví jeho definice v Norském národním standardu pro evidenci fotografií v paměťových institucích a také v projektu SEPIADES (viz kapitola 4.). Oba prvky se v detailech liší a lze je doplnit o další potřebné údaje. Vlastní jméno/název mohou být blíže specifikovány **díličmi prvky popisu** např.:

- dílčí prvek **vlastní jméno** – uvádí se příjmení, jméno (lze využít Národní autority)
- dílčí prvek **typ** specifikuje, zda se jedná o osobu, věc, objekt, zvíře apod. (dále je možné rozšířit např. o pohlaví atp.)

³⁵ Např. František Drtikol jako autor a původce archívního souboru (NAD 1317) je osoba související s obsahem, pokud bychom měli v souboru jeho portrét byl by osobou zobrazenou i související (původce případně též autor), tedy záznam o jeho osobě by byl uveden 2x.

- dílčí prvek **titul/povolání** nám umožní identifikovat, zda jde o původce, autora, fotografa, zpracovatele atp.
- dílčí prvek **funkce** disponuje volbou možností „zobrazený” a „související”, což nám umožní zjistit vztah ke konkrétní fotografii – je na fotografii přímo zobrazen nebo s ní nějakým způsobem pouze souvisí.³⁵

V případě skupinových fotografií (jednotliviny) je třeba se pokusit zaznamenat jména zobrazených osob ve správném pořadí (využít lze šablonu, „slepu mapu” apod.). Je pravděpodobné, že se nám nepodaří pojmenovat všechny zobrazené osoby, objekty atp. nebo je pojmenovat jen částečně (např. pouze příjmení). Tuto skutečnost zaznamenáme v komentáři, kde dále uvádíme zdroj, z něhož jsme čerpali informace o osobách – odkaz na Národní autority ČR, slovníky, encyklopedie apod.

V případě popisu fotografických reprodukcí např. obrazů nebo fotografií, zaznamenáme též údaje o osobě autora zobrazeného díla, jako osobu související.

K údajům o jménu/názvu je možné připojit ještě další, blíže určující informace tj. data narození/vzniku, úmrtí/zániku – (viz Datace), atd.

<i>Jméno/název</i>	<i>Drtikol, František</i>
<i>Narozen/vzniklý</i>	<i>03.03. 1883</i>
<i>Zemřel/zaniklý</i>	<i>13.01. 1961</i>
<i>Typ</i>	<i>osoba</i>
<i>Titul/povolání</i>	<i>malíř, fotograf</i>
<i>Funkce</i>	<i>zobrazený</i>
<i>Komentář</i>	<i>Encyklopedie českých fotografů...</i>

<i>Jméno/název</i>	<i>Sultán</i>
<i>Narozen/vzniklý</i>	<i>neznámý</i>
<i>Zemřel/zaniklý</i>	<i>neznámý</i>
<i>Typ</i>	<i>pes</i>
<i>Funkce</i>	<i>zobrazený</i>
<i>Komentář</i>	<i>NĚMCOVÁ, Božena. Babička...</i>

<i>Jméno/název</i>	<i>Hluboká</i>
<i>Narozen/vzniklý</i>	<i>pol. 13. stol.</i>
<i>Zemřel/zaniklý</i>	<i>dosud</i>
<i>Typ</i>	<i>zámek</i>
<i>Funkce</i>	<i>související</i>
<i>Komentář</i>	

2.7.7. Místní název

Stejně jako předcházející i tento prvek popisu je problematický zejména v důsledku častých změn názvů měst (např.: Zlín – Gottwaldov – Zlín) i ulic (např. Fochova – Vinohradská). Problémem jsou časté změny ve struktuře státní správy i samosprávy rušení/zřizování okresů, krajů, změna jejich územní působnosti, změny státních hranic atp. Předpokládá se využití Národních autorit.

Na úrovni archívního souboru využijeme prvek např. pro určení místa vzniku, sídla původce apod. Na nižších úrovních – sériích,

podsériích – prvek označuje **zobrazenou** či **související** lokalitu, ale zároveň může být jedním z kritérií pro vymezení nižších úrovní popisu. V případě popisu jednotlivin je mj. vhodné rozlišovat mezi **interiérovým** a **exteriérovým** snímkem. Pro usnadnění je možné definovat určitá pravidla pro popis místních názvů (názvy užívané v době vzniku fotografie nám mohou pomoci s datováním), která se budou odvíjet od zaměření zpracovávající instituce/zpracovatele apod. Například je možné použít:

- **název lokality**, např. kraj, okres nebo vžitě názvy (Valašsko, Haná apod.)
- **typ/charakter lokality** lze předdefinovat možnosti např.: město, ves, krajina, hory atd.
- **konkrétní místo** – čtvrť, ulice, číslo popisné/orientační, souřadnice GPS atd.
- vhodné je uvádět i orientaci pohledu např. pohled **z/na/do/**
/přes atp.

Systém popisu lze řešit dílčími prvky nebo lze využít klíčová slova apod.

2.7.8. Datace

Datum v případě popisu f. dokumentů můžeme vztáhnout k několika různým záležitostem:

- a)** datum označující rozsah archivního souboru/série
př.: 1910 – 1920 (přesné)
- b)** datum označující životopisná data původce
př.: 03.03. 1883 – 13.01. 1961 (přesné)
- c)** datum zachycení zobrazené skutečnosti
př.: 26.05. 1911 (přesné)
toto datum je stejné jako datum vzniku fotografie (viz e)
- d)** datace obsahu/zobrazené skutečnosti (rozsah dat)
př.: 1400–1920 (přibližné)
- e)** datum vzniku fotografie, tj. datum expozice (případně vyvolání) fotografického materiálu ve snímácím zařízení pomocí optické soustavy (viz c)
- f)** datum pořízení reprodukce/kopie/duplikátu f. dokumentu
př.: 30.06. 1985 (přesné)
- g)** datum zpracování archivního souboru nebo jeho dílčí části
př.: 1999 (přibližné)

ad a) uvádí se datum nejstaršího a nejnovějšího f. dokumentu archivního souboru

ad b) uvádí se v případě, že původcem je fyzická osoba nebo korporace (úroveň archivního souboru)

ad c) datum zachycení zobrazené skutečnosti (obsahu) (lze od úrovně série níže), tj. datum, kdy fotograf stiskl spoušť a exponoval fotografický materiál

ad d) v případě, že obsahem je např. výtvarné dílo uvádí se datum jeho vzniku, v případě architektury se uvádí datum stavby (vzniklý/zaniklý) atp. (od úrovně série níže) V případě, že je zobrazena osoba uvádí se rozsah dat (narozený/zemřelý)

ad e) datace je obvykle stejná jako c), a to v případě, že máme k dispozici „prvotní“ fotografický nosič, tj. ten, který byl vložen

ve snímacím přístroji v okamžiku, kdy fotograf stiskl spoušť (nejčastěji film, f. deska). Z něho mohou být kdykoliv později pořízeny další kopie či reprodukce (úroveň jednotlivina)

ad f) datum pořízení reprodukce se vždy liší od c) a e) (od úrovně série níže)

Formát datace ve smyslu „přibližný“ a „přesný“ je třeba volit tak, aby odpovídal např. ČSN ISO 8601, případně jiným obecně platným standardům. V některých případech může být vhodné uvádět slovní dataci např. gotika, renesance, baroko, klasicismus, secese atp., tuto variantu je třeba zvážit.

Při užití tohoto prvku je vhodné využít funkci související/zobrazený.

2.8. Technické údaje

Předpokládá se odborná průprava a konzultace např. s restaurátory, pracovníky muzeí, galerií atp.

Údaje popisují materiální podstatu **analogového** fotografického záznamu a způsob záznamu informace a jsou povinné především pro úroveň jednotliviny. Na vyšších úrovních lze uvádět u jednotlivých prvků popisu souhrnné počty f. dokumentů (evidenční jednotky). Předpokládá se výběr z nabídky.

³⁶ Viz kapitola 2.3. Evidenční jednotky

2.8.1. Způsob záznamu informace³⁶

- analogový způsob záznamu
- digitální způsob záznamu (není předmětem této zprávy)

2.8.2. Způsob zobrazení informace

- pozitivní
- negativní

2.8.3. Barevné podání

- černobílé
- barevné
- kolorováno
- tónováno
- jiné

³⁷ Viz kapitola 1.4. Fotografie jako objektivní odraz skutečnosti?

2.8.4. Retuše a jiné zásahy³⁷

- viditelné zásahy na straně citlivé vrstvy
- viditelné zásahy na straně podložky
- bez zásahů

2.8.5. Druh nosiče

každý zachycený obsah fotografického obrazu může existovat na více druzích nosiče v podobě reprodukce, kopie, duplikátu, tj. k jednomu obsahu je třeba přiřadit záznam o identifikaci různých druhů nosiče viz kapitola 2.6.1.1. Předpokládá se výběr z nabídky:

- historické fotografické techniky (výběr z nabídky)
- ušlechtilé fotografické tisky (výběr z nabídky)
- papírová podložka (fotografické snímky)
- fotografická deska

- ferrotypová
- skleněná
- ostatní
- listový film
 - nitrát celulózy (nitrocelulóza)
 - acetát celulózy (CTA)
 - ostatní
- svitkový film a kinofilm
 - nitrát celulózy
 - acetát celulózy
 - ostatní

Historické fotografické techniky a některé fotografické tiskové techniky, tj. ušlechtilé tisky, tvoří v souvislosti s archivním zpracováním (zpřístupněním) poněkud zvláštní skupinu fotografických dokumentů. Většina z nich v sobě (ve svém názvu) nese zároveň informaci o technologii výroby, způsobu záznamu informace, druhu nosiče a také o době svého vzniku. Archivář s malou praxí bude jednotlivé techniky jen špatně rozeznávat,³⁸ a proto jsou důležité konzultace s odborníky. Z hlediska jejich historické hodnoty je však třeba se o to alespoň pokusit.

Předpokládá se výběr z nabídky, kterou jsme redukovali na výběr technik, které by se mohly v archivech hojněji vyskytovat (možno doplnit o další, méně známé techniky i ušlechtilé tisky). Uvedený rozsah let používání je uveden pouze přibližně:

Historické fotografické techniky:

Daguerrotypie	1839–1859 i později
Kolodiové negativy (jen vzácně)	1851–1855 i později
Slaný papír	1841–1910
Ambrotypie (jen vzácně)	1854–1862
Pannotypie (jen vzácně)	1854–1868
Ferrotypie	1856–1880
Albuminový papír (mj. dtto vizitky a kabinetky)	1851–1895
Chromofotografie (jen vzácně)	1864–1890
Vizitka, kabinetka	1859–1930
Stereofotografie	1853–dodnes
Autochrom	1907–1932

Ve výčtu nejsou uvedeny techniky, které se používají dodnes např. diapositivy používané od r. 1851 nebo suché želatinové desky od r. 1871, které je možné popsat standardním způsobem.

Ušlechtilé fotografické tisky zmiňujeme z toho důvodu, že technika jejich zhotovení byla založena na stejných základech jako klasická fotografie, tedy na citlivosti želatiny a arabské gumy (chromovaných klišovin) ke světlu a předlohou většiny z nich byly klasické fotografie. Technikou ušlechtilých tisků se zhotovovaly také pohlednice (do r. 1960), které archiváři často považují za běžné fotografické snímky.

Ušlechtilé fotografické tisky

Světlotisk	1869–1905 (dnes vzácně)
Platinotypie	1885–1918 (dnes vzácně)
Uhlotisk (Pigment)	1890–1900

³⁸ *Charakteristika jednotlivých historických fotografických technik, včetně poznávacích znaků lze čerpat např. z: SCHEUFLER, Pavel. Historické fotografické techniky. Praha: NIPOS ARTAMA. 1993. nebo nověji ŠTANZEL, Tomáš – VÁVROVÁ, Petra. Přehled historických fotografických technik. In: Sborník Historická fotografie. Praha: Národní archiv. 2009.*

Gumotisk	1890–1920
Olejetisk	1904–1920
Bromolejetisk	1907
Carbo (jen vzácně)	919–1930

2.8.6. Rozměr/formát

Druh nosiče (2.8.5.) je nutné doplnit o rozměr. Je třeba rozlišovat mezi rozměrem fotografického obrazu, rozměrem podložky a rozměrem případné adjustace a rámování:

Rozměr fotografického obrazu (neadjustované, nerámované) – v případě kulatých obrazů se uvádí průměr (cm); v případě oválu se uvádí délka obou os (vertikální i horizontální); u ostatních se uvádí rozměr ve formátu **výška x šířka**³⁹ v centimetrech. U standardizovaných formátů (vč. např. vizitek a kabinetek a dalších) lze použít předdefinované rozměry

Rozměr podložky (neadjustované, nerámované) – udává se v případě, že je podstatně větší než rozměr fotografického obrazu (důvodem je především volba ukládacích prostředků)

Adjustace, rámování – uvádí se:

- adjustované – uvede se materiál adjustace – papír, karton, dřevěná deska, kov, plast atp. a rozměr (výška x šířka). Fotografie ve fotoalbu lze považovat za adjustovanou sérii fotografií – uvede se materiál a vazba, počet ks jednotlivých f. dokumentů (v případě popisu na úrovni série, podsérie) případně též počet listů a rozměr včetně hloubky (výška x šířka x hloubka). Při popisu na úrovni jednotlivin se uvádí rozměr pro každý f. dokument v albu
- **rámované** (zasklené) – uvede se pokud je f. obraz uzavřen rámem nebo pouzdem a případně materiál – dřevo, kůže, plast, apod. a rozměr včetně hloubky (výška x šířka x hloubka)

V rámci tohoto prvku je možné poskytnout nabídku běžně používaných formátů fotografického materiálu i historických fotografických technik (rozdílné v jednotlivých zemích). Pro moderní komerční formáty jsou udávány rozměry v centimetrech např. 10x15, 13x18, 24x30 atd. Z historických formátů lze uvést například:

Profesionální formáty (v mm):

- Mignon	45x67
- Kolibri	40x80
- Princesse	50x90
- Visit	65x105
- Kabinet	108x165
- a řada dalších	

Tzv. amatérské formáty (v mm):

- Adele	60x90
- Melanie	90x120
- Ferdinand	120x165
- Helene	130x180
- Rudlof	140x190
- Franz	180x240

³⁹ Dále je možné rozlišovat ještě orientaci zobrazení např. – vertikální (např. portréty) a horizontální (např. krajiny), ale tato klasifikace není univerzální

Čtvercové formáty (v mm):

- Paris	45x45
- Madrid	65x65
- London	105x105
- Hungaria	132x132

2.8.7. Počet kusů

Uvádí se celkový počet kusů každého druhu nosiče, tj. 2.8.5. na úrovni archivního souboru, série, podsérie atd. V případě jednotlivin se počet kusů uvádí především v případě, že jde o popis duplikátů, tj. např. autorských či autorizovaných zvětšenin a je-li to třeba lze takto zaznamenat také počet kopií/reprodukcí, které však můžeme většínou označit za multiplikáty.

Každý jednotlivý kus fotografického dokumentu musí být označen signaturou nebo inventárním (přírůstkovým číslem) – provádíme měkkou tužkou na zadní stranu fotografií na papírové podložce v ostatních případech speciálním popisovačem na straně podložky (NE na straně emulzní vrstvy!). Každý kus musí být samostatně adjustován (zabalen – viz kapitola 1.6. Zásady správné archivace fotografických dokumentů)

2.8.8. Fyzický stav

Uvádí se slovním popisem nebo lze nadefinovat stupnici poškození⁴⁰ např.:

- 1 – dobrý stav, bez okem zjistitelných známek poškození
- 2 – mírně poškozený, tj. okem rozeznatelné stopy počínající degradace nebo mechanického poškození – škrábance, praskliny, stříbrná zrcátka na okrajích obrazu. Fotografie je třeba pravidelně vizuálně kontrolovat
- 3 – silně poškozený, tj. okem zjistitelná poškození – odlupující se citlivá vrstva, změna barev, zlomené nebo poškozené rohy podložky, lepidlo vzlínající přes podložku do obrazu, stopy plísni atp. V těchto případech je třeba počítat s konzervací a kontroly fyzického stavu je třeba provádět v kratších intervalech
- 4 – velmi silné poškození, viz bod 3, ale pokročilejší stádium (obraz se začíná ztrácet), případně jsou fotografie poškozené vodou, plísňe jsou aktivní apod. V těchto případech je nutný okamžitý restaurátorský zásah
- 5 – torzo, např. rozbitá skleněná deska nebo odloupená citlivá vrstva s fotografickým obrazem atp. V tomto případě je třeba provést fixaci např. střeptů a pokud jde o závažný dokument, je třeba se pokusit o jeho rekonstrukci

Údaje lze doplnit podrobnějším popisem poškození v komentáři.

POZOR – je třeba rozlišovat mezi poškozením podložky a citlivé vrstvy!

⁴⁰ Další variantou může být definování použité v programu pro evidenci muzejních sbírek DEMUS atp.

2.8.9. Ostatní technické údaje

Prvek popisu může být definován v případě potřeby a zahrnuje údaje o použitém snímáčním zařízení, expozici, fotografickém materiálu atd.

2.9. Administrativně-legislativní údaje

2.9.1. Původnost

Původnost díla není v archivech většinou řešena. Z logiky věci však vyplývá, že pro archiváře je originálem vždy původní (prvotní) záznam informace, což ve většině případů znamená, že jde o obraz zachycený na fotografický nosič prostřednictvím snímacího přístroje v okamžiku, kdy fotograf stiskl spoušť (nejčastěji negativ nebo diapozitiv⁴¹). Kurátoři výtvarně zaměřených sbírek fotografií považují za originál především autorskou zvětšeninu případně autorizovanou zvětšeninu, která však již často nese mnoho znaků subjektivního pohledu autora. Lze rozlišovat⁴²:

- originál
- autorská zvětšenina (též vintage print)
- autorizovaná zvětšenina
- duplikát
- neautorská zvětšenina
- reprodukce/kopie

⁴¹ *Ne každý negativ nebo diapozitiv lze považovat za originál. V archivech se často objevují negativy vzniklé kopírováním pozitivů. Dělo se tak hlavně v minulosti, kdy se zřejmě předpokládalo, že negativ má větší trvanlivost než fotografie na papírové podložce a také ho lze snadněji reprodukovat, a to v případech, kdy např. někdo zapůjčil archivu fotografie ze své soukromé sbírky.*

⁴² *Viz kapitola 3. Výklad pojmů*

2.9.2. Autorská práva

Při využívání fotografií je stále častěji řešena otázka autorských práv, které kromě duševního vlastnictví rozlišují také otázku vlastnictví materiálního. Tato problematika je složitá a právní výklady jsou různé, je však vhodné zaznamenat alespoň základní údaje o vlastnictví, např. zda jde o depozitum s odkazem na nabývací doklad. V případě autorských práv lze zaznamenat podrobné údaje o autorovi, případných dědicích či institucích, které je zastupují při výkonu autorských práv, a údaje o délce trvání autorských práv. Časté jsou i případy, kdy autor poskytl smlouvou v určitém omezeném rozsahu práva archivu – např. použití na výstavách nebo pro nekomerční využití nebo si vymínil informaci o způsobu využívání, které ještě podmínil svým souhlasem atp. Při zpracování archivních fondů lze tyto údaje zaznamenat na úrovni popisu archivního fondu, v případě popisu archivních sbírek (tj. díla různých autorů) je třeba tyto údaje uvádět u každé jednotliviny, případně série, podsérie – především v případech, kdy je hledisko pro jejich vytvoření autorské.

2.9.3. Přístupnost

Tento prvek popisu by měl být precizován v rámci přípravy Základních pravidel pro zpracování archiválií.

Prvek popisu určený k poskytnutí informace o přístupnosti archivních souborů, jejich dílčích částí případně specifikuje podmínky pro využití např.

- přístupný v souladu s badatelským řádem archivu
- přístupný pouze se souhlasem vlastníka (uvádí se v případě např. depozita)
- nepřístupný vzhledem k fyzickému stavu
- přístupnost je vázána na souhlas autora
- nepřístupný v souladu se zákonem na ochranu osobních údajů

2.9.4. Lokace a uložení

Záznamy o místě uložení vzhledem k různým druhům nosičů a záznamy o způsobu uložení (např. nevhodné obaly). Vhodné je zachytit i přechodné uložení – např. restaurátorský ateliér, badatelna atp.

2.9.5. Restaurátorské zásahy, kontroly fyzického stavu

Záznamy o provedených restaurátorských zásazích, případně restaurátorské protokoly (např. formou dílčích prvků popisu). Záznamy o pravidelných kontrolách fyzického stavu.

2.9.6. Výstavy, zápůjčky

Záznamy o výpůjčkách mimo specializované depozitáře archivu a záznamy o výstavách (délka trvání, osvětlení)

2.9.7. Reprodukce

Informace o reprodukcích, způsobu jejich pořízení a technických parametrů lze zaznamenat u každé jednotky popisu s použitím vybraných prvků popisu. Předpokládá se však samostatné řešení tohoto prvku popisu, především v případě digitálních reprodukcí.

Závěr

Naším cílem nebylo (ani nemohlo být) vytvoření striktních pravidel pro práci s fotografickými dokumenty (archiváliemi). Pouze jsme se pokusili předložit archivářské obci k diskusi návrh, který by mohl být akceptovatelný. Přijetím pravidel, která se snad někomu mohou zdát na první pohled příliš složitá, bychom si následně ušetřili mnoho času (především při vyhledávání, reponování atp.); badatelům bychom zprostředkovali kvalitní a podrobné informace a zároveň eliminovali časté půjčování archiválií k prezenčnímu studiu. Samotným archivům by systém archivního zpracování fotografických dokumentů poskytl přehled o množství a druzích uložených archiváliích, což by v podstatné míře přispělo mimo jiné ke zdárnému průběhu generálních inventur a hlavně bychom získali dostatek kvalitních údajů pro zajištění bezpečnosti a dlouhodobé uchovatelnosti.⁴³ Přijetí víceúrovňového modelu popisu by přispělo ke zefektivnění správy fotografických dokumentů, tj. snížilo by se množství zcela nezpracovaných archiválií.

⁴³ *Také pro zajištění bezpečnosti archivních budov, protože snad v každém archivu je uchovávána nitrocelulóza. Viz kapitola 2.3.*

Zbývá tedy předložit tento návrh k obecné diskusi, navrhnout konkrétní podobu deskriptorů – předmětová hesla, klíčová slova, využití jiných zdrojů (např. Národních autorit), atp., jejichž využití jsme mohli pouze nastínit. V další fázi pak bude třeba upravit tento návrh tak, aby odpovídal koncepci Základních pravidel pro zpracování archiválií, jejichž konečná podoba se v současné době řeší, takže k dispozici zatím nejsou žádné konkrétní výsledky týkající se popisu archiválií. Jistě bude třeba řešit celou řadu technických problémů atp. Práce tedy odevzdáním této zprávy ani zdaleka nekončí.

Tabulka: Přehled prvků popisu fotografických dokumentů				
Název prvku		Dílčí pole	Nabídka	
Identifikace				
01 Jednoznačný identifikátor	EL NAD + název	a) jednoznačný identifikátor b) identifikátor nosiče c) popisovaná úroveň	Ad a) - archivní soubor - fond - sbírka - dílčí část archivního fondu - dílčí část archivní sbírky Ad b) dle vlastního návrhu Ad c) - soubor - série - podsérie - jednotlivina	Povinné
02 Alternativní identifikátor	Původní označení/název souboru	a) alternativní identifikátor b) komentář	Ad a) - soubor - série - podsérie - jednotlivina	Nepovinné, opakovatelné
Obsah				
03 Název	Název souboru/série/dokumentu	a) název b) komentář		
04 Alternativní název	Původní, např. historické nebo variantní názvy souboru/série/jednotliviny	a) alternativní název b) komentář		Opakovatelné
05 Funkce/účel	Lze použít kombinaci možností	a) funkce/účel b) komentář	např.: - dokumentární - krajinářská - reklamní a propagační - reportážní - sociální - vědecká - výtvarná - žánrová	Nepovinné
06 Téma	Lze použít kombinaci možností	a) téma b) komentář	např.: - architektura - divadlo - doprava - osoby - krajina - města/sídelní jednotky - předměty - příroda - reprodukce - sport - stavby (průmyslové a technické) - události	Nepovinné
07 Popis	Textový popis obsahu	a) popis b) komentář		Povinné

Název prvku		Dílčí pole	Nabídka	
08 Jména/názvy	Pojmenování osob, zvířat, objektů a věcí	a) jméno b) typ c) titul/povolání d) funkce	Ad b) např.: - osoba - zvíře - objekt - věc Ad c) např.: - původce - zpracovatel - autor - fotograf - atp. Ad d): - související - zobrazený	Povinné, opakovatelné
09 Místní názvy	Pojmenování a určení lokality	a) název b) typ/charakter lokality c) konkrétní místo d) orientace pohledu e) funkce f) komentář	Ad b) např.: - město - vesnice - krajina - hory - řeka - atd. Ad c) např.: - čtvrť - ulice - číslo popisné - číslo orientační - souřadnice GPS - atd. Ad d) např.: - z - na - do - přes - vně - uvnitř Ad e) - související - zobrazený Ad f) např.: - místo vzniku archivního souboru - sídlo původce - atd. nebo lze dílčí pole	Povinné, opakovatelné
10 Datace	Datace	a) datace b) slovní datace c) funkce	Ad a) např.: - datum označující rozsah archivního souboru/série - datum označující životopisná data původce - datum zachycení zobrazené skutečnosti - datace obsahu/zobrazené skutečnosti (rozsah dat) - datum vzniku fotografie, tj. datum expozice - datum pořízení reprodukce/ /kopie/duplikátu f. dokumentu	Povinné, opakovatelné

Název prvku		Dílčí pole	Nabídka	
			- datum zpracování archivního souboru nebo jeho dílčí části Ad b) např.: - gotika - renesance - baroko - atd. Ad c): - přibližné - přesné	
Technické údaje				
11 Způsob záznamu informace			- analogový - (digitální)	Povinné
12 Způsob zobrazení informace			- pozitivní - negativní	Povinné
13 Barevné podání			- černobílé - barevné - kolorováno - tónováno - jiné	Povinné
14 Retuše a jiné zásahy			- viditelné na straně citlivé vrstvy - viditelné na straně podložky - bez zásahu	
15 Druh nosiče	Charakterizuje nosič dokumentu		historické fotografické techniky - daguerrotypie - kolodiové negativy - slaný papír - ambrotypie - pannotypie - ferrotypie - albuminový papír - chromofotografie - vizitka - kabinetka - stereofotografie - autochrom ušlechtilé fotografické tisky - světlotisk - platinotypie - uhlotisk - gumotisk - olejotisk - bromolejotisk - carbo papírová podložka fotografická deska - ferrotypová - skleněná - ostatní listový film - nitrát celulózy - acétát celulózy	Povinné, opakovatelné

Název prvku		Dílčí pole	Nabídka	
			- ostatní svitkový film a kinofilm - nitrát celulózy - acetát celulózy - ostatní	
16 Rozměr/ /formát	Info o rozměrech obrazu, nosiče, adjustace, rámo- vání	a) rozměr obrazu b) rozměr podložky c) adjustace – materiál/vazba d) adjustace – rozměr e) rámování – materiál f) rámování – rozměr g) komentář	Ad a), b), d), f): - výška x šířka - průměr - osa x x osa y Ad c), e) např.: - papír - lepenka - kůže - dřevo - atd.	Povinné
17 Počet kusů	Celkové počty podle druhu no- siče			Povinné
18 Fyzický stav		a) podložka b) citlivá vrstva c) komentář	Např.: - dobrý stav - mírně poškozeno - silně poškozeno - velmi silně - torzo	Povinné
19 ostatní tech- nické údaje	Např. objektiv, fotoaparát, svě- telné podmínky, atd.			
Administrativně-legislativní údaje				
20 Původnost			Např.: - originál - autorská zvětšenina - autorizovaná zvětšenina - duplikát - neautorská zvětšenina - reprodukce/kopie	Nepovinné
21 Autorská práva	Info o omezení z důvodu autor- ských práv			
22 Přístupnost	Označení pří- stupnosti nebo důvodů nepří- stupnosti			
23 Lokace a uložení	Info o aktuálním uložení			
24 Restauro- vání	Záznamy o re- staurátorských zásazích			
25 Výstavy, zápůjčky	Info o délce vý- stav, světelných podmínkách atp.			
26 Reprodukce	Info o reproduk- cích a kopiích			

3. Výklad pojmů

¹ *Detailní vývoj české archivní terminologie shrnuje především Z. Šamberger ve svých poměrně četných statích publikovaných v odborných periodikách – viz soupis literatury.*

Kapitola „Výklad pojmů“ byla zpracována **výhradně** pro účely této výzkumné zprávy projektu „Zpracování postupu na záchranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění“. Pokud by se výklad uvedených pojmů měl stát obecně platnou normou, musela by proběhnout rozsáhlá meziarchivní, ale zřejmě také mezioborová diskuse, což je dlouhodobá a složitá záležitost. Diskuse o archivní terminologii probíhá v archivářské obci již mnoho desítek let s větší či menší intenzitou, ale výsledky jsou jen dílčí.¹ Proto jsme se pokusili o shrnutí obecně užívaných pojmů (základních pro obor) a výklad pojmů týkajících se dané problematiky, neboť takový pokus dosud učiněn nebyl. Bez této kapitoly bychom nemohli zpracovat metodiku pro zpřístupnění fotografických dokumentů (archiválií).

Definice základních pojmů byly převzaty z platných legislativních norem, využito bylo pojmosloví definované mezinárodním standardem ISAD(G). Definice pojmů uváděné standardem ISAD(G) jsou označeny odlišnou barvou a postaveny pro srovnání vedle termínů, definovaných českou archivní legislativou (možné významové odlišnosti). Pojmy z „oblasti fotografie“ vycházejí především z mikrografických a reprografických slovníků, jazykových slovníků, mezinárodních norem a dalších normativních dokumentů (uvedeno v soupisu literatury). V případech, kdy žádný z uvedených zdrojů neposkytoval vhodnou definici, pokusili jsme se význam pojmu formulovat sami nebo jsme ne příliš přesnou definici doplnili.

Čísla v závorkách odkazují na zdroje z nichž bylo čerpáno, které pro lepší přehlednost uvádíme na konci této kapitoly. Pojmy jsou uvedeny alfabeticke bez hierarchické struktury.

Acetát celulózy

syntetický materiál na bázi esteru kyseliny octové (Poznámka: A.C. se používá jako datové médium u fotografických dokumentů) (1)

Analogový (záznam)

tradiční formát pro záznam dat/informací; opak digitální (2)

Anonym

v archivnictví: dokument, jehož autor není znám (6)

Archiv

zařízení, které slouží k ukládání archiválií a péči o ně (3)

Archiválie

takový dokument, který byl vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním a vědeckým nebo informačním významem vybrán ve veřejném zájmu k trvalému uchování a byl vzat do evidence archiválií; archiváliemi jsou i pečeti, razítka a jiné hmotné předměty související s archivním fondem či s archivní sbírkou, které byly vzhledem k době vzniku, obsahu, původu vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrány a vzaty do evidence (1)

– – inventarizované

vedené v dílčím inventáři nebo katalogu; archiválie vedené v prozatímním inventárním seznamu se považují za zpracované, ale neinventarizované (5) (4)

Archivář	osoba vyškolená v archivnictví (1)
Archivní celek	účelově vytvořený soubor archiválií, viz archivní fond, archivní sbírka (6)
Archivnictví	obor lidské činnosti zaměřený na péči o archiválie jako součásti národního kulturního dědictví a plnící funkce správní, informační, vědecké a kulturní (3)
Archivní fond	soubor archiválií, který vznikl výběrem z dokumentů vytvořených činností určité fyzické nebo právnické osoby, organizační složky státu nebo územního samosprávného celku (3) (4)
– – fond	soubor archiválií, které bez ohledu na formu nebo fyzický nosič vznikly organickou činností nebo byly shromážděny a používány příslušnou osobou, rodinou nebo korporací v rámci vlastní působnosti (aktivit a funkcí) původce. (7)
– – materiál	nevhodný termín pro všechny písemné a jiné dokumenty, patřící do archivu; v témž smyslu též písemnosti /dokumenty/ archivní povahy /archiválie/ (6)
– – pomůcka	informační systém, který se vytváří při archivním zpracování a slouží pro evidenci a orientaci v obsahu a časovém rozsahu archivního fondu, archivní sbírky nebo jejich částí (3)
– – popis	vytvoření přesného vyjádření jednotky popisu a jejích částí (jsou-li nějaké) podchycením, analyzováním, uspořádáním a zaznamenáním informací, které slouží k identifikaci, správě, lokalizaci a vysvětlení archivního materiálu, jeho souvislostí a systému správy dokumentů, ve kterém archiválie vznikly. Termín rovněž označuje výsledky tohoto procesu. (7)
– – sbírka	soubor archiválií navzájem propojených jedním nebo několika společnými znaky (3)
– – sbírka	soubor uměle shromážděných záznamů na základě obecné charakteristiky bez ohledu na jejich provenienci. Nezaměňovat s archivním fondem (7)
– – soubor	souhrnné označení pro archivní fondy a archivní sbírky viz též archivní celek (2)
– – zpracování	třídění, pořádání a inventarizace archiválií; viz též zpřístupnění (3 – upraveno)
Autor	je fyzická osoba, která dílo vytvořila (8)
Autorizovaný (dokument) (<i>autorizované dílo</i>)	dokument (záznam, dílo), jehož obsah a forma byla schválena autorem; viz též zvětšenina autorizovaná (2)
Autorský dokument (<i>autorské dílo</i>)	dokument (záznam, dílo) vlastnoručně vytvořený autorem; viz též zvětšenina autorská (2)
Část fondu (podfond, fondové oddělení)	část fondu obsahuje soubor souvisejících archiválií rozdělených podle agend nebo organizačního členění původce, anebo, pokud to není možné, jde o seskupení materiálu podle zeměpisného, chronologického, funkčního či podobného hlediska. V případě, že má tato organizační jednotka složitou hierarchickou strukturu, každá část fondu má tolik podřízených částí fondu, kolik je potřeba k vyjádření

	dření všech úrovní hierarchické struktury této základní podřízené organizační jednotky (7)
Data	údaje (číselné a jiné) (9)
– – formát (datový)	předem stanovené uspořádání dat na datovém médiu (1)
– – konverze (dat)	změna dat z jedné formy vyjádření do jiné (1)
– – obrazová	grafický záznam vizuální podstaty objektu uložený v klasické (analogové) nebo číselné (digitální) podobě. Může mít statickou (fotografie) i kinetickou (videozáznam) formu (10)
– – textová	informace uložená v podobě alfanumerických znaků psaných ručně, psacím strojem nebo na klávesnici počítače (digitálně zpracovávaná textová data) (10)
– – transformace (dat)	převod dat z jednoho datového média na jiné (1)
– – zpracování (dat)	systematické vykonávání operací s daty (1)
– – zvuková	záznam zvukového projevu provedený klasickou (analogovou) nebo číslicovou (digitální) formou (10)
Denzita	hustota (11)
Denzitometr	přístroj k měření optické hustoty (11)
Deska fotografická	deska z pevného materiálu (např. kov, sklo) opatřená světlocitlivou vrstvou (nosič světlocitlivé fotografické vrstvy) (12 – upraveno)
– – albuminová	skleněná deska s citlivou vrstvou složenou z halogenidu stříbra a albuminu (12)
– – ambrotypová	skleněná deska s citlivou vrstvou z vlhkého kolodia, na níž se zobrazený záznam jeví jako pozitiv, je-li deska podložena tmavou plochou (12 – upraveno)
– – ferotypová	kovová deska (speciálně připravená) pokrytá světlocitlivou vrstvou (nosič světlocitlivé fotografické vrstvy); po expozici a zpracování poskytuje vrstva pozitivní záznam fotografované předlohy (12)
– – skleněná	též negativ deskový; skleněná deska pokrytá světlocitlivou vrstvou (nosič světlocitlivé fotografické vrstvy); po expozici a zpracování poskytuje vrstva negativní záznam fotografované předlohy (2)
– – kolódiová vlhká nebo suchá	skleněná deska opatřená vrstvou obsahující halogenid stříbra a nitrocelulózy (12)
– – suchá želatinová	skleněná deska s vrstvou obsahující halogenid stříbra a želatinu (12)
Diapozitiv	fotograficky pozitivní, zpravidla barevný (fotografický) obraz na transparentní podložce (sklo, film) umožňující jeho promítání nebo prohlížení v prosvěcovacím přístroji (11)
Digitalizace	všeobecné zavádění digitálních technologií do praxe. V užším smyslu pak i proces tvorby digitální dokumentace snímáním textového, obrazového, zvukového nebo kombinovaného záznamu o objektu. Může se díť jak přímým snímáním objektu samotného, tak převodem jeho dosavadní (analogově zaznamenané) dokumentace (10)
Dokument	každá písemná, obrazová, zvuková nebo jiná zaznamenaná informace, ať již v podobě analogové či digitální, která byla vytvořena původcem nebo byla původci doručena (3)

Dokument	informace zaznamenaná v libovolné formě nebo na libovolném nosiči, vytvořená nebo přijatá a dále spravovaná organizací nebo osobou při provádění svých aktivit nebo řízení svých záležitostí (7)
-- analogový	opak digitální; viz Analogový (záznam) (2)
-- anonymní	dokument neznámého nebo neuvedeného autorství (1)
-- archivní	viz archiválie
-- digitalizovaný	takový, který byl digitalizován (11)
-- digitální	jakýkoliv dokument zaznamenaný pomocí číselné, a to nejčastěji dvojkové soustavy; viz též Dokumentace digitální (4) (5)
-- fotografický	též fotografické vyobrazení ; dokument zachycující komunikovaný obsah fotografickým zobrazením (6)
-- grafický	písemný nebo obrazový dokument, popřípadě dokument obsahující zároveň složku písemnou i obrazovou (6)
-- obrazový	dokument zachycující komunikovaný obsah jeho výtvarným, fotografickým, schématickým nebo jiným zobrazením, někdy opatřeným doprovodným textem (6)
-- originální	původně vytvořený dokument na rozdíl od jakékoliv kopie (1)
-- písemný	grafický dokument zachycující komunikativní obsah pomocí soustavy obecně platných znaků určených na fixování jazykového projevu /abeceda, číslice a další mezinárodně používané symboly/ /resp. zvukového projevu /notové písmo/ na paleografické psací látce napsaný nebo natištěný text, který dává logický smysl (6)
Dokumentace analogová (přesněji dokumentace zaznamenaná analogově)	soubor informací o objektu uložený v podobě záznamu (nebo série záznamů) na klasických záznamových médiích (např. papír, fotografie, gramofonová deska atd.) Analogovou dokumentaci je možné reprodukovat pouze za cenu kvalitativní ztráty u kopie (10)
Dokumentace digitální (přesněji dokumentace zaznamenaná digitálně)	popisná informace o objektu uložená v podobě záznamu (nebo série záznamů) na digitálním paměťovém médiu (disketa, CD atd.). Digitální dokumentaci lze (na rozdíl od analogové dokumentace) libovolně reprodukovat bez jakékoli ztráty její hodnoty. Digitální dokumentace (dokumentace vůbec) slouží k popisu již existujícího objektu a na rozdíl od tzv. digitální tvorby si neklade za prvořadý cíl vznik nového autorského díla (10)
Duplikace	reprografický nebo jiný postup zhotovování duplikátů (13)
Duplikát	druhý exemplář stejně platný jako originál (9)
Etalony šedi	šedé plochy o normalizovaném činiteli odrazu (13)
Expozice	součin intenzity ozáření (osvětlení), jemuž je vystavena citlivá vrstva, a doby, po kterou působí. Jedná-li se o působení světla, je používán název osvit (13)
Faksimile	reprodukce, která se přibližuje co nejvíce obsahu, formě a vzhledu originálního dokumentu nemusí však být nutně stejné velikosti (1)
Film fotografický	ohebný pás pokrytý vrstvou citlivou na světlo, užívaný na fotografování (9)

– – listový	fotografický film normalizovaného formátu pokrytý světlocitlivou vrstvou (13)
– – mikrografický	fotografický film s vlastnostmi nezbytnými pro pořizování mikrozáznamů (13)
– – svitkový	fotografický film (mikrofilm) navinutý např. na středovku, cívku nebo navinutý v kazetě (13)
Forma	typ (druh) záznamů vycházející z běžných fyzických vlastností (např. akvarel, kresba) nebo z funkce, popř. obsahu (např. diář, denní tisk, účetní či podací deník, protokol) záznamu (7)
Fotografický papír	papírová (i plastová) netransparentní podložka opatřená vrstvou citlivou na světlo (2)
Fotografický snímek	též fotografie ; obrazový fotografický dokument, který obsahuje záznam zpravidla třírozměrné předlohy, přenesený optickým kopírováním z fotografického filmu či desky na světlocitlivý papír (14—upraveno)
Fotografie	vyobrazení (pozitivní, negativní) získané procesem, který působením světla a prostřednictvím optické soustavy zachycuje přímý a trvanlivý obraz na citlivý povrch (1)
Fotokopie	též fotografická kopie ; fotograficky zhotovená kopie jakéhokoli grafického dokumentu (14)
Fyzický nosič (médium)	fyzický materiál, nebo nosič, na kterém je informace zaznamenána (tj. hliněná tabulka, papyrus, papír, pergamen, film, magnetická páska) (7)
Hustota maximální	nejvyšší hustota, kterou lze získat na určitém materiálu při daných podmínkách vyvolávání, tisku apod. (13)
Hustota minimální	nejnižší hustota, kterou lze získat na určitém materiálu při daných podmínkách vyvolávání, tisku apod. (13)
Hustota optická	míra zčernání nebo zbarvení obrazového záznamu; je rovna zápornému dekadickému logaritmu činitele prostupu (prostupová hustota) nebo činitele odrazu (odrazová hustota) (13)
Ilustrace	výtvarná součást některých písemných dokumentů, mající podobu reprodukované fotografie, obrazu či kresby s tématicky související a textovou částí dokumentu (6)
Internet	celosvětově propojené počítačové systémy a počítačové sítě spojené rozhraními, která umožňují vzájemný přenos dat (1)
Inventární číslo	pořadové číslo inventární jednotky uvnitř archivního souboru zpracovaného podle stanoveného pořádacího schématu. Inventární čísla tvoří vzestupnou řadu (15)
Inventární jednotka	nejmenší obsahová jednotka, vytvářená při zpracování archiválií a tvořená dokumentem nebo souborem dokumentů stejného nebo příbuzného charakteru (15)
Inventární seznam	část inventáře, která obsahuje inventární záznamy sestávající zpravidla z inventárního čísla, signatury, popisu obsahu inventární jednotky, časového rozsahu a pořadového čísla evidenční jednotky (4) (5)
Inventární záznam	písemné vyjádření obsahu a začlenění inventární jednotky v archivním fondu (sbírce). Tvoří jej inventární číslo, regest, časový rozsah inventární jednotky a číslo evidenční jednotky (15)

Inventář	základní seznam všech inventárních jednotek uzavřeného archivního souboru v pořadí vycházejícím z původního uspořádání inventarizovaných písemností nebo v pořadí vytvořeném na základě jiných vnitřních vazeb mezi inventárními jednotkami uvnitř archivního souboru s uvedením evidenčních jednotek. Pořizuje se pro evidenci archiválií a jejich uložení k orientaci o obsahu, časovém rozmezí a množství archiválií. (4) (5)
– – dílčí	základní archivní pomůcka; archivní pomůcka k části archivního souboru, která má stejné náležitosti jako inventář; pořizuje se k uspořádání uzavřené části archivního souboru (4) (5)
Jednotka popisu	záznam nebo soubor záznamů v jakékoli fyzické formě, se kterým se zachází jako se samostatným celkem (s entitou), a který jako takový vytváří základ jednotlivého popisu (7)
Jednotka evidenční	
– – hlavní	základní obecné jednotky pro počítání a vykazování množství archiválií (jsou uvedeny výčtově) (5)
– – dílčí	upřesňují u zpracovaných archiválií hlavní evidenční jednotku (5)
Jednotlivina	nejmenší, dále již nedělitelná jednotka popisu, např. dopis, memorandum, zpráva, fotografie, zvuková nahrávka. (7)
Jednotlivina	evidenční jednotka (5)
Kamera	fotografický (přijímací, filmovací nebo televizní) snímací přístroj (11–upraveno)
Karton	evidenční jednotka označující speciální archivní krabici pro uložení nezpracovaných i zpracovaných archiválií (15)
Katalog	základní archivní pomůcka; archivní pomůcka k archivnímu souboru či jeho částem, poskytující informace o obsahu a formě archiválií; má titulní list, obsah, úvod, seznam použité literatury, katalogové záznamy, rejstříky a tiráž rozšířenou o počet katalogových záznamů. (4) (5)
Kinofilm	perforovaný film šířky 35mm používaný ve fotografických přístrojích na malý formát (11)
Klín šedý	(v reprografii) pomůcka k posouzení optické hustoty negativu, předlohy apod. (13)
Kontrast	popisuje rozsah světla a stínů na předloze nebo její reprodukci a vyjadřuje se poměrem rozdílu maximálního a minimálního jasu předlohy (rozdílem jasu světlého pozadí a tmavé kresby) k jejich součtu. Někdy se kontrast vyjadřuje poměrem maximálního jasu předlohy k minimálnímu; je však lépe v tomto případě používat názvu poměr jasů. Logaritmus poměru jasů je roven rozdílu maximální a minimální optické hustoty předlohy nebo její reprodukce (13)
Konzervace	intervenční techniky použité k prevenci, zastavení nebo zpomalení rozkladu (1)
Konzervátor	osoba profesně nebo technicky vyškolená ve znalostech a dovednostech požadovaných pro výkon fyzických operací nutných pro udržení integrity a hodnoty předmětů (1)

Kopie	reprodukce nebo přepis dokumentu (1)
– – bezpečnostní	kopie archiválie (dokumentu), která svými vlastnostmi a způsobem zpracování zaručuje nejvyšší trvanlivost pro dlouhodobé uložení (3) (4)
– – elektrografická	kopie zhotovená elektrograficky (13)
– – filmová	další vyhotovení filmu k promítání (11)
– – fotografická	též fotografický snímek ; též fotografická zvětšenina ; obraz okopírovaný z negativu na citlivý papír (11)
– – kontaktní	kopie zhotovená kontaktním kopírováním, při němž je předloha (výkres, negativ atp.) v dotyku s citlivým materiálem (13)
Kopírování	1. zhotovování předmětů podle předlohy 2. přenášení dat na nové paměťové místo bez změny zdroje dat (11)
Makrofotografie	provedení drobného detailu ve velkém zvětšení, makrosnímek (záznam zobrazené předlohy na negativu je v poměru min. 1:1) (11–doplněno)
Maska	pomůcka k úpravě předlohy, která může část obrazových prvků krýt, nahradit nebo doplnit (13)
Matnice	deska z transparentního materiálu na jedné straně matovaná; užívá se k zobrazování optickou soustavou vytvořeného obrazu (13–upraveno)
Médium	fyzický materiál nebo nosič, na kterém je informace zaznamenána (7)
– – datové	fyzické médium, v němž nebo na němž je možno zaznamenávat a z něj vyhledávat data (1)
Metadata	data popisující souvislosti, obsah a strukturu dokumentů a jejich správu v průběhu času (3)
Mezinárodní standardní archivní popis ISAD	– mezinárodně normalizovaná pravidla popisu archivních dokumentů (1)
Multiplikát	dokument vyhotovený v několika exemplářích (4) (16)
Název	slovo, výraz, písmeno nebo skupina písmen, sloužících k pojmenování jednotky popisu (7)
– – formální	název, který je jasně dán nebo vyplývá v průběhu popisu archivního materiálu (7)
-uměle vytvořený	název doplněný archivářem pro jednotku popisu, které chybí formální název (7)
Negativ	(transparentní) deska nebo film s obrazem, na němž jsou světla předlohy tonálně převrácená – tmavá a stíny světlé; výsledek fotografického procesu; opak pozitivu (6–upraveno)
– – deskový	viz deska skleněná
Nosič	viz médium
Nosič fyzický	Fyzický materiál nebo nosič, na kterém je informace zaznamenána (tj. hliněná tabulka, papyrus, papír, pergamen, film, magnetická páska) (7)
Nosič informací	fyzikální médium (hmota, energie) určené nebo použité k fixování nebo přenášení množiny dat či informací; spolu s těmito daty nebo informacemi tvoří informační pramen (14)

Objektiv	optická soustava čoček nebo zrcadel ve fotografickém, filmovém nebo jiném přístroji vytvářející reálný obraz pozorovaného předmětu (předlohy) (11)
Obraz latentní	a) neznatelná změna na citlivé vrstvě fotografického filmu, desce vzniklá ozářením citlivé vrstvy; zviditelní se vyvoláním (13) b) obraz skrytý v exponované, ale nevyvolané citlivé vrstvě fotografického materiálu (2)
Obrazec zkušební	normalizovaná sestava měrek (např. měrek písma, měrek čar); slouží k hodnocení reprografických záznamů (13)
Odlupování	oddělování povrchové (např. světlocitlivé) vrstvy způsobené selháním lepidla nebo zborcením této vrstvy (1–upraveno)
Ochranný list	list papíru vložený mezi stránky, aby zabránil obtištění jedné strany na druhou nebo průniku chemického činidla (1)
Originál	dokument zachovaný v původním vyhotovení; původní autorem vytvořené dílo, původní dokument (11–upraveno)
Podložka	(srovnej deska) nosná podložka citlivé vrstvy např. sklo, kov, papír, film, plastická hmota apod. (13)
– – průhledná (transparentní)	čirá transparentní podložka, kterou prochází světlo (13)
Pořádání	úkony spojené s analytickou činností a organizací (řazením) záznamů podle archivních principů, rovněž výsledky těchto činností (7)
Pozitiv	fotografický obraz na netransparentní podložce s obdobnými tónovými (jasovými) hodnotami, jaké vykazuje fotografovaná předloha; opak negativu (viz. též diapozitiv) (13)
Princip pertinence	pořádací princip založený na věcném obsahu dokumentů (1)
Princip provenience	vztah mezi dokumenty a organizacemi nebo jednotlivci, kteří je vytvořili, shromáždili nebo spravovali a využívali při provádění svých osobních nebo korporativních aktivit (7)
Prosvětlení	rovnoměrné osvětlení prostupné předlohy, při němž světlo předlohou prochází (13)
Prosvětlovací stůl	stůl s průsvitnou pracovní plochou prosvětlenou pravidelně rozptýleným světlem (6–upraveno)
Průhlednost	schopnost materiálu dovolující jasné vidění skrz pevnou látku nebo přes otvory v ní (1)
Průsvitnost	schopnost povrchu materiálu propouštět světlo, aniž by byl průhledný (1)
Předloha	dvojměrný záznam informace (dokument) určený pro zpracování reprografickými metodami (13–upraveno)
– – odrazná	předloha na odrazné podložce (13)
– – prostupná	předloha na průhledné podložce nebo na průsvitné podložce (13)
– – zkušební	sestava zkušebních obrazců, případně etalonů šedi a dalších údajů. Je určena ke kontrole reprografických procesů a postupů (13)
Přírůstek	další přírůstek k jednotce popisu, která je již uložena v depozitáři (archivu) (7)

Přírůstkové číslo	jedinečné číslo nebo kód přidělený dokumentu nebo skupině dokumentů v přírůstkovém seznamu za účelem trvalé identifikace (1)
Přístupnost	možnost využívat materiál z fondu, obvykle je podřízena pravidlům a podmínkám (7)
Původce	každý, z jehož činnosti dokument vznikl (3) (4)
Původce	korporace, rodina nebo osoba, která vytvořila, shromáždila nebo spravovala dokumenty při provádění svých osobních nebo korporativních aktivit (7)
Reprodukce	dokument vzniklý kopírováním z jiného dokumentu, který je považován za originální dokument a mající jeho podobu (1)
Reprografie	různé způsoby optického zobrazení, kopírování a rozmnožování dokumentů apod. (9)
Restaurování	operace směřující k tomu, aby se stav dokumentu, který je ohrožen rozkladem nebo poškozením přiblížil co nejvíce původnímu stavu (1)
Rozlišovací schopnost	způsobilost fotografického objektivu, fotografické emulze nebo komplexního reprodukčního procesu rozlišit/zobrazit jemné detaily obrazu. Zkouší se zobrazováním pravidelné čárové mřížky a vyjadřuje se obvykle maximálním počtem čar mřížky na milimetr, rozlišitelných v jejím optickém nebo reprografickém obrazu (13–upraveno)
Sbírka	soubor uměle shromážděných záznamů na základě obecné charakteristiky bez ohledu na jejich provenienci. Nezaměňovat s archivním fondem (7)
– – autorská	sbírka obsahující díla pouze jednoho autora (14)
– – archivní	soubor archiválií navzájem propojených jedním nebo několika společnými znaky (3) (4)
– – fotografická	(fotosbírka) sbírka obsahující pouze fotografické dokumenty (vyobrazení) (2)
– – muzejní	uspořádaný fond artefaktů nebo přírodnin, které jsou předmětem kulturního nebo vědeckého zájmu a jsou trvale uloženy a připraveny k vystavení (1)
Série	záznamy uspořádané v souladu s registraturním systémem anebo spravované jako jeden celek z jiných důvodů, a to pokud záznamy (v určité formě) pocházejí ze stejného způsobu shromažďování či jsou produktem spisové služby nebo podobné činnosti. Anebo jsou takto spravovány kvůli nějaké jiné souvislosti vyplývající z jejich vzniku, příjmu či použití. Série je také známa jako archivní série. (7)
Snímkování	fotografování předloh kamerou po jednotlivých záběrech (na rozdíl od snímání v kinematografii a fotografii) (14)
Uložení dlouhodobé	(reprografických médií) uložení v podmínkách spisoven zaručujících uchovatelnost média nad 100 let. Přibližně do roku 1993 se této kategorii přikládala uchovatelnost pouze 50 let; když však byla poznána reálnost podmínek pro trvalé uložení mikrografických médií s minimálním obsahem zplodin ustalovacího procesu (0,014g/m ²), bylo možno pro uložení nad 100 let připustit média s obsahem těchto zplodin pod hodnotou 0,030g/m ² , ovšem za předpokladu periodických kontrol (17)

– – střednědobé	(reprografických médií) uložení v podmínkách spisoven zaručujících uchovatelnost média nad 10 let. (17)
– – trvalé	(reprografických médií) uložení v podmínkách zaručujících uchovatelnost média s trvalou hodnotou (17)
Unikát	jedinečný exemplář, ojedinělý dokument (11)
Úroveň popisu	umístění (pozice) jednotky popisu v hierarchii fondu (7)
Úschova (opatrování)	odpovědnost za péči o záznamy, která vychází z jejich fyzického uložení. Nemínil se tím automaticky vlastnictví archiválií v právním slova smyslu nebo právo rozhodovat o jejich přístupnosti (7)
Uspořádání	intelektuální a fyzické operace s cílem organizování a řízení dokumentů (1)
Vlhkost absolutní	skutečná koncentrace vodní páry v jednotce objemu vzduchu (1)
- relativní	poměr koncentrace vodní páry v daném objemu vzduchu při dané teplotě k maximální koncentraci vodní páry, kterou by daný objem vzduchu mohl za dané teploty obsahovat, vyjádřený v procentech (1)
Vnější znaky dokumentu	souhrn znaků, který zahrnuje způsob zaznamenávání informace, nosič, fyzikální a chemické složení, formu a rozměr dokumentu, prvky jeho právní, kancelářské a umělecké úpravy a způsobu psaní (6)
Vnitřní znaky dokumentu	souhrn znaků, který zahrnuje skladbu, věcný obsah, jazyk a časové údaje dokumentu (6)
Vrstva citlivá	vrstva tvořená látkami citlivými na světlo (světlocitlivé chemické sloučeniny), v níž se tvoří obraz (17 – upraveno)
– – emulzní	vžitý název pro citlivou vrstvu např. fotografickou, nanesenou na vhodnou podložku (fólie, papír, sklo apod.). Je to suspenze látek ve vhodném pojidle, které reagují na záření (13)
– – fotografická	citlivá vrstva, která po vystavení světlu (expozici) a po zpracování poskytuje viditelný záznam (13 – upraveno)
– – světlocitlivá	viz v. fotografická
Výběr archiválií	posouzení hodnoty dokumentů a rozhodnutí o jejich vybrání za archiválie a zařazení do evidence archiválií (3)
Vyhledávací pomůcka (pomůcka k vyhledávání)	obecný termín pro pojmenování jakéhokoli popisu nebo vyhledávacích prostředků vytvořených či převzatých v průběhu péče o archivní materiál (7)
Vyobrazení	primárně dvourozměrné zobrazení trojrozměrné předlohy (skutečnosti) (1 – upraveno)
Záznam	zaznamenaná informace bez ohledu na fyzický nosič nebo její vlastnosti (viz. také dokument) (7)
Zobrazení negativní	– světlý záznam informace na tmavém pozadí (13)
Zobrazení pozitivní	– tmavý záznam informace na světlém pozadí (13)
Zpřístupnění	soubor činností (archivní zpracování), jejichž cílem je poskytnutí archiválií ke studiu badatelské veřejnosti či zprostředkování informací v nich obsažených (např. reprodukce) (2)

Zvětšenina autorizovaná	(autorizovaný pozitiv) viz dokument autorizovaný; např. svým podpisem autor schvaluje vyhotovení dokumentu (díla), avšak na jeho vzniku se nemusel osobně podílet (2)
-- autorská	dokument (dílo) zhotovené autorem vlastnoručně (2)
-- neautorská	(neautorský pozitiv) fotografie pořízená bez vědomí autora, avšak k jejímu zhotovení byl použit autorský dokument (2)
Životnost	ideální doba, po níž by měl být dokument k dispozici uživateli informační a dokumentační organizace (1)

Použité zdroje:

1. ISO 5127: 2003 Informace a dokumentace – Slovník .
2. vlastní výklad.
3. Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, v platném znění. 2004.
4. SKALA, Luděk – VÍT, Marcel. Slovníček spisové služby a archivnictví. Ústí nad Orlicí. 2005. 79 s.
5. Vyhláška č. 645/2004Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů v platném znění.
6. Oborový archivní slovník. Praha: Ústřední archiv geodézie a kartografie. Řada pracovních archivních pomůcek – 1. 1983.
7. ISAD(G).
8. Zákon č. 398/2006 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn, v platném znění. . 2006.
9. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academia. 1994.
10. Digitální dokumentace objektů kulturní, historické a vědecké hodnoty. Cigánek, David. Brno: Moravské zemské muzeum. 2005.
11. Akademický slovník I., II.-1995 Akademický slovník cizích slov. I. a II. díl. Praha: Academia. 1995.
12. Dokument M 31: Dlouhodobé ukládání fotografických desek. Praha: Mikrografie s.r.o. 1997.
13. Reprografický slovník. Praha: Ústředí vědeckotechnických informací ČSAV. 1975.
14. Terminologický slovník. Praha: UVTEI. 1979.
15. Metodický pokyn MV k čj. AS/1-3518/98 z 25. 9. 1998.
16. Slovníček archivní terminologie. Z. F. Roubík – A. Haas – J. Kollmann. Praha. 1954.
17. Dokument M 14: Dlouhodobé uložení mikrografických médií a jejich periodické kontroly. Praha: Mikrografie s.r.o. 1993.

4. Způsoby archivního popisu fotografických dokumentů užívané v některých evropských paměťových institucích. Příklady, analýzy, srovnání.

Pavel Baudisch

4.1. Úvod

Předkládaná část výzkumné zprávy si klade za cíl představit a popsat způsoby archivního popisu fotografických dokumentů vyvinuté a užívané některými evropskými paměťovými institucemi a zachytit rozdílný přístup z hlediska interních potřeb institucí. Chtěli jsme rovněž poukázat na odlišné nahlížení na význam fotografie, schopnost vypořádat se s jejími specifickými vlastnostmi, které ji odlišují od ostatních (klasických archivních) dokumentů, a také na různé přístupy institucí ohledně kvality a kvantity zpřístupňovaných dokumentů, což do jisté míry ovlivňuje výslednou metodiku archivního popisu.

Analyzované dokumenty byly získány a diskutovány během návštěv zahraničních paměťových institucí, další pak staženy z dostupných internetových zdrojů. Navzdory svému původu ne vždy z archivního prostředí se většinou snaží implementovat principy mezinárodního archivního standardu ISAD(G), což jsme považovali za podstatnou charakteristiku, důležitou pro jejich výběr. Protože však některé byly vyvíjeny experty jak z oblasti archivnictví, tak muzeí, galerií a knihoven, pokusili jsme se jejich terminologii (komplikovanou také vzhledem k národním jazykům, z nichž byly překládány) převést do českého prostředí s uvedením původních výrazů a případně jejich dalším výkladem. Některé popisové modely nám poskytly podklady pro zpracování vlastního návrhu popisných prvků určeného českým archivům a případně i dalším paměťovým institucím.

Interní směrnice pro evidenci archiválií Rakouského státního archivu představuje příklad přístupu archivů orientovaných především na aktový a listinný materiál k fotografiím, vnímaným spíše jako doplňkový materiál. Ačkoliv bychom nechtěli rakouským kolegům takový přístup podsouvat (institute tohoto typu a velikosti zpravidla určité specializované interní návody ke zpracování obrazových dokumentů používají), jejich obecná směrnice nám pomůže vystihnout přístup mnohých českých archivů, které zpravidla tímto způsobem pracují. Odborně zvládají zpracovávání klasických dokumentů, ale fotografiemi se hlouběji nezabývají, respektive nemají rozvinutou metodiku archivního popisu tak jako u dokumentů listinných. Hodnotné informace fotografií (a o fotografiích) tak mnohdy zůstávají nezprístupněny, nebo jsou prezentovány omezeně.

Projekt Evropského digitálního archivu ukazuje vliv upřednostnění orientace na uživatele (badatele) na hloubku a rozsah archivního popisu fotografií. V tomto případě byl důraz kladen na masové zpřístupnění fotografických dokumentů v podobě jednotlivin popsanych co nejjednodušším způsobem, který je informačně přizpůsoben především snadnému vyhledávání z Internetu a zájmu uživatelů. Ačkoliv se pro účely digitálního archivu sbírala jen základní data

o fotografiích, v rámci projektu byl vyvinut ještě software SKOPEO, který zohlednil také potřebu paměťových institucí evidovat další údaje důležité pro uchovávání.

Norský národní standard a model SEPIADES jsou příkladem návrhu souboru popisových prvků, jenž by mohl vyhovovat paměťovým institucím různého zaměření. Na vývoji posledně jmenovaného spolupracovaly archivy, muzea, knihovny a další instituce celé řady evropských zemí a s různými tradicemi přístupu.

Literatura části B této zprávy je uvedena souhrnně.

4.2. Interní směrnice pro evidenci archiválií Rakouského státního archivu

¹ AUER, Leopold (Vorsitz). *Richtlinien für die Verzeichnung von Archivgut im Österreichischen Staatsarchiv* [online]. [Wien] : Österreichisches Staatsarchiv [cit. 2. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.oesta.gv.at/DocViem.axd?CobId=32406>>, dále *Richtlinien*.

² *Richtlinien*, 1. Allgemeines, s. 3; srov. neoficiální český překlad standardu ISAD(G): DVOŘÁK, Tomáš (vyd.). *ISAD(G) : všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis : přijato Komisí pro popisné standardy, Stockholm, Švédsko, 19.–22. září 1999. 2. vyd.* Praha : Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2009, s. 15.

³ *Richtlinien*, 1.1 Verzeichnungsstufen (Archivtektonik), s. 4–5; české výrazy srov. s DVOŘÁK, Tomáš (vyd.). *ISAD(G)...*, s. 11–14.

4.2.1. Základní filozofie a cíle směrnice

Aktuálně platná interní směrnice pro evidenci archiválií Rakouského státního archivu (ÖStA)¹ slouží jako návod pro práci v rámci Archivně informačního systému (AIS) ÖStA. Podle jejích autorů má archivní popis umožnit přístup k informacím dochovaným v archiváliích a zároveň zobrazit souvislost původu se strukturou archivního dědictví.

Směrnice je založena na mezinárodním standardu všeobecného archivního popisu ISAD(G) podle znění z roku 2000, který preferuje hierarchicky strukturovaný (víceúrovňový) popis archiválií směrem od všeobecného ke specifickému, od nadřazeného k podřízenému, přičemž údaje v nadřazených úrovních nepředjímají údaje v úrovních nižších a nižší stupně zase neopakují údaje úrovní vyšších, čímž se zabrání redundancím.²

Jedná se o metodicky spíše obecný návod, který se nezabývá v detailu popisem jednotlivých typů dokumentů, přičemž je zaměřen více na dominující aktový materiál.

4.2.2. Principy evidence archiválií

4.2.2.1. Archivní hierarchie (tektonika)

Směrnice vytváří **archivní tektoniku** (*Archivtektonik*) jako hierarchicky členěnou strukturu souborů odpovídající jednotlivým úrovním popisu. V ÖStA se používají následující úrovně tektoniky:³

Rakouský státní archiv (ÖStA)

Archivní oddělení (*Archivabteilung*) – zahrnuje organizační součásti ÖStA: Archiv republiky, Všeobecný správní archiv, Válečný archiv atd.

Skupina archivních souborů (*Bestandsgruppe*) – (umělý) celek zahrnující soubory, které spolu souvisejí z hlediska provenience, dějin správy nebo věcně. Slouží pro zpřehlednění tektoniky a dále se dělí na archivní soubory.

Archivní soubor (*Bestand*) – celek archiválií, který vzniká činností jeho původce (úřadu, právnícké nebo fyzické osoby). V nejširším smyslu každý archivní soubor vyšší úrovně tektoniky, tj. též sbírka nebo uměle sestavené celky.

Dílčí archivní soubor (část fondu, fondové oddělení)

(*Teilbestand*) – část archivního souboru, která odráží organizační členění původce, anebo, kde to není možné, je uspořádána podle geografických, chronologických, funkčních nebo podobných kritérií.

Série (*Serie*) – registrurní (ukládací) řada (*Ablagefolge*) písemností, spisů a provozních knih v abecedním, číselném nebo chronologickém pořadí bez vnitřní opory pro systematizaci.

Podsérie (*Unterserie*) – představuje úroveň členění v rámci série.

Karton (*Karton*) – karton/fascikl není vlastně popisnou jednotkou v pravém slova smyslu, ale ukládací jednotkou.

Provozní kniha a kartotéka (*Geschäftsbuch und Kartei*) – protokoly, rejstříky, elenchy. Pojmenování by mělo obsahovat nejen technická data, ale i formu knihy na základě jednotné terminologie: rejstříky, protokoly, elenchy, kartotéky atd.

Spis (konvolut, složka, soubor) (*Akt / Konvolut, Dossier, file*) – organizační celek písemností ke stejné věci vzniklý u původce (tvůrce registratury).

Jednotlivina (*Einzelstück*) – nejmenší, dále nedělitelná archivní jednotka (písemnost aktového charakteru, listina, plán, mapa, fotografie). U souborů složených jen z jednotlivin (např. sbírky fotografií, map nebo listin) je nejdůležitější popisnou úrovní se zvláštními požadavky (určování názvu atd.).

4.2.2.2. Kategorie popisu

Směrnice na základě ISAD(G) rozlišuje sedm **popisných kategorií**:

4

Identifikační údaje (*Angabe zur Identifikation*) – zahrnují signaturu a označení v archivní tektonice (Signatur-Archivplan), název, dobu vzniku/časové rozmezí, úroveň popisu, staré signatury a rozsah.

Kontextové údaje (*Angaben zum Kontext*) – obsahují původ materiálu, provenienci (Provenienzstelle), dějiny původce nebo biografické údaje, dějiny archivního souboru a přejímku.

Údaje o obsahu a struktuře (*Angaben zu Inhalt und Struktur*) – se týkají údajů o obsahu, uspořádání, výběru a skartaci a údajů o očekávaných přírůstcích.

Údaje pro využívání (*Angaben zur Benutzung*) – zahrnují dostupnost, pravidla přístupu a reprodukování, jazyk, fyzický stav, stávající archivní pomůcky.

Údaje o souvisejícím materiálu (*Angaben zu verwandtem Material*) – obsahují související materiál v jiných souborech nebo v jiných archivech, uchování originálů v případě, že jsou k dispozici jen kopie atd., publikování.

Poznámky (*Anmerkungen*).

Interní údaje archivu (*Archivinterne Angaben*) – sem patří např. datum, způsob zápisu a jeho autor, lokace.

⁴ *Richtlinien, 1.2 Verzeichnungs-kategorien, s. 6; český překlad standardu ISAD(G) používá tyto termíny: oblast identifikačních údajů, oblast souvislosti (kontextu), oblast obsahu a struktury, oblast podmínek přístupnosti a využití, oblast doplňujících údajů, oblast poznámek a oblast kontroly popisu (DVO-ŘÁK, Tomáš (vyd.). ISAD(G)... s. 3–4).*

AIS používá tři povinná pole, která minimálně musí být vyplněna ve všech variantách formuláře: 1. signatura, 2. název, 3. časové období.

⁵ *Richtlinien, 1.3 Formulare, s. 7.*

Jsou vytvořeny formuláře⁵ pro všechny zmiňované stupně tektoniky, přičemž není nutné vždy všechny vyplňovat (např. úroveň část archivního souboru, série a podsérie). Pro jednotliviny je k dispozici následujících sedm formulářů: jednotlivina obecně, fotografie a obrazy, rukopisy/letáky, mapy a plány, parte, zvláštní tisky/separáty a listiny.

⁶ *Tamtéž, 2. Anleitung für die Verzeichnungspraxis, s. 8–13.*

4.2.2.3. Pravidla popisu⁶

Po úvodní části směrnice následuje instrukce pro popisovou praxi, která upravuje způsob psaní do systému, podobu signatur, dat a názvů, stanovuje pevnou podobu některých označení a používání deskriptorů. Pro účely této analýzy se zastavíme pouze u vybraných problémech.

⁷ *Tamtéž, 2.2 Signatur im AIS, s. 8–9.*

Směrnice stanovuje **signaturu**⁷ v AIS jako obraz tektoniky ve formě zkratk. Slouží k přesnému objednávání a reguluje též korektní způsob citování ve vědeckých dílech. Signaturní systém v ÖStA se skládá jednak ze **signatury** (*Signatur*) a jednak z **označení v archivní tektonice** (*Signatur-Archivplan*). Tím je umožněna jednoznačná identifikace všech souborů, sérií i jednotlivin v hierarchii celého archivu. Otázkou však zůstává, zda jsou jako samostatné jednotliviny rozlišovány také všechny nosiče stejného motivu – pak by měly mít každý svou vlastní signaturu –, nebo zda je přidělena signatura všem nosičům souhrnně za jeden motiv.

⁸ *Tamtéž, 2.3 Datum, s. 9–10.*

Pokud jde o **dataci**,⁸ rozlišuje se přesné datum (v podobě DD.MM.RRRR), nebo jeho známé části a časový rozsah („od – do“). Směrnice bere ohled i na fakt, že se zejména u sbírek (historické práce, memoáry) může od sebe odlišovat datum obsahu/ /popisované věci a datum vzniku. Tato skutečnost se pak zapisuje do pole „doba vzniku – poznámka“. Princip lze analogicky aplikovat i na fotografie.

⁹ *Tamtéž, 2.5 Festgelegte Wortfelder im Archivinformationssystem, s. 12–13.*

Poslední oblastí, jíž se budeme zabývat, jsou **pevně stanovená pole** v AIS.⁹ Jsou určena systémem a smějí být měněna jen ve výjimečných případech. Jejich smysluplnost spočívá v následném užití, aby se při rešerši dosáhlo co největšího množství nalezených záznamů. Změny jsou možné jen prostřednictvím administrátorů.

Prvním polem je typ archiválie, do něhož je vedle autografu, listiny, (svázaného) rukopisu či mapy a plánu a dalších zahrnuta i fotografie. Tak zvaná **technická úroveň vzniku spisu** (*Akten-technische Entstehungsstufe*) se ovšem opět orientuje spíše na písemné dokumenty – jako příklady jsou uvedeny čistopis, koncept a opis/ /kopie. Také pokyny pro evidenci **stavu dochování** (*fyzického stavu*) se zaměřují na vyhodnocování klasických dokumentů. Rozlišuje se šest kategorií: **je třeba zjistit** (*abzuklären*), **bez závad** a čtyři **stupně poškození** podle jeho závažnosti. Podrobně jsou popisovány různé podoby poškození charakteristické pro akta a listiny, odlupování nebo popraskání emulze a jiná poškození typická pro fotografie mezi nimi však nenajdeme.

4.2.3. Závěr

Směrnice Rakouského státního archivu pro popis archiválií je pro účely zpracování skleněných negativů využitelná jen omezeně, za-

měřuje se především na „klasické“ archiválie, tedy zejména aktový materiál, jehož deskripce v systému je poměrně jednoznačná.

Fotografický materiál je zohledněn v popisu tvorby tektoniky archivů, když je zahrnut do popisu zpracování jednotlivin. Stromová struktura signatur zajišťuje jednoznačnou identifikaci každé jednotliviny i pozici každé popisové jednotky (úrovně) v hierarchii celého archivu. Specifika fotografií nejsou hlouběji dále řešena, nicméně analogickým postupem lze systém aplikovat i na ně – například alba lze popisovat na úrovni úředních knih/spisů, nebo je chápat jako sérii.

Ze znění směrnice však není zřejmé, jak je řešena evidence fotografií vzhledem k jejich charakteristickým vlastnostem, například zda se popisuje každý nosič jednoho zobrazeného motivu zvlášť, či zda je důraz kladen na obrazový obsah a údaje o všech jeho nosičích jsou registrovány společně. Také pojetí dalšího specifika fotografií – rozdílné datace (datum expozice negativu/datum zachycené události) – zde není rozebráno, nejspíše se řeší stejným způsobem jako u písemných dokumentů, tj. zápisem do poznámky. V textu je sice zmiňován i formulář na popis obrazového materiálu, ale jeho podoba zde není uvedena, nelze si tedy utvořit představu o charakteru sbíraných údajů.

Charakterizování fáze vzniku písemnosti se evidentně vztahuje pouze na písemné (aktové) dokumenty, životní cyklus fotografie popsán není. Rovněž vyhodnocování stavu archiválií se zaměřuje výhradně na písemnosti, fotografie není zohledněna (například odlupování emulze, stříbrná zrcátka, praskliny skleněné podložky apod.).

Směrnice sama o sobě, pokud není doplněna o podrobnější pokyny k evidenci fotografických dokumentů, je využitelná k jejich zpracovávání pouze v omezené míře.

4.3. Projekt Evropského vizuálního archivu (EVA) a software SKOPEO – příklad aplikace popisových prvků Dublin Core pro popis fotografického archivního materiálu

4.3.1. Kontext vzniku projektu

Projekt European Visual Archive (EVA)¹ vznikl jako součást iniciativy Info2000 spuštěné Evropskou komisí. Info2000 usilovalo o mnohonárodnostní partnerství jak ve veřejném, tak v soukromém sektoru, které mělo umožnit institucím ze všech členských zemí EU sdílení informací veřejného sektoru. Projekt byl zahájen v prosinci 1998 a skončil v únoru 2001,² přičemž se počítalo s dalším rozšiřováním systému EVA. Jeho smyslem bylo nalézt vhodné řešení zpřístupnění historických fotografických sbírek a s tím spojených problémů (copyright, proces selekce, průzkum uživatelů, digitalizační techniky, popisové standardy, cenová politika, management systémů digitálních dat). Hlavním cílem bylo „umožnit koncovému uživateli odhalit fotografické zdroje“, nikoliv tedy vyčerpávajícím způsobem archivně popsat tento typ archiválií.

Projekt byl zahájen analýzou sbírek historických fotografií ve vybraných evropských institucích a byl proveden výzkum mezi těmito institucemi, který zjišťoval jejich přístup k archivnímu popisu fotografií a způsobu jejich digitalizace. Na tomto základě byl poté vytvořen informační systém na webové bázi – systém EVA, který byl nasazen na zpřístup-

¹ Informace podle van HORIK, René. *Archives and Photographs : the 'European Visual Archive' Project (EVA)* [online]. In: *Cultivate Interactive*, 29 January 2001, issue 3 [cit. 13. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.cultivate-int.org/issue3/eva/>>; kód projektu EVA: PUB 1128 EVA 25001.

² Projekt byl nejspíše již z Internetu stažen, na domovských webových stránkách URL: <<http://www.ewa-eu.org>> se již k datu 13. listopadu 2009 systém EVA nenalézá, poslední materiál o projektu publikovaný na webových stránkách *Cultivate Interactive* je z ledna 2001 (viz výše). Rovněž webové stránky Nižozemského institutu pro vědecké informační služby (NIWI) k tomuto datu neobsahují žádné bližší

informace jak k projektu EVA, tak k softwaru SKOPEO, který byl pro použití v systému v NIWI vyvíjen (URL: <<http://www.niwi.knaw.nl/>>).

³ EVA Consortium. EVA : European Visual Archive Workpackage 6 : D.6.1 and D.6.2 Functional and technical design [online], červen 2000 [cit. 13. listopadu 2009], s. 2. Dostupné z WWW: <<http://xml.coverpages.org/eva.System200102.pdf>>.

nění fotografických dokumentů Londýnského metropolitního archivu a Městského archivu Antverp, tedy městských archivů. Nicméně systém počítal se zapojením širokého okruhu archivů do projektu.

Z uvedeného vyplývá, že bylo potřeba se vyrovnat se širokou škálou různých přístupů ke zpracování a digitalizaci archiválií v jednotlivých přispívajících institucích. Důraz byl proto kladen na jednoduchost a snadný přístup. Řada postupů zůstala na uvážení přispěvatelů a jejich „best practice“, byla stanovena jen některá společná pravidla, která se odrazila i ve výběru popisových prvků.

4.3.2. Základní filozofie a parametry systému EVA

Navzdory rozmanitosti fotografických formátů uložených v archívech byly pro účely projektu zvoleny pouze černobílé snímky na papíru, čímž se zjednodušil proces digitalizace (digitalizovaný materiál byl homogenní). Tím tedy odpadla nutnost popisovat například materiál nosiče a barevnost. Za samotný proces digitalizace odpovídaly přispěvatelské instituce, stejně jako za vyřešení autorských práv ke snímkům. Archivy měly usilovat o co nejvyšší kvalitu digitálních obrázků i dokumentace.

Za základní master image byly považovány obrázky ukládané v nekomprimovaném formátu s přidáním šedé škály a bez „vylepšovacích“ digitálních zásahů. Doporučovalo se rovněž provést kontrolní součet pro každý jednotlivý obrázek. Celý proces digitalizace měl být dokumentován. Ostatní nároky na podobu referenčního obrázku a miniatury pro systém EVA a též základní prvky popisu zohledňovaly zvyklosti jednotlivých archivů.

Z důvodů údržby se za systém, jenž měl obsahovat aktuální informace pokrývající digitální master a kompletní dokumentaci, považovalo lokální pracoviště (archív). Za pomoci automatické mapovací procedury se vytvářely digitální odvozeniny pro společný systém EVA, zajišťující centrální online přístup ke sbírkám. Pro výměnu informací byly určeny standardní komunikační protokoly a datové formáty: protokol FTP (File Transfer Protocol) pro nahrávání nových nebo aktualizovaných popisů a obrázků na server systému EVA a běžní klienti pro e-mail ke komunikaci mezi archivem a koncovým uživatelem (tj. vyřizování objednávek snímků – e-commerce). Dokumentace byla vytvářena ve standardním formátu XML (eXtensible Markup Language).

Alternativní postup sklizení (harvestingu) informací z jednotlivých archivů například za pomoci standardu Z39.50 nebyl proveditelný z toho důvodu, že tyto postupy nejsou v archivářských kruzích podporovány zejména z důvodu ochrany dat v archivech. Ty usilují o kontrolu přístupu ke svým digitálním datům, aby tak zabránily jejich zneužití.

4.3.3. Základní popisové prvky systému EVA

Systém EVA používá 10 z 15 základních prvků Dublin Core (DC)⁴: **název** (*title*), **popis** (*description*), **tvůrce** (*creator*), **datum** (*date*), **vztah** (*relation*), **pokrytí** (*coverage*), **jazyk** (*language*), **předmět** (*subject*), **iden-**

⁴ Jedná se o počet prvků odpovídající stavu DC v roce 1999 (více viz na URL: <<http://purl.org/dc/>>, resp. URL: <<http://dublincore.org/>>). České ekvivalenty jsou uvedeny podle překladu Knibovnicko-informačního centra Masarykovy university v Brně (Dublin Core Czech [online]. Masarykova Univerzita. Ústav výpočetní techniky. Poslední aktualizace obsahu 20. listopadu 2006 [cit. 31. prosince 2009]. Dostupné z WWW: <http://www.ics.muni.cz/dublin_core/terms.html>.).

tifikátor (*identifier*), **publisher** (*vydavatel*). Nejsou využity prvky **příspěvatel** (*contributor*), **zdroj** (*source*), **typ** (*type*), **formát** (*format*) a **práva** (*rights*).

Následující přehled udává použité elementy DC, jejich odpovídající ekvivalenty v systému EVA a jejich definice:⁵

⁵ *Tabulka je kombinací popisu v EVA Consortium. EVA..., s. 30–32 a van HORIK, René. Archives and Photographs... [online].*

Tab. 1: Interpretace elementů DC v systému EVA. Vytvořeno na základě dokumentů: EVA Consortium. EVA..., s. 30–32 a van HORIK, René. Archives and Photographs... [online].

Identifikátor DC	Identifikátor HEVA	Definice	Komentář (2000) ⁶	Interpretace kvalifikátoru DC v EVA (2001) ⁷
Název	Název (povinný)	Jméno dané zdroji	Nejčastěji jméno, pod kterým je zdroj formálně znám	Krátký popis v původním jazyce, může obsahovat datum
Tvůrce	Fotograf (volitelný)	Entita primárně odpovědná za vytvoření obsahu zdroje	Například osoba, organizace, služba, typicky se užije jméno tvůrce	Jméno fotografa, který vyfotografoval původní snímek
Předmět	Předmět⁸ (volitelný)	Téma obsahu zdroje	Typicky vyjádřeno jako klíčová slova a fráze nebo třídící kódy, nejlépe podle slovníku nebo formální třídící klasifikace	Popisné termíny vztažené k obsahu v původním jazyce podle popisových směrnic místního archivu, aniž by byly přizpůsobeny obecným seznamům autorit
Popis	Popis (volitelný)	Výčet obsahu zdroje	Může obsahovat kromě jiného: výtah, tabulku obsahu, odkaz na grafické zobrazení obsahu, volně textovaný výčet obsahu	Volně textovaný popis toho, co je viditelné na digitálním obrázku
Vydavatel	Archív (povinný)	Entita odpovědná za zpřístupnění zdroje	Například osoba, organizace, služba, typicky se užije jméno vydavatele	Název archivu, který dodal digitální obrázky do systému EVA
Datum	Datum (volitelný)	Datum přiřazené události v životním cyklu zdroje ⁹	Typicky je datum přiřazeno k vytvoření nebo dostupnosti dokumentu, nejlépe je uvádět jej podle ISO 8601 [W3CDTF], odvozený z formátu RRRR-MM-DD	Datum spojené s vytvořením původní fotografie – dvě možnosti: přesné (den/měsíc/rok) a období (počáteční rok a konečný rok)

Identifikátor DC	Identifikátor DC	Definice	Komentář (2000)	Interpretace kvalifikátoru DC v EVA (2001) ⁷
Identifikátor	Miniatura/ /Referenční obrázek (název a adresář miniatury a ref. obr.); element je vztažen k digi- tálním obrázkům (image) v systému EVA ¹⁰ Umístění ¹¹ (povinný)	Jednoznačný odkaz na zdroj v daném kontextu	Nejlépe jako řetězec nebo číslo podle formálního identi- fikačního systému, např. Uniform Res- source Identifier (URI) včetně Uni- form Ressource Lo- cator (URL), Digital Object Identifier (DOI) a Internatio- nal Standard Book Number (ISBN)	Název referenčního obrázku a miniatury
Jazyk	Jazyk (není samostatný element XML, ale atribut prvku „EVOLite“)	Jazyk intelektuálního obsahu zdroje ¹²	Nejlépe použít hod- not definovaných RFC 1766, který zahrnuje dvoumístný kód jazyka podle ISO 639, případně následovaný dvou- místným kódem země podle ISO 3166, např. „en“ pro angličtinu, „en-uk“ pro angličtinu užíva- nou ve Velké Británii	Jazyk použitý v prvcích název, popis, předmět/ /klíčové slovo a pokrytí
Vztah	Vztah (archivní kód indikující lokaci fotografie/ /digitálního obrázku (image) ve fyzickém archivu) ¹³ (volitelný)	Odkaz na sou- visející zdroj	Nejlépe je odkazovat pomocí řetězce nebo čísla podle formál- ního identifikačního systému	Odkaz na originální fotografii ve fyzickém archivu, tj. její inven- tární číslo
Pokrytí	Geografie (volitelný)	Rozsah nebo oblast (působ- nost) obsahu zdroje	V systému EVA obsahuje všechny geografické popisy (ulice, čtvrť, město atd.) relevantní pro scénu na obrázku/ /fotografii	Všechny geografické pojmy spojené s popi- sem v národním jazyce (např. ulice, okres, město, stát); bez při- způsobení obecným seznamům autorit

Element formát byl vypuštěn nejspíše z důvodu, že do systému jsou vkládány údaje o materiálu homogenního formátu a není tedy nutné jej neustále opakovaně zadávat.

Problematika elementu práva je o něco složitější. Vzhledem k tomu, že se do projektu mohly zapojit instituce z různých zemí EU, vyvstala otázka přístupu k autorským právům v těchto jednotlivých státech. Z průzkumu vyplynuly zřejmé rozdíly v pojetí práv, přičemž v tomto ohledu dosud neproběhla v EU žádná harmonizace. Z tohoto důvodu se archivy zavázaly, že budou postupovat v souladu s národními legislativami a že do systému budou vkládat pouze ty snímky, které vlastní, k nimž mají příslušná práva nebo svolení vlastníků těchto práv. U ostatních snímků se předpokládá, že práva buď již vypršela, nebo je autor neznámý. Obrázky si směli uživatelé kopírovat pouze pro vlastní potřebu. K získání kopií za účelem jejich vystavování nebo publikování museli však kontaktovat příslušný archiv a získat jeho souhlas, zaplatit příslušné poplatky za reprodukci a uvést zdroj obrázku. V systému EVA bylo prohlášení ohledně duševního vlastnictví a práv učiněno za všechny snímky za archiv najednou, odpadla tak potřeba použít prvek práva.

4.3.4. Software SKOPEO

Pro projekt EVA byl speciálně vyvinut softwarový nástroj SKOPEO k popisu digitálních obrázků, originálních materiálů a jejich vzájemného vztahu.¹⁴ Popis byl prováděn v zásadě na úrovni jednotlivin. Tabulka udává přehled zamýšlené interpretace DC v systému EVA pro jednotlivé nosiče. Zdá se, že SKOPEO na rozdíl od systému EVA využilo téměř všech elementů DC:¹⁵

⁶ Podle EVA Consortium. EVA..., s. 30–32.

⁷ Podle van HORIK, René. *Archives and Photographs...* [online].

⁸ Na jiném místě je pro systém EVA definováno jako „předmět/klíčové slovo“ (EVA Consortium. EVA..., s. 30, tab. 1; srov. také tamtéž, s. 16).

⁹ Jinde definováno jako „datum vyfotografování“ („date photograph is taken“) (tamtéž, s. 30, tab. 1).

¹⁰ Jinde definováno jako „ID fotografie – digitální obrázek“ (tamtéž).

¹¹ Název podle verze z roku 2001 (van HORIK, René. *Archives and Photographs...* [online]).

¹² Jinde definováno jako „jazyk používaný v názvu/popis“ (EVA Consortium. EVA..., s. 30, tab. 1).

¹³ Jinde definováno jako vztah k obrázku/fotografii (tamtéž); Smyslem užití elementu vztah je, aby archiv mohl lokalizovat jak image, tak fotografii. Element vyjadřuje vztah „objektu“ EVOLite k fotografii a digitálnímu obrázku (k technické specifikaci tvorby objektů viz tamtéž, s. 14–18).

¹⁴ Poslední známá verze byla SKOPEO-BeschrijvingsModule Stadsarchief Antwerpen (BMS), version 3.0.14. Software byl vyvíjen Nižozemským institutem pro vědecké informační služby (NIWI). Podle: SEPIA deliverable 5.1. : descriptive models for photographic materials [online]. Stockholm 26. a 27. dubna 2001, s. 19–21 [cit. 13. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/deliverable51.pdf>> (jedná se o pracovní materiál vzniklý na podkladě setkání expertů projektu SEPIA).

¹⁵ Manuály k softwaru SKOPEO již nejsou na Internetu dostupné, tabulka je obsažena v dokumentu SEPIA deliverable 5.1.... [online], s. 19–20.

Tab. 2: Interpretace DC v systému EVA pro jednotlivé druhy nosičů. Podle dokumentu SEPLA deliverable 5.1....
[online], s. 19–20

Identifikátor DC	Identifikátor EVA	Originální snímek	Digitální master image	Digitální odvozenina
Název	Název	Fyzická podoba a krátký popis scény	Fyzická podoba a krátký popis scény	Fyzická podoba a krátký popis scény
Tvůrce	Fotograf	Jméno fotografa	Název archivu, který vytvořil digitální master soubor	Název archivu, který vytvořil digitální odvozeninu ¹⁶
Předmět/ Klíčové slovo	Předmět	Položka převzatá ze seznamu autorit	Položka převzatá ze seznamu autorit	Položka převzatá ze seznamu autorit
Popis	Popis	„Volný textový popis obsahu scény“	„Volný textový popis obsahu scény“	„Volný textový popis obsahu scény“
Vydavatel	Archív	Archiv, kde jsou uloženy fotografie/digitální obrázky	Archiv, kde jsou uloženy fotografie/digitální obrázky	Archiv, kde jsou uloženy fotografie/digitální obrázky
Příspěvatel	není použito	Tvůrce metadat	Tvůrce digitálního obrázku/metadat	Tvůrce digitálního obrázku/metadat
Datum	Datum	Datum vytvoření fotografie	Datum vytvoření digitálního master image	Datum vytvoření digitálního odvozeniny
Typ	není použito	Médium (fotografický proces)	Formát digitálního obrázku	Formát digitálního obrázku
Formát	není použito	Šířka x výška (palce/centimetry)	Formát souboru obrázku Rozměr v pixelech (rozlišení) Hloubka v pixelech (dynamický rozsah)	Formát souboru obrázku Rozměr v pixelech (rozlišení) Hloubka v pixelech (dynam. rozsah)
Identifikátor	Miniatura/ /Referenční obrázek; Umístění	Jednoznačné ID originální fotografie	Jednoznačné ID digitálního master souboru	Jednoznačné ID odvozeniny
Zdroj	není použito		Vazba na originální fotografii	Vazba na originální fotografii
Jazyk	Jazyk	Kód jazyka popisu	Kód jazyka popisu	Kód jazyka popisu
Vztah	Vztah	Spojnost s archivním kontextem (ISAD)		
Pokrytí	Geografie			
Práva	není použito	Vlastník copyrightu originální fotografie	Vlastník copyrightu digitálního obrázku	Vlastník copyrightu digitálního obrázku

Následující tabulka uvádí podrobnou strukturu vstupních informací zadávaných zpracovatelem do programu SKOPEO, které jsou rozděleny do tří skupin – **data o obsahu, digitálním obrazu a vlastní fotografii**. Údaje o obsahu jsou logicky zpravidla shodné pro původní fotografii i její digitální verzi. Některým položkám byl přiřazen odpovídající element DC, aby mohlo dojít k propojení popisované sbírky na vyšší úrovni. Položky ve skupině obsah a fotografie jsou založeny na interpretaci polí DC, jak byla provedena v rámci systému EVA, s přidáním specifických polí na základě zvláštních požadavků antverpského městského archivu (zejména v souvislosti s vazbou na již existující popisový systém Efloris). Část týkající se popisu digitálního obrazu byla založena na doporučeních RLG Working Group on Preservation Issues of Metadata, pracovní skupiny dnes integrované do knihovnické služby Online Computer Library Center (OCLC, <http://www.oclc.org>).¹⁷

¹⁶ V původním textu „digitální master soubor“.

¹⁷ Tabulka byla převzata z dokumentu SEPIA deliverable 5.1.... [online], s. 75–77.

Tab. 3: Struktura dat vkládaných pomocí softwaru SKOPEO. Převzata z dokumentu SEPIA deliverable 5.1.... [online], s. 75–77.

Attribute	DC	Description	Guidelines
CONTENT			
begindate_day	DC.date	Date related to the scene visible on the image: day. In practice: same date as creation of photograph.	If known: fill in day-number of month of date related to the scene. Fill in two numbers. Default value „01“. If date spans a period: fill in begin-day of period.
begindate_month	DC.date	Date related to the scene visible on the image: month. In practice: same date as creation of photograph.	If known: fill in month-number of date related to the scene. Fill in two numbers. Default value „01“. If date spans a period: fill in begin-month of period.
begindate_year	DC.date	Date related to the scene visible on the image: year. In practice: same date as creation of photograph.	If known: fill in year of date related to scene. Fill in four numbers. If date spans a period: fill in begin-year of period.
contentID	DC.identifier	Unique code to identify content.	Format of code: IIIYYYYMMDD-NNNN (III = Code for institute, YYYY = year, MM = month, DD = Data, NNNN = sequence number. (YYYYMMDD “captured” from workstation)
conversion		Conversion (creation of analogue or digital reproduction) permitted.	Conversion is permitted. Default is YES. If depositor has conditions fill in NO. If specifications are known: fill in specification field.

copyright_spec		Specification as formulated by depositor concerning access, conversion, publication and reproduction rights of photograph.	
copyrightSAA		SAA ¹⁸ has copyrights of photograph or image.	SAA has copyrights of photograph or image. Default value is YES.
description	DC.description	Description of content of photograph/digital image (= scene visible on image).	Detailed description of content, try to describe scene, persons, actions, etc.
enddate_day	DC.date	In case the scene visible on the image can be described with a period: last day of period.	If not applicable: leave blank, otherwise same rules as begindate_day.
enddate_month	DC.date	In case scene on image can be described with a period: last month of period.	If not applicable: leave blank, otherwise same rules as begindate_month.
enddate_year	DC.date	In case scene on image can be described with period: last year of period.	If not applicable: leave blank, otherwise same rules as begindate_year.
note		Information that can't be stored in other fields, only on content.	If series are documented, information on the series can be described in this field.
portrait law		This field describes whether „portrait law“ is applicable. Default value is NO.	Only in specific cases, portrait law will be applicable. For example, in case of police photographs, or photographs of prostitutes or criminals. Then portrait law can be applicable and fill in YES. Default is NO.
publication		Publication of image on website permitted.	Publication on website permitted. Default is YES. If depositor has conditions fill in NO. If specifications are known, fill in specification field.
title	DC.title	The title consists of a short description of content of the image/photograph, geographic description and date.	Content description, geographic term, date.
district	DC.coverage	Name of district.	Choose term from controlled list as used at SAA.
districtID		Unique number to identify district.	Number, generated by application.
geographyID		Unique number to identify geographic term.	Number, generated by application.
street_ID		Unique number to identify street name.	Number, generated by application.
keyword	DC.subject	Pick a keyword from a list.	Pick a keyword from list as used at SAA.

keywordID		Unique number to identify type.	Number, generated by application.
municipality	DC.coverage	Name of municipality.	Choose term from controlled list. Default “Antwerpen”.
municipalityID		Unique number to identify municipality.	Number, generated by application.
first name/initials		Initials of person visible on photograph/image.	First name. If first name not known: initials. Initials in capital. Use dots to separate initials.
function/ /profession		Profession/function of person visible on photograph/image.	Give function or profession of person in the photograph/ /image. As precise as possible.
insertions		Insertions of name of persons visible on photograph/image.	SAA, use this field for: van, van de, van der, van, t, de, de'l', etc.
lastname		Family name of person visible on photograph/image.	Family name, always start with capital.
personID		Unique number to identify person.	Number, generated by application.
publisher	DC. publisher	Publisher of content description.	Archive that publishes images.
street	DC.coverage	Name of street.	Choose term from controlled list as used at SAA. Be as specific as possible. Choose the street name that was used at the time the image was made.
street_ID		Unique number to identify street.	Number, generated by application.
subject	DC.subject	Subject term connected scene on image.	Choose from controlled list as used at SAA (“hoofdwoorden”).
subjectID		Unique number to identify subject.	Number, generated by application.
IMAGE			
capturedevice		Make and model of digital camera or scanner.	Producer name, type device (scanner/digital camera) and version number.
capturedeviceID		Unique number to identify capture-device.	Number, generated by application.
controltarget		Colour bar included in image.	Colour bar included in image Y/N.
controltargetID		Unique number to identify control target.	Number, generated by application.
captureDetails		1. Name of scanner software, version information, scanner settings, gamma corrections, etc. 2. Digital camera lens type, focal length, light source type, etc.	“Free text“ description of capture procedure.
colourmanagement		System (if any) used to improve consistency of colour.	Give name and version of CMS (colour management software).

imageID	DC.identifier	Unique number to identify image.	Number, generated by application.
imagename	DC.identifier	Filename of image, including directory and drive. Based on this filename the archive must know the location of the image file.	Give name of drive, directory and image file.
pixelDimensionX	DC.format	Describes number of pixels in horizontal direction of image.	
pixelDimensionY	DC.format	Describes number of pixels in vertical direction of image.	
productiondate		Date when image was created.	YYYY-MM-DD (can be automatic extracted from File header).
resolution		When using a flatbed scanner: horizontal x vertical resolution, expressed in "dpi". When using digital camera: raster size/ /dimension of original in inches.	In case of scanner fill in „dpi“. In case of digital camera make calculation and fill in dpi. (Can be automatic extracted from file header).
producer		Producer of image.	For the most part "Stadsarchief Antwerpen". In future also name of photographer if photograph is digital.
producerID		Unique number to identify producer.	Number, generated by application.
publisherID		Unique number to identify publisher.	Number, generated by application.
purpose	DC.type	Intended use of digital image.	1. Digital master, 2. Reproduction, 3. Thumbnail.
purposeID		Unique number to identify purpose.	Number, generated by application.
tonalRange		Describes tonal range of image.	Choose from controlled list 1. 8-bits gray, 2. 8-bits colour, 3. 24-bits colour.
tonalRangeID		Unique number to identify tonal range.	Number, generated by application.
transcriber		Name of agency responsible for transcribing the metadata.	Name of person or institute.
transcriberID		Unique number to identify transcriber.	
PHOTOGRAPH			
carrier		Carrier of photographic image.	Choose from controlled list. 1. Paper, 2. Plastic, 3. Glass, 4. Unknown.
carrierID		Unique number to identify carrier.	Number, generated by application.
colour		Is photograph black/white or colour.	Choose from 1. Black/White, 2. Colour.
colourID		Unique number to identify colour of photograph.	Number, generated by application.
colourbar		Producer name and version number of used colour bar.	Producer name, version number.

colourbarID		Unique number to identify colour bar.	Number, generated by application.
acronym	DC.creator	Acronym of organisation.	Acronym of organisation, in capital characters without dots.
city	DC.creator	Place of residence of organisation.	Place of residence of organisation.
organisationID	DC.creator	Unique number to identify organisation.	Number, generated by application.
organisationname	DC.creator	Name of organisation.	Name of organisation, no acronyms.
street	DC.creator	Last known address of organisation.	Last known address of photographer. Name of street, house number.
telnr	DC.creator	Telephone number of organisation.	Use numbers, no separators.
condition		Remarks on physical condition of photograph, for example damages etc.	Controlled list is possible, but has to be made.
dimension		Length and width of photograph, including measurement unit.	First width, then “x”, then length, then measurement unit (centimetres use “cm”, inches use “in”).
photoID	DC.identifier	Unique number to identify photograph.	Number, generated by application.
provenance		In case photograph is taken out of a file the ID of this file is given here.	Code of file, record, etc. from which photograph is taken.
ABP		Active occupation period.	Period photographer was active.
address	DC.creator	Last known address of photographer. Name of street, house number.	Street name, house number.
first name/initials	DC.creator	Initials of photographer.	First name, if first name is not known: Initials in capital. Use dots to separate initials.
insertions	DC.creator	Insertions of photographer.	SAA, use this field for: van, van de, van der, van ’t, de, de’l, etc.
lastname	DC.creator	Family name of photographer.	Family name of photographer, without insertions.
other remarks		Remarks e.g. on elder addresses, carrier etc.	Free field.
photographerID		Unique number to identify photographer.	Number, generated by application.
residence	DC.creator	Place of residence of photographer.	Place of residence.
telephone number	DC.creator	Telephone number of photographer.	Use numbers, no separators.
yearBirth		Year of birth of photographer.	
yearDeath		Year of death of photographer.	
polarity		Positive or negative.	1. Positive, 2. Negative.
polarityID		Unique number to identify polarity.	Number, generated by application.
Inventory-number	DC.relation	Identification of physical storage spot of photograph. E.g. Inventory number.	E.g. Inventory number.
rep_link		Link with external repository, that describes archival context of photograph. In the case of SAA: a link with the “Efloris” system.	Code used to connect to Efloris.
repositoryID		Unique number to identify repository.	Number, generated by application.
type		Transparent or Reflective.	Choose 1 or 2. 1 = Transparent, 2 = Reflective.
typeID		Unique number to identify type.	Number, generated by application.

¹⁸ *SAA je zkratkou za Stadsarchief Antwerpen (Městský archiv Antverpy).*

Tab. 3 přináší přehled popisovaných prvků, které jsou rozděleny do skupin – **obsah**, **obraz** a **fotografie**. Tyto údaje je vhodné srovnat a zkombinovat s údaji v tab. 2, čímž jednak získáme komplexní představu o způsobu popisování obsahu zachyceného na snímku (scény) a jednak o postupu archivního zpracování jednotlivých nosičů, jichž je tento obsah součástí.

Systém počítá především s popisováním originálních fotografií (ať již v podobě negativu nebo pozitivu různých typů), tak jejich digitálních verzí, kde je kladen důraz na oddělenou evidenci základního digitálního obrazu (master image) a následných odvozenin (např. miniatury užívané pro webové rozhraní). Tento postup je nepochybně správný, neměl by se však omezovat pouze na originální (nejčastěji analogový) nosič a jeho digitální kopie, ale je nutné ho vztáhnout v podstatě na jakýkoliv (i druhotný analogový) nosič uchovávaný v souvislosti s originálem v archivu. Jde především o tzv. bezpečnostní snímkování na mikrofilm nebo plochý film.

Hlavním popisovaným prvkem je samozřejmě viditelný **obsah snímku** (*description*) – scéna, osoby, děje atd. – zachycený v databázi formou volně psaného textu a ve zkrácené formě (popis obsahu, geografický pojem, datum) jako **titulek** (*title*), nejspíše využitelný jako popiska k obrázku na webu nebo jako položka v seznamech vyhledaných výsledků apod. K dispozici je položka pro zápis **poznámky** (*note*) vztahující se k obsahu snímku, kterou není možné uvést do žádného jiného pole, například při zpracovávání sérií údaje o těchto sériích. Na základě (regestu) obsahu jsou vyplňována tato související pole: **jméno**, případně pouze **iniciály** (*first name/initials*), **vsuvky** před příjmením (*insertions*),¹⁹ **příjmení** (*lastname*) a **profese** (**funkce**) zobrazené osoby (*function/profession*).

Kromě osob se rejstříkují také geografické údaje o zobrazených skutečnostech – k dispozici jsou pole **okres** (*district*), **obec** (*municipality*), **ulice** (*street*) a pravděpodobně pole pro zadávání dalších geografických pojmů.²⁰ Výslovně uvedeným požadavkem je zadávání názvu ulice platného v době vytvoření snímku.²¹

Formulář dále obsahuje vstup pro **klíčová slova** (*keyword*) a **předmět** (*subject*), která se vybírají ze seznamu předdefinovaného archivem. Podstatu věcného rozdílu mezi nimi přehled neuvádí.

K obsahu scény zobrazené na snímku je vztaženo (**počáteční**) **datum**, které je v praxi zároveň považováno za datum „vytvoření fotografie“ (*begindate_day; begindate_month; begindate_year*). Zde je třeba doplnit, že za okamžik „vytvoření fotografie“ je z archivního hlediska, pro něž je rozhodující doba vzniku informace, nutné považovat moment vyfotografování, tj. moment zápisu informace na nosič (například osvětlení negativního pásu ve fotoaparátu). Toto pojetí musí být upřednostněno před pojetím vzniku fotografie například v dějinách umění, kde významnou roli hraje orientace původce na zamýšlenou výslednou podobu snímku (např. pozitiv po ořezu a vylepšení barev, retuši apod.). Z archivního hlediska jde však až o dodatečné změny na nosiči již uložené informace, ať už jde o její redukci (ořezy), obohacení (vpisky, kolorování) nebo jinou změnu (retuš, záměna barev provedená digitální cestou apod.).

¹⁹ *Miněny jsou specifické části jmen užívaných v holandsčině jako van, van de, van der apod.*

²⁰ *V přehledu je pouze uveden identifikátor geographyID přiřazující jedinečné číslo ke geografickému pojmu, samotné pole pro zadávání geografických údajů bylo v seznamu nejspíše opomenuto.*

²¹ *Srov. s principy tvorby geografických autorit v MARC21 (BALÍKO-VÁ, M. Soubor geografických autorit MARC21 [online]. Poslední aktualizace obsahu 6. září 2008 [cit. 4. prosince 2009]. Dostupné z WWW: <<http://authority.nkp.cz/vecne-autorit/soubor-geografickych-autorit-1/soubor-geografickych-autorit/>>.).*

V případě, že není popisována zachycená scéna jako časový okamžik, ale lze u ní rozlišit období, pak je výše zmiňovaný datový údaj považován za počáteční okamžik časového rozsahu a jsou zároveň vyplněna pole **koncového data** (*enddate_day*; *enddate_month*; *enddate_year*), která se jinak ponechávají prázdná.

Otázkou může být, zda lze vůbec snímek, který v zásadě vzniká v jednom okamžiku, nebo relativně krátkém časovém úseku trvajícím na nejvýše několik sekund (například dlouhá expozice při fotografování v noci), opatřit datací delšího časového období. Tato položka nabývá na významu především tehdy, když snímek nelze datovat jednoznačně, nicméně na základě vnějších doplňujících údajů lze určit datum **post quem** a **ante quem**. Například snímek politiků účastnících se dvoudenních diplomatických rozhovorů, o nichž vyšel článek v novinách spolu fotografií, jejíž originál popisujeme, může být datován právě údajem ohraničeným těmito dvěma dny, k nimž je fotografie v novinách přiřazena.

Velká pozornost je věnována autorskoprávním aspektům. Jedním z evidovaných údajů je **jméno archivu, který publikoval** popis obsahu (*publisher*). Do systému lze také zadávat několik praktických položek usnadňujících archivářům práci s fotografiemi a orientaci v autorských a souvisejících právech, například zda je povoleno vytvářet digitální nebo analogové **reprodukce** snímků a za jakých podmínek (*conversion*²²). To je důležité zejména u archiválií, které jsou v archivu pouze deponovány a u nichž původce stanovil nějaká omezení s nakládáním, například podmínky pro konverzi, omezení přístupnosti, zveřejňování a reprodukování. Tyto **podmínky** jsou pak specifikovány ve zvláštním poli (*copyright_spec*). K podobnému účelu slouží pole *publication* – jde o povolení **publikování** snímku na webu.²³ Pokud je vlastníkem copyrightu fotografie nebo obrázku archiv, vyplní se položka *copyright_SAA* jako „ano“.²⁴

Posledním vyplňovaným polem popisu obsahu je *portrait law*, jehož význam není z tabulky zcela zřejmý. Jedná se o položku typu ano/ne, která udává, zda budou na fotografii aplikována „pravidla portréту“ (*whether „portrait law“ is applicable*). Zda se jedná o zvláštní pravidla pro nakládání s fotografií nebo způsobu popisu (například podrobný policejní popis osob), není uvedeno. Týká se pouze určitých zvláštních případů, uvedeny jsou policejní fotografie, fotografie prostitutek a kriminálnků. Implicitně je parametr nastaven na „ne“.

Aplikace k některým výše uvedeným položkám automaticky generuje identifikační kódy sloužící pravděpodobně k vytváření číselníků. Jedná se o jedinečný **kód obsahu** (*contentID*), **kód dané osoby** (*personID*), **kódy geografických údajů** (*districtID*; *geographyID*; *municipalityID*; *street_ID26*), **kód** pravděpodobně typu **klíčového slova** (*keywordID*) a **kód předmětu** (*subjectID*). V některých případech zadavatel údajů vybírá z předdefinovaných seznamů, které si archiv centrálně vytváří, čímž je zaručena jednotu popisu, důležitá též pro vyhledávání. Mezi takové položky se řadí **okres, obec, ulice, klíčové slovo a předmět**.

Další skupina zadávaných položek je vztažena k (**digitálnímu**) **image**, zohledněny jsou především jeho technické parametry. Atribut

²² Položka typu ano/ne; implicitně je nastaveno „ano“. Pokud si původce klade nějaké podmínky, hodnota bude nastavena na „ne“ a podmínky specifikovány v poli *copyright_spec*.

²³ Rovněž položka typu ano/ne; implicitně je nastaveno „ano“. Postupuje se analogicky jako v případě podmínek konverze (viz pole *conversion* a předchozí poznámku).

²⁴ Implicitně je nastaveno „ano“; k významu zkratky *SAA* viz pozn. 18.

²⁵ Viz pozn. 20.

²⁶ Z přehledu není zcela zřejmý důvod uvedení dvou názvů totožných identifikátorů *street_ID*.

capturedevice uvádí **typ zařízení**, jímž byla fotografie digitalizována (skener, digitální fotoaparát), jméno jeho výrobce, model a sériové číslo. Do položky *captureDetails* se pak rozepisují **podrobnosti** o průběhu digitalizace, zejména jméno a verze skenovacího softwaru, nastavení skeneru, úpravy křivky gama, typ použitých čoček digitálního fotoaparátu, ohnisková vzdálenost, typ zdrojového světla atp. Pokud byl použit **systém na vylepšení konzistence barev**, uvádí se jeho jméno a verze (*colourmanagement*), rovněž se zaznamenává přiložení **barevné škály** k fotografii při jejím snímání (*controltarget*; položka typu ano/ne).

Vytvořený digitální soubor je jednoznačně identifikován automaticky generovaným **číslem** (*imageID*) a **jménem** (*imagename*), resp. přístupovou cestou složenou z disku, adresáře a názvu souboru, na jejímž základě musí být archiv schopen daný soubor lokalizovat. Ukládá se též **datum vytvoření** souboru (*productiondate*) ve formátu RRRR-MM-DD, které může být automaticky odvozeno z hlavičky souboru, a **název tvůrce** digitálního obrázku (*producer*). Ve většině případů to bude archiv, který provedl digitalizaci. V případě, že se do archivu dostal originální snímek již v podobě digitálního souboru, bude zde uvedeno jméno fotografa, jenž snímek vytvořil.

Eviduje se též zamýšlený **způsob využití obrázku**, tedy buď **master image**, **reprodukce** nebo **náhled**. Dále jeho horizontální a vertikální **rozměr** v pixelech (*pixelDimensionX*; *pixelDimensionY*), **rozlišení** vyjádřené v DPI (*resolution*) a **bitová hloubka**²⁷ (*tonalRange*). Název agentury (resp. osoby nebo instituce) odpovědné za **přepis** metadat se vkládá do pole *transcriber*.

K většině z výše uvedených atributů jsou vytvářeny číselníky (*capturedeviceID*; *controltargetID*; *producerID*; *purposeID*; *tonalRangeID*; *transcriberID*).²⁸

Třetí skupinu atributů tvoří prvky popisující fotografii jako **fyzický objekt**. Rozlišují se čtyři kategorie **podložek** snímku – papír, plast, sklo a neznámá (*carrier*). Tento seznam je velmi omezený a bylo by vhodné jej rozšířit i o další nosiče, například kov, kůži aj., a rovněž jej obsahově rozšířit o přesnější určení fotografické techniky (autochrom, daguerrotypie, ferrotypie apod.)

Dále se rozlišuje **barevnost** fotografie, tj. zda je fotografie černobílá nebo barevná (*colour*), **polarita** (*polarity*), tj. zda se jedná o pozitiv nebo negativ, a **typ materiálu** (*type*) – transparentní nebo reflexní. Do této skupiny atributů je zařazeno i pole, do něhož se zadává jméno výrobce a číslo použité **barevné škály** (*colourbar*).²⁹ Uvádějí se také **rozměry** (šířka x výška) fotografie včetně jednotek (*dimension*), není však jasné, zda se započítává rozměr adjustace a jak jsou řešeny exempláře s nepravidelnými rozměry. Eviduje se rovněž **fyzický stav** fotografie (*condition*), např. její poškození apod.

Další soubor údajů se týká nejspíše organizace, která snímek pořídila. Do databáze se ukládá její **akronym** (*acronym*), **sídlo** (*city*), celé **jméno** (*organisationname*), poslední známá **adresa organizace** (*street*) a **telefonní číslo** (*telnr*). Obdobné údaje se shromažďují i o fotogra-

²⁷ Vybírá se z přednastaveného seznamu: 8 bit šedá škála/8 bit barevná škála/24 bit barevná škála.

²⁸ V sekci atributů vázícím se k *image* je i položka *publisherID*, která však zřejmě náleží do souboru atributů popisujících obsah.

²⁹ Srov. výše s polem *controltarget* v sekci *image*.

fovi – **jméno** nebo **iniciály** fotografa (*first name/initials*), **vsuvky** před příjmením (*insertions*),³⁰ **příjmení** (*lastname*), poslední známá **adresa** pobytu fotografa – **sídlo** (*residence*), **ulice** a **číslo** domu (*address*), **telefonní číslo** (*telephone number*), **datum narození** a **úmrtí** fotografa (*yearBirth; yearDeath*) a rozsah období, kdy byl **činný** (*ABP*).

³⁰ *Viz pozn. 19.*

Další **poznámky** – např. starší adresy pobytu, popis profesní dráhy aj. – se volným textem zapisují do pole *other remarks*.

Identifikace samotné fotografie se týká několik atributů – pokud byla fotografie vyjmuta z nějakého spisu či záznamu, pak se uvádí jeho **číslo** (*provenance*), rovněž se ukládá přesné určení místa fyzického **uložení** fotografie, např. inventární číslo (*inventory-number*) a **odkaz** na externí úložiště, kde je uložen archivní popis obsahu fotografie (*rep_link*).

Každá fotografie v databázi má své **jedinečné číslo** (*photoID*) a další číselníky jsou vytvářeny z některých zadávaných údajů (*carrierID; colourID; colourbarID; organisationID; photographerID; polarityID; repositoryID; typeID*).

Položky zadávané v sekci obsahu (tj. popis na snímku zachycené scény) jsou shodné pro všechny nosiče, měly by být tedy propojeny se záznamy o všech nosičích, které tento obraz nesou, a to bez ohledu na jejich polaritu (pozitiv/negativ), protože jde jen o rozdílný způsob, jak jsou informace na nosičích (pole pásu negativu, pozitiv na papíru) zapsány. Lze si tedy představit například takové uspořádání zadávacího formuláře, kde by obsahové informace byly vkládány na první kartě, na dalších kartách by se vkládaly technické údaje ke každému nosiči – digitálnímu masteru, digitální odvozenině, analogové kopii atd. V zásadě by každý jednotlivý nosič (resp. digitální soubor) měl mít svou vlastní kartu (záznam), a to i v případě, kdy se jedná o dva exempláře téhož typu, například dva obsahově identické ploché negativy vytvořené dodatečně z původního pozitivu. Důvodem je, že oba kusy „žijí svým životem,“ mohou být například rozdílně poškozeny, degradují nezávisle na sobě atd. – to je markantní zejména u nitrocelulózového filmu, kde lze stěží determinovat začátek i rychlost průběhu degenerace materiálu.³¹

³¹ *Srov. ISO 10356:1996.*

V takové podobě by měl být archivní popis obsahu snímku a jeho nosičů dostačující.

4.3.5. Závěr

Hlavním úkolem systému EVA bylo zpřístupnit fotografické dědictví archivů veřejnosti, přičemž důraz byl kladen především na zájmy koncového uživatele (badatele). Z toho důvodu nebyla uživateli zobrazována všechna data archivního popisu, ani technická data (například tonální rozsah, parametry snímacího zařízení apod.), která ovšem nebyla ukládána ani do vlastního systému. EVA tedy pouze data schraňovala a zprostředkovávala, nesloužila však k jejich vytváření.

Systém naopak umožňoval dálkové objednávání reprodukcí, respektive zprostředkoval kontakt mezi archivem a badatelem, jehož

³² Viz URL: <<http://www.europeana.eu>> a související URL: <<http://www.europeana.local.eu>>. Technická dokumentace (např. způsob mapování DC, integrace Encoded Archival Description s Europeana Semantic Elements aj.) je dostupná z URL: <<http://version1.europeana.eu/web/europeana-project/technicaldocuments/>>.

informoval o cenách těchto reprodukcí. Jeho výhodou bylo rovněž zobrazení a vyhledání dat ve více jazycích. Nicméně pro důkladné archivní zpracování fotografického materiálu (jak obsahu, tak nosičů) pro potřeby archivu z hlediska dlouhodobého uchovávání se systém EVA jeví jako nevhodný, respektive nebyl pro tyto účely ani zamýšlen. V současné době je s podobnou ideou vyvíjen portál Evropské digitální knihovny Europeana,³² usilující o zpřístupnění evropského kulturního dědictví všech základních typů paměťových institucí.

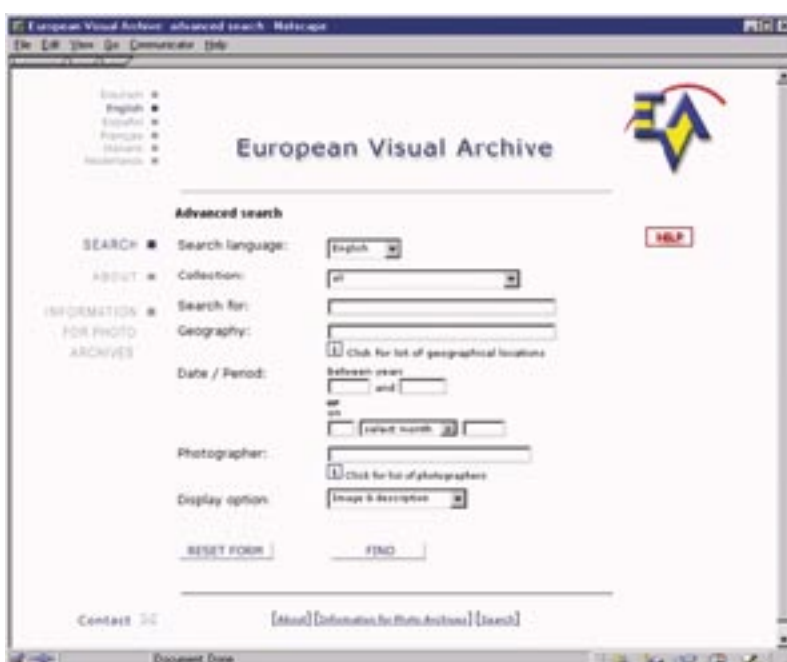
Softwarový nástroj SKOPEO, který byl vyvíjen v návaznosti na systém EVA již s cílem praktického využití k archivnímu popisu fotografií, se naproti tomu jeví jako dobrý základ pro práci archiváře s tímto druhem dokumentů, bylo by však vhodné rozšířit jeho funkční možnosti.

Důležitý je princip odděleného popisu zobrazeného obsahu a jeho jednotlivých nosičů, který by měl být uplatněn tak, že systém umožní popis neomezeného počtu nosičů jakéhokoliv typu (pozitivy/negativy/diapositivy; analogové/digitální dokumenty) vztažených k popisu stejného obrazového obsahu.

I když je částečně rozlišován charakter dat (časový okamžik/časové rozpětí), není důsledně řešena jejich evidence. V podstatě se předpokládá, že datace na snímku zachycené scény je shodná s datem vzniku snímku, což ve většině případů skutečně platí. Problém však nastává u reprodukcí, kdy zobrazený obsah vznikl dříve, a též není jasné, jak registrovat další datace vztažené k obsahu, například životní data vyfotografovaných osob (systém eviduje pouze jejich jména).

Software je v zásadě orientován na archivní popis jednotliviny, otázkou zůstává, zda by umožnil také dostatečnou evidenci fotografických sérií a souborů.

Obr.: Webová stránka pro vyhledávání v Evropském vizuálním archivu. Převzato z: van HORIK, René. *Archives and Photographs...* [online].

4.3.6. Seznam obrázků a tabulek

Tab. 1: Interpretace elementů DC v systému EVA. Vytvořeno na základě dokumentů: EVA Consortium. *EVA...*, s. 30–32 a van HORIK, René. *Archives and Photographs...* [online].

Tab. 2: Interpretace DC v systému EVA pro jednotlivé druhy nosičů. Podle dokumentu *SEPLA deliverable 5.1...* [online], s. 19–20.

Tab. 3: Struktura dat vkládaných pomocí softwaru SKOPEO. Převzato z dokumentu *SEPLA deliverable 5.1...* [online], s. 75–77.

Obr. 1: Webová stránka pro vyhledávání v Evropském vizuálním archivu. Převzato z: van HORIK, René. *Archives and Photographs...* [online].

4.4. Norský národní standard pro evidenci fotografií v paměťových institucích

4.4.1. Kontext vzniku standardu

V roce 2003 vznikla v Norsku organizace ABM-utvikling¹ jako veřejnoprávní instituce pod správou norského Ministerstva kultury a církevních záležitostí. Zaměřuje se na problematiku oblasti archivů, knihoven a muzeí ve spojení s využíváním informačních a komunikačních technologií.

Ještě v prosinci téhož roku ABM-utvikling iniciovala standard pro evidenci fotografií. Vznikla pracovní skupina tvořená zástupci paměťových institucí a dodavatelů softwaru pro inventarizaci fotografií. Roku 2004 převzala Kristin Aasbø z Norské národní knihovny vedení této skupiny, která v březnu 2007 předložila svůj pracovní návrh standardu. Výsledný standard vznikl pod vedením dvojice Per Olav Torgnesskar a Ole Marius Hylland z ABM-utvikling, kteří za konzultací s Kristin Aasbø zapracovali výsledky porady k návrhu, jež proběhla v létě 2007, a tento dále rozvinuli do konečné podoby národního standardu pro inventarizaci fotografických dokumentů vydaného pod názvem *Standard for fotokatalogisering*.²

4.4.2. Základní filozofie a cíle standardu³

Cíle standardu byly stanoveny následujícím způsobem:

- zajistit konzistentní a odbornou evidenci fotografií v rámci sektoru ABM (tj. paměťových institucí) a v příbuzných odvětvích;
- poskytnout základ pro budoucí výměnu dat a pro běžné vyhledávání mezi různými odvětvími a institucemi.

Standard má splňovat následující klíčové vlastnosti:

- je platný bez ohledu na úroveň evidence, tj. nezávisle na tom, zda se eviduje jednotlivina, série nebo fond/sbírka;⁴
- je směrodatný pro posuzování evidenčních nástrojů pro fotografie.

Cílové skupiny pro standard:

- vývojáři tvořící evidenční nástroje související s paměťovými institucemi;

¹ *ABM-utvikling. Statens senter for arkiv, bibliotek og museum*; URL: <<http://www.abm-utvikling.no>>.

² *Standard for fotokatalogisering* [online]. Oslo : ABM-utvikling, 2008 [cit. 28. ledna 2010]. ABM-skrift, 44. Dostupné z WWW: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/abm-skrift/abm-skrift-44-fotokatalogisering>>.

³ *Tamtéž*, 1. Innledning, s. 6–7.

⁴ Na základě této skutečnosti jsou pojmy *evidence*, *inventarizace* a *katalogizace* používány v tomto rozboru ve významu archivní popis (fotografií) bez rozlišování úrovně hloubky evidence, standard je shrnuje pod pojmy (foto)katalogisering, katalogisering av fotografiske materiale.

- paměťové a ostatní instituce (např. historické společnosti), které spravují fotografické dokumenty.

Dokument představuje jednotlivá pole standardu a popisuje jejich obsah, někdy též určité informace o tom, jak by měla být pole využita při evidenční práci v praxi. Nejedná se však o praktickou příručku evidence fotografií. Standard může být implementován v různých evidenčních nástrojích různě, obsahuje obecné a programově nezávislé požadavky a doporučení, přičemž je ponechán volný prostor pro systémové, oborové a specifické institucionální úpravy a doplňky. Podle autorů není podstatné, jakým způsobem jsou v rámci různých systémů/nástrojů funkce nabízeny, ale *kteřé* funkce se nabízejí.

Standard je sestaven z celkem 26 hlavních polí. Tato pole jsou uspořádána do skupin *identifikace a provenience*, *informace o motivu a o obsahu*, *informace o exempláři a o materiálu* a *administrativní informace*. Některá z hlavních polí jsou členěna na dílčí pole (podpole) pro upřesnění informací.

Standard poskytuje také několik odkazů na kódy rolí, které mohou být použity při inventarizaci. Jsou převzaty z *Katalogu polí pro umělecká a kulturněhistorická muzea (Feltkatalog for kunst- og kulturhistoriske museer)*,⁵ vydaného Norským úřadem pro muzea (Norsk museumsutvikling) roku 2002.

Dále byly vzaty v úvahu i jiné standardy a standardizační nástroje, a to jak norské, tak mezinárodní. Do skupiny softwarových nástrojů patří SEPIADES⁶ vytvořený roku 2003 v rámci projektu Safeguarding European Photographic Images For Access (SEPIA), financovaném Evropskou unií, z kategorie standardů byl využit především Dublin Core⁷ a ICOM-CIDOC CRM (Conceptual Reference Model) Mezinárodní rady muzeí.⁸ Z norských zdrojů se přihlíželo ke katalogizačním nástrojům Primus a Asta, využívanými archivy a muzei, softwaru Bibliofil, nejběžnějšímu nástroji užívanému pro evidenci fotografií v knihovnách, a FotoStation, privátně vyvíjenému nástroji, který používají mnohé profesionální instituce zabývající se správou fotografií. Přílohou standardu jsou pak přehledy mapování jeho polí na jednotlivé standardy a nástroje – Dublin Core, Bibliofil-MARC, BIBSYS Galleri, FotoStation/XMP, CIDOC CRM v. 4.2, Asta a Primus.⁹

4.4.3. Principy evidence fotografií¹⁰

4.4.3.1. Evidence pomocí úrovní¹¹

Základním principem standardu je možnost evidence fotografií ve vzájemných hierarchických vztazích, tj. popis od jednotlivin a jejich identických kopií po související informace o sériích, sbírkách a fondech. Svou roli hrají také praktické potřeby archivů, kde z důvodů náročnosti není vždy možné popisovat archivní dokumenty na úrovni jednotlivin, přesto ale archiv usiluje alespoň o evidenci na vyšší úrovni hierarchie popisu, ať již kvůli vlastní potřebě mít přehled o uloženém materiálu nebo s cílem rychleji zpřístupnit archiválie badatelům na smysluplné úrovni informací. Katalogizace podle úrovní může být tedy také vhodnou metodou pro zefektivnění evidenční práce.

Postupy katalogizace v tomto duchu jsou samozřejmě postaveny na relevantním standardu ISAD(G)¹² a jeho čtyřech základních princi-

⁵ *Feltkatalog for kunst- og kulturhistoriske museer* [online]. Oslo : Norsk Museumsutvikling, 2002 [cit. 29. ledna 2010]. Norsk Museumsutvikling Skrifiserie, 3. Dostupné z WWW: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/tidligere-utgivelser/nmu3-2002.pdf>> (dále jako Katalog polí).

⁶ *Viž KLIJN, Edwin (ed.). SEPIADES : recommendations for cataloguing photographic collections : advisory report by the SEPIA Working Group on Descriptive Models for Photographic Collections* [online]. Amsterdam : European Commission on Preservation and Access, 2003 [cit. 18. ledna 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ECPA/sepia/workinggroups/wp5/sepiadestool/sepiadesdef.pdf>>.

⁷ *Standard užívá verzi ISO 15836: 2003, Information and documentation – The Dublin Core metadata element set* [cit. 13. března 2008]. Dostupné z WWW: <<http://dublincore.org/>>.

⁸ *Standard užívá verzi ISO 21127: 2006, Information and documentation – A reference ontology for the interchange of cultural heritage information* [cit. 13. března 2008]. Dostupné z WWW: <<http://cidoc.ics.forth.gr/>>.

⁹ *Standard for fotokatalogisering...* [online]. Vedlegg 3–9, s. 50–80.

¹⁰ *Tamtéž*, 2. *Prinsipper for fotokatalogisering*, s. 8–11.

¹¹ *Tamtéž*, 2.1 *Katalogisering in nivåer*, s. 8–9.

¹² *Srov. DVOŘÁK, Tomáš (vyd.). ISAD(G) : všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis : přijato Komisí pro popisné standardy, Stockholm, Švédsko, 19.–22. září 1999. 2. vyd.*

Praha : Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2009.

peč, tj. popis od obecného ke specifickému, popis informací relevantních pro právě popisovanou úroveň hierarchie, propojení popisů a neopakování informací.

4.4.3.2. Dědičnost a opakovatelnost¹³

K důležitým principům standard řadí dědičnost informací a opakovatelnost polí. „Děděním“ se v tomto případě myslí spojení jedné informace s více úrovněmi popisu, například pokud se některá informace týká jak celého fondu, tak jednotliviny, je zaznamenána pouze jednou (podle pravidla ISAD), ale je propojena jak s popisem celého fondu, tak dotyčné jednotliviny. Opakovatelnost polí naproti tomu znamená, že k jedné popisované skutečnosti je možné přiřadit libovolné množství stejných polí, tj. například při popisu osob zobrazených na skupinové fotografii se bude jednat o opakované vyplňování skupiny polí **role**, **jméno**, **narozen** atd. (srov. níže popis pole 9 tohoto standardu).

4.4.3.3. Rozlišování mezi fondem a sbírkou¹⁴

Autoři standardu dále apelují na jasné rozlišování charakteru nejvyšší popisované úrovně, tj. způsobu vzniku archivního souboru z hlediska provenienčního principu. V názvu souboru (pole 2) by mělo být uvedeno, zda se jedná o fond (*arkiv*) nebo sbírku (*samling*).

Fond je definován jako soubor dokumentů¹⁵ stejné provenience (stejněho původu), shromažďovaný jako součást veřejné nebo soukromé činnosti. Příkladem může být fond instituce, podniku, organizace nebo fond fotografa.¹⁶

Sbírka se týká dokumentů, jejichž spojitost je uměle vytvořená, často samotnou institucí, například na základě fotografa, typu dokumentů nebo tématu, a bez ohledu na provenienci (původ) dokumentů.¹⁷

4.4.3.4. Rozlišování mezi motivem a exemplářem¹⁸

Za další základní princip katalogizace fotografií je považováno rozlišování mezi informacemi vztahujícími se k motivu¹⁹ a informacemi týkajícími se exempláře (ve smyslu nosiče), a to fyzického (analogového) nebo digitálního.²⁰ První popisuje to, co je vyobrazeno, druhé fyzickou nebo digitální formu.

Pokud je popisováno více exemplářů se stejným motivem, motiv by měl být zaevidován pouze jednou, protože je shodný pro všechny kopie (viz pravidla ISAD), které tuto informaci „dědí“. Naproti tomu při popisu fyzických nebo digitálních exemplářů zobrazujících shodný motiv se mohou objevit určité rozdíly, například v polaritě (negativ a několik různých pozitivů).

Aby bylo možné podchytit všechny tyto exempláře, je důležité, aby informační pole popisující nosič mohla být opakovatelná. V této souvislosti standard neoperuje ani s výrazem originál (jakým bývá například negativ), ale používá termín exemplář jako jemu rovnocenný, tj. negativ je rovněž považován za jeden z exemplářů.

¹³ *Standard for fotokatalogisering...* [online], 2.2 *Arv og repeterbarhet*, s. 9.

¹⁴ *Tamtéž*, 2.3 *Forskjellen mellom arkiv og samling*, s. 9.

¹⁵ *Norský výraz material(et) je ekvivalentní českému slovu materiál, vzhledem k tomu, že v české archivní terminologii nemá tento výraz oporu, je zde překládán podle kontextu jako archiválie, dokumenty, soubor dokumentů nebo jako materiál v obecném slova smyslu či s poukazem na látkovou podstatu popisované věci. S ohledem na to, že standard je určen nejen archivům, ale i ostatním paměťovým institucím, lze jen stěží nalézt univerzálně použitelný termín.*

¹⁶ „«Arkiv» betegner materiale med samme proveniens/opprinnelse, akkumulert som ledd i en offentlig eller privat virksomhet. Eksempler er institusjons-, bedrifts-, organisasjons- og fotografarkiv.“ (*tamtéž*, s. 9).

¹⁷ „«Samling» betegner materiale der sammenhengen er konstruert, ofte av institusjonen selv, for eksempel basert på fotograf, materialtype eller tema, og uten hensyn til materialets proveniens/opprinnelse.“ (*tamtéž*, s. 10).

¹⁸ *Tamtéž*, 2.4 *Forskjellen mellom motiv og eksemplar*, s. 10.

¹⁹ *Termín motiv(et) je zde překládán českým slovem motiv a představuje výraz pro obsah snímku, tj. co je na fotografii zobrazeno.*

²⁰ *Ve standardu je termín eksemplar(et) používán ve smyslu jednoho konkrétního „kusů“ snímku, resp. jeho kopie, nebo s důrazem na vyjádření materiální podstaty snímku, tj. jakého charakteru je nosič, na němž je motiv fixován, zda se jedná o digitální soubor či nosič fyzický (analogový).*

²¹ *Standard for fotokatalogisering...* [online], 2.5 *Klasifikasjon, emneord og motivtype*, s. 10.

²² *Příkladem uvádějí Outline of Cultural Materials* [cit. 13. března 2008].

Dostupné z WWW: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/tidligere-utgivelser/nmu4-2001.pdf>> a mezinárodní desetinné třídění (Universell desimalklassifikasjon, UDK [cit. 13. března 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.bb.se/bhs/udk/index.htm>>.).

²³ Americká verze: URL: <<http://www.loc.gov/rr/print/tgm2/>> [cit. 13. března 2008], švédský překlad: URL: <<http://www.kb.se/om/projekt/avslutade-projekt/oppna-samlingar/tgm/>> [cit. 13. března 2008].

²⁴ *Registre over norske fotografer og fotografiske samlinger* [cit. 29. ledna 2008].

Dostupné z WWW: <<http://www.nb.no/pm/>>.

²⁵ *Standard for fotokatalogisering...* [online], Vedlegg 1: *Motivtyper for fotografi*, s. 46–47.

²⁶ *Tamtéž*, 2.6 *Obligatoriske felt*, s. 11 a 5. *Obligatoriske felt*, s. 40–41.

²⁷ *Standard používá výrazu arkiv/samling nebo [katalogisering på] arkiv/samlingsnivå, tj. fond/sbírka nebo [archivní popis] na úrovni fondu/sbírký, zde je překládán souborným pojmem archivní soubor nebo [archivní popis] na úrovni archivního souboru.*

²⁸ *Viz pozn. 24.*

²⁹ *Srov. tabulky níže.*

³⁰ *Některé katalogizační systémy (jako například Adlib Archive) nedovolují opustit povinné pole, pokud není vyplněno, respektive povolují nanejvýše podmíněný odklad jeho vyplnění; Srov. demo verze Adlib Archive 3.4. (Version 6.5.0, build 147); URL: <<http://www.adlibsoft.com>>.*

4.4.3.5. Třídění, předmětová hesla a typ motivu²¹

S principy evidence souvisí rovněž klasifikační systémy, které se podle autorů používají pro třídění fotografických dokumentů spíše zřídka, a proto nejsou ve standardu uváděny jako povinné.²²

Dále norma nerozlišuje mezi řízenými a volně vytvářenými předmětovými hesly či klíčovými slovy používanými k popisu zobrazeného motivu a počítá s využíváním nebo vyvíjením seznamů hesel v rámci instituce nebo oboru podle potřeby. Je doporučeno využívání dynamických, ale řízených odborných, oborových nebo v rámci instituce interně používaných seznamů hesel s možností vytváření nových položek. Autoři standardu také přihlíželi k seznamům klíčových slov pro fotografii Knihovny Kongresu (TGM II, *Thesaurus for Graphic Materials II* z roku 2004, ve švédském překladu z roku 2007²³) a ke zkušenostem s heslářem pro fotografie Krajské fotografické sítě Rogalandu (Fylkesfotonettverk Rogalands), dokončeným v zimě 2008.

K přesnější kategorizaci fotografií může také sloužit určení typu motivu. Seznam těch nejčastějších byl vypracován v souvislosti s vývojem *Fotoregistrene*, norského registru fotografů a fotografických sbírek,²⁴ a je ke standardu připojen jako příloha 1.²⁵ Určení motivu se vkládá do pole 12 (**typ motivu**).

4.4.3.6. Povinná pole²⁶

Posledním zdůrazňovaným požadavkem je zavedení a využívání povinných polí. Povinná pole mají dvojí cíl: Jejich vyplnění přináší jednak základní informaci o inventarizovaných jednotlivinách, sériích a archivních souborech,²⁷ jednak slouží jako minimální podklady pro vytváření prohledávatelné databáze fotografických dokumentů v norských paměťových institucích, v níž lze spatřovat jistou paralelu k českému systému PEvA.²⁸

Povinná pole zahrnují nejdůležitější údaje pro správu a zpřístupnění fotografií, zcela jistě by tedy měla být nabízena v inventarizačním nástroji (systému) a je třeba je vyplnit, zvláště v případě, že příslušné údaje existují (název, jméno fotografa, jméno zobrazené osoby atd.). Pokud není některý z požadovaných údajů k dispozici, autoři naléhají, aby bylo zaevidováno, že údaj je „neznámý“. Základním doporučeným východiskem by však měla zůstat snaha o vyplnění všech odpovídajících polí. Relevantnost informace, která by měla být zaznamenána, se musí posoudit podle toho, zda je inventarizována sbírka či fond, série nebo jednotlivina.

Některá z polí obsahují ještě dílčí pole pro vkládání komentářů. V případě, že jsou k dispozici relevantní komentáře k danému informačnímu poli, pak je jeho vyplnění považováno za obligatorní.²⁹

Funkce ovládání povinných dílčích polí může být také řešena jinými prostředky, například komentářovými poli nebo jinými způsoby.³⁰

4.4.4. Popis jednotlivých polí³¹

4.4.4.1. Pole pro identifikaci a provenienci³²

Prvních sedm polí standardu tvoří soubor informací týkajících se **identifikace a provenience** (*identifikasjon og proveniens*) evidovaných jednotek.

Pole 1 **identifikátor** (*identifikator*) je povinné. Identifikátor musí být vždy unikátní a jednoznačný pro všechny položky, ať již pro jednotlivinu, sérii nebo archivní soubor. Standard ponechává na institucích, co bude základem tohoto identifikátoru, zda pořadové číslo nebo přírůstkové číslo atd. (v našem prostředí nejspíše číslo NAD a inventární číslo). V zásadě je možné i automatické přiřazování identifikátoru k jednotlivým položkám. Doporučuje se však, aby instituce používaly oficiální signaturu jako součást identifikátoru podle následujícího příkladu:

Archivní soubor: NFW (Norské lidové muzeum, fond Anderse Beera Wilseho)³³
 Série: NFWL (Norské lidové muzeum, fond Anderse Beera Wilseho, série L)³⁴
 Jednotlivina: NFWL.11319 (Norské lidové muzeum, fond Anderse Beera Wilseho, série L, obr. č. 11319)³⁵

Na úrovni jednotlivých fotografií by se měl identifikátor v zásadě vztahovat k motivu. Motiv je vždy alespoň na jednom fyzickém nebo digitálním exempláři. Autoři považují za nezbytné, aby pomocí číslicových a/nebo písmenných kódů bylo jasně rozlišováno mezi motivem a nosičem. Jeden ze způsobů, jak toho docílit, je zadat jeden identifikátor pro motiv (NFWL.11319) a na jeho základě přiřazením podčísel vytvořit identifikátor pro každý nosič (NFWL.11319-1). Tato podčísla, resp. čísla nosičů jsou potom zaznamenána v poli 17 **popis materiálu** (*materialbeskrivelse*).

Pole 2 **alternativní identifikátor** (*alternativ identifikator*) je určeno pro vkládání starších identifikačních kódů, signatur, původní číselné řady fotografa apod. Tyto identifikátory mohou být stále důležité pro zpětné dohledávání, případně pro rekonstruování původní podoby sbírky. Pokud je toto pole vyplněno, je třeba do komentáře vložit i typ identifikátoru. Standard zde odkazuje na Katalog polí, který jich rozlišuje šest typů: *jiný; užívaný předchozím vlastníkem; interní katalog/seznam instituce; inventární číslo, duplicitní evidence; inventární číslo, chybné; dříve užívaný ve vlastní instituci*.³⁶

Příklad pole 2 **alternativní identifikátor** (navazuje na příklad uvedený pro pole 1):

Jednotlivina: a. Identifikátor: AL2912
 b. Komentář: původní číslování fotografa Axela Lindahla (*Wilse kjøpte Lindahls norske motiver og innbrakte dem i deskes og egen fond og nummer serie L*)

Povinné pole 3 **název** (*tittel*) slouží pro zadávání názvu nebo označení evidované jednotky na jakékoliv hierarchické úrovni katalogizace. Jedná se o názvy snímků či sérií vytvořené nejčastěji autory fotografií nebo jejich vlastníky, původci sbírky apod. V tomto případě se jedná o původní název. Často může být název vytvořen i institucí, která příslušnou jednotku katalogizuje – zde se jedná především o umělé

³¹ *Standard for fotokatalogisering... [online], 4. Felt med beskrivelse, s. 14–39.*

³² *Tamtéž, 4.1 Felt for identifikasjon og proveniens, s. 14–20.*

³³ *Norsk Folkemuseums del av arkivet etter Anders Beer Wilse.*

³⁴ *Norsk Folkemuseums del av arkivet etter Anders Beer Wilse, L-serien.*

³⁵ *Norsk Folkemuseums del av arkivet etter Anders Beer Wilse, L-serien, bildenummer 11319.*

³⁶ *Annet; anvendt av tidligere eier; institusjonsintern katalog/liste; inventarienummer, dobbeltregistrert; inventarienummer, feilaktig; tidligere anvendt i egen institusjon (Feltkatalogen... [online], Appendix A.1 Felleslister, A.1 Alternativt nummer: Type, s. 75).*

³⁷ V prostředí ISAD(G) se užívá spíše termínu *uměle vytvořený název*, angl. *supplied title* (srov. DVOŘÁK, Tomáš (vyd.). ISAD(G)..., s. 13).

názvy vyšších úrovní hierarchie archivního popisu. Typ názvu se rozlišuje v dílčím poli **typ názvu** (*type tittel*) volbou **původní název** (*originaltittel*) nebo **katalogizační název** (*katalogiseringstittel*).³⁷ Jak již bylo konstatováno výše, na popisové úrovni jakou je archivní soubor, by měl název odrážet jeho charakter, tj. zda se jedná o fond nebo o sbírku. Standard doporučuje pro tyto případy využít pro název jméno původce s doplněním slov „fond (*kofo*)“ nebo „sbírka (*kebo*)“.

Na úrovni série bude pro pole názvu určující, kdo ji vytvořil. Pokud je autorem řada fotograf, zvolí se **původní název**. Často je však řada vytvořena (a pojmenována) až při katalogizaci institucí, která fotografie pořádá. V takovém případě bude její název určen jako katalogizační. Rozlišování charakteru názvu je důležité z hlediska původnosti, aby bylo zřejmé, zda je jeho autorem původce, nebo byl vytvořen až dodatečně. **Katalogizační název** se bude využívat především pro úroveň archivní soubor a série.

Příklad pole 3 **název**:

Archivní soubor: a. Druh názvu: katalogizační název
b. Název: Fotoarchiv Kåre Kivijärvi
Série: a. Druh názvu: původní název
b. Název: Vuonolaisen pitkäsiima
c. Komentář: Finský název fotoreportáže z Viikko-sanomat o mořském rybolovu ve fjordu Alta.
Jednotlivina: a. Druh názvu: katalogizační název
b. Název: Rybaření na háček s veslicemi

Pole 4 je určeno pro **alternativní název**, zejména pro případy, kdy je snímek znám pod vícero názvy nebo pokud existují jejich varianty (například kvůli normalizaci pravopisu apod.) Pozadí názvu se popisuje do dílčího pole komentář, nebo do vlastního pole, pokud je software pro inventarizaci nabízí. Autoři odkazují opět na *Katalog polí*, uvádějící v příslušné části následující statusy názvů:³⁸ **alternativní; jiný; zavedený; chybný; [vytvořený] fotografem; původní; [vytvořený] tvůrcem/původcem**;³⁹ **dříve používaný**. Je zřejmé, že z tohoto výčtu by bylo možné použít jen některé pojmy.

Podoba alternativního názvu snímku z předchozího příkladu by vypadala asi takto:

Série: a. Alternativní název: Rybaření na vlasec ve fjordu
b. Komentář: Překlad z původního finského názvu

Mezi důležitá a povinná pole patří i 5 **úroveň hierarchie/úroveň evidence**⁴⁰ (*hierarkinivå/registreringsnivå*). Protože jsou všechna pole standardu platná pro všechny úrovně hierarchie archivního popisu, je třeba vždy rozlišit, pro kterou z nich je daná informace relevantní. Počítá se samozřejmě se třemi základními úrovněmi – archivní soubor (fond/sbírka), série a jednotlivina – ty však mohou být obohaceny o další, například o části sbírek (*delsamlinger*) a podsérie (*underserier*).

Šesté pole **vztahy** (*relasjoner*) popisuje, v jakých hierarchických vztazích se evidovaná jednotka nachází, a to jako nadřazená nebo podřízená součást jiných jednotek. Tuto funkci zpravidla ovládá přímo katalogizační software. Pole prohlubuje předchozí položku **úroveň hierarchie** a musí být použito v případě, pokud si jednotlivé institu-

³⁸ *Alternativ; annet; etablert; feilaktig; fotografers tittel; original; produsents tittel; tidligere anvendt* (Feltkatalogen... [online], Appendix A.1 Felleslister, A.1.24 Tittel/navn: Status, s. 85).

³⁹ *Nejednoznačný norský výraz produsent (případně též skaper) je podle kontextu překládán jako tvůrce (výrobce) nebo původce.*

⁴⁰ *Lze užít též výrazů úroveň záznamu, registrační úroveň apod.*

ce chtějí mezi sebou vyměňovat informace o hierarchických vztazích mezi dokumenty.

Vztahy se rozpadají na tři dílčí pole. Jako **typ vztahu** (*type relasjon*) lze zvolit buď položku „je součástí“ (*er del av*) nebo „obsahuje“ (*har deler*). Do dílčího pole **vztah** (*relasjon*) se pak vkládá **identifikátor** materiálu, který je nadřazený nebo podřazený právě evidované jednotce, alternativní název nebo jiná reference na všechny další dosud neevidované nadřazené nebo podřízené materiály.

Je-li evidován celý archivní soubor, je pomocí tohoto pole možné zadat identifikační číslo či odkaz na zaevidovanou sérii a/nebo na jednotliviny, které jsou součástí tohoto souboru. Nebo lze naopak vyplnit odkaz na archivní soubor (resp. jeho identifikátor), jehož je série nebo jednotlivý snímek součástí. Jestliže se předpokládá, že se hierarchicky strukturovaná data budou sdílet, musí být pomocí identifikátoru vyjádřena jednoznačná spojitost s nadřazenými a podřízenými úrovněmi. V příkladu uvedeném k poli 1 **identifikátor** je to vyřešeno tak, že všechny tři úrovně obsahují třípísmennou značku (NFW).

Také jiné než čistě hierarchické vztahy mohou být důležité pro evidenci, jako například vztahy k souvisejícím dokumentům v jiných sériích nebo archivních souborech (srovnávací materiál). Tyto vztahy lze uvést do pole **komentář** (*kommentar*).

Příklad evidence vztahů série F výše uvedeného fondu Anderse Beera Wilseho v Norském lidovém muzeu⁴¹ by vypadal takto:

Série:	a. Typ vztahu: je součástí
	b. Vztah: NFW
	a. Typ vztahu: obsahuje
	b. Vztah: NFWF 00001 –NFWF 17375

Sedmé pole **jméno spojené s původem, vlastnictvím a správou** (*navn knyttet til opphav, eierskap og forvaltning*) je rovněž povinné. Pokud se jedná o role **fotograf, původce sbírky/fondu a vlastník**, je třeba vyplnit dílčí pole **role** (*rolle*). Povinné je třeba vyplnit též **jméno** (*navn*) a **komentář/status** (*kommentar/status*). Uvádají se jména fotografa a dalších osob nebo institucí spojených s původem, správou a zveřejňováním jednotlivých snímků, sérií nebo archivních souborů.

Autoři opět odkazují na *Katalog polí*, z jehož přílohy lze čerpat standardizované názvy rolí a případně i jejich kódy. Standard uvádí tyto: **fotograf, reprofotograf, původce fondu, původce sbírky, vlastník evidované sbírky nebo fotografie, dárce/poslední majitel, vydavatel/nakladatel katalogizovaného předmětu, informátor**.⁴² Lze samozřejmě zařadit i role jiné.

Dílčí pole **jméno** se vyplňuje v pořadí **příjmení, jméno**. Doporučuje se, aby jmenné údaje byly přebírány z generálního jmenného rejstříku, odkud se stahují informace nebo kam je možné zadávat nová jména. Katalogizační nástroje by měly být schopné nabídnout možnost zaevidování dvojích jmen a příjmení, starších jmen (rodná jména), například v podobě dílčího pole pro alternativní jméno. Údaje týkající se jmen fotografů se získávají z databáze *Fotoregistrene*,⁴³ aby osobní údaje byly konzistentní a zadávány jednotně. V případech,

⁴¹ *F-serien, Norsk Folkemuseums del av arkivet etter Anders Beer Wilse.*

⁴² *Fotograf; reprofotograf; arkivskaper; samlingsskaper; eier av registrert samling eller foto; giver/siste eier; utgiver/forlegger av katalogisert gjenstand; informant (Standard for fotokatalogisering... [online], s. 19), srov. s Feltkatalogen... [online], Appendix A.1 Felleslister, A.1.9 Navnerolle, s. 77.*

⁴³ Viz URL: <<http://www.nb.no/nmff/>> [cit. 13. března 2008].

kdy jsou pohlednice evidovány jako fotografie, by v tomto poli měl být zaznamenán **vydavatel** (*utgiver*) pohlednice.

Může být též užitečné spojovat geografické údaje spolu se jménem, lze tak například ukázat, v které lokalitě byl fotograf aktivní. Geografické určení spojené s fotografem, původcem archivního souboru atd. může být také užitečné pro identifikaci motivu. Tyto údaje budou uvedeny v poli pro komentář, případně ve jmenném rejstříku, pokud jej systém nabízí.

Na **úrovni archivního souboru** obvykle hraje ústřední roli jméno jeho původce. U čistě fotografických souborů bude **původce a fotograf** zpravidla stejnou osobou, v tomto případě by mělo být jeho jméno vyplněno pro obě role. Známa jména fotografa nebo fotografů by měla být zcela jistě zaevidována. To je obzvláště důležité v případě, když není naplánována bezprostřední podrobnější katalogizace evidovaných archiválií.

Na **úrovni série**: Pokud existuje několik fotografů, jejichž fotografie se nacházejí v sérii, je možné buď vyjmenovat všechny, či vytvořit novou (pod)sérii pro každého fotografa zvlášť, nebo eventuelně evidovat jednotlivé fotografie na úrovni jednotlivých snímků.

Na **úrovni jednotlivin** je v zásadě podstatné uvádět jméno fotografa. V případech, kdy fotograf pracoval jako **reprofotograf**, by měl být tento termín použit v označení role. Termín reprodukce („reprofotografie“; *reprofotografi*) lze potom uvést do pole 12 **typ motivu**.

Pokud je fotografovaným nebo reprodukováným objektem fotografie, pak bude fotograf původního („originálního“) snímku označen jako **fotograf** a uveden v poli 7. Je-li předlohou malba, kresba a podobně, nebo je-li předmětem fotografování očividně jiný (umělecký) objekt⁴⁴ známého původu, bude jeho původce vyplněn v poli 9 **jméno spojené s motivem/obsahem**.

⁴⁴ *Doslova duševní dílo (ändsverk).*

Do dílčích polí **narozen/vzniklý (zřízený)** (*født/etablert*) a **zemřel/zaniklý (zrušený)** (*død/nedlagt*) jsou zadávána příslušná data narození a úmrtí evidovaných osob nebo data vzniku a zániku jednotlivých institucí.

Dílčí pole **komentář/status** (*kommentar/status*) se používá například pro udání zdroje informací o jménu, k vyjádření nejistoty ohledně jmenných údajů a podobně. Pole **komentář** lze také použít k lokalizaci fotografova ateliéru (viz pole 10 **místní jména** v souvislosti s katalogizací ateliérových portrétů).

Takto by podle autorů vypadalo vyplnění pole 7 snímku z roku 1883, jehož autorem je Sophus Tromholt a který je uložen v Univerzitní knihovně v Bergenu, v Obrazové sbírce a zároveň jako reprodukce A. B. Wilscho v Norském lidovém muzeu:

Jednotlivina: a. Role: fotograf
 b. Jméno: Tromholt, Sophus
 c. Narozen/vzniklý: 1851
 d. Zemřel/zaniklý: 1896
 e. Komentář/status: Zdroj; Univerzitní knihovna v Bergenu

- a. Role: reprofotograf
- b. Jméno: Wilse, Anders Beer
- c. Narozen/vzniklý: 1865
- d. Zemřel/zaniklý: 1949
- e. Komentář/status: [dílčí pole zůstalo v příkladu nevyplněné]

4.4.4.2. Pole pro informace o motivu a obsahu⁴⁵

Druhou skupinou popisovaných prvků jsou pole 8–15 pro **informace o motivu a obsahu** (*motiv- og innholdsinformasjon*).

Jako povinné pole je určen **popis motivu a obsahu** (*motiv- og innholdsbeskrivelse*). Volným textem se zde jednoduše a stručně zapisuje charakteristický motiv (obsah) popisované jednotliviny, série nebo archivního souboru, případné podrobnosti se uvádějí do pole 15 **doplňující informace**.⁴⁶ Vyloučeny jsou informace o technice a podobně. Jména osob na skupinových snímcích mohou být uvedena jak zde, tak v poli 9 **jméno spojené s motivem/obsahem**, důležité je podchytit pozici osob na snímku. Pojmenování osob na skupinové fotografii se provádí v pořadí od levé dolní části do pravého horního rohu.

Příklad vyplnění pole 8 (*svatební snímek manželského páru*):

Archivní soubor: Ateliérové fotografie. Portréty a skupinové snímky.

Série: Svatební fotografie.

Jednotlivina: Celkový portrét novomanželů s květinami.

Pro pole 9 **jméno spojené s motivem/obsahem** (*navn knyttet til motiv/innhold*) jsou jako povinná definována dílčí pole **role** (*rolle*) s volbou **zobrazená osoba** (*avbildet person*), **jméno** (*navn*) a **komentář/status** (*kommentar/status*). Jeho smyslem je podchycení jmen vyobrazených osob a autorů (tvůrců) zobrazených objektů (u reprodukcí a snímků objektů). Je doporučeno jméno uvést do jmenného rejstříku jako v poli 7 **jméno spojené s původem, vlastnictvím a správou**.

V dílčím poli **role** je charakterizována funkce osoby nebo instituce, která je spojena s motivem, například **zobrazený** (*avbildet*) nebo **tvůrce zobrazeného objektu** (*skaper av avbildet objekt*). Lze opět využít kódy rolí uvedené v *Katalogu polí*.⁴⁷

Je důležité zapsat jména osob zachycených v dokumentech. Takové informace často nebudou až na některé výjimky relevantní pro hierarchickou úroveň **archivní fond/sbírka**. V těch případech, kdy je materiál jednotný, může být vhodné zaevidovat zobrazené osoby pro celou sérii, nebo pro celý archivní soubor. Pokud se dokumenty evidují pouze na vyšší úrovni, je důležité, aby tento typ informací byl zadán již zde.

Je také důležité určit **tvůrce zobrazeného objektu** u snímků, jejichž hlavním motivem je jiný objekt – umělecké dílo (sochy, obrazy, budovy atd.), pokud je informace o tom, kdo je jeho tvůrcem, k dispozici. Lze využít kód role **tvůrce zobrazeného objektu** z *Katalogu polí*.⁴⁸ U těchto fotografií může být také užitečné popsat výtvarnou formu, která je na snímku zachycena, například malba, grafika, kresba apod. Tato informace pak může být uvedena v poli 8 **popis motivu a obsahu**.

⁴⁵ *Standard for fotokatalogisering...* [online], 4.2. *Felt for motiv- og innholdsinformasjon*, s. 21–29.

⁴⁶ *Text standardu zde ovšem pravděpodobně chybně odkazuje na pole utfylende informasjon jako pole číslo 12 (srov. Tamtéž, s. 21).*

⁴⁷ *Feltkatalogen...* [online], *Appendiks A.1 Felleslister, A.1.9 Navnerolle*, s. 77.

⁴⁸ *Produsent av avbildet gjenstand (tamtéž).*

Autoři standardu však vytvořili ještě specifickou výjimku: Pokud je fotografovaným objektem fotografie, pak fotograf, který zhotovil původní zobrazený snímek (tj. **tvůrce zobrazeného objektu**), je zaevidován jako **fotograf** v poli 7 **jméno spojené s původem, vlastnictvím a správou**, přičemž autor reprodukce bude označen jako **reprofotograf**, také v poli 7. Jména původců (repro)fotografie tedy nejsou zaznamenána v poli 9.

Problémem může být pojmenování osob na skupinových fotografiích. Jména by měla být sice uvedena v poli **jméno** nebo ve jmenném rejstříku, ale tyto údaje nic neříkají o rozmístění osob na fotografii. Existuje několik možných řešení. Lze použít takzvanou osobní mapu, reprodukci obrázku, na níž jsou osoby očíslovány, nebo provést očíslování na obrysu obrázku. Jinou možností je uvést umístění osob do pole **motiv/obsah** nebo do pole **komentář**. Jako jednoduché řešení tohoto problému se doporučuje vytvoření samostatného dílčího pole pro číslování. Pozice osob ve skupině musí být očíslovány od levé dolní části směrem k pravé horní části.

Zobrazené osoby jsou často jen částečně identifikovány, například příjmením. Dodatečné informace jako je **pohlaví** (*kjønn*) a **hodnost (titul)/povolání** (*tittel/yrke*) mohou být tedy důležité a lze je uvést do samostatných dílčích polí.

Je možné, že podobně jako v poli 7 bude užitečné spojit geografické údaje také se jménem osoby v poli 9, zejména když kombinace údajů o lokalitě s informacemi o jménu osoby mohou být rozhodující pro její identifikaci. V tom případě bude takový údaj zanesen do dílčího pole **komentář/status**, případně do jmenného rejstříku, pokud to evidenční systém umožňuje. Dílčího pole **komentář/status** se používá i pro vkládání informací o zdroji jmenných údajů, o nejistém určení identity a podobně.

Takto vypadá příklad evidence snímku O. Væringa z roku 1896, na němž je zachycen návrh Ibsenova pomníku od Anderse Svora:

Archivní soubor: (*Sbíрка fotografií s motivem Henrika Ibsena*)

- a. Role: zobrazená osoba
- b. Jméno: Ibsen, Henrik
- c. Narozen/vzniklý: 20.03.1828
- d. Zemřel/zaniklý: 23.05.1906
- f. Titul/povolání: spisovatel

Série: (*série fotografií soch, bust atd.*)

- a. Role: zobrazená osoba
- b. Jméno: Ibsen, Henrik
- c. Narozen/vzniklý: 20.03.1828
- d. Zemřel/zaniklý: 23.05.1906
- f. Titul/povolání: spisovatel

Jednotlivina: (*fotografie sochy*)

- a. Role: zobrazená osoba
- b. Jméno: Ibsen, Henrik
- c. Narozen/vzniklý: 20.03.1828
- d. Zemřel/zaniklý: 23.05.1906
- f. Titul/povolání: spisovatel

- a. Role: tvůrce zobrazeného objektu
- b. Jméno: Svor, Anders
- c. Narozen/vzniklý: 1864
- d. Zemřel/zaniklý: 1929
- f. Titul/povolání: umělec/sochař

Pole číslo 10 je určeno pro **místní jména** (*stedsnavn*), především na fotografii zachycených lokalit. Povinně je třeba vyplňovat dílčí pole **typ lokality** (*type sted*), **kraj** (*fylke*), **obec** (*kommune*), **správní oblast/lokalita** (*distrikt/sted*), **konkrétní místo** (*presisert sted*) a **komentář** (*kommentar*).

Pro **typ lokality** mají norští kolegové opět k dispozici předdefinované možnosti **z Katalogu polí – zobrazená lokalita** (*avbildet sted*), **pohled na** (*utsikt over*) a **pohled z/od** (*utsikt fra*).⁴⁹ Formou kódů se zaznamenává **stát** (*land*), **kraj** a **obec**.⁵⁰ Pod pojmem **lokalita** v dílčím poli zvaném **správní oblast/lokalita** se myslí například město (*by*), ves (*bygd*), městečko (*tettsted*), panství (*herred*) či hejtmanství (*amt*), **konkrétním místem** pak čtvrť (*bydel*), ulice (*gateadresse*), název majetku (*navn på eiendom*), název statku a užívaný název (*gårds- og bruksnavn*). V Norsku se dále využívají identifikační čísla nemovitostí vycházející z katastru – číslo statku (resp. bloku) a jeho částí (*gårds- og bruksnummer*). Velmi přesným určováním lokalit je potom udávání geografických koordinát, respektive údajů ze systému GPS (*koordinater/GPS-data*).

V některých případech, například u pohlednic, je možné ke stejnému motivu připojit více místních jmen. Může být také vhodné zaevidovat více místních jmen na úrovni archivního souboru nebo série. Všechny příslušné názvy musí být registrovány a případně rozlišeny kódem rolí. Alternativně lze definovat a uvést hlavní motiv (hlavní obsah).

Zobrazená lokalita označuje většinou venkovní motivy, které mohou být geograficky lokalizovány. Při katalogizaci jednotlivých fotografií bude ovšem často důležité spojovat místní jména i s motivy interiérovými nebo vnitřními. Rozlišováním zobrazených lokalit volbou **vně** (*ute*) a **uvnitř** (*inne*) se vytvoří lepší informační základna pro vyhledávání v těchto fotografiích.

Zvláštním případem je katalogizace studiových portrétů. Umístění může být mimo jiné důležité jako pomůcka k datování nebo identifikování zobrazených osob. Zároveň však není žádoucí, aby při hledání typu „zobrazená lokalita, uvnitř“ byly automaticky vygenerovány všechny studiové portréty, to by bylo považováno za „šum“. Pokud by tedy měl být studiový portrét uveden v poli 10 **místní jména**, musí být vyloučen z výsledků regulérního vyhledávání. Jedním ze způsobů, jak tento problém vyřešit, je přiřadit roli **umístění ateliéru** (*ateliersted*) v dílčím poli **typ lokality**. Alternativně lze umístění u studiových portrétů spojit s fotografem a vepsat je do **komentáře** pole 7 **jméno spojené s původem, vlastnictvím a správou**.

Historické členění na regiony, čísla krajů a obcí, historické a lokální způsoby psaní přispívají ke ztížení evidence místních jmen. V různých systémech je to řešeno různě. Je však nezbytné, aby toto pole a funkce byly k dispozici. K evidenci současných a historických obcí

⁴⁹ *Tamtéž, A.1.14 Stedsrolle relatert til objekt, s. 79.*

⁵⁰ *V případě států Katalog polí odkazuje na mezinárodní normy ISO 3166-1 a ISO 3166-3 (tamtéž, A.1.13 Landskode/Landsnavn, s. 79).*

⁵¹ *Tamtéž, Appendix C: Register over moderne og historiske kommuner, s. 108–121.*

⁵² *Statistiske Sentralbyrå (URL: <http://www.ssb.no/kommuner/komkat.html> [cit. 14. března 2008]).*

lze využít *Katalog polí* (příloha C).⁵¹ Aktualizovaný přehled obcí s jejich čísly vydává Ústřední statistický úřad.⁵²

Dílčí pole **komentář** lze použít pro informace o podkladech nebo zdrojích místních údajů, o uvedení nejistých určení a podobně.

Podle tohoto schématu by byl snímek města Narviku fotografován z Ankenes přes Ofotský fjord popsán takto:

Archivní soubor:	(<i>Fotoarchiv Lydera Kvantolanda</i>)
	a. Typ lokality: zobrazená lokalita
	b. Země: Norsko
	c. Kraj: Nordland
Série:	(<i>série z Narviku</i>)
	a. Typ lokality: zobrazená lokalita
	b. Země: Norsko
	c. Kraj: Nordland
	d. Obec: Narvik
Jednotlivina:	(<i>snímek vyfotografován z Ankenes proti Narviku</i>)
	a. Typ lokality: zobrazená lokalita
	b. Země: Norsko
	c. Kraj: Nordland
	d. Obec: Narvik
	e. Správní oblast/lokalita: Narvik
	i. Vně/uvnitř: vně
	a. Typ lokality: zobrazená lokalita
	b. Země: Norsko
	c. Kraj: Nordland
	d. Obec: Narvik
	e. Správní oblast/lokalita: Ofotský fjord
	i. Vně/uvnitř: vně
	a. Typ lokality: pohled z
	b. Země: Norsko
	c. Kraj: Nordland
	d. Obec: Narvik
	e. Správní oblast/lokalita: Ankenes
	i. Vně/uvnitř: vně

Povinné pole 11 **datace motivu** slouží k zadávání časového určení motivu nebo okamžiku expozice (původního) snímku. Při katalogizaci fotografií lze rozlišovat **dataci motivu** (pole 11) a **dataci vzniku** (*produksjonsdato*; pole 16), respektive dataci zobrazené skutečnosti (*dato for motivøyeblikket*, tj. doslova datum „okamžiku“ motivu) a dataci vzniku fyzického nebo digitálního exempláře (*dato for produksjonen av det fysiske eller digitale eksemplaret*). Ačkoliv standard smysl těchto termínů nerozvádí do podrobností, lze předpokládat, že za vznik exempláře z archivního hlediska se považuje okamžik, kdy byl exponován fotografický materiál vložený ve snímácm zařízení, respektive kdy došlo ke vzniku digitálního souboru. Jinými slovy se jedná o moment vzniku nosiče obsahujícího v něm fixovanou informaci, ať již v podobě analogové nebo digitální.

U fotografií je obvyklá přibližná shoda mezi oběma těmito daty. Jedinou výjimkou je fotografická reprodukce fotografií a dalších

dvourozměrných obrazů, kde se váže **datace motivu** k předloze („původnímu“ motivu), přičemž datum vytvoření reprodukce se eviduje jako **datace vzniku** (tj. vytvoření exempláře) do pole 16.

Datum se vkládá v úplné podobě (pokud je znám den a měsíc) s celým čtyřčíslicím roku (DD.MM.RRRR). V případech, kdy přesné určení (datum/rok) není známo, se doporučuje datovat pomocí časového rozpětí. Výrazem „od data“ je myšleno „nejdříve“ a spojením „do data“ máme na mysli „nejpozději“.

Dílčí pole **komentář** (*kommentar*) lze opět použít pro vkládání informací o podkladech a zdrojích datování nebo pro konstatování nejistoty ohledně určení dat atd.

Příklad k poli 11 **datace motivu**:

Archivní soubor: (*sbírka fotografií z 2. světové války*)

- a. Od data: 1940
- b. Do data: 1945
- c. Komentář: fotografie z 2. světové války

Série: (*série fotografií, které během tohoto období vytvořil Kåre Kivijärvi*)

- a. Od data: 1956
- b. Do data: 1973
- c. Komentář: vytvořeno jako novodobé kopie v období 1983–1991 (= *datace vzniku*, srov. příklad k poli 16)

Jednotlivina: (*foto S. Tromholt, reprofoto A. B. Wilse, srov. s příkladem k poli 7*)

- a. Od data: 1883
- b. Do data: 1883
- c. Komentář: k dataci viz Univerzitní knihovnu v Bergenu, reprodukováno Wilsem v roce 1917 (= *datace vzniku*, srov. příklad k poli 16)

Do pole 12 **typ motivu/žánr** (*motivtype/sjanger*) je vkládána hlavní kategorie typu motivu nebo fotografického žánru, který je charakteristický pro danou jednotlivinu, sérii nebo archivní soubor. Přehled těchto kategorií tvoří přílohu 1 standardu.⁵³ Kromě jiného, menší počet kategorií může být užitečnou pomůckou pro vyhledávání koncovými uživateli, přinejmenším k vyloučení nežádoucích typů motivu. Připojený seznam je pokusem o vytvoření standardu na minimální úrovni a doporučuje se jej používat k vyplňování tohoto pole. Eventuelní přídatky v rámci instituce nebo oboru se zaznamenávají jako předmětová hesla/klíčová slova.

Pro katalogizaci jednotliviny lze využít vícero typů motivu, ale jejich počet by měl být omezen na co nejmenší.

Třinácté pole **předmětová hesla** (*emneord*) je definováno jako povinné pole charakterizující obsah motivu pomocí předmětových hesel a/nebo tématických hesel (*emneord og/eller stikkord*). Popisuje prvky nebo celý rozsah obsahu motivu jednoho snímku, série nebo archivního souboru. Předmětová hesla se přebírají z řízených seznamů, nebo lze využít volného vytváření a přiřazování hesel či klíčových slov (*nøkkelord*). V případě, že paměťová instituce nebo registrační

⁵³ *Standard for fotokatalogisering...* [online], Vedlegg 1: Motivtyper for fotografi, s. 46–47.

systém používá či vyvíjí řízený seznam předmětových hesel, měla by tato hesla být získávána odtud.

Přiřazování předmětových hesel k více úrovním je praxe, s níž v současnosti existuje málo zkušeností, ale která je důležitá při katalogizaci na úrovni archivního souboru nebo série. Při přiřazování předmětového hesla je důležité být si vědom rozdílů mezi úrovněmi tak, aby hesla reprezentovala aktuální úroveň (viz principy ISAD). Obecným pravidlem pro předmětová hesla by mělo být vyjít od obecného na úrovni archivního souboru ke konkrétnějšímu na úroveň jednotlivého snímku.

Příklad pole 13 **předmětová hesla**:

Archivní soubor: *(Fotoarchiv Narve Skarpmoena)*
fotografie krajiny, fotografie dopravy, reklamní fotografie, dokumentární fotografie, fotografie architektury, reprodukční fotografie (reprodukce), fotografie městské krajiny, fotografie sportu, fotografie módy, scénická fotografie
(„Typy fotografických motivů“ (příloha 1) jsou zde použity jako nadřazený oddíl předmětových hesel na úrovni archivního souboru)

Série: *(série reklamních fotografií na výrobky pro děti z výše uvedeného fondu)*
reklama, dětské potřeby, hračky

Jednotlivina: *(jednotlivý snímek z výše uvedené série)*
dětské potřeby, dětský kočárek

Pole 14 **třídění** (*klassifikasjon*) slouží ke klasifikaci motivů podle stanovených klasifikačních systémů, rozpadá se na dílčí pole **třídící systém** (*klassifikasjonssystem*) a **třídící kód** (*klassifikasjonskode*). Klasifikační kódy by měly být zadávány se skromností. Není cílem přiřadit co největší množství kódů, ale uvést kódy vztahující se k hlavnímu obsahu nebo tématu.

Pole 15 **doplňující informace** (*utfyllende informasjon*) slouží k zadávání dalších informací vztahujících se k informacím o motivu, které se nehodily do polí 8–15, a to formou volně psaného textu. Mimo jiné se může jednat o jakékoli znalosti o původní funkci fotografií a měly by zde být uvedeny zdroje těchto informací.

4.4.4.3. Pole pro informace o exempláři a o materiálu⁵⁴

Pole 16–20 slouží ke vkládání údajů o jednotlivých **exemplářích a o materiálu** (*eksemplar og materialinformasjon*), tj. jedná se o pole, která obsahují informace o fyzických a digitálních exemplářích (kopiích, nosičích) fotografií nebo zobrazených motivů. Jeden motiv může existovat v jednom až několika exemplářích a v různých reprodukčních formách. Aby bylo možné katalogizovat množství exemplářů se stejným motivem, je velmi důležité, aby pole 16 až 20 mohla být opakována jako skupina a aby společné informace o motivu mohly být děděny pomocí opakování polí. Avšak motiv nemusí být nutně totožný pro všechny exempláře. Může být upraven, retušován, oříznut a podobně. V takových případech musí být možné zděděnou informaci přepsat.

⁵⁴ *Tamtéž*, 4.3. *Felt for eksemplar og materialinformasjon*, s. 29–34.

Na všech hierarchických úrovních katalogizace je důležité poskytnout informace o fyzických exemplářích, tedy v jaké materiální podobě (formě) se obsažené dokumenty nacházejí. Popis materiálu by také měl poskytnout nezbytné informace k co možná nejvhodnějšímu způsobu uchování (uložení) dokumentů. Na úrovni archivního souboru se uvádějí nadřazené informace o dokumentech, různé techniky, které existují v souboru, celkový počet a kde se archivní soubor nachází. Na úrovni série a jednotliviny jsou relevantní konkrétnější informace.

Je také důležité, aby každý exemplář měl unikátní identifikátor (pole 17, dílčí pole **číslo exempláře**). Číslo exempláře může být i podčíslem jedinečného identifikátoru v poli 1 (jež je vlastně „číslem motivu“), tak aby pomocí identifikátorů byly propojeny všechny exempláře se společným motivem.

Nepovinné pole 16 **datace vzniku** (*produksjonsdato*) slouží k podchytení doby vzniku katalogizované jednotky, zahrnuje dílčí pole **od data** (*fra dato*), **do data** (*til dato*) a **komentář** (*kommentar*). Obvykle jsou **datace vzniku** fotografií a **datace motivu** přibližně stejné, a pak pole zůstane prázdné. Ale například při vytváření reprodukcí mohou být velké rozdíly v datování mezi reprodukcí a časovým zařazením obsahu (viz příklad jednotliviny v poli 11 **datace motivu**: datace motivu = 1883, datace vzniku = 1917). Ten samý případ nastane, když fotograf vytváří nové kopie z vlastních fotografií (viz příklad série k poli 11).

Na popisové úrovni **archivního souboru** je datací vzniku časové období, kdy byl fond vytvářen nebo sbírka shromažďována.

Podoba datace je stejná jako v poli 11 **datace motivu** (DD.MM.RRRR).

Dílčí pole **komentář** je určeno pro vkládání informací o podkladech datování nebo pro konstatování nejistoty ohledně určení dat a podobně.

Příklad k poli 16 **datace vzniku**:

Archivní soubor: (*dokumenty ze sbírkového projektu „Obrázky ze soukromí“*)

- a. Od data: 1988
- b. Do data: 1992
- c. Komentář: sbírkový projekt provedený v [daném] období

Série: (*série fotografií Kåre Kivijärvi kopírovaných v [daném] období, srov. s příkladem v poli 11*)

- a. Od data: 1983
- b. Do data: 1991
- c. Komentář: nově vytvořené kopie starších snímků

Jednotlivina: (*Wilseho reprodukce Tromboltových snímků, srov. s příkladem v poli 11*)

- a. Od data: 1917
- b. Do data: 1917
- c. Komentář: datum reprodukce získáno z protokolu

Jednotlivina: (digitální soubor s fotografií z fondu Petera Wessela Zapffebo, srov. s příkladem v poli 17)
 a. Od data: 04.03.2004
 b. Do data: 04.03.2004
 c. Komentář: Datum získáno z [digitálního] souboru

Do pole 17 **popis materiálu** (*materialbeskrivelse*) se zadávají specifické informace o materiálu katalogizované jednotky. Je povinné vyplňovat dílčí pole **číslo exempláře** (*eksemplarnummer*), zda je materiál **barevný/černobílý** (*farge / svart/hvitt*), **techniku** (*teknikk*), **materiál podložky** (*bunnmateriale*) a **ostatní technické informace** (*annen teknisk informasjon*). Technická metadata jako formát souboru by měla být generována automaticky.

Dílčí pole **číslo exempláře** je jedinečným identifikátorem každého jednotlivého exempláře (každé kopie).

Pole **počet** (*antall*) udává počet jednotek v rámci popisované skupiny dokumentů. Na úrovni jednotliviny se užívá pouze v případě, kdy více exemplářů stejného motivu sdílí všechny vlastnosti popisu materiálu (tj. jedná se o identické kopie).

Volba **barevný/černobílý** může na úrovni archivního souboru a série zahrnovat buď jednu, nebo obě možnosti.

Použitá **technika**, resp. technologie postupu, by měla být definována přinejmenším na úrovni negativ, pozitiv, grafický tisk, digitální tisk, digitální soubor atd. Zda je snímek papírovým pozitivem nebo diapozitivem, se uvádí v dílčím poli **materiál podložky**. Lze též použít *Katalog polí*,⁵⁵ který obsahuje úplnější seznam fotografických technik.

Jako **materiál podložky** se uvádí báze/nosič (podklad) fotografie jako je sklo, papír, plast, kov (viz *Katalog polí*⁵⁶ pro úplný seznam), stejně tak formát souboru jako TIFF a JPG.

Do pole **ostatní technické informace** se zaznamenávají další údaje technické povahy související s dokumenty v rámci popisovaných skupin dokumentů, jako jsou například speciální formáty (vizitky, kabinetky, panoramata aj.), úpravy (tónování, retuš atd.), informace o typu fotoaparátu, objektivu, volbě clony a podobně. Pole může být také použito ke vkládání nadřazených informací o dokumentech na úrovni archivního souboru.

Identifikace **kopie** (*kopi av*) se u analogových variant (retušované, kolorované nebo podobné fotografie) a digitálních kopií udává identifikačním číslem fotografie, která byla variantě (kopii) předlohou. Bývá žádoucí číslo spojit s původním negativem.

Příklad pole 17 popis materiálu:

Archivní soubor: (Fotoarchiv Petera Wessela Zapffebo)
 b. Počet: cca 7 600
 c. Barevný/černobílý: barevný, černobílý
 d. Technika: pozitivy na papíru, skleněné desky, diapozitivy
 e. Materiál podložky: papír, sklo, plast
 f. Ostatní technické informace: některé skleněné desky jsou kolorovány

⁵⁵ *Feltkatalogen...* [online], *Appendiks A.2.12.F Type: Fotografisk teknikk*, s. 96–97.

⁵⁶ *Tamtéž*, *Appendiks A.2.15.F: Materiale (base)*, s. 99.

- Série: *(album s pozitivy na papíru)*
 a. Číslo exempláře: NBR_PWZ_AP07_001–
 – NBR_PWZ_AP07_061
 b. Počet: 61
 c. Barevný/černobílý: černobílý
 d. Technika: fotochemický pozitiv
 e. Materiál podložky: papír
- Jednotlivina, analogová: *(pozitiv na papíru, z alba)*
 a. Číslo exempláře: NBR_PWZ_AP07_047
 c. Barevný/černobílý: černobílý
 d. Technika: fotochemický pozitiv
 e. Materiál podložky: papír
 f. Další technické informace: sépiové tónování
- Jednotlivina, digitální: *(digitální kopie výše uvedeného obrázku z alba)*
 a. Číslo exempláře: NBR_PWZ_AP07_047
 c. Barevný/černobílý: RGB
 d. Technika: digitální soubor
 e. Materiál podložky: TIFF
 g. Kopie [snímku]: NBR_PWZ_AP07_047

V tomto příkladu má pozitiv a digitální soubor shodné číslo exempláře. Softwarový nástroj pro katalogizaci uchovává historii kopírování mezi těmito dvěma objekty.

Do pole 18 **rozměry** (*mål*) se vnášejí údaje o velikosti fotografie. U analogových snímků se vkládá rozměr (výška x šířka) v centimetrech, u digitálních fotografií výška a šířka v pixelech (tj. počet pixelů na počet pixelů) a bitová hloubka (černobílé 8 nebo 16 bitů, barevné 24 nebo 48 bitů). Technická metadata jako velikost v pixelech a bitová hloubka by měla být generována automaticky.

Příklad pole 18 **rozměry** (rozšíření příkladu z pole 17 **popis materiálu**):

- Jednotlivina, analogová: Rozměry: 11 x 13,5 cm
 Jednotlivina, digitální: Rozměry: 3971 x 3541 pixelů, 80,4 MB, 48 bit RGB

Pole 19 **stav** (*tilstand*) slouží k volnému textovému popisu obecného zhodnocení (fyzického) stavu dokumentů. Skládá se ze dvou dílčích polí: **kódu stavu** (*tilstandskode*), který se volí na škále od 0 do 3, a **komentáře** (*kommentar*), kam se vkládá bližší vysvětlení, popis stavu nebo druh poškození.

Kódy zhodnocení stavu mohou být opět převzaty z *Katalogu polí*.⁵⁷ Mají následující hodnoty (v doslovném překladu):

- 0 = velmi dobrý
- 1 = dobrý
- 2 = uspokojivý/méně dobrý
- 3 = špatný/kritický

Posledním a také povinným polem skupiny údajů o exempláři a o materiálu je pole číslo 20 **umístění** (*plasssering*). Zde se zadává lokace jak exemplářů fyzických, tak elektronických. Autoři standardu doporučují, aby tyto informace byly externím uživatelům skryty. Příklad lokace fyzické a elektronické jednotliviny by zněl takto:

⁵⁷ *Tamtéž, Appendix A.2.10: Tilstandsvurdering (F), s. 91–92, přetištěno ve standardu jako příloha 2 s podrobným popisem všech stupňů poškození (Standard for fotokatalogisering... [online], Vedlegg 2: Tilstandskoder / tilstandsvurdering, s. 48–49).*

Jednotlivina, analogová:

Umístění: Depozitář A, místnost 414, police B18 (+ *signatura apod.*)

Jednotlivina, digitální: (*pojmenování ve formátu URN apod.*)

Umístění: URN:NBN:no-nb_foto_NBR_PWZ_AP07_047

4.4.4.4. Pole pro administrativní informace⁵⁸

Poslední skupinu údajů tvoří **administrativní informace** (*administrativ informasjon*) zahrnující pole 21 až 26, které mají poskytovat především důležité údaje vztahující se ke správě dokumentů.

Současně je třeba upozornit na pole 21 **omezení/autorská práva** (*klausul/opphavsrett*), jež bude mít velký význam pro přístup veřejnosti k dokumentům. Informace o omezeních a autorských právech by měly být k dispozici také pro vzdálený přístup, pokud to není v rozporu se zájmy dárce (vlastníka), s ochranou osobních údajů nebo s autorskými právy. Pole pro administrativní informace jsou obecného nebo na materiálu nezávislého charakteru a často jsou řešena jako samostatný modul v katalogizačním systému. Formulář v malé míře vyžaduje specifické funkce pro fotografické dokumenty. Více polí je primárně relevantní pro úroveň archivního souboru.

Povinné pole 21 **omezení/autorská práva** (*klausul/opphavsrett*) obsahuje informace o podmínkách užívání dokumentu ve formě omezení nebo ochrany autorských práv. Skládá se ze dvou dílčích polí – **omezení** (*klausulering*) a **komentáře** (*kommentar*). V **omezení** se volí mezi hodnotami ANO a NE, přičemž NE je implicitně nastavená hodnota.

Pro správu fotografických dokumentů je důležité, zda jsou k nim vázána nějaká omezení. Pokud určité omezení existuje, pole se vyplní a v **komentáři** popíše a odůvodní jeho druh. Kódy pro **omezení** lze použít z *Katalogu polí*:⁵⁹

- 1: nepřístupné vzhledem k fyzickému stavu
- 2: důvěrné podle obecně závazných právních předpisů
- 3: omezeno na instituci
- 4: omezeno na prodejce/dárce/deponenta
- 5: omezeno na tvůrce (v souladu s právními ustanoveními)
- 6: omezeno na zobrazenou osobu⁶⁰

Nejčastější omezení bude pravděpodobně spojeno s autorskými právy fotografa podle autorského zákona. V tomto případě může být využíván kód 5 z *Katalogu polí* „omezeno na tvůrce“.

Je třeba uvést, na které dokumenty se omezení vztahuje, které jsou přístupné a kdy omezení skončí (vyprší lhůta). K tomu lze použít pole **komentář** nebo vlastní dílčí pole, pokud v systému existuje. Omezení se bude obvykle vztahovat pouze na samotné reprodukce fotografií, může ale zahrnovat i další zaznamenané informace v katalogovém záznamu, například z důvodu ochrany osobních údajů.

Údaje o restrikcích se často vztahují na všechny dokumenty a v těchto případech mohou být zapsány najednou do úrovně **archivní soubor**. V ostatních případech, kdy omezení podléhá pouze část dokumentů, se tato informace připojí k této části, případně k daným jednotli-

⁵⁸ *Tamtéž*, 4.4 Felt for administrativ informasjon, s. 35–39.

⁵⁹ *Feltkatalogen...* [online], *Appendiks A.1.26 Klausul*, s. 85.

⁶⁰ 1: *Sperret pga. fysisk tilstand*; 2: *Taushetsbelagt etter offentlig regelverk*; 3: *Klausulert, adgang gis av institusjonen*; 4: *Klausulert, adgang gis av selger/giver/deponent*; 5: *Klausulert, adgang gis av produsent (i henhold til rettighetsbestemmelse i lovverk)*; 6: *Klausulert, adgang gis av avbildet person*; *Katalog polí* uvádí ještě volbu 0. *Fritt tilgjengelig*.

nám.

Příklad pole 21 **omezení/autorská práva**:

Jednotlivina: a. Omezení: Ano

b. Komentář: Nepřístupné vzhledem k fyzickému stavu.
Omezeno na Obrazovou sbírku. Využívání řídí Obrazová sbírka.

Pole 22 **akvizice/přírůstek** (*aksesjon/tilvekst*) slouží k zaznamenávání rozličných informací týkajících se akvizice a k dokumentování přírůstků.

Akvizice/přírůstek sestává z jedné fotografie nebo ze skupiny snímků, které jsou získány ve stejnou dobu a od stejného dárce, prodejce, deponenta a podobně. Jméno dárce, případně jiná jména spjatá s akvizicí/přírůstkem lze v případě potřeby zapsat do pole 6 **vztahy**. Další záležitosti související s akvizicí, například nákupní cena, mohou být uvedeny v poli **komentář** nebo ve vlastním poli.

Akvizice se rozpadá do následujících dílčích polí: **přírůstkové číslo** (*aksesjonsnummer*), **datum akvizice** (*aksesjonsdato*), **způsob akvizice** (*aksesjonsmåte*) – například dar, koupě, depozitum apod., dále **právnícké osoby** (*juridiske personer*) – těmi mohou být prodejci, dárce, deponenti apod., **obsah akvizice** (*aksesjonsinnhold*) popsany volným textem a **komentář** (*kommentar*).

Příklad pole 22 pro úroveň archivního souboru by vypadal takto:

Archivní soubor: a. Přírůstkové číslo: 3920
b. Datum akvizice: 20.11.2006
c. Způsob akvizice: převod
d. Právnícké osoby: Ředitelství pro správu kulturního dědictví⁶¹
e. Obsah akvizice: Archiv negativů firmy Mittet, výrobce pohlednic. Soubor obsahuje na 40 000 fotografií převážně dvou různých proveniencí.
f. Komentář: Ředitelství pro správu kulturního dědictví má k dokumentům volný přístup.

lig, tj. volně přístupné (tamtéž).

⁶¹ *Riksantikvaren, též Direktoratet for kulturminneforvaltning, je norská vládní agentura zodpovědná za kulturní dědictví v Norsku (URL: <http://*

Do pole 23 **dějiny** (*historik*) se vkládají údaje o předchozích majitelích a historiích související s předchozím vlastnictvím (včetně ukládacích podmínek). Výjimkou je nabytí vlastnictví uváděné v poli 22 **akvizice/přírůstek**. Vyplňují se dílčí pole **předchozí vlastník** (*tidligere eier*), **lokalita** (*sted*), **časové období** (*tidsperiode*), **ukládací podmínky** (*oppbevaringsforhold*) a **komentář** (*kommentar*).

Kompletní soupis jmen souvisejících s předchozím vlastnictvím může být uveden do pole 6.

Příklad pole 23 **dějiny** (rozšíření položek z příkladu pro pole 22 **akvizice/přírůstek**):

a. Předchozí vlastník: Sekretariát pro evidenci fotografií⁶²
b. Lokalita: Oslo, Národní archiv
c. Časové období: únor 1985 – 1997
d. Ukládací podmínky: dobré ukládací podmínky, ale různé nevhodné obaly
e. Komentář: Nejnovější část dokumentů z Mittet, která byla převedena na Sekretariát pro evidenci fotografií z firmy Mittet. Počet se odhaduje na cca 25 000. Dokumenty byly v roce 1997 převedeny na

www.riksantikvaren.no/>).

⁶² *Sekretariatet for fotoregistrering (SFFR) byl předchůdcem ABM-utvi-*

Ředitelství pro správu kulturního dědictví.

- a. Předchozí vlastník: Ředitelství pro správu kulturního dědictví
- b. Lokalita: Oslo, Archiv Ředitelství pro správu kulturního dědictví
- c. Časové období: cca 1950–2006
- d. Ukládací podmínky: uspokojivé klima, ale různé nevhodné obaly
- e. Komentář: Počet se odhaduje asi na 15 000 skleněných desek. Různá provenience před [převzetím] Ředitelstvím pro správu kulturního dědictví. Části fondu byly z Národního archivu delimitovány do dalších institucí.

Pole 24 **ostatní administrativní informace** (*andre administrative opplysninger*), je doplňkové pole, kam se volným textem vkládají další administrativní informace potřebné z hlediska správy archivních souborů.

Využití tohoto pole může být různé, v mnohých případech bude třeba jej přizpůsobit nebo rozšířit o další pole nebo dílčí pole, mj. pro administraci prodeje či zápůjček, bližší popis ukládacích opatření a podobně. Takové funkce mohou být řešeny rozdílně v různých systémech. Informace o opatřeních ohledně ukládání a využívání by měly obsahovat údaje o právnických osobách a datování. Ke vkládání informací pro administraci, které nejsou pokryty jinými dílčími poli, může být využito pole **komentář**.

Standard navrhuje tato čtyři dílčí pole: **opatření pro uložení/konzervaci** (*bevarings-/konserveringstiltak*), **využívání** (*bruk*), kam se zaznamenávají údaje o výstavách, zápůjčkách, publikování atd., **odkazy** (*referanse*) pro vkládání odkazů na související literaturu či dokumenty a podobné záležitosti důležité pro katalogizovanou jednotku a konečně **komentář** (*kommentar*).

Příklad pole 24 **ostatní administrativní informace** (navazuje na příklad pro pole 22 a 23):

- a. Opatření pro uložení/konzervaci: Celý soubor je v procesu čištění, přebalování, jednoduchého popisování a digitalizace (v březnu 2008).
- b. Využívání: Malé využití z důvodu obtížného vyhledávání ve fondu.
- c. Odkazy: Rozličné podklady a věcná dokumentace vztahující se k projektu a přejímce (*může být konkretizováno v samostatném poli, pokud to systém umožňuje*).

Povinné pole 25 **editor a datum inventarizace** (*registrator og katalogdato*) by mělo obsahovat jméno nebo značku osoby, která provedla katalogizaci dané jednotky. Pro správu dokumentů je důležité, aby bylo možné vidět nejen kdo, ale také kdy provedl katalogizaci a kdy byla práce dokončena. Může také být žádoucí, aby pole bylo opakovatelné, a mohla tak být vytvářena historie katalogizace. Informace by měly být zaznamenávány automaticky.

Instituce by měla mít aktualizovaný interní registr editorů a jejich značek. Je důležité zajistit propojení značek s osobami a rovněž, aby všechny značky byly unikátní.

Poslední obligatorní pole – 26 **reprodukce** (*bilde gjengivelse*) – je určeno pro evidování fotografických (elektronických) reprodukcí katalogizované jednotky. Je důležité, aby reprodukce fotografií byly spojeny s informací o tom, ze kterého exempláře daného motivu byly získány. Digitální referenční obrázek musí být proto spjat s jedinečným identifikátorem nebo číslem exempláře.

4.4.5. Přehled povinných polí⁶³

Pole 1. Identifikátor

Pole 3. Název

Povinný typ názvu: **původní název** (musí být vyplněn, je-li znám)

S dílčími poli:

- a. Typ názvu
- b. Název
- c. Komentář

kling.

⁶³ *Standard for fotokatalogisering...*

[online], 5. Obligatoriske felt, s. 40–41.

Celkem 14 z 26 polí standardu je povinných, ovšem není vždy nutné vyplňovat

Pole 5. Úroveň hierarchie/úroveň záznamu

Pole 7. Jméno (název) spojené s původem, vlastnictvím a správou

Povinná jména u rolí: **fotograf, vlastník a původce sbírky/fondu**

S dílčími poli:

- a. Role
- b. Jméno
- e. Komentář/status

Pole 8. Popis motivu a obsahu

Pole 9. Jméno (název) spojené s motivem/obsahem

Povinná jména u rolí: **zobrazená osoba** (není povinné pro snímky krajiny)

S dílčími poli:

- a. Role
- b. Jméno
- h. Komentář/status

Pole 10. Místní jména

Povinná role lokality: **zobrazená lokalita** (není povinné pro portréty)

S dílčími poli:

- a. Typ lokality
- c. Kraj (správní oblast)
- d. Obec
- e. Správní oblast/lokalita
- f. Konkrétní místo
- j. Komentář

Pole 11. Datace motivu

S dílčími poli:

- a. Od data
- b. Do data
- c. Komentář

Pole 13. Předmětová hesla

Pole 17. Popis materiálu

S dílčími poli:

- a. Číslo exempláře
- c. Barevný/černobílý
- d. Technika
- e. Materiál podložky
- f. Ostatní technické informace

Pole 20. Umístění

Pole 21. Omezení/autorská práva

S dílčími poli:

- a. Omezení
- b. Komentář

Pole 25. Editor a datum inventarizace

Pole 26. Reprodukce

Povinné pro úroveň jednotlivých obrázků

4.4.6. Závěr

Norský národní standard pro evidenci fotografií v paměťových institucích staví na principech ISAD(G), umožňuje tedy hierarchický popis archiválií bez ohledu na počet úrovní zpracovávaného souboru.

Velká flexibilita je zajištěna dědičností informací mezi úrovněmi popisu a díky možnosti opakování jednotlivých polí nebo celků více (dílčích) polí při zadávání informací vztažených k jedné popisované jednotce. V prvním případě je tím zabráněno nadbytečnému opakování informací, v případě druhém je naopak vytvořen prostor pro vkládání opakujících se údajů, z nichž lze tvořit například seznamy předchozích vlastníků archiválií, či pomocí kterých je možné identifikovat větší množství osob zobrazených na skupinové fotografii.

Standard není rigidní, lze jej přizpůsobovat podle potřeby, pokud jsou zachovány principy archivního popisu (zejména principy ISAD), na nichž je založen. Jeho cílem bylo vytvořit systém, který by paměťovým institucím umožnil podat badatelům dostatečné množství informací o zpracovávaném materiálu a pro instituce samotné zajistil dostatek údajů pro efektivní správu uložených fotografických dokumentů, a zároveň jim ponechal svobodu při rozhodování, na jaké úrovni (tj. jak podrobně) se rozhodne tyto dokumenty archivně popsat. Představuje tedy určité minimum toho, co je nutné evidovat, aby výsledný popis měl funkční využití, přičemž lze samozřejmě množství zadaných údajů (i polí) dále rozšiřovat.

Důležitým přínosem je i řešení složitých katalogizačních situací, například způsob evidování reprodukcí (tj. fotografií jiných fotografií), rozlišování datace nosiče a zobrazeného motivu aj.

Norští kolegové také využili poměrně široké škály různých číselníků a rejstříků, jež pomáhají jednak usnadňovat evidenci a provádět ji jednoznačnějším způsobem. Standard je navíc využitelný ve všech

typech paměťových institucí, což mezi nimi zároveň umožňuje výměnu údajů o archiváliích. Je to zřejmě dáno také charakterem některých norských institucí, které na standardu spolupracovaly, respektive jejichž materiály byly využity – zastřešují totiž jak archivy, tak muzea a knihovny.

Z těchto skutečností lze též vysledovat silnou inspiraci evidenčním nástrojem SEPIADES, což je dáno jistě i personálním obsazením tvůrčí skupiny standardu.

4.4.7. Příloha: Tabulka polí standardu⁶⁴

Seznam: Obsah generovaný ze/do seznamů obsahujících standardizované a/nebo doporučené termíny a pojmy (jmenné seznamy, seznamy předmětových hesel atd.). Seznamy mohou být národní, společné pro více institucí nebo lokální pro každou instituci, mohou být obecné nebo specializované.

Opakovatelné pole: Pole se mohou opakovat, aby bylo možné zaevidovat více názvů, vztahů, jmen atd. ke stejné jednotce.

Pole volného textu: Pole s volným textem obsahuje podrobné informace o jednotce.

všechna jejich dílčí pole.

⁶⁴ *Standard for fotokatalogisering... [online], 6. Standardens felt i tabell,*

Název pole	Obsah	Dílčí pole	Volba	Komentář
Identifikace a provenience				
1. Identifikátor	Jedinečný identifikátor/ /jedinečné číslo			Povinné
2. Alternativní identifikátor	Starší/původní identifikátor	a. Identifikátor b. Komentář		Opakovatelné
3. Název	Původní/originální názvy a katalogizační název	a. Typ názvu b. Název [c. Komentář] ⁶⁵	Původní název Katalogizační název	Povinné Opakovatelné
4. Alternativní název	Jiné historické názvy apod.	a. Alternativní název b. Komentář		Opakovatelné
5. Úroveň hierarchie/úroveň záznamu	Zobrazení úrovně hierarchie/úrovně záznamu		Fond/sbírka Série Jednotlivina	Povinné
6. Vztahy	Určuje vztahy v hierarchii inventarizace	a. Typ vztahu b. Vztah c. Komentář	Je součástí Obsahuje	Opakovatelné
7. Jméno (název) spojené s původem, vlastnictvím a správou	Pojmenování osob a institucí spojených s vytvořením, správou a vydáním dokumentů	a. Role b. Jméno c. Narozen/vzniklý d. Zemřel/zaniklý e. Komentář/status		Povinné Seznam Opakovatelné
Informace o motivu a obsahu				
8. Popis motivu a obsahu	Popis motivu/obsahu			Povinné Volný text

9. Jméno (název) spojené s motivem/ obsahem	Pojmenování zobrazených osob a tvůrce zobrazeného objektu	a. Role b. Jméno c. Narozen/vzniklý d. Zemřel/zaniklý e. Pohlaví f. Titul (hodnost)/povolání g. Číslo umístění h. Komentář/status		Povinné Seznam Opakovatelné
10. Místní jména	Jméno a typ lokality	a. Typ lokality b. Země c. Kraj (správní oblast) d. Obec e. Správní oblast/ lokalita f. Konkrétní místo g. Číslo statku a jeho částí h. Koordináty/údaje GPS i. Vně/uvnitř j. Komentář	Vně Uvnitř	Povinné Seznam Opakovatelné
11. Datace motivu	Datování motivu/ okamžiku expozice	a. Od data b. Do data c. Komentář		Povinné
12. Typ motivu	Typ zobrazeného fotografického motivu/ žánru			Seznam Opakovatelné
13. Předmětová hesla	Předmětová hesla/ tématická hesla k obsahu motivu			Povinné Seznam Opakovatelné
14. Třídění	Třídění obsahu obrazu podle konkrétních třídících systémů	a. Třídící systém b. Třídící kód		Seznam Opakovatelné
15. Doplnující informace	Doplnující informace o motivu/obsahu			Volný text
Informace o exempláři a o materiálu				
16. Datace vzniku	Datování okamžiku vzniku	a. Od data b. Do data c. Komentář		Opakovatelné (jako skupina)
17. Popis materiálu	Informace o charakteru materiálu (informace o technice výroby, formát, typ atd.)	a. Číslo exempláře b. Počet c. Barevný/černobílý d. Technikae. Materiál podložky (analogová a digitální) f. Ostatní technické informace g. Kopie (čeho)		Seznam Opakovatelné (jako skupina)
18. Rozměry (velikost)	Fyzické rozměry nebo rozměry stran u digitálního souboru			Opakovatelné (jako skupina)

19. Stav	Posouzení stavu materiálu s využitím kódů pro popis stavu	a. Kód stavu b. Komentář	0 1 2 3	Opakovatelné (jako skupina)
20. Umístění	Umístění fyzického exempláře a umístění digitálního souboru			Povinné Opakovatelné (jako skupina)
Administrativní informace				
21. Omezení/ /autorská práva	Případná omezení ve využívání	a. Omezení b. Komentář	Ano Ne	Povinné
22. Akvizice/ /přírůstek	Informace o akvizici/přírůstková dokumentace	a. Přírůstkové číslo b. Datum akvizice c. Způsob akvizice d. Právnícké osoby e. Obsah akvizice f. Komentář		
23. Dějiny	Předchozí vlastníci, ukládací podmínky atd.	a. Předchozí vlastník b. Lokalita c. Časové období d. Ukládací podmínky e. Komentář		Opakovatelné
24. Ostatní administrativní informace	Ochranná opatření, využití apod.	a. Opatření pro uložení/konzervaci b. Využívání c. Odkazy d. Komentář		Opakovatelné
25. Editor a datum inventarizace				Povinné Opakovatelné
26. Reprodukce	Reprodukce inventarizované jednotky			Povinné

s. 42–45.

⁶⁵ Toto dílčí pole bylo v tabulce opomenuto, nachází se však ve výkladu k jednotlivým polím standardu (tamtéž, s. 16).

4.5. SEPIA Data Element Set (SEPIADES) – mezinárodní model pro popis fotografických dokumentů

4.5.1. Kontext vzniku modelu

SEPIA Data Element Set (SEPIADES) je model pro popis fotografických dokumentů,¹ který byl vytvářen v letech 2000–2003 v rámci programu Evropské Unie Culture 2000. Za jeho vznikem stojí pracovní skupina SEPIA (Safeguarding European Photographic Images for Access),² zahrnující pět evropských institucí.³ Od roku 2004 SEPIA pokračovala jako nezávislá síť odborníků koordinovaná Evropskou komisí pro uchovávání a zpřístupňování (European Commission on Preservation and Access, ECPA).⁴ Evropský dosah projektu je zřejmý i z počtu jeho partnerů – v době publikování modelu bylo do něj zapojeno devět stálých a deset přidružených institucí, celkem z jedenácti zemí.

¹ KLIJN, Edwin (ed.). *SEPIADES : recommendations for cataloguing photographic collections : advisory report by the SEPIA Working Group on Descriptive Models for Photographic Collections* [online]. Amsterdam : European Commission on Preservation and Access, 2003 [cit. 18. ledna 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ECPA/sepia/workinggroups/wp5/sepiadesdef/sepiadesdef.pdf>>, dále *Recommendations*.

² Projekt SEPIA byl spuštěn již roku 1999, materiály související s projektem jsou dostupné a volně stažitelné na URL: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia>>.

³ Stockholmské městské muzeum (Tors-ten Johansson), Norský úřad pro archi-vy, knihovny a muzea (Kristin Aasbo), Národní knihovna Španělska (Isabela Ortega García), Finské muzeum fo-tografie (Anne Isomursu), Evropská komise pro uchovávání a zpřístupňová-ní (Edwin Klijn).

⁴ ECPA vznikla roku 1994 za úče-lem podpory dlouhodobého uchovávání dokumentárního dědictví v Evropě, její činnost byla ukončena roku 2008.

⁵ Oficiální anglická verze: ISAD (G) : General International Standard Archival Description : Adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19–22 September 1999 [online]. 2nd ed., Ottawa : In-ternational Council on Archives, 2000 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.ica.org/sites/default/files/isad_g_2e.pdf>; český překlad: DVOŘÁK, Tomáš (vyd.).

ISAD(G) : všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis : přijato Ko-misí pro popisné standardy, Stockholm, Švédsko, 19.–22. září 1999. 2. vyd. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2009; pro Dublin Core Metadata Element Set viz URL: <<http://dublincore.org>>, v současné době je platný jako standard ISO 15836:2009, v roce 2009 vyšly ještě jeho korektury jako ISO 15836:2009/Cor 1:2009.

⁶ KLIJN, Edwin – de LUSENET, Yola. SEPIADES : cataloguing photographic collections [online]. Amsterdam : European Commission on Preservation and Access, 2004 [cit. 10. listopadu 2008], s. 35–37. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/publ/pdf/2719.pdf>>, dále jen Cataloguing; srov. i Recommendations, s. 7–8.

⁷ Tamtéž, V. Interoperability, s. 237–243.

Model byl vyvíjen pro univerzální použití v archivech, muzeích, knihovnách a dalších institucích, zabývajících se zpracováváním fotografií. Vzhledem k tomu, že neměl žádného univerzálně uznávaného a užívaného předchůdce, navázal na širokou škálu datových modelů z různých odvětví. Z modelů, které umožňují popis na více hierarchických úrovních, se jedná především o všeobecný archivní standard ISAD(G), nizozemský FOTIOS specializovaný na foto-grafické dokumenty, a dále Dublin Core jako mezinárodní výměnný formát.⁵

4.5.2. Základní filozofie a cíle modelu⁶

Cílem skupiny SEPIA se stalo vytvoření modelu pro zpracování foto-grafických materiálů, který by pomohl sjednotit dosavadní popisové postupy jednotlivých institucí a dohnat značné rezervy ve zpracování fotografií, stanovil principy katalogizace společné různým typům pa-měťových institucí a konečně též usnadnil život uživatelům nuceným pracovat s řadou různých vyhledávacích nástrojů.

I když lze SEPIADES nazvat standardem, záměrem nebylo nahradit existující popisové modely, ale vytvořit model, který je možné apliko-vat podle potřeb a požadavků určité instituce. Není tedy rigidní, lze jej přizpůsobovat. Je určen výlučně ke zpracovávání fotografických dokumentů, díky své nezávislosti na jiných systémech jej lze používat zcela samostatně, zároveň však model může sloužit jen jako doplněk k jiným, obecným popisovým systémům, které instituce používá. Konečně, je zajištěna i interoperabilita s Dublin Core, mapování hlav-ních prvků do Dublin Core se věnuje zvláštní kapitola standardu.⁷

Model je charakteristický svou možností popisovat fotografické soubory ve více úrovních. Obsahuje přes čtyři sta využitelných, ko-mentovaných prvků s odkazy na relevantní zdroje a návrhy seznamů předvoleb, dále výběr dvacet jedna klíčových prvků uspořádaných v hierarchickém tabulkovém přehledu, doporučení, jak využít Dub-lin Core k popisu fotografických dokumentů a seznam další vhodné literatury týkající se katalogizace fotografií, iniciativy Dublin Core, ISO standardů a deskriptivních modelů, tezaurů a klasifikace, identi-fikace fotografických technik aj.

Zároveň se zprávou byl ve spolupráci skupiny SEPIA s Nizozem-ským institutem pro vědecké informační služby (NIWI) vyvinut a vydán i volně stažitelný softwarový nástroj, implementující principy modelu SEPIADES.

4.5.3. Principy evidence fotografií

4.5.3.1. Víceúrovňový popis

- Struktura popisu je ponechána na zpracovateli, který může navrhnout kompletní hierarchické schéma zcela podle svých potřeb;
- zpracovatel může využít neomezeného množství úrovní a podúrovní;
- lze katalogizovat na úrovni souborů a/nebo sérií, aniž by bylo třeba jít až na úroveň jednotlivin;
- model se skládá z velkého počtu prvků, jež dovolují velmi podrobný a všestranný popis;

- avšak pouze několik z nich je považováno za velmi doporučené;
- ostatní prvky slouží k poskytnutí návrhů uživatelům, jak si poradit s určitými oblastmi, na které by se mohli chtít zaměřit (například prvky pro technickou identifikaci a stanovení míry poškození).

4.5.3.2. Úrovně popisu: instituce, soubor, série a jednotlivina⁸

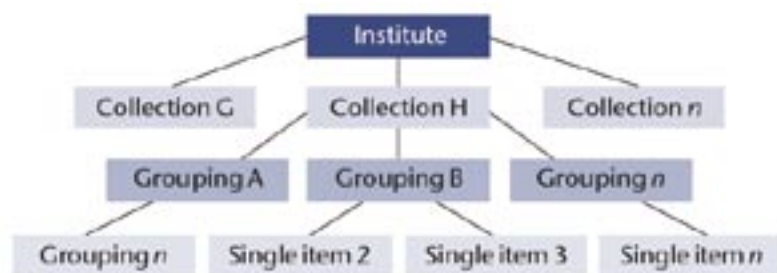
Instituce (*institute*) je nejvyšší úrovní v modelu SEPIADES, uživatelé poskytují základní údaje o umístění souborů, o pozadí instituce, která soubory uchovává, a informace o tom, jak instituci kontaktovat.

Instituce uchovává jednu nebo více sbírek. **Sbírka** (*collection*) je definována podle Gettyho *Tezauru umění a architektury* jako „skupina objektů, které byly shromážděny jednotlivcem nebo organizací“.⁹ Lze říci, že toto pojetí odpovídá pojmu archivní soubor, resp. archivní fond či archivní sbírka pro oblast archivnictví a takto bude v textu dále užíván.

Podle tvůrců SEPIADES se každý soubor skládá z jedné nebo více **skupin** či **seskupení** (*grouping*). Skupina je definována jako „soubor fyzických obrazů [tj. jednotlivých hmotných fotografických snímků, „obrázků“ či objektů, at' již v podobě pozitivu nebo negativu], které mohou být buď podčástí souboru či jiného seskupení.“¹⁰ Vzhledem k tomu, že v rámci fotografického souboru mohou být různé hierarchické struktury, model SEPIADES umožňuje neomezený počet seskupení a souvisejících podskupin. Pojem **seskupení** (**skupina**) by tedy podle archivní terminologie ISAD(G) zahrnoval všechny úrovně stojící mezi **souborem** a **jednotlivinou**, tj. **část fondu/sbírky, nižší část fondu/sbírky** atd., **série, podsérie, nižší podsérie** atd. a **spis**, který je v případě fotografických dokumentů v podstatě nepoužitelný.¹¹

Systém SEPIADES počítá s existencí vždy alespoň jedné skupiny v rámci souboru, a to i v případě, kdy by byl tvořen pouze jednotlivinami. V tomto duchu také pracuje softwarový nástroj, který neumožňuje vytvoření úrovně jednotliviny hned pod úrovní souboru, aniž by mezi ně byla vložena skupina, ačkoliv jsou vyplňovaná pole v hladině souboru i skupiny shodná. V případě fondu nebo sbírky složené pouze z jednotlivých fotografií by tedy informace byly zadávány duplicitně. Lze se domnívat, že v takové situaci se pole popisující skupinu zřejmě prostě ponechají prázdná. Tento nedostatek je možné odstranit přeprogramováním softwarového nástroje.

Na nejnižší, nejpodrobnější úrovni pak tedy stojí **jednotlivina** (*single item*). K jejímu popisu se váží určitá, níže popsaná specifikace.

⁸ Tamtéž, s. 9 a 17, srov. i *Cataloguing*, s. 39–40.

⁹ „A collection is a ‘group of objects that have been brought together by an individual or organization (AAT)’“ (Recommendations, s. 9 a 57); *Getty Art and Architecture Thesaurus*, viz URL: <<http://www.getty.edu/research/tools/vocabulary/aat/>>.

¹⁰ „A grouping is an aggregate of physical images that could either be a subdivision of a collection or other grouping.“ (Recommendations, s. 9 a 103).

¹¹ Srov. DVORÁK, Tomáš (vyd.). *ISAD(G)...*, s. 11–14, Příloha A-1 a A-2 a příklady v Příloze B.

Obr. 1: Základní struktura modelu SEPIADES. Převzato z: *Cataloguing*, s. 40, Figure 2: Main structure of SEPIADES model.

¹² *Recommendations*, s. 9–10 a 147, srov. i *Cataloguing*, s. 40–41.

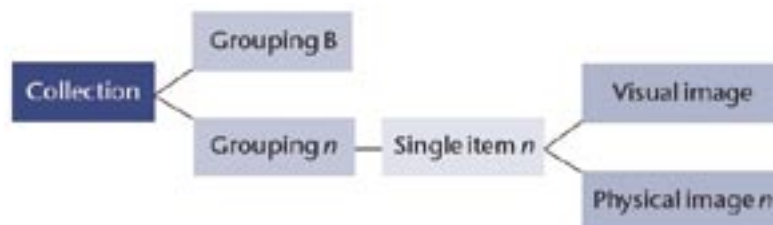
4.5.3.3. Jednotlivina: vizuální a fyzický obraz¹²

Na úrovni **jednotliviny** systém SEPIADES rozlišuje mezi „**vizuálním**“ a „**fyzickým**“ **obrazem**. Vychází se ze skutečnosti, že jeden zobrazený motiv může existovat v mnoha formách – jako pozitiv, negativ, diapozitiv, digitální soubor atd. V podstatě „**vizuální obraz**“ (*visual image*) je obraz, který vidíme, jinými slovy vyobrazená scéna. Je samozřejmé, že tento obraz by nemohl existovat bez fyzické podložky, která by jej zobrazila: fotografický papír, negativ, diapozitiv, digitální obrázek (resp. digitální data) atd. Tyto fyzické podoby jsou nazývány „**fyzický obraz**“ (*physical image*). Každý popis jednotliviny se pak nutně vztahuje na „**vizuální**“ **obraz** a alespoň jeden „**fyzický**“ **obraz**.

Dále je při popisu fyzické jednotliviny činěn rozdíl mezi „**fotografií**“ (*photograph*) a „**digitálním fotografickým souborem**“ (*digital photo file*). Digitální soubor není vidět stejným způsobem jako tisk vytvořený digitální cestou, negativ nebo diapozitiv. Je viditelný pouze prostřednictvím různých médií a závisí na nastavení a podmínkách (také na počítači a obrazovce) média, které jej zobrazuje. Přestože přísně vzato digitální obraz není fyzický, pokud je uložen jako soubor, požadavky softwaru a hardwaru poskytují technické informace, které je důležité zaznamenat podobně jako například fotografickou techniku v případě fotografických tisků.

Smyslem tohoto rozdělení je vyhnout se nadbytečnému opakování informací (motiv je pro všechny nosiče stejný) a zároveň postihnout, v jakých všech formátech (na jakých nosičích) je daný motiv k dispozici.

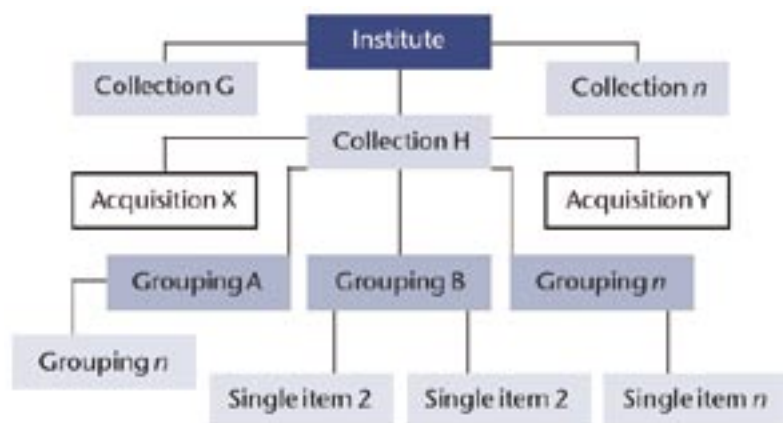
Obr. 2: Model SEPIADES zahrnující jednotlivinu. Převzato z: *Cataloguing*, s. 41, Figure 4: SEPIADES model including single item.

¹³ *Recommendations*, s. 10 a 29, srov. i *Cataloguing*, s. 41.

4.5.3.4. Modul akvizice¹³

Vedle údajů o tom, co je zobrazeno a v jaké fyzické podobě, by měl inventář (katalog) podle autorů modelu poskytnout informace o historii a pozadí souboru (nebo jeho části). Tyto informace mohou být důležité jednak pro instituci pro účely vnitřní správy (např. závazky instituce v souvislosti s akvizicí, záznamy o nákupu, sledování změn umístění archiválií atd.), ale také pro uživatele (např. informace o tom, jak soubor vznikl, údaje o jeho předchozích vlastnících atd.). V rámci modelu SEPIADES je proto ke každému souboru připojen alespoň jeden akviziční modul (*acquisition*).

Obr. 3: Model SEPIADES zahrnující akviziční moduly. Převzato z: *Cataloguing*, s. 41, Figure 5: Full SEPIADES model.

4.5.3.5. Administrace, provenience a materiál¹⁴

Všechny výše uvedené, oddělené části – tj. **institute**, **akvizice**, **soubor**, **série** a **jednotlivina** – jsou každá dále rozděleny do tří podčástí: **administrace**, **provenience** a **materiál**. **Administrace** (*administration*) zahrnuje prvky související se základní správou, **provenience** (*provenance*) se týká informací o původu popisovaných jednotek a **materiál** (*material*) obsahuje informace o jejich vlastnostech, týkajících se jednak zobrazeného obsahu (motivu) a jednak fyzické podoby.¹⁵

V prostředí archivu bychom spíše než výraz **materiál** použili obecný termín **dokumenty**, který se v širším slova smyslu může vztahovat jak na dokumenty neprohlášené za archiválie, tak na archiválie, ať již nepracované nebo uspořádané a případně tvořící též dílčí celky (série).

¹⁴ *Recommendations*, s. 10, srov. i *Cataloguing*, s. 41.

¹⁵ Rozdělení prvků lze provést i jinak, srov. kapitoly 4.5.5. Stručný přehled prvků a 4.5.6.2 Základní prvky v hierarchii.

4.5.3.6. Softwarový nástroj¹⁶

Paralelně k tomuto deskriptivnímu modelu byl Nizozemským institutem pro vědecké informační služby (NIWI) v úzké spolupráci s pracovní skupinou SEPIA vyvinut softwarový nástroj (SEPIADES software tool), který implementuje model tak, jak byl formulován v poradní zprávě SEPIADES. Některé základní funkce tohoto nástroje jsou:

- Mnohóúrovňový popis, který umožňuje uživatelům vytvářet vlastní hierarchii;
- možnost flexibilního a snadného přizpůsobení uživatelského rozhraní (prvky, seznamy, menu atd.) specifickým požadavkům uživatelů;
- multiplatformní nástroj – funguje na většině operačních systémů Windows, OS a Linux;
- uchovávání záznamů ve formátu XML, čitelném pomocí kteréhokoliv textového prohlížeče na všech platformách;
- funkce exportu do Dublin Core ve formátu XML podle doporučeného způsobu mapování Dublin Core uvedeného v poradní zprávě SEPIADES;

¹⁶ *Recommendations*, s. 11–12, *Cataloguing*, s. 43; software SEPIADES tool version 1.1. lze spolu s manuálem stáhnout z URL: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/download.html>> [cit. 26. března 2010].

- funkce fulltextového vyhledávání;
- implementace Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH), umožňujícího institucím sdílet svá data s ostatními institucemi;
- nástroj je naprogramován v jazyce Open Source Java, umožňujícím flexibilní integraci se stávajícími popisnými softwarovými balíčky.

¹⁷ *Recommendations*, s. 13–15.

4.5.4. Zvláštní prvky: jméno, datum, geografická poloha¹⁷

Zvláštní pozornost model SEPIADES věnuje prvkům, které v případě katalogizace fotografií představují specifický problém. Jedná se o prvky **jméno**, **datum** a **geografická poloha**, jejichž použití může být při řešení zvláštních případů vzniklých při popisu spojeno s komplikacemi.

4.5.4.1. Prvek jména (názvy)/osoby/fotograf

Autoři modelu konstatují, že ve většině popisových modelů je prvek „**jména**“, resp. „**názvy**“ (*‘names’*) specifikován jako „**osoba**“ (*‘person’*) a/nebo „**fotograf**“ (*‘photographer’*) a/nebo „**příspěvateľ**“ (*‘contributor’*). V některých případech se jedná o samostatné prvky, jindy se využívají jako klíčová slova. Většina popisových modelů však nerozlišuje mezi osobami, které jsou skutečně zobrazeny a osobami, které s fotografií souvisejí nějakým jiným způsobem.

Systém SEPIADES rozšiřuje element **jména** z osob i na zvířata, domy, lodě a další objekty s vlastními jmény. Prvek se dále rozpadá na **funkci** (*function*), **typ** (*type*) a **vlastní jméno** (*proper name*). **Funkce** popisuje vztah někoho nebo něčeho k dané fotografii, zahrnuje označení **zobrazený** (*depicted*) a **související** (*related*), čímž se indikuje, zda se skutečně jedná o fotografii této osoby nebo věci, nebo zda je její vztah k fotografii vzdálenější, „související“. Konkrétní způsob aplikace viz u jednotlivých segmentů. **Typ** jména určuje, zda se jedná o jméno osoby, zvířete, objektu, organizace nebo něčeho jiného. Jméno či název jsou pak vkládány jako **vlastní jméno**.

Jako příklad způsobu aplikace autoři uvádějí záznam snímku psa Buddyho, kterého vyfotografoval John Jones a jehož majitelem je Bill Clinton:

vlastní jméno	funkce	typ
Buddy	zobrazený	pes
Clinton, Bill	související	osoba
Jones, John	související	fotograf

Tab. 1: Příklad užití prvku jména.
Podle: *Recommendations*, s. 13, Figure 5. Example of using the element ‘names’.

Kombinace **funkce**, **typu** a **vlastního jména** se opakuje jako skupina, což znamená, že do všech samostatných částí modelu je možné vložit neomezené množství jmen, která se mohou rovněž opakovat. Tak například při popisu fotografického autoportrétu Jana Nováka lze zaevidovat jeho jméno dvakrát, jednou jako zobrazenou osobu a podruhé jako autora snímku. Autoři modelu doporučují pro každý z těchto podprvků elementu **jména** vytvářet standardizovaný seznam autorit a zavést kontrolu vstupních dat.

4.5.4.2. Prvek geografická poloha

Model SEPIADES rovněž usiluje o řešení evidence geografických pojmů. Jako jejich nejčastější problémy uvádí změnu jmen (například Petrograd, Leningrad, St Petersburg) a mnohoznačnost jejich významu (například Antwerpen jako město a Antwerpen ve smyslu městský úřad). **Geografická lokalita** nebo **poloha** je proto rozčleněna do čtyřech podprvků, které se opakují jako skupina:

Jako **geografická poloha** či **lokalita** (*geographical location*) se zaznamenávají názvy lokalit, do **specifikace** (*specification*) se uvádí charakter lokality, **role** (*role*) označuje vztah ke snímku (tj. **zobrazený/související**) a poslední **dodatečná informace** (*additional information*) slouží především k propojení jmen, které se v průběhu času měnily s tezaurem, který zahrnuje všechny jejich varianty.¹⁸

Například fotografie exteriéru budovy Stockholmského městského muzea na náměstí Ryssgården by podle autorů modelu měla být evidována následujícím způsobem:

geografická lokalita	specifikace	role	dodatečná informace
Stockholm	město	související	
Ryssgården	náměstí	zobrazený	

¹⁸ Tezaurus může vydat instituce sama nebo lze použít veřejný, autoři doporučují např. Getty Thesaurus of Geographical Names (URL: <<http://www.getty.edu/research/tools/vocabulary/tgn/>>).

Tab. 2: Příklad užití prvku geografická lokalita. Podle: Recommendations, s. 14, Figure 7. Example of using the element 'geographical location'.

4.5.4.3. Prvek datum

Obdobně složitým prvkem je i **datum** (*date*). V různých sekcích modelu se užívá různě a může popisovat řadu odlišných skutečností. Například u **jednotlivin** se může jednat o **datum expozice** (*date of exposure*), **datum zpracování** nebo **vyvolání** (*date of processing*), **datum vydání** nebo **zveřejnění** (*date of publishing*), datum může být uváděno též ve tvaru **časového rozpětí** (*time span*), pokud je například určováno jako kvalifikovaný odhad.

Na vyšší úrovni se může jednat o **datum** nebo určité **časové rozpětí** aplikované na celou **sérii**, **akvizici** nebo **soubor**, upřesněné opět jako **datum zpracování**, **zveřejnění** a **expozice**. I k datu se váží role **související** a **zobrazený**. Čtvrtým prvkem je **status** (*status*), který indikuje, zda je uvedené datum (rozpětí dat) určeno **přesně** (*exact*) nebo **přibližně** (*approximately*). Protože jsou prvky data opakovatelné jako skupina, všechny varianty mohou být užity současně.

Způsob aplikace prvků autoři modelu předvedli na následujícím příkladu – jedná se o zaevidování snímku Rembrandtova obrazu Noční hlídka vyfotografovaného roku 1980:

datum	specifikace	role	status
1642	datum vytvoření	zobrazený	přesný
1980	datum expozice	související	přesný

Tab. 3: Příklad užití prvku datum. Podle: Recommendations, s. 15, Figure 8. Example of using the element 'date'.

4.5.5. Stručný přehled prvků

Úplný model SEPIADES zahrnuje přes čtyři sta popisových prvků, z nichž pouze dvacet jedna autoři uvádějí jako „povinné“, přesněji řečeno doporučené k vyplnění.

Prvky jsou rozděleny do tří oblastí – **administrativa, provenience a materiál (dokumenty)** – a podle smyslu mohou nebo nemusí (či z logických důvodů ani nemohou) být využitelné v segmentech **instituce, akvizice, soubor, série (skupina) a jednotlivina**, přičemž se podle potřeby mohou v těchto segmentech neomezeně opakovat.

Například administrativní prvek akviziční **kód** (*acquisition code*) lze použít pouze v modulu **akvizice**, zatímco prvek **osoba/entita zodpovědná za vznik** jinde zvaný **tvůrce** (*person/entity responsible for creation; creator*) z části **provenience** je aplikovatelný jak v segmentu **soubor**, tak v **sérii (skupině)** i u **jednotliviny**.¹⁹

¹⁹ Srov. kapitulu 4.5.6.2. *Základní prvky v hierarchii*.

²⁰ *Recommendations, A. Institute, s. 17–27.*

4.5.5.1. Segment instituce²⁰

Jak již bylo řečeno výše, informace o instituci poskytují základní údaje o umístění evidovaných souborů, o pozadí instituce, která je uchovává a jak instituci kontaktovat.

V části **administrace** se zapisuje datum a čas vložení jednotlivých záznamů vztažených k instituci, status jejich schválení a jméno (nebo kód) editora, dále kód instituce a jeho specifikace a konečně soubor kontaktních údajů (kód země, název instituce, návštěvní adresa, poštovní adresa, e-mail, telefon, fax, otevírací hodiny a stručná informace o poskytovaných službách).

Do **materiálu** se uvádí krátký, obecný popis instituce a jejích sbírek.

²¹ *Tamtéž, B. Acquisition, s. 29–55.*

4.5.5.2. Modul akvizice²¹

Akviziční modul tvoří zvláštní součást modelu SEPIADES. Je napojen na hierarchii v úrovni **souboru**, ale zároveň vlastně stojí mimo hierarchickou strukturu. Evidují se v něm totiž všechny postupně prováděné přejímky bez ohledu na to, zda byly tvořeny pouhou jednotlivinou či řadou jednotlivých snímků, či sérií nebo celým souborem či kombinací předchozích. S určitou rezervou by bylo možné na akviziční modul pohlížet jako na přírůstkovou knihu.

Přísně vzato by prvky **akvizice** měly být připojeny ke všem standardním úrovním popisu (jednotlivina, série, soubor),²² kterých se daná přejímka týká, ale pak by se informace staly značně nepřehlednými – jednou by bylo datum akvizice napsáno u jednotlivých snímků, v jiném případě uvedeno až v úrovni série. Při současné přejímce série a řady na ní nezávislých jednotlivin by informace o tom, že akvizice proběhla časově společně, nejspíše zanikla v množství odděleně evidovaných dat.

Řešení SEPIADES je v tomto případě přehlednější – jednak jsou informace o všech akvizicích v instituci shromážděny ve zvláštním modulu na jednom místě (tříděné po jednotlivých přejímkách) a jednak je při zobrazení hierarchie popisových úrovní (tj. instituce, soubor, série, jednotliviny) každá samostatná akvizice viditelně spojena s alespoň jedním archivním souborem. Do akvizice lze pak vždy rozepsat, které jednotlivé snímky, série apod. byly převzaty, takže i když tato informace nebude uvedena u evidovaných dokumentů přímo, nebude ztracena.

²² *Teoreticky lze akvizici vztáhnout též k úrovni instituce, i když aplikace by byla spíše nepraktická a těžkopádná – například by bylo možné evidovat přejímku celého právě zaniklého archivu (tj. všech jeho archivních souborů) do archivu jiného.*

Administrační část je obdobná segmentu **instituce**, evidují se zde **registrační údaje o záznamech** (datum a čas vytvoření nebo aktualizace záznamu, jméno nebo kód editora a status schválení záznamu), dále **akviziční kódy** (lze ztotožnit s přírůstkovými čísly), **datum** a **odůvodnění přejímky** (např. „doplnění sbírky“ nebo „výpůjčka pro výstavu“ v případě krátkodobého uložení dokumentů v instituci).

Dále se zanáší data uložení přejímky do **dočasného umístění**, jeho lokace a datum vyjmutí z dočasného uložení. Tyto údaje se mohou vyplnit například u dokumentů umístěných do karantény před dezinfekcí nebo z jiných důvodů dočasně umístěných mimo místo svého standardního uložení.

Užitečným prvkem jsou **závazky**, kam se popisují povinnosti, které je instituce povinna splnit v souvislosti s převzetím akvizice jako celku – např. uvádět jméno dárce při zveřejňování snímků ze sbírky apod.

V **omezení přístupu**, pokud nějaké existuje (volba ano/ne), se specifikuje jeho podstata – zejména omezení vyplývající z autorského práva, z ochrany osobních údajů, z fyzického stavu dokumentů atd. Může zahrnovat i časové období, po které omezení platí.

Pro případ výpůjček je vytvořeno ještě pole **navrácení materiálu (dokumentů)**, kam se uvádí datum navrácení (části) akvizice, která byla zápůjčkou, jméno/značka editora a další vysvětlení nebo odkaz na smlouvu apod.

Vkládání **zdroje akvizice** je řešeno pomocí opakovatelné skupiny podprvků jména. Zadává se tedy **název** (jméno osoby, název organizace apod.), pomocí řízených seznamů pak **typ** názvu (osoba, organizace, agentura apod.) a **funkce** názvu (původce akvizice, přímý zdroj akvizice, vlastník, prodejce, dárce, exekutor). Samostatně se uvádí také kontaktní údaje.

Také **způsob akvizice** je popsán pomocí řízeného seznamu možností – zahrnuje dar, nákup, výměnu, odkaz, zákonné depozitum, depozitum, zápůjčku, „neznámý“. Seznam může být samozřejmě dále rozšiřován podle potřeby. Do specifikace je pak možné popsat další detaily, např. nákupní cenu.

Posledním prvkem jsou **odkazy**. Jejich první skupinu tvoří smlouvy, do druhé se vnášejí odkazy na další zdroje (bibliografie, rozhovory s lidmi).

Část **provenience** obsahuje pouze jediné pole, a to **dějiny akvizice**, které se sem vepisují jako volný text.

Rovněž oblast pro popis **materiálu (dokumentů)** je velmi stručná, podobně jako u **dějin akvizice** se do jediné pole obsah akvizice popisuje nebo jako výčet uvádí obecný charakter obsahu přejímky.

4.5.5.3. Segment soubor²³

Soubor (v řeči modelu nazývaný *sbírkou*) stojí v hierarchické úrovni popisu pod **institucí** a nad **sérií** (model používá termín *skupina*). Je

²³ Tamtéž, *C. Collection*, s. 57–101.

přímo propojen s alespoň jednou **akvizicí**, což vychází z logického předpokladu, že soubor nemůže vzniknout, aniž by instituce kdy přejala nějaké dokumenty.

Pro snazší pochopení účelu tohoto segmentu lze říci, že informace, které jsou v něm sbírány, by v českém prostředí tvořily úvodní části inventáře.

Administrace souboru začíná vyplněním **registračních údajů o záznamu**, které jsou analogické stejnému prvku v segmentu **instituce**.

Na úrovni **akvizičního kódu** používaného u akvizice zde stojí jedinečný, **hlavní referenční kód**, jež odpovídá české evidenci NAD. Vedle něj je možné též zadat **další referenční kódy**, které mohly být souboru přiřazeny například v minulosti fotografem apod.

Zcela analogicky k modulu **akvizice** se vyplňují pole pro **omezení přístupu** a **dočasné uložení**. Vedle něj však u souboru najdeme také logicky možnost vkládat lokační signaturu (nebo obdobný údaj) **trvalého fyzického uložení**.

Novým prvkem jsou **autorská práva**, jejichž přítomnost ve vztahu k souboru se provede volbou ano/ne a případně se dále specifikuje jejich charakter. Držitelé autorských práv jsou evidováni pomocí opakovatelné skupiny podprvků **jméno**, **typ** jména, **funkce** a **kontaktní informace**, přičemž jako **funkce** se zde uvádí „držitel autorských práv“.

Pole **souhrn učiněných rozhodnutí** slouží pro vkládání informací o důležitých rozhodnutích, která instituce učinila s ohledem na manipulaci s dokumenty, způsob jejich evidence apod. V praxi je možné sem uvést například informace o výměně ukládacích prostředků a její zdůvodnění, konstatování a zdůvodnění přečíslování nebo přemanolování souboru atd.

Další prvek – **vztahy** – je rozdělen do dvou částí: **vnitřní** (interní) a **vnější** (externí). První slouží pro uvádění vztahu popisovaného souboru k ostatním souborům a/nebo sériím v rámci instituce, kde je soubor uložen. Uvádí se zde jméno, případně číslo souvisejících částí a jejich vztah k souboru – tj. zda je obsahuje, nebo zda je mezi nimi jiná souvislost. V případě podchycení vztahů jednotlivých skupin dokumentů v rámci hierarchie jednoho souboru popisným softwarem by tyto měly být implementovány do relační databáze, respektive definic typu dokumentu (DTD). To znamená, že evidenční nástroj by měl být schopen na základě vložených údajů o vnitřních vztazích generovat hierarchickou strukturu automaticky. Druhý podprvek (**vnější vztahy**) pak eviduje souvislosti mezi popisovaným souborem a jinými soubory či sériemi v jiné instituci, jejíž jméno musí být uvedeno spolu s názvy relevantních jednotek.

V modelu je hojně využíván prvek **odkazy** (reference), do **administrativní** části segmentu **soubor** se ve standardizovaném tvaru uvádějí odkazy na zdroje informací o souboru (literatura, web atd.), případně i s anotací.

Posledním polem jsou **poznámky** pro vkládání dalších administrativních poznámek k souboru.

Struktura **provenience** segmentu **soubor** vypadá následovně:

Osoba nebo entita odpovědná za vznik je popsána za pomoci kombinace opakovatelných podprvků **jména**, tj. **jméno (název)**, **typ** (v tomto případě se indikuje, zda se jedná o osobu, organizaci atd.) a **funkce**. Jako **funkce** by zde vždy měl být zvolen **tvůrce** (*creator*). V archivní terminologii bychom v tomto kontextu spíše použili pojem původce, i když je třeba vzít v úvahu, že původce souboru nemusí být nutně totožný s jeho tvůrcem. Tento rozdíl vynikne spíše na úrovni jednotliviny, kdy **původcem** snímku může být například tisková agentura, v jejímž fondu se fotografie nachází, ale **tvůrcem** (autorem) snímku agenturou najatý fotograf.

Do **dějin souboru** se pro uvedení dokumentů do kontextu zaznamenává historický vývoj souboru a biografické údaje o tvůrci (původci).

Původ, nebo lépe **původnost souboru** (*origins of the collection*) poskytuje informace o způsobu vzniku evidovaného souboru, který může být buď původní (*'original'*), nebo umělý (*'administrative'*). První indikuje, že soubor byl již uspořádán, když byl převzat do instituce, a druhý, že soubor vytvořila instituce sama později, například aby se dalo efektivněji manipulovat s dokumenty nebo je předkládat v ucelené formě.

Struktura souboru je posledním polem v této části a měla by obsahovat seznam různých částí souboru, např. informativní názvy sérií a podsérií. Softwarový nástroj by měl být schopen strukturu generovat automaticky. Její popis by měl být pouze obecný a je vhodné jej uvést, zejména pokud je soubor popsán pouze na úrovni souboru. Zdá se, že v případě tohoto pole by v rámci modelu SEPIADES mohlo dojít k duplikaci informací – je třeba zvážit, zda je vhodnější uvádět podčásti souboru do tohoto pole nebo do pole **vztahy v administrační části segmentu soubor**. Model významový rozdíl mezi nimi nevysvětluje.

Poslední sekce **souboru, materiál (dokumenty)**, zahrnuje širokou paletu prvků.

Model zavádí **formální název**, čímž je míněn název původní, daný souboru jeho tvůrcem (původcem), a **jiný název** (názvy), který souboru přisoudil například jeho vydavatel nebo zpracovatel. **Specifikace typu a zdroje jiného názvu** pak indikuje, zda se jedná o titul umělý, předchozí, o pracovní název apod., a kdo jej souboru udělil.

Následuje popis souboru, jenž by měl stručnou narativní formou poskytnout základní informaci, o čem soubor je, tj. odpovědět na základní otázky **kdo, co, kde a kdy** ve vztahu k evidovanému souboru.

Na řadu přicházejí tři nejobtížnější celky popisových prvků – **jména, geografická poloha a datum**.

Jak již bylo uvedeno výše, v systému SEPIADES se pole **jména** používá nejen pro osoby, ale i instituce, korporace a objekty, které nesou nějaké vlastní jméno – může se jednat například o stavby, ale i umělecká díla apod. Toto jméno se vkládá do dílčího pole **vlastní jméno**,

jeho charakter se specifikuje v **typu** jména. Systém nabízí následující seznam předvoleb, který je možné dále rozšiřovat o vhodné položky: zvíře; korporace; osoba; objekt s vlastním jménem a umělecké dílo. **Funkce** charakterizuje vztah jména k popisované jednotce (zde souboru). Opět je k dispozici rozšiřitelný seznam předvoleb, zahrnující položky asistent fotografa; kopista; kurátor; tvůrce (původce) fondu; tvůrce (původce) sbírky; zobrazený; vlastník; držitel práv; informátor; předchozí vlastník; související; retušér a operátor skeneru. Několik příkladů užití odvozených z příkladů uvedených v textu modelu:

Tab. 4: Příklad užití prvku jména.
Podle: *Recommendations*, s. 89.

vlastní jméno	funkce	typ
Jones, J.	asistent fotografa	osoba
Mona Lisa	zobrazený	osoba
Titanic	zobrazený	objekt s vlastním jménem
Pluto	zobrazený	zvíře

Autoři doporučují využívat standardizované zdroje jmen a názvů nebo vlastní seznamy používané institucí, které mohou obsahovat i krátké biografie.

Používání polí **geografické polohy** bylo již vysvětleno také v úvodu. Na úrovni **souboru** se zde uvádějí lokality zobrazené v souboru nebo k němu vztažené spolu s jejich **specifikací**. **Role** rozlišuje, zda je lokalita **související** nebo **zobrazená**. Pod první případ spadá například snímek vyfotografovaný uvnitř města Osla, do druhé kategorie snímek jeho panoramatu. Do **dodatečné informace** se zapisují další potřebné údaje, zejména odkaz na tezaurus synonymních názvů. Uvádíme několik příkladů specifikace lokality z textu modelu:

Tab. 5: Příklad užití části prvku geografická lokalita. Podle: *Recommendations*, s. 91.

geografická lokalita	specifikace
Evropa	kontinent
Belgie	stát
Haute Savoye	kraj
Noord-Holland	provincie
Helsinki	sídlo
Stockmanstraat	ulice
Mount Everest	přírodní lokalita

Prvek **datum** je rozdělen na (přesné) **datum** a **časové rozpětí**. Do prvního pole se vkládá datum, kdy byl soubor **zveřejněn** (*published*) nebo **vyfotografován** (*exposed*). Zadává se podle standardu ISO 8601 ve formátu RRRR-MM-DD. Nelze-li datum určit přesně, použije se pole **časového rozpětí**. To se dělí na **datum od**, tj. dataci nejstaršího dokumentu obsaženého v souboru, a **datum do** podle nejmladšího dokumentu souboru. U obou krajních dat je třeba ještě určit, zda jsou stanovena **přesně** nebo **přibližně**.

K (přesnému) **datu** nebo **časovému rozpětí** se váží ještě dva další podprvky. **Specifikace** určuje, kterou skutečnost časový údaj datuje,

zda **expozici**, **zveřejnění** nebo **vytvoření (zpracování)** souboru. Expozicí je míněno datum vyfotografování, datem vytvoření se myslí datum, kdy byl vytvořen nejmladší dokument souboru. Druhým podprvkem je **role** data či rozpětí, tj. zda jsou **zobrazeny** nebo se souborem **souvisí** jinak.

Celou strukturu prvku data pro přehlednost znázorňuje tato tabulka:

prvek	dílní prvky
datum	(přesné) datum
	nebo
	časové rozpětí
	od přesný přibližný do přesný přibližný
specifikace	datum expozice
	datum zveřejnění
	datum zpracování
role	související
	zobrazený

Tab. 6: Struktura prvku datum.

K popisu dokumentů je možné použít i **deskriptory/předmětová hesla a třídění (klasifikace)**. Model SEPIADES charakterizuje rozdíl mezi oběma takto: Zatímco třídění dává obsah do širšího kontextu, deskriptory poukazují na určité detaily v obrázku. Předmětová hesla pak dávají tyto deskriptory do hierarchické struktury. Tyto deskriptory najdeme v tezauru, který nesmíme zaměňovat s třídícím (klasifikačním) systémem.²⁴

²⁴ Srov. *tamtéž*, s. 95.

Následující prvky **obsahu souboru** neduplikují v této části obsažený prvek **popis**, ale eviduje se v něm **typ dokumentů** (fotografie, rukopisy, publikace...), **počet** jednotek každého uvedeného typu dokumentů v souboru, jeho **status** (tj. zda je *přesný* nebo *přibližný*) a konečně umístění typu dokumentů (lokační signatury nebo slovní popis). To je vhodné zejména pro případy, kdy jsou uloženy zvláště pozitivy a negativy, černobílé a barevné fotografie nebo snímky s acetátovou či nitrocelulózovou podložkou apod.

Na konci oddílu jsou ještě dvě textová pole, první pro vkládání informací o kvalitě a detailech **vazby** (použije se pouze v případě, že je soubor albem), druhé pro standardizované **odkazy** na anotované zdroje (literatura, web atd.), které poskytují informace o dokumentech souboru – například je možné zaznamenat, v kterých publikacích můžeme najít vydané snímky patřící do evidovaného souboru.

4.5.5.4. Segment série²⁵

Segment série (skupina, seskupení – *grouping*) je tvořen analogicky podle segmentu soubor. Vyplývá to z faktu, že série je do značné míry samostatným, uzavřeným celkem podobně jako sbírka nebo fond, kterých je součástí.

²⁵ *Tamtéž*, D. *Grouping*, s. 103–145.

Nejdůležitější je proto správně se rozhodnout, které informace jsou relevantní pro úroveň **souboru**, které pro úroveň **jednotliviny** a které je vhodné přiřadit příslušné **sérii**, či její podčásti (**podsérii**).

Administrativní část je téměř shodná se stejným oddílem segmentu **soubor**. Vypĺňují se zcela analogicky všechny informace jako u souboru, nyní však jen ty, které se podle pravidel ISAD(G) vztahují přímo na konkrétní popisovanou **sérii**. Pro úplnost se jedná o tyto hlavní prvky: **registrační údaje o záznamu, hlavní referenční kód, další referenční kód(y), omezení přístupu, uložení, autorská práva, vztahy, odkazy a poznámky**. Oproti **administraci souboru** byl tedy vypuštěn jediný prvek – **souhrn učiněných rozhodnutí**.

Oba zbývající oddíly – **provenience** i **dokumenty** – obsahují všechny prvky uvedené v segmentu **soubor**, vypĺňují se obdobně a není třeba je zde znovu opakovat.

²⁶ Tamtéž, E. *Single item*, s. 147–233.

4.5.5.5. Segment jednotlivina²⁶

Popis jednotlivých snímků probíhá zcela ve shodě s dosud uváděnou strukturou popisu souboru a série – deskriptivní prvky se v tomto případě samozřejmě vztahují na **jednotliviny**. Je však nutné připomenout, že v pojetí modelu SEPIADES se u jednotliviny rozlišuje mezi jejím „vizuálním obrazem“ a „fyzickým obrazem“, nosičem. Některé prvky proto popisují viditelný obsah, tj. co fotografie zobrazuje, jiné jsou vztaženy k její „hmotné“ součásti, podložce.

Část **administrace** začíná **registračními údaji o záznamu** a pokračuje třemi prvky vázícími se k fyzickému obrazu – **referenčním kódem**, jenž bychom mohli ztotožnit s inventárním číslem, **omezením přístupu** a **uložením**.

²⁷ „Reference to the [...] physical location of the physical object“ (tamtéž, s. 155).

Posledně jmenované pole hovoří o „fyzickém umístění fyzického objektu“,²⁷ z čehož není zcela zřejmé, zda je tím míněn jak analogový, tak digitální nosič a elektronická adresa uložení digitálních souborů. Vzhledem k tomu, že se adresa souboru do jiného pole v modelu nekládá, měla by být tedy uvedena alespoň zde.

Autorská práva se oproti předchozím polím váží k vizuálnímu obrazu, **vztahy** a **odkazy** na zdroje zase k nosiči. Prvek pro **poznámky** nebyl v této části použit.

Ve srovnání se segmentem **série** je i oddíl **provenience** kratší, vztahuje se pouze k fyzickému obrazu. Obsahuje jen dva prvky, a to osoba **nebo entita odpovědná za vznik fyzického obrazu a dějiny fyzického obrazu**. **Původnost** a **struktura** nejsou u jednotliviny z pochopitelných důvodů aplikovatelné.

Oblast pro popis **dokumentů (materiálu)** tvoří naopak nejobsažnější část textu modelu. Je rozdělena do dvou sekcí – **vizuální obsah** (*visual content*) a **fyzický popis** (*physical description*), či snad lépe **popis nosiče**.

Sekce **vizuální obsah** sleduje prvky **dokumentů** segmentu **série**. **Název** je principiálně identický, prvek **popis** je uveden podrobněji. Je zde uveden jako **popis/popiska**, přičemž jeho účelem je podat informaci o viditelném obsahu snímku. To může být provedeno for-

mou volně psaného textu, který by měl zahrnout odpovědi na základní otázky **kdo** (osoby, zvířata a věci), **co** (události), **kde** (geografický nebo architektonický prostor) a **kdy** (lineární čas, data nebo období), což je důležité zejména tehdy, když není při popisu využíván žádný třídící systém. Například: „Tiskař dohlíží na tiskárenského učně vkládajícího archy papíru do nové německé rychlotiskárny v tiskárně Uusi, kirjapaino v Kuopio roku 1900.“

Tyto informace lze získat ze sekundárních zdrojů, jako např. z doporučené literatury. Zdroje informací by měly být do popisu zahrnuty. Pojmy, které nejsou použity v prvku **deskriptory/předmětová hesla/třídění** (srov. níže), lze použít v tomto prvku, s ohledem na umožnění textového vyhledávání uživatelům.

Další prvky – **jména, geografická poloha, datum a deskriptory/předmětová hesla/třídění** – se vyplňují obdobně jako u **série, obsah a vazba** (týkají se materiálu nosiče) a **odkazy** byly vypuštěny.

Sekce pro **popis fyzických nosičů** se vyznačuje určitými specifiky. První z nich je, že všechny prvky této části modelu by měly být opakovatelné jako skupina pro každý nosič vizuálního obrazu popsaného prvky uvedenými výše. To znamená, že jeden vizuální obraz, který se ve fondu nachází například ve formě dvou negativů, jednoho pozitivu na papíře a jednoho digitálního souboru, bude popsán jednou po stránce obsahu a dále se popíše nejen všechny tři typy nosičů, ale všechny exempláře vůbec, tj. v tomto případě celkem čtyři kusy.

Prvek **status** má sloužit k rozlišení „originálu“ a „reprodukce“. Tyto pojmy jsou však použity pouze v relativním významu. Za „originál“ je zde zřejmě považován každý nosič, který byl předán do paměťové instituce a za „reprodukcí“ kopie těchto „originálů“, které si instituce sama vytvořila. Nerozlišuje se tedy původnost z hlediska původce, autora apod., ale z hlediska toho, zda dokument vznikl z činnosti paměťové instituce, kde je uložen, nebo jinak. Pokud se jedná o „originál“, je možné **specifikovat** další informace, například že se jedná o „matriční negativ z pozitivu vytvořený v 60. letech“. U reprodukce se místo toho uvádí jednoznačný odkaz na zdrojový „originál“, z něhož byla vytvořena.

Podobně jako výše u série se zadáním přesného **data** nebo **časového rozpětí** uvádí **dobu vytvoření** (*date of creation; when physical image was processed*) fyzického obrazu. Implicitně jej jím datum vydání (*publishing date*) nebo expozice (*exposure date*) uvedené u příslušného vizuálního obsahu snímku. Rovněž se zde uvádí **status** data (*přesný/přibližný*), jeho **specifikaci** by mělo být datum vytvoření (*processing date*).

Jakýkoliv text připojený k fyzickému obrazu – razítka, poznámky, značky, kódy atd. – se uvádí do pole **nápisy/signatury** (*podpisy*). Podle situace se text může přesně opsat nebo se o něm pouze učíní zmínka. Jedná-li se o formální název, měl by být podle autorů zmíněn jak v prvku nápisy, tak v prvku **název**. U signatur by mělo být také popsáno, jakého jsou původu a kde jsou na nosiči umístěny.

Druhým specifikem této sekce je, že se další popis **fyzického nosiče** dělí na popis „**fotografie**“ a „**digitálního fotografického souboru**“. Posledně jmenovaná část se použije pro všechny digitální objekty,

část „fotografie“ pro všechny ostatní případy. Nelze tedy popisovat jeden a ten samý fyzický nosič pomocí obou oddílů, protože nosič nemůže být současně digitální a analogový.

U „fotografií“ (nedigitálních nosičů) je třeba provést jejich **technickou identifikaci**. Ta je tvořena **barevností** (*jednobarevné, monochromatické nebo vícebarevné, polychromatické*), **polaritou** (*pozitiv/negativ*), **typem nosiče** (*transparentní/reflexní*) a typem **podložky**.

Jednoduché určení primární podložky nebo nosiče je možné provést použitím prvního sloupce tab. 7, druhý sloupek uvádí podrobnější identifikaci:

Kov	hliník
	měď
	železo
	jiný
Papír	nepotahovaný papír
	barytovaný papír
	papír potahovaný plastem (RC nebo PE)
	jiný
Plast	acetát celulózy
	diacetát celulózy
	triacetát celulózy
	polyester (PET)
	akrylový
	polyvinylchlorid (PVC)
	polyethylen (PE)
	polypropylen (PP)
	jiný
Dřevo	
Jiná	

Tab. 7: Podložky fotografií. Podle: *Recommendations*, s. 185.

Technická identifikace čtyř základních prvků **fyzického nosiče** by měla být vyplňována podle následujícího schématu v tab. 8. Jejich určování nevyžaduje zvláštní odborné znalosti a zároveň mohou pomoci odborníkům určit nosič podrobněji.

úroveň 1	úroveň 2 –	úroveň 3 –	úroveň 4 –	úroveň 5 –
fotografie	barevnost	polarita	typ	podložka
	monochromatická	negativ	transparentní	papír
				sklo
				plast
				jiné
			reflexní	papír

			sklo plast jiné
	pozitiv	transparentní	sklo plast jiné
		reflexní	papír sklo kov jiné
polychromatická	negativ	transparentní	plast jiné
		reflexní	papír sklo plast jiné
	pozitiv	transparentní	sklo plast jiné
		reflexní	papír plast jiné
digitální			

Podle autorů může být identifikace fotografie dokonce ještě přesnější, pokud jsou poskytnuty další dva údajové prvky: **rozměry** a **datum**.

V případě nedigitálních nosičů je třeba určit i **typ fotografie** ve smyslu použitého **chemického procesu** (například: stříbrné fotografie – ambrotypie, ferrotypie...; nestříbrné fotografie – bromolejotisk, kyanotypie...) a dále případně poskytnout též informace o **zařízení** využitém **ke zpracování** fyzického obrazu (například jméno výrobce a název tiskárny, číslo modelu a sériové číslo; charakter tiskových barviv – inkoust na bázi pigmentu, syntetické vosky..., jejich výrobce, číslo apod.)

Pozornost je věnována i **dodatečným (následným) úpravám** (*after-treatment*), které byly na nosič aplikovány – tónování, ruční kolorování, retuš, povrchové úpravy, laminování, voskování, lakování, leštění aj. Do **specifikace** se pak uvádějí detaily (lokalizace zásahů, kdo je provedl, kdy, jakými prostředky a metodami apod.)

Tab. 8: Schéma primárních identifikačních prvků. Podle: *Recommendations*, s. 186.

S nosičem samozřejmě souvisí též **adjustace** a **rámování**. U obou by mělo být uvedeno, zda byly provedeny (*ano/ne*), **kým**, **kdy** a jaký byl použit **materiál**.

Podrobně by měly být evidovány i **rozměry**. Popisuje se **orientace** a **tvar** – horizontální (= krajina), vertikální (= portrét), pravouhlý, oválný, kruhový, nepravidelný atd. Dále se uvádí název standardizovaného **formátu**, pokud byl použit. Model uvádí i příklad britských a francouzských formátů. Hodnoty jejich rozměrů se mohou pocho-pitelně mezi jednotlivými státy lišit, a to i v průběhu času.

Samotné konkrétní **rozměry** vytvářejí skupinu opakovatelných prvků. Nejprve je třeba určit **měřenou část** (např. plocha obrazu, velikost snímku, sekundární podložka), pak její hodnoty – pro každý rozměr (*výška, šířka a hloubka*) existuje zvláštní pole – a konečně měrné **jednotky** (cm, mm, palce aj.). Tyto údaje by měly být určité vyplněny (viz tab. 9), pokud nosič neodpovídá žádnému užívanému standardizovanému formátu (u pozitivů 9 x 13 cm, 10 x 15 cm atd., u negativů a diapositivů např. 35 mm, 6 x 9 cm, 18 x 24 cm atd.)

Tab. 9: Vyplňování prvků rozměry.
Podle: *Recommendations*, s. 198.

měřená část	plocha obrazu	velikost snímku	sekundární podložka	rámy
výška	165	170	180	300
šířka	225	230	240	400
hloubka			3	15
jednotky	mm	mm	mm	mm

Pokud se velikost plochy obrázku výrazně liší od nosiče (primární podložky), může být užitečné vyplnit rozměry obrázku. Pokud existuje velký rozdíl mezi rozměry nosiče a sekundární podložky, je vhodné je zaznamenat odděleně. Je-li sekundární podložka silná nebo je-li snímek zarámován, měla by být také uvedena hloubka. Do **specifikace** rozměrů lze vložit další informace o rozměrech, například velikost průměru snímků kruhového tvaru či rozměry hlavní a vedlejší osy u oválných tvarů.

Prostor je věnován i evidenci a vyhodnocení fyzického **stavu** nosiče.²⁸ Zaznamenává se datum každé kontroly, **jméno** pověřené osoby/entity, která ji vykonala, a číslem se určí **kategorie** stavu, jež se stanovuje následovně:

0 – dobrý stav

Kategorie 0 je pro snímky v dobrém stavu bez známek poškození nebo probíhající degradace.

Příklady:

- pozitivy v perfektním stavu bez známek rozkladu
- bez drobného fyzického poškození (škrábance, praskliny, rozpad nebo uvolňování emulze, uvolněná adjustace atd.)
- nedochází ke změně barev, k odbarvování nebo blednutí, bez stříbrného zrcadlení

²⁸ Evidence byla vytvořena na základě publikace JOHNSEN, Jesper Stub. *Conservation Management and Archival Survival of Photographic Collections*. In: *Göteborg Studies in Conservation* 5, s. 56nn.

1 – známky menšího poškození

Kategorie 1 je pro snímky s menšími známkami poškození. Snímky v této skupině by měly být sledovány nebo překontrolovány před použitím, např. kopírováním (negativy), prohlížením (film), vystavováním (pozitivní) nebo skenováním (všechny materiály).

Příklady:

- je nutné adjustovat/sejmout adjustaci před výstavou, kopírováním nebo skenováním
- menší fyzické poškození (škrábance a praskliny atd.)
- menší stříbrné zrcadlení na okrajích snímku

2 – nutná konzervace

Kategorie 2 je pro snímky se zjevnými známkami poškození (např. degradace nosiče, popraskání, rozpad nebo odlupování emulzní vrstvy a/nebo změna barev, blednutí nebo odbarvování obrazu).

Příklady:

- snímky adjustované do alb, kde lepidla odbarvují obraz
- fyzické poškození (škrábance, praskliny, zlomené nebo ohnuté rohy, křehká papírová podložka, křehká adjustace apod.), které poškozuje obraz při manipulaci
- chemicky vyvolaná změna barev, odbarvování a blednutí
- snímky adjustované na kyselé lepence způsobující již změnu barev a odbarvování
- biologické napadení

3 – nutná okamžitá konzervace

Kategorie 3 je pro snímky se zjevnými známkami poškození jako v druhé kategorii, ale již v tak pokročilém stádiu, že by jim měla být dána nejvyšší priorita konzervace. Navíc tato kategorie zahrnuje rovněž snímky, které potřebují akutní ošetření (např. mokré snímky a snímky s biologickou aktivitou).

Příklady:

- mokré a/nebo ohořelé snímky
- lepicí pásky, spony atd.

datum	pověřená osoba	kategorie stavu
2002-12-29	Isomursu, Anne	2
2003-1-20	Isomursu, Anne	3
2003-2-16	Isomursu, Anne	1

Tab. 10: Příklad evidence stavu. Podle: *Recommendations*, s. 202.

Se stavem nosiče samozřejmě souvisí i jeho případné ošetření (konzervátorský zásah) – všechny zásahy by měly být popsány obdobně jako kontroly – tj. datum zásahu, jméno pověřené osoby a specifikace zásahu.

datum	pověřená osoba	specifikace zásahu
2002-12-29	Isomursu, Anne	odstraněny skvrny
2003-1-20	Isomursu, Anne	opraven rám

Tab. 11: Příklad evidence ošetření. Podle: *Recommendations*, s. 202.

Podobně jako u **série** se u **jednotliviny** uvádějí údaje o **vazbě** a obalech. K tomu přistupuje ještě zvláštní pole pro charakterizování **drážek** nebo vroubkování u negativů (*notches, cuts or indentations*), které v případě některých typů snímků mohou být nápomocné k jejich identifikaci.

Rozsáhle strukturovaná část sekce **fyzického nosiče u jednotliviny** pak popisuje i její digitální formu. U **digitálních souborů** je možné přinést údaje o **typu zařízení**, které bylo použito k vytvoření elektronického souboru (*capture device source*), tj. skener, digitální fotoaparát, skener reflexních předloh apod. Vedle typu by měl být uveden **výrobce záznamového zařízení, název a číslo modelu a sériové číslo**. Toto a následující pole technického popisu digitálních souborů jsou odvozena ze standardu NISO Z39.87/ AIIM 20-2002 – *Data Dictionary – Technical Metadata for Digital Still Images, Draft Standard for Trial Use*, vyd. 1. 6. 2002, s. 18nn.²⁹

Kromě záznamového zařízení by obdobným způsobem měl být charakterizován i příslušný použitý **software** (*název a číslo verze*) a případně též název **systému správy barev**.

I digitální soubor má své **rozměry**, podobně jako u klasické fotografie se zde eviduje **orientace a tvar** a dále vlastní rozměr v pixelech, tj. **šířka** (horizontální rozměr, osa X) a **délka** (vertikální rozměr, osa Y). Je třeba rovněž uvést **rozlišení** (zde ve smyslu hustoty, tj. počet bodů na palec, DPI) a údaje o **barevném prostoru** a jeho **hloubce** (například: šedá škála, RGB 8 bit, RGB 16 bit, CMYK 8 bit apod.). Indikuje se též **formát souboru** (TIFF, EPS, PSD, GIF, JPEG apod.), jeho **velikost** (resp. rozlišení, zde ve smyslu velikosti obrazu v počtu bytů), **typ komprese** (nekomprimovaný, CCITT 1D, LZW, JPEG apod.) a její **úroveň** (tedy druhé číslo kompresního poměru, například 10 znamená kompresi v poměru 1:10).

Pozornost by měla být dána i záznamovým médiím, na nichž je digitální obrázek uchováván. Eviduje se **typ datového ukládacího média**, jméno **výrobce a datum zapsání dat** (*data storage medium producing date*). Jako **dodatečná informace** může být uložen například údaj o rychlosti vypalování (CD-R). Může se zdát, že tyto údaje jsou již nadbytečné, ale ve skutečnosti mohou poskytnout důležité informace pro uchování dat. Například bude možné vyhledat nosiče, u nichž byla odhalena sériová vada nebo vada šarže, a data včas migrovat na bezpečnější média. Stáří nosiče je rovněž důležité, čím starší médium, tím roste riziko degradace uložených dat i nosiče samotného.

Model umožňuje podchytit též **opravy (úpravy)** digitálních souborů. Pokud byly nějaké provedeny (*ano/ne*), je třeba je specifikovat (například převedení z negativu na pozitiv apod.).

Posledním polem vztahujícím se k digitálnímu souboru je **účel**, kde se uvádí zamýšlené využití digitálního obrazu (např. digitální master, odvozenina, náhled).

Do závěrečných **odkazů** se opět vkládají odkazy na zdroje, které poskytují informace o fyzickém obrazu (jak digitálním, tak analogovém).

²⁹ Standard je možné stáhnout z URL: http://www.niso.org/keyst/keyst/reports/standards/keyst/download?id%3Astring%3Aiso-8859-1=Z39-87-2006.pdf&pt=RkGKiXzW643YeUaYUqZ1BFwDhIG4-24RJbcZBWg8uE4vWdpZsJDs4RjLz0t90_d5_ymGsj_IKV86hjP37r_bKQ00ioOP35W6Q1wkBOLKanPhfamn dQa6zkS6rLL3oIr [cit. 26. března 2010].

4.5.6. Základní prvky SEPIADES³⁰

³⁰ *Recommendations, IV. SEPIADES core elements, s. 235–236.*

Autoři modelu uvádějí, že jedním z prvních cílů pracovní skupiny SEPIA bylo dohodnout se na základním souboru prvků, které by mohly být použity k adekvátnímu popisu fotografického souboru. Tento základní „konsensus“ prvků může pomoci laikům nebo neodborníkům popisovat sbírky fotografií alespoň pomocí souboru minimálního počtu prvků.

Prvky jsou zde prezentovány dvěma různými způsoby: jako seznam (Přehled základních prvků) a v rámci celé struktury modelu (Základní prvky v hierarchii).

Některé z těchto základních prvků jsou relevantní pouze v některých případech. Například při popisu digitálního souboru se uplatní prvek **formát** a **typ fotografie** nikoliv. Proto je doporučeno použít každý z ákladní prvek, pokud je upotřebitelný.

4.5.6.1. Přehled základních prvků

1. Hlavní referenční kód
2. Jméno instituce
3. Akviziční kód
4. Uložení (permanentní nebo dočasná lokace)
5. Popis
6. Název
7. Původce (tvůrce)
8. Deskriptory/předmětová hesla/třídění
9. Jména
10. Datum
11. Geografická poloha
12. Omezení přístupu/copyright
13. Vztahy
14. Status
15. Technická identifikace
16. Rozměry
17. Typ fotografie
18. Formát [digitálního] souboru
19. Odkazy
20. Původnost souboru/série
21. Obsah souboru/série/akvizice

4.5.6.2. Základní prvky v hierarchii

Vzhledem k tomu, že SEPIADES je mnohoúrovňový popisový model, mohou se prvky zmíněné v předchozím seznamu objevit ve více než jednom segmentu.

I = instituce

A = akvizice

S = soubor

Sr = série

J = jednotlivina

Administrace					
	I	A	S	Sr	J
1. Referenční kód: hl. referenční kód			X	X	X
2. Administrativní identita: jméno instituce	X				
3. Akviziční kód		X			
4. Dočasné uložení		X			
12. Omezení přístupu		X	X	X	X
19. Odkazy		X	X	X	X
4. Uložení (lokace)			X	X	X
12. Copyright			X	X	X
13. Vztahy			X	X	X
Provenience					
	I	A	S	Sr	J
7. Osoba/entita odpovědná za vznik			X	X	X
20. Původnost souboru/série			X	X	
Materiál					
	I	A	S	Sr	J
5. Popis	X		X	X	X
21. Obsah akvizice/souboru/série		X	X	X	
6. Titul			X	X	X
9. Jména			X	X	X
11. Geografická poloha			X	X	X
10. Datum			X	X	X
8. Deskriptory/předmětová hesla/třídění			X	X	X
19. Odkazy			X	X	X
14. Status					X
15. Technická identifikace					X
16. Rozměry					X
17. Typ fotografie					X
18. Formát [digitálního] souboru					X

Tab. 12: Základní prvky modelu SEPIADES v hierarchii. Podle: *Recommendations*, s. 235–236.

³¹ *Recommendations*, V. *Interoperability*, s. 237–243.

³² *Viž pozn. 5.*

4.5.7. Interoperabilita s Dublin Core³¹

Velký prostor autoři modelu věnovali mapování základních prvků SEPIADES na Dublin Core Metadata Element Set (DC). DC byl vytvářen jako standard pro sdílení základních informací obsažených v dokumentech mezi institucemi, tedy jako výměnný formát.³²

DC nebyl primárně vytvářen pro fotografické dokumenty a obsahuje pouze patnáct prvků, zatímco SEPIADES v minimální verzi dvacet jedna. Z toho vyplývá, že při použití DC dochází ke ztrátě určitého množství informací.

Další obtíže jsou způsobeny nejednoznačnou interpretací významu prvků DC v různých institucích, kterou se autoři SEPIADES pokusili překlenout jejich výkladem ve vztahu k fotografiím. Problém je, že podle DC by měl být popsán zvlášť každý **informační zdroj** – ten je definován jako „*cokoliv, co má identitu*“.³³ Z toho je zřejmé, že by měl být správně vytvořen jeden soubor metadat pro každý jeden nosič stejného vizuálního obsahu, čímž by docházelo k opakování informací o obsahu. SEPIA proto doporučuje primárně popisovat vizuální obsah, i když je to problematické z hlediska některých prvků. Například **autorská práva, prvky tvůrce, vydavatel** atd. se mohou u jednotlivých nosičů lišit (autorem reprodukce je někdo jiný, než autor předlohy). Autoři pak navrhuji, aby se zpracovatel rozhodl, které informaci dá přednost podle jejího významu (závažnosti), tj. zda jsou důležitější informace o vizuálním nebo fyzickém obsahu. V jiných případech vytvářejí náhradní řešení, do kterých prvků lze jaké informace zapsat ve zhuštěné podobě.

Ačkoliv tedy mapování provést lze, je zřejmé, že by bylo potřeba rozhodnout o každém jednotlivém popisovaném dokumentu zvlášť, resp. že by při provedení konverze dávkou došlo v určitých případech k chybné interpretaci dat.

³³ „*Dublin Core describes 'information resources', which are defined as 'anything that has an identity'.*” (Recommendations, s. 238).

prvek DC	definice DC	kvalifikátor	základní prvek SEPIADES
1. Název	název daný zdroji	formální umělý	6. Název
2. Tvůrce	entita primárně odpovědná za vytvoření obsahu zdroje		7. Tvůrce
3. Předmět	téma obsahu zdroje		8. Deskriptory/předmětová hesla/třídění
4. Popis	popis obsahu zdroje		5. Popis
5. Vydavatel	entita odpovědná za zpřístupnění zdroje		2. Jméno instituce
6. Příspěvatel	entita odpovědná za příspěví k obsahu zdroje		9. Jména
7. Datum	datum související s událostí v životním cyklu zdroje		neaplikuje se
8. Typ	povaha nebo žánr obsahu zdroje	obraz	neaplikuje se
9. Formát	analogová nebo digitální podoba zdroje		1. Hlavní referenční kód 10. Datum (vytvoření) 17. Typ fotografie 18. Formát souboru 16. Rozměry
10. Identifikátor	jednoznačný odkaz na zdroj v daném kontextu		neaplikuje se, odvozuje se od zveřejnění zdroje
11. Zdroj	odkaz na zdroj, z něhož je daný zdroj odvozen		6. Název (souboru) a/nebo 2. Název instituce
12. Jazyk	jazyk intelektuálního obsahu zdroje		neaplikuje se

13. Vztah	odkaz na související zdroj	Je součástí/obsahuje část Je založen na/je základem pro Je na něj odkazováno (čím)/odkazy	13. Vztahy 19. Odkazy
14. Pokrytí	rozsah nebo vymezení obsahu zdroje	prostorové časové	11. Geografická poloha 10. Datum
15. Práva	informace o právech obsažených ve zdroji a vztahujících se na něj		12. Omezení přístupu/ /copyright

Tab. 13: Mapování základních prvků SEPIADES na Dublin Core. Podle: *Recommendations*, s. 235–236.

4.5.8. Závěr

Model SEPIADES se vykazuje řadou předností – je konstruován speciálně pro fotografické dokumenty, zachovává si hierarchickou strukturu popisu dokumentů, což vyhovuje požadavkům ISAD(G), přičemž dovoluje vytvářet neomezené množství podúrovní.

Model představuje více než čtyři sta prvků, které mohou být aplikovány podle potřeby instituce. Je zároveň představen soubor základních prvků, který vymezuje doporučené minimum popisu. Paměťové instituce se pak mohou rozhodnout, jak tento základ dále rozšířit, mohou například vyloučit prvky, které se v daném typu instituce nepoužívají (například klasifikace v archivech). Model je flexibilní, je možné jednotlivé prvky dále přizpůsobovat nebo doplňovat o zcela nové a zároveň si zpracovatel může zvolit, na jaké úrovni (do jaké hloubky) bude zpracováván soubor popisovat.

Oddělení popisu vizuálního obsahu snímku od popisu jeho jednotlivých nosičů patří rovněž k přednostem modelu, řešení popisu akvizic lze také považovat za zdařilé, i když je napojení modulu přejímek na úroveň souboru a nutnost vytvářet v každém souboru alespoň jednu sérii diskutabilní.

Autoři se vypořádali i se způsobem evidence komplikovaných prvků **jména**, **datum** a **geografická poloha**, takže je možné stejným jménům, datům atd. přisuzovat podle potřeby různé role, ve kterých vystupují. Na druhou stranu to komplikuje výměnu dat při mapování na jednodušší DC.

Softwarový nástroj, který je třeba chápat spíše jako doplněk modelu bez velkých ambicí, představuje vlastně jeden způsob praktické implementace SEPIADES. Software je nenáročný na hardwarové požadavky, pracuje ve volně dostupném prostředí Java a na všech běžných platformách. V mnoha ohledech je přizpůsobitelný, lze například volit množství zobrazovaných prvků, vytvářet nové a nepotřebné odebírat. Díky své struktuře je jednoduše přeložitelný do národních jazyků. Vykazuje se však menší uživatelskou přívětivostí, zejména je nepříjemné, že lze zobrazovat pouze malé náhledy fotografií, což je velmi nepraktické z hlediska potřeby zpracovatele vidět snímek v co možná největším rozměru, aby jej mohl kvalitně popsat. Data jsou ukládána jako text ve formátu XML, což zaručuje sice jejich snadnou čitelnost, ale na druhou stranu snižuje zabezpečení. Rozlišení přístupových práv k datům podle jednotlivých uživatelů

a připojení většího množství uživatelů najednou není řešeno vůbec. Model lze naopak využít jako dobré měřítko k vyhodnocování kvality jiných softwarových popisových nástrojů (a modelů), či jako předlohu k jejich programování.

SEPIADES vytváří dobrý obecný rámec s řadou naznačených možností využitelnosti, pro praktické uplatnění by však bylo potřeba poskytnout podrobnější návod postupu evidence dokumentů. To od mezinárodního modelu samozřejmě nemůžeme očekávat, nicméně pravidla vytváření autoritních záznamů, např. způsob zápisu jmen osob, či regulace tvorby geografických pojmů a řízených seznamů je pro každodenní práci s modelem nezbytností. Standard alespoň odkazuje na mezinárodní tezaury dostupné na Internetu.

Užívání modelu SEPIADES doporučuje asociace *Memoriav*,³⁴ jež se zabývá uchováváním, zpracováváním a zpřístupňováním švýcarského audiovizuálního dědictví. Od roku 2008 je nasazen jako doplněk standardu ISAD(G) ve švýcarské Národní knihovně, ve Švýcarském literárním archivu a ve Švýcarském archivu pro památkovou péči. Rovněž je doporučen Spolkem švýcarských archivářek a archivářů³⁵ a byl úspěšně použit například při digitalizaci a katalogizaci fotografií z pozůstalosti Vasil Hadzimova v Makedonské akademii umění a věd.³⁶

Lze tedy uzavřít, že model SEPIADES je velmi přínosný a po jeho upravení na míru jednotlivým institucím (nebo odvětvím) jej lze doporučit pro popis fotografických dokumentů.

4.5.9. Seznam obrázků a tabulek

Obr. 1: Základní struktura modelu SEPIADES. Převzato z: *Cataloguing*, s. 40, *Figure 2: Main structure of SEPIADES model*.

Obr. 2: Model SEPIADES zahrnující jednotlivinu. Převzato z: *Cataloguing*, s. 41, *Figure 4: SEPIADES model including single item*.

Obr. 3: Model SEPIADES zahrnující akviziční moduly. Převzato z: *Cataloguing*, s. 41, *Figure 5: Full SEPIADES model*.

Tab. 1: Příklad užití prvku *jména*. Podle: *Recommendations*, s. 13, *Figure 5. Example of using the element 'names'*

Tab. 2: Příklad užití prvku *geografická lokalita*. Podle: *Recommendations*, s. 14, *Figure 7. Example of using the element 'geographical location'*

Tab. 3: Příklad užití prvku *datum*. Podle: *Recommendations*, s. 15, *Figure 8. Example of using the element 'date'*

Tab. 4: Příklad užití prvku *jména*. Podle: *Recommendations*, s. 89.

Tab. 5: Příklad užití části prvku *geografická lokalita*. Podle: *Recommendations*, s. 91.

Tab. 6: Struktura prvku *datum*.

Tab. 7: Podložky fotografií. Podle: *Recommendations*, s. 185.

Tab. 8: Schéma primárních identifikačních prvků. Podle: *Recommendations*, s. 186.

³⁴ *Memoriav Empfehlungen Foto : die Erhaltung von Fotografien* [online]. *Memoriav* (ed.). 2007 [cit. 26. března 2010], s. 32–34. Dostupné z WWW: <http://de.memoriav.ch/dokument/Empfehlungen/empfehlungen_foto_de.pdf>.

³⁵ *Katalog wichtiger, in der Schweiz angewandter archivischer Normen : Version 1.2 vom 9. September 2008* [online]. S. l. : Verein Schweizerischer Archivarinnen und Archivare. Arbeitsgruppe Normen und Standards, 2008 [cit. 26. března 2010], s. 10. Dostupné z WWW: <http://www.vsa-aas.org/uploads/media/Normenkatalog_Version1-2_20080909.pdf>.

³⁶ NOVAKOWSKA, Eleni. *Digitalization of the Photographs from the Vasil Hadzimanov's Legacy* [online]. Příspěvek z X. konference IRAM Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology, Skopje, November 11–12, 2005. Skopje : IRAM, 2005 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/ContemporarytrendsIV/ENovakovska.pdf>>.

Tab. 9: Vypřívování prvku *rozměry*. Podle: *Recommendations*, s. 198.

Tab. 10: Příklad evidence *stavu*. Podle: *Recommendations*, s. 202.

Tab. 11: Příklad evidence *ošetření*. Podle: *Recommendations*, s. 202.

Tab. 12: Základní prvky modelu SEPIADES v hierarchii. Podle: *Recommendations*, s. 235–236.

Tab. 13: Mapování základních prvků SEPIADES na Dublin Core. Podle: *Recommendations*, s. 235–23

5. Soupis použité a související literatury

5.1. Zákony, vyhlášky, směrnice, metodické pokyny

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 97/1974 Sb., o archivnictví, ve znění zákona č. 343/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 97/1974 Sb., o archivnictví.

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn, v platném znění. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2006. Částka 126.

Zákon 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2000. Částka 36.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: Sbírka zákonů Česká republika. Roč. 2001. Částka 98.

Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2004. Částka 173.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2004. Částka 174.

Zákon č. 398/2006 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn, v platném znění. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2006. Částka 126.

Zákon č. 190/2009 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2009. Částka 57.

Směrnice Ministerstva vnitra ČSR č. 1/1975 Ú. v., o způsobu vedení evidence archiválií a skladbě jednotného archivního fondu v ČSR.

Směrnice Ministerstva vnitra ČSR č. 2/1975 Ú. v., o ochraně a kategorizaci archiválií.

Směrnice Ministerstva vnitra ČSR č. 7/1975 Ú. v., o využívání archiválií.

Vyhláška č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, v platném znění.

Vyhláška č. 646/2004 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby, v platném znění.

- Vyhláška č. 191/2009 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby.
In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2009. Částka 57.
- Vyhláška č. 192/2009 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.
In: Sbírka zákonů. Česká republika. Roč. 2009. Částka 57.
- Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu.
In: Sborník archivních prací, 1960, roč. 10, č. 2.
- Metodický pokyn k využívání digitálních reprodukčních technologií v archivní praxi, AS MV k čj. AS/1-3518/98 ze dne 25. 9. 1998.
- Metodický pokyn k zajišťování správy, evidence a ochrany sbírek muzejní povahy v muzeích a galeriích zřizovaných Českou republikou nebo územními samosprávnými celky (krají, obcemi). Ministerstvo kultury České republiky, 2001.

5.2. Související normativní a technologické dokumenty

- Dokument M 4 : Kontroly kvality zobrazení v mikrografii, diagnostické pomůcky. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 6 : Kontroly kvality zobrazení v mikrografii. Obecné informace ke zkušebnímu obrazcům – QK 001. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 7 : Hustota pozadí mikrozáznamů, nastavení, kontrola – QK 002. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 8 : Optimalizace expozice a vyvolání při krokovém snímkování – QK 003. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 10 : Zjištění meze čitelnosti při krokovém snímkování – QK 005. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 14 : Dlouhodobé uložení mikrografických médií a jejich periodické kontroly. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 16 : Kopírování na halogenidostříbrné filmy. Optimalizace režimu – QK 007. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 17 : Kopírování na vezikulární filmy. Základy procesu. Optimalizace kopírovacího režimu – QK 008. Praha : Mikrografie, 1993.
- Dokument M 19 : Kontroly dlouhodobě uložených halogenidostříbrných mikrografických médií. Praha : Mikrografie, 1994.
- Dokument M 31 : Dlouhodobé ukládání fotografických desek. Praha : Mikrografie, 1997.
ČSN 01 0183:1978	Informační prameny. Názvosloví.
ČSN 01 0193:1996	Dokumentace. Pokyny pro vypracování a rozvíjení jednojazyčných tezaurů.
ČSN 36 9001:1972	Stroje na zpracování dat. Názvosloví číslíkových a analogových počítačů.
ČSN 88 0100:1978	Polygrafické názvosloví. Základní a společné názvy.
ČSN 01 3801:1991	Reprografie – Názvosloví v reprografii.
ČSN 01 3820	Reprografie – Zkušební obrazce čitelnosti. Stanovení meze čitelnosti.
ČSN 01 3823	Reprografie – Zkušební obrazec rozlišovací schopnosti.
ČSN 01 3829	Reprografie – Technologické kontroly v mikrografii.

ČSN 01 3844	Reprografie – Mikrofilmy.
ČSN 01 3850:1986	Ukládání mikrografických médií.
ČSN 66 6655	Fotografické materiály – Metody kontroly uchovatelnosti fotografického obrazu.
ISO 417	Fotografie – Stanovení thiosulfátu a ostatních zbytkových látek ve zpracovaných fotografických filmech, deskách a papírech. Fotometrická metoda s metylénovou modří a denzitometrická metoda.
ISO 446:1991	Mikrografie – Zkušební znak a zkušební obrazec ISO 1 – Popis a užití.
ISO 543:1990	Fotografie – Fotografické filmy – Požadavky na bezpečný filmový materiál.
ISO/IEC 2382-9 (ČSN 36 9001)	Informační technologie – Slovník.
ISO/IEC 2382-17 (ČSN 36 9001)	Informační technologie – Slovník – Část 17: Databáze.
ISO 2709:1998	Informace a dokumentace. Formát pro výměnu informací.
ISO 3334:1989	Mikrografie – Zkušební obrazec ISO 2 – Rozlišovací schopnosti – Popis a užití.
ISO 3897:1992	Photography – Processed photographic plates – Storage practices.
ISO 4331:1986	Fotografie – Zpracovaný fotografický černobílý film pro archivní záznamy – Halogenidostříbrný typ na celulózo-esterové podložce – Požadavky.
ISO 4332:1986	Fotografie – Zpracovaný fotografický černobílý film pro archivní záznamy – Halogenidostříbrný typ na celulózo-tereftalátové podložce – Požadavky.
ISO 5127:2003	Informace a dokumentace – Slovník.
ISO 5127-3:1995	Dokumentace a informace – Slovník – Část 03: Obrazové dokumenty.
ISO 5466:1986	Fotografie – Zpracovaný bezpečný fotografický film – Pokyny k uložení.
ISO 6196-1:1980	Mikrografie – Slovník – Část 01: Obecné termíny.
ISO 6196-2:1982	Mikrografie – Slovník – Část 02: Polohy obrazu a metody záznamu.
ISO 6196-3:1983	Mikrografie – Slovník – Část 03: Zpracování filmu.
ISO 6196-5:1987	Mikrografie – Slovník – Část 05: Kvality obrazu, čitelnost, kontrola.
ISO 6196-6:1992	Mikrografie – Slovník – Část 06: Přístroje.
ISO 6199:1992	Snímkování dokumentů na 16mm a 35mm halogenidostříbrný film – Postupy.
ISO 6200:1990	Mikrografie – Prvotní mikrografická média primárních dokumentů – Požadavky na denzitu.
ISO 9878:1990	Mikrografie – Grafické symboly v mikrografii.
ISO 10550:1992	Mikrografie – Krokové kamery – Zkušební předlohy pro kontrolu zobrazovací soustavy.

ISO 18901:2002	Zobrazovací materiály – Zpracované stříbrné želatinové černobílé filmy – Specifikace pro stabilitu.
ISO 18902:2007	Zobrazovací materiály – Zpracované zobrazovací materiály – Alba, rámovací a uskladňovací materiály.
ISO 18911:2000	Zobrazovací materiály – Zpracované bezpečnostní fotografické filmy – Praktiky pro skladování.
ISO 18918:2000	Zobrazovací materiály – Zpracované fotografické desky – Praktiky pro skladování.

5.3. Literatura

ABBOTT, M. The documentation and care of photographs in the Cedara collection – a small archival collection. In: South African Archives Journal, 1983, 25. Adlib 6.5.1 User Guide [online]. [Maarsen] : Adlib Information Systems, 1992–2009 [cit. 12. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <http://downloads.adlibsoft.com/uk%5Cdocumentation%5CADLIB%20User%20Guide_A5.doc>.

Akademický slovník cizích slov. Praha : Academia, 1995. 2 sv.

ANTONOVA, I. A. Izučeniye archivnoj terminologii metodami lingvistiki. In: Otečestv. Arch., 1999, Nr. 1.

Archivní příručka. Praha : Archivní správa MV ČSR, 1965.

AUER, Leopold. Standardizing Archival Terminology. In: Archivum, Vol. 39. International Organization for Standardization (ISO), 1994.

AUER, Leopold (Vorsitz). Richtlinien für die Verzeichnung von Archivgut im Österreichischen Staatsarchiv [online]. [Wien] : Österreichisches Staatsarchiv [cit. 2. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.oesta.gv.at/DocView.axd?CobId=32406>>.

BABIČKA, Václav. Terminologické poznámky. In: Zpravodaj pobočky ČSVTS SÚA, 1985, č. 26.

BABIČKA, Václav. Využití počítače pro zpracování rejstříků k archivním pomůckám In: Archivní časopis, 1986, roč. 36, č. 3.

BABIČKA, Václav. K terminologii archivních souborů osobní provenience. In: Archivní časopis, 1996, roč. 46, č. 2.

BABIČKA, Václav. Terminologie jako svědectví o stavu oboru a jako úkol. In: Zpravodaj pobočky ČIS SÚA, 2004, č. 48.

BALÍKOVÁ, M. Soubor geografických autorit MARC21 [online]. Poslední aktualizace obsahu 6. září 2008 [cit. 4. prosince 2009]. Dostupné z WWW: <<http://authority.nkp.cz/vecne-autority/soubor-geografickych-autorit-1/soubor-geografickych-autorit/>>.

BARAN, Alexander – BARAN, Ludvík. Obraz jako dialog s časem. Praha, 2007.

BENEŠOVÁ, Emilie. Návrh zásad pro zpracování a ukládání obrazových, audiovizuálních zvukových dokumentů. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1995. Archivní teorie, metodika a praxe, sv. 9.

BENEŠOVÁ, Emilie. Příprava archiválií k bezpečnostnímu snímkování. In: Archivní časopis, 2001, roč. 51, č. 4.

- BENEŠOVÁ, Emilie. Průzkum stavu zpracování, ukládání a digitalizace fotografických dokumentů : zpráva z pracovní cesty do Itálie (Firence, Prato). In: Sborník Historická fotografie, 2005, roč. 5.
- BERÁNKOVÁ, Helena. Etnografická fotografie na Moravě na přelomu 19. a 20. století : kapitoly z historie fotoarchivu Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. In: Jižní Morava : vlastivědný sborník, 2001, roč. 37, sv. 40, s. 205nn.
- BERKOV, P. N. Bibliografická heuristika. Martin : Matica slovenská, 1966. 208 s.
- BERNÁŠKOVÁ, Ivana. Zkušenosti se zpracováním složitého archivního fondu po roce 1945. In: 25 let Státního ústředního archivu v Praze : příspěvky z odborného semináře konaného ve dnech 19. a 20. září 1979. Praha : Státní ústřední archiv, 1980.
- Bibliotечноje delo 'terminologičeskij slovar'. Moskva : Rossijskaja gos. biblioteka, 1997. 167 s.
- BIRGUS, Vladimír – MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století : průvodce. Praha : UPM; KANT, 2005.
- BITTNER, Ivan et al. Spisová a archivní služba ve státní správě, samosprávě a v podnikatelské sféře. 3. vyd. Praha : Linde, 2005.
- BLAŽÍČEK, Oldřich – KROPÁČEK, Jiří. Slovník pojmů z dějin umění : názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění. Praha : Odeon, 1991. 246 s.
- CIGÁNEK, David. Digitální dokumentace objektů kulturní, historické a vědecké hodnoty. Brno : Moravské zemské muzeum, 2005.
- COLLIER, Rosemary. Archival storage material for photographs, or the age of impermanence. In: Archifacts, 1982, 23.
- CULKOVÁ, Dagmar. Zpracování tzv. starých nemanipulovaných spisů. In: 25 let Státního ústředního archivu v Praze : příspěvky z odborného semináře konaného ve dnech 19. a 20. září 1979. Praha : Státní ústřední archiv, 1980.
- ČECHOVÁ, Gabriela. Porada expertů pro zpracování „Slovníku současné archivní terminologie“ 6.–8. prosince 1977 v Praze. In: Archivní časopis, 1978, roč. 28.
- ČERMÍN, K. et al. Reprografický osmijazyčný slovník. Praha : SNTL, 1977. 140 s.
- DEMUŠKIN, A. S. Standartizacija v oblasti deloproizvodstva. In: Otečestvennyje Archivy, 1997, Nr. 1.
- Dublin Core Czech [online]. Masarykova Univerzita. Ústav výpočetní techniky. Poslední aktualizace obsahu 20. listopadu 2006 [cit. 31. prosince 2009]. Dostupné z WWW: <http://www.ics.muni.cz/dublin_core/terms.html>.
- DVOŘÁK, Tomáš (vyd.). ISAD(G) : všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis : přijato Komisí pro popisné standardy, Stockholm, Švédsko, 19.–22. září 1999. 2. vyd. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra České republiky, 2009. 57 s. Přel. z: ISAD(G) : general international standard for archival description : adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19-22 September 1999.
- Elsevier's Lexicon of Archive Terminology. Amsterdam; London; New York, 1964.
- Encyklopedický slovník. Praha : Odeon, 1993.
- ERŽIŠNIK, D. Arhivske jedinice i njihov opis – informacijski osvrt.

- In: Arhivski Vjes, 1996, roč. 39.
- EVA Consortium. EVA : European Visual Archive Workpackage 6 : D.6.1 and D.6.2 Functional and technical design [online], červen 2000 [cit. 13. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://xml.coverpages.org/evaSystem200102.pdf>>.
- Faustregeln für die Fotoarchivierung, ein Leitfaden. Arbeitsgruppe „Fotografie im Museum“ des Museumsverbands Baden-Württemberg e. V. (Hg.). Rundbrief Fotografie. Sonderheft 1. 4. erw. Aufl. Esslingen 2001.
- Feltkatalog for kunst- og kulturhistoriske museer [online]. Oslo : Norsk Museumsutvikling, 2002 [cit. 29. ledna 2010]. Norsk Museumsutvikling Skriftserie, 3. Dostupné z WWW: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/tidligere-utgivelser/nmu3-2002.pdf>>.
- FERNANDEZ, A. G. Aspectos biológicos de la conservación en archivos fotográficos : estudio en negativos de vidrio = Biological aspects of conservation in photographic archives : a study of glass negatives. In: Ciencias de la Información, 2001, 32 (1).
- FIALA, T. K archivní terminologii. In: Archivní časopis, 1996, roč. 46, č. 1.
- FIALA, Z. Pojem archivu. In: Archivní časopis, 1951, roč. 1.
- GELMAN-VINOGRADOV, K. B. Trudnosti naučnoj traktovki nonjatija „dokument“ i puti ich preodolenija. In: Otečestvennye archivy, 2005, No. 6.
- GILLET, Martine – GARNIER, Chantal – FLIEDER, Françoise. Glass plate negatives : preservation and restoration. In: Restaurator, 1986, 7 (2).
- Gotovitsja novyj terminologičeskij slovar. Project Group on Terminology (ICA/DAT). In: Otečestvennye archivy, 1997, č. 2.
- GREENE, Mark A. The Power of Meaning. In: American Archivist, 2002, Vol. 65, Nr. 1.
- HÁJEK et al. Reprografia. Bratislava, 1976.
- HAUSCHILD, Elke. „Archive und die Informationsgesellschaft im nächsten Jahrtausend“. XIV. Internationaler Archivkongress in Sevilla. In: Archivar, 2001, Jg. 54, H. 2.
- HENDRIKS, Klaus B. – LESSER, Brian. Disaster preparedness and recovery : photographic materials. In: American Archivist, 1983, 46 (1).
- HLAVENKA, Jiří et al. Nový výkladový slovník výpočetní techniky. Praha : Computer Press, 1997. 452 s.
- HOFFMANN, F. Poznámky k archivní terminologii. In: Archivní časopis, 1953, roč. 3.
- van HORIK, René. Archives and Photographs : the ‘European Visual Archive’ Project (EVA) [online]. In: Cultivate Interactive, 29 January 2001, issue 3 [cit. 13. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.cultivate-int.org/issue3/eva/>>.
- HORSMANN, Peter. Digitale taal. Archiefterminologie in het. In: Nederl. Archievenblad, 1994, Jrg. 98, Nr. 2.
- ISAD (G) : General International Standard Archival Description : Adopted by the Committee on Descriptive Standards, Stockholm, Sweden, 19–22 September 1999 [online]. 2nd ed. Ottawa : International Council on Archives, 2000 [cit. 26. března 2010]. Dostupné

- z WWW: <http://www.ica.org/sites/default/files/isad_g_2e.pdf>.
- CHUCHMA, Josef. Langhans přepíše dějiny. In: Mladá fronta Dnes, 1999, roč. 10, č. 116.
- JABŁOŃSKA, Marlena. Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach. In: Archeion, 2003, T. 105.
- JAKL, Tomáš. Rozjímání nad fotografií a jejím obrazem. In: Kuděj : časopis pro kulturní dějiny, 1999, roč. 1, č. 1.
- KANÁK, Bohdan. Několik poznámek ke studii Hany Vodičkové : příspěvek k dějinám odborné terminologie netradičních dokumentů. In: Archivní časopis, 2009, roč. 29, č. 4.
- KATUŠČÁK, D. – MATTHAEIDESOVÁ, M. – NOVÁKOVÁ, M. Informačná výchova : terminologický a výkladový slovník : odbor knižničná a informačná veda. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. 375 s.
- KLIJN, Edwin. SEPIA : Safeguarding European Photographic Images for Access [online]. In: Cultivate Interactive, 11 February 2001, issue 6 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.cultivate-int.org/issue6/sepia/>>.
- KLIJN, Edwin. SEPIA : Es ist nicht allein die Aufbewahrung... In: Rundbrief Fotografie, 15. Dezember 2001, N. F. 32, Vol. 8, No. 4, s. 38–42.
- KLIJN, Edwin (ed.). SEPIADES : recommendations for cataloguing photographic collections : advisory report by the SEPIA Working Group on Descriptive Models for Photographic Collections [online]. Amsterdam : European Commission on Preservation and Access, 2003 [cit. 18. ledna 2008]. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ECPA/sepia/workinggroups/wp5/sepiadesstool/sepiadesdef.pdf>>.
- KLIJN, Edwin – de LUSENET, Yola. SEPIADES : cataloguing photographic collections [online]. Amsterdam: European Commission on Preservation and Access, 2004 [cit. 10. listopadu 2008], s. 35–37. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/publ/pdf/2719.pdf>>.
- KLIMEŠ, Lumír. Slovník cizích slov. 6. přeprac. a dopl. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1998. 862 s.
- KRAMER, Rutger. Application and Dissemination of Component Based Photographic Metadata. Masters Thesis [online]. Delft University of Technology, Faculty of Information Technology and Systems, Dept. Information, Systems, Algorithms, Unit Information Systems Design, 2003 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/sepiades_thesis.pdf>.
- KRAMER, Rutger. SEPIADES Application Management [online] [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/sepiades_application.pdf>.
- KUŠÍK, M. Slovenske archívne názvoslovie (problémy a výhrady). In: Slovenská archivistika, 1974, 9, č. 1.
- KUŠÍK, M. Příprava slovníka súčasnej archívnej terminologie socialistických krajín. In: Slovenská archivistika, 1979, 14, č. 2.
- LÁBOVÁ, Alena – LÁB, Filip. Soumrak fotožurnalistiky : manipulace fotografií v digitální éře. Praha : Karolinum, 2009.

- LEIDEL, Bernard. Zur Wissenschaftstheorie und Terminologie der Archivwissenschaft. In: *Archiv. Zeitschrift*, 2001, Bd. 84.
- LINDH, Björn. Activities of the Project Group on Terminology (ICA/DAT). In: *ICA Bull.*, 1993, Nr. 40.
- LOTKO, E. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1999.
- LUKÁŠ, V. Základní pojmy z archivní praxe. In: *Archivní časopis*, 1952, roč. 2.
- MAREČKOVÁ, Marie. *Materiály k základům pomocných věd historických*. Brno : Masarykova univerzita, 1994.
- Meetings of the ICA Project group on Terminology : Stockholm, 6–8 September 1993. In: *ICA Bull.*, 1993, Nr. 41.
- Memoriav Empfehlungen Foto : die Erhaltung von Fotografien [online]. Memoriav (ed.). 2007 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://de.memoriav.ch/dokument/Empfehlungen/empfehlungen_foto_de.pdf>.
- MENNE-HARITZ, Angelika. Schlüsselbegriffe der Archivterminologie. Lehrmaterialien für das Fach Archivwissenschaft. Archivschule Marburg. Veröffentlichungen der Archivschule Marburg – Institut für Archivwissenschaft, 2000, Nr. 20.
- MINCEV, Dimităr. Bългарската архивна терминология. In: *Archiven Pregl.*, 2000, Nr. 1–2.
- MOJŽIŠ, Vojtěch. Archivní zpracování hudebních snímků. In: *Národní knihovna*, 1999, roč. 10, č. 5.
- MOUCHA, Josef. Galerie osobností : Langhans, Jan 1851–1928. In: *Ateliér*, 2003, roč. 16, č. 13.
- Nasjonalbiblioteket. Brukerveiledning [online]. Posl. aktualizace obsahu 29. ledna 2010, 13:03:23 [cit. 29. ledna 2010, 15:04:00]. 3. Motivtypeliste med forklaring. Dostupné z WWW: <<http://www.nb.no/nmff/brukerveiledning.php>>.
- NAUMANN, Kai. Verbreitung von Bildern aus öffentlich-rechtlichen Archiven : Chancen und Anforderungen : Transferarbeit im Rahmen der Ausbildung des höheren Archivdienstes Landesarchiv Baden-Württemberg – Hauptstaatsarchiv Stuttgart, 39. Wissenschaftlicher Kurs der Archivschule Marburg / Institut für Archivwissenschaft [online] [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.landesarchiv-bw.de/sixcms/media.php/120/44478/TransfA_Bildverbreitung.pdf>.
- NOVAKOWSKA, Eleni. Digitization of the Photographs from the Vasil Hadzimanov's Legacy [online]. Příspěvek z X. konference IRAM Contemporary Trends in Musicology and Ethnomusicology, Skopje, November 11–12, 2005. Skopje : IRAM, 2005 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <<http://www.mmc.edu.mk/IRAM/Conferences/ContemporarytrendsIV/ENovakovska.pdf>>.
- Oborový archivní slovník. Praha : Ústřední archiv geodézie a kartografie, 1983. Řada pracovních archivních pomůcek, 1. 237 s.
- Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov. Bratislava, 1988.
- PECH, K. Normalizované termíny z oblasti VTEI, bibliografie, knihovnictví a příbuzných oborů. Praha : ÚVTEI, 1986. 179 s.
- PELANT, Jan. Kartotéka jako samostatný typ archiválií? In: *Zprávy o pobočce ČIS SÚA*, 2004, č. 48.

- RÁKOŠ, Elo. Proveniencia a pertinencia v archíve. In: Slovenská archivistika, 1989, č. 1.
- RÁKOŠ, Elo. Teória a metodológia spracúvania a sprístupňovania archívnych fondov. In: Slovenska archivistika, 1994, roč. 29, č. 1.
- RAMEŠ, Václav. Slovník pro historiky a návštěvníky archivů. Praha : Libri, 2005.
- Reprografický slovník. Praha : Ústředí vědeckotechnických informací ČSAV, 1975. 94 s.
- ROSEMANN, Thomas. SEPIA Data Element Set (SEPIADES). In: Rundbrief Fotografie, 15. September 2004, N. F. 43, Vol. 11, No. 3, s. 41–43.
- RŮŽIČKA, J. K metodě práce na české archivní terminologii. In: Archivní časopis, 1956, roč. 6.
- RŮŽIČKA, Jiří. Koncepce mikrografických a reprografických služeb a ochrany a konzervace audio a video dokumentů Státního ústředního archivu v Praze. Praha : SÚA, 1996. Nepubl. studie.
- Sborník Historická fotografie : sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky. Roč. 2001 až 2009. Hradec Králové : Národní archiv a Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2001–2009.
- SEPIA deliverable 5.1. : descriptive models for photographic materials [online]. Stockholm 26. a 27. dubna 2001 [cit. 13. listopadu 2009]. Dostupné z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/deliverable51.pdf>>.
- SEPIADES descriptive tool for photographic collections, version 1.1. [počítačový program], released October 2004 [cit. 26. března 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/download.html>>.
- SCHEUFLER, Pavel. Historické fotografické techniky. Praha : IPOS ARTAMA, 1993.
- SCHEUFLER, Pavel. Galerie c. k. fotografů. Praha : Grada, 2001.
- SCHWIPPEL, Jindřich. Ad: česká archivní terminologie – informatika a počítače. In: Archivní časopis, 2000, roč. 50, č. 3.
- SCHWIPPEL, Jindřich – ŠAMBERGER, Zdeněk. K projektu archivní terminologie. In: Zpravodaj pobočky ČIS SÚA, 2004, č. 48.
- SKALA, Luděk – VÍT, Marcel. Slovníček spisové služby a archivnictví. Ústí nad Orlicí, 2005. 79 s.
- SKŘIVÁNEK, M. Úvaha o sbírce dokumentace a jejím zpřístupnění. In: Archivní časopis, 1986, roč. 36, č. 1.
- Slovar sovremennoj archivnoj terminologii socialističeskych stran. 2. vydání. Moskva, 1988.
- Slovenska archívna terminológia : prvý variant heslára 1996. Zostavil Marián Zemene. In: Slovenská archivistika, 1996, roč. 31, č. 2.
- Slovníček archivní terminologie. Zpracovali F. Roubík, A. Haas, J. Kollmann a Z. Fiala. Praha : Archivní správa MV ČSR, 1954.
- Slovníček archivní terminologie II : názvosloví pro zemědělsko-lesnické archivy. Zprac. Václav Černý. Praha : Archivní správa MV ČSR, 1955. 80 s.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha : Academia, 1994.
- SMUTNÁ, Kateřina. K využití umělých schémat pro zpracování archivních fondů z podnikových archivů. In: Archivní časopis, 1996, roč. 46, č. 3.

- Standard for fotokatalogisering [online]. Oslo : ABM-utvikling, 2008 [cit. 28. ledna 2010]. ABM-skrift, 44. Dostupné z WWW: <<http://www.abm-utvikling.no/publisert/abm-skrift/abm-skrift-44-fotokatalogisering>>.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. K mezinárodní archivní terminologii. In: Sborník archivních prací, 1964, č. 1, str. 256nn.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. Archivní terminologie : přehled vývoje terminologické práce u nás. In: Archivní časopis, 1995, roč. 45, č. 2.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. K projektu archivní terminologie. In: Archivní časopis, 1997, roč. 47, č. 3.
- ŠAMBERGER, Zdeněk. K počátkům a vývoji archivní terminologické problematiky u nás po roce 1945. In: Archivy na prahu tisíciletí : sborník příspěvků z konference uspořádané u příležitosti 160. založení Moravského zemského archivu v Brně a 70. výročí založení Archivu města Brna. Brno : Moravský zemský archiv, 2000.
- ŠATOCHINOVÁ, Marie. Zpracování archiválií : výběrová bibliografie československé archivní literatury 1967–1988. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1989. Archivní teorie, metodika a praxe, sv. 5.
- ŠEREGI, Jozef. Termín „spis o fonde“ netradične. In: Slovenská archivistika, 1993, roč. 28, č. 2.
- ŠTANZEL, Tomáš – VÁVROVÁ, Petra. Přehled historických fotografických technik. In: Sborník Historická fotografie. Praha : Národní archiv, 2009.
- Techniky ošetření uložení a duplikace archivních fotografických snímků. Ivan Daneš, Milan Večeřa, Antonín Krejčí. Praha : Asociace českých a moravskoslezských muzeí a galerií, 1996.
- Terminologický slovník. Praha : UVTEI, 1979.
- TEULING, A. J. M. De akte in de archivistiek. In: Nederl. Archievenblad, 1990, Jrg. 94, Nr. 2.
- User manual SEPIADES tool version 1.1 [online]. S. l. : European Commission on Preservation and Access, 2004 [cit. 26. března 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/workinggroups/wp5/usermanual.pdf>>.
- VODIČKOVÁ, H. Soubory autorit – příspěvek nejen terminologický. In: Národní knihovna, 1999, roč. 10, č. 2.
- VODIČKOVÁ, H. Příspěvek k dějinám české odborné terminologie v první polovině 90. let 20. století. In: Archivní časopis, 2009, roč. 29, č. 4.
- VODIČKOVÁ, H. – CEJPEK, J. Terminologický slovník knihovnický a bibliografický. Praha : SPN, 1965. 119 s.
- VOJTÍŠEK, Václav. O hlavních problémech československého archivnictví. In: Časopis archivní školy, 1934, č. 11.
- Katalog wichtiger, in der Schweiz angewandter archivischer Normen : Version 1.2 vom 9. September 2008 [online]. S. l. : Verein Schweizerischer Archivarinnen und Archivare. Arbeitsgruppe Normen und Standards, 2008 [cit. 26. března 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.vsa-aas.org/uploads/media/Normenkatalog_Version1-2_20080909.pdf>.
- WEBER, Hartmut – DÖRR, Marianne. Digitalizace jako metoda ochrany? Washington (D.C.) : Evropská komise pro konzervaci a zpřístupnění dokumentů, Amsterdam; Komise pro konzervaci a zpřístupnění, 1997.

- WITTLICH, Filip. Fotografie jako pramen k dějinám válečného exilu. In: Sborník Historická fotografie. Praha : Národní archiv, 2006.
- WOHLFEIL, Rainer et al. Archivische Bildbestände ihre Nutzung = Archival picture collections and their use. In: Archivar, 1986, 39 (1).
- Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu. Praha : Archivní správa MV ČSR, 1958.
- Zásady pro zpracování archiválií vzniklých z činnosti socialistických hospodářských organizací. Praha : Archivní správa MV ČSR, 1979. Metodické instrukce a návody archivní správy MV ČSR.
- ZEMENE, Marián. Slovenská archívna terminológia : prvý variant heslára 1996. In: Slovenská archivistika, 1996, roč. 31, č. 2.
- ŽÁČEK, V. Několik úvah k archivním terminologickým slovníkům. In: Archivní časopis, 1955, roč. 4.

Výzkumná zpráva projektu

„Zpracování postupu na zachranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění.“

část C

Digitalizace skleněných negativů

1. Technologie šetrného (bezdotykového) způsobu reprodukce skleněných desek

(Jiří Stupka)

2. Manuál pro obsluhu zařízení určeného k šetrné reprodukci skleněných negativů vysoké historické hodnoty.

(Martin Hrubeš, Eva Tamchynová)

3. Příloha: Obrazový manuál

(Eva Tamchynová)

1. Technologie šetrného (bezdotykového) způsobu reprodukce skleněných desek

1.1. Historické fotografické dokumenty jako předlohy pro reprodukci

¹ Příloha č. 3 zákona č. 499/2004 Sb. v platném znění

² Konkrétně lze uvést originální skleněné negativy pořízené významným fotografem Františkem Drtikolem (1883–1961). Jde o unikátní soubor 1879 ks skleněných negativů, jejichž obsahem jsou portréty významných osobností z let 1910–1920. Negativy nesou stopy dalších úprav, které prováděl Drtikol. Cenné jsou skleněné negativy (více než 160 ks) pořízené „fotografem reportérem“ Rudolfem Brunerem-Dvořákem (1864–1921), dvorním fotografem Ferdinanda d'Este (od 1893), které zachycují vojenské manévry a další události z přelomu 19. a 20. století. V neposlední řadě je třeba uvést několik set skleněných negativů pořízených architektem M. Chalupníkem a jeho sestrou v letech 1940–1950 v rámci tzv. fotogrammetrického měření Čech. Pro jejich špatný fyzický stav zatím nemohly být zpracovány, protože každá další manipulace s nimi by znamenala ztráty. Před zpracováním je třeba skleněné desky opatrně očistit, pořídit reprodukci, inventarizovat a uložit tak, aby s nimi nemuselo být dále manipulováno.

³ Dobové retuše byly často důležitou součástí fotografického originálu (skleněné desky). Tyto zásahy do skleněné fotografické desky s negativním zobrazením měly za cíl jednak vylepšit lokální fotografický kontrast, tj. ztmavit nějaké místo ve scéně. V portrétních či uměleckých fotografických ateliérech se retuše používaly mimo jiné k domalování scénických dekorací. Retuše byly nanášeny většinou na skleněnou část fotografické desky (podložku), jednak to bylo snazší a jednak nedocházelo k propojení s emulsní vrstvou. Pokud máme k dispozici kvalitní digitální reprodukci pořízenou vhodně zvoleným způsobem, získáme možnost oba tehdejší postupy, tj. fotografický a retušovací, oddělit.

Je obtížné najít vhodný způsob reprodukce analogových fotografických dokumentů, který by umožnil zachovat všechny informace v nich obsažené tak, aby je mohl studovat nejen historik (informace), ale např. i historik fotografie, umění (zásahy autora, jeho záměr – kompozice, souvislosti s jinými výtvarnými technikami, srovnání fotografických technik) atp. Některé druhy fotografických dokumentů jsou velmi křehké a manipulace s nimi je obtížná. Fyzický stav skleněných negativů je toho největším důkazem – skleněná podložka křehne, mění svou strukturu; světlocitlivá vrstva, která je na ní nanášena degraduje loupe se, vytvářejí se na ní nejrůznější „závoje“, které postupně halí obraz až se stane nečitelným. V Národním archivu jsou uloženy desítky tisíc skleněných negativů. Ne všechny jsou ve špatném fyzickém stavu, ty je možné reprodukovat běžnými způsoby (plochý skener, digitální fotoaparát, klasická analogová fotografická reprodukce).

Zanedbatelný není počet těch nejvýznamnějších (nikoliv nejstarších), které by při jakékoliv další manipulaci podlehlý nenávratně zkáze. Snahou archiváře je zachovat nejen informace obsažené v archiváliích, ale také jejich podstatu (nosič informace) – originál. Proto je třeba zvolit šetrný způsob reprodukce, která badateli poskytne kvalitní a pokud možno vyčerpávající informace a tak umožní dlouhodobé uložení originální archiválie bez potřeby další manipulace.

V první fázi jsme odhadli, že skleněných negativů, které splňují požadavky na zařazení archiválií do I. kategorie¹ a jejich fyzický stav je na hranici uchovatelnosti, je v Národním archivu uloženo cca 10 000 ks.² Během dalšího průzkumu a na základě pravidelných kontrol fyzického stavu fotografických dokumentů se původně odhadnutý počet jeví jako minimální.

Na skleněnou fotografickou desku je třeba nahlížet nejen jako na transparentní médium, které má sloužit především jako předloha pro zprostředkování obsažené fotografické informace, ale též jako na trojrozměrný objekt disponující vlastnostmi, které mohou výsledný – tedy reprodukováný – fotografický obraz významně ovlivnit.

Naši snahou je zachytit nejen informaci, která je v dokumentu obsažena, ale také se pokusit zdokumentovat poškození jak na straně nosiče světlocitlivé vrstvy (skla), tak i případná poškození citlivé vrstvy samotné. Zároveň se domníváme, že je důležité zachytit a zdokumentovat dobové zásahy autora i případné zásahy pozdější (např. retuše³ či případné stopy manipulace s fotografickým obrazem), jejichž poznání může vést k odhalení nových souvislostí. Můžeme se rovněž pokusit přiblížit badateli původní obsah dokumentu, reálný obraz snímané scény tak, jak ji viděl fotograf. Vhodně zvolený reprografický postup nám umožní lépe poznat některé okolnosti, které daly vzniknout fotografickému dokumentu – historickému prameni a tedy ho správněji či přesněji zhodnotit. Dospěli jsme

k názoru, že způsob reprodukce může do jisté míry ovlivnit vypovídací hodnotu fotografického dokumentu.

1.2. Vhodný způsob reprodukce

Bez ohledu na diskuze zabývající se trvanlivostí, životností nosičů digitálních dat se domníváme, že vhodně zvolená metoda digitalizace, respektující tradiční fotografické postupy při využití všech dokonalejších možností (např. barevná hloubka) představuje způsob, který nám umožní zachytit vše, co potřebujeme. Vzhledem k převedení analogového fotografického dokumentu do číslcových kódů lze data takto získaných souborů kontrolovat a prověřovat jednoznačnými SW prostředky, lze je opakovaně a (téměř) bezztrátově kopírovat, a lze je samozřejmě také zálohovat. To jsou možnosti, které nám klasická (analogová) reprodukce není schopna poskytnout – v procesu zálohování či kopírování vždy dojde ke ztrátě části informací, přičemž tyto ztráty nelze sledovat ani kontrolovat.

Trojrozměrnost předlohy a potřeba zachytit více informací, než pouhý „obsah“ fotografického dokumentu, nás rovněž opravňuje k tvrzení, že postupy digitalizace deskových negativů prostřednictvím plochých skenerů nejsou pro tento typ fotografických dokumentů zcela vhodné. Plochý skener není šetrný k předloze, neboť se jí dotýká celoplošně po obou stranách, čímž nejčastěji dochází k nevratnému (mechanickému) poškození předlohy, a to jak na straně emulzní tak i na straně vlastního nosiče (eventuálně obsahující retuš). Skener nerespektuje skleněnou desku jako trojrozměrný předmět. Bývá vybaven osvětlovací trubicí pevně umístěnou vzhledem ke snímací části a právě umístění osvětlovací trubice zřídka vyhovuje po stránce charakteru, tj. rozptýlenosti (či ostrosti) poskytovaného světla.

1.3. Úvodem o digitalizaci

Digitalizace deskových negativů je z hlediska pracovních postupů na technologické úrovni tradičních postupů známých jako fotografické (reprografické) technologie. To především znamená:

1.3.1. vstupní informace jsou z původního trojrozměrného předmětu (deskového negativu) převedeny optickou cestou do dvourozměrného vyobrazení, vzniklého projekcí objektivu fotoaparátu na citlivou plochu senzoru (snímače), který v tomto případě nahradil citlivou vrstvu klasického fotografického filmu. Na rozdíl od analogového postupu (tj. klasický fotografický film) však dochází ke konverzi dat – obraz promítnutý prostřednictvím objektivu na plochu snímače je pomocí analogově-digitálního převodníku převeden na číslcové kódy uložené na paměťovém médiu. Takto konvertovaný obraz je možné opět převést do čitelné (okem viditelné) podoby

1.3.2. šedé a barevné polotóny jsou během výše popsané projekce separovány ze skutečných přímých barev viditelné části barevného spektra do tří základních barev tj. modré, zelené a červené (RGB). Jejich číselné (digitální) poměry pak lze zpětně převést do původní barvy předlohy s tím, že vždy záleží na možnosti technologický celek kalibrovat například pomocí srovnávacího etalonu, tj. barevné či šedé tabulky apod.

1.3.3. z předchozího vyplývá podobnost s klasickým, analogovým, fotografickým postupem. V obou postupech je patrná přítomnost optických členů a stejně tak i separace barev (modrá, zelená, červená). Jinými slovy využitím postupu fotografické digitalizace je stále potřeba zvládat tradiční fotografické (reprodukční) postupy, neboť i v tomto případě platí optické, fotometrické a kolorimetrické zákony – jen způsob zaznamenávání obrazových informací a jejich eventuální další zpracování se liší

1.4. Hlavní cíle digitalizace

Na základě výše uvedeného, celé řady dalších úvah a diskusí jsme si stanovili hlavní cíle digitalizace skleněných desek – fotografických dokumentů, jejichž trvalá hodnota je nezpochybnitelná:

1.4.1. chceme získat digitální reprodukce – soubory digitálních dat – obsahující co největší šíři tonálních a strukturálních podrobností (barevná hloubka, rozlišovací schopnost) při snímání v plně barevné škále, a to vzhledem k možným barevným retuším a k odlišení případných dalších změn nebo zásahů

1.4.2. možné je pořízení několika verzí reprodukce z jediného originálu (různé způsoby osvětlení, detaily apod.)

1.4.3. pokud existují dobové nebo jiné kopie skleněné desky bude vhodné začlenit je do celého systému, a to vzhledem k tomu, že mohou obsahovat aktuální stav originálu (např. v dnešní podobě neúplný). Tuto „doplňkovou reprodukci“ lze využít například při dalším zpracování (tj. rekonstrukci apod.) digitálních dat, je-li to žádoucí

1.4.4. takto získané soubory dat (reprodukce) nám umožní provést podrobnou analýzu fotografického snímku, zjistit verze dobové retuše nebo jí vyloučit, zdokumentovat dodatečnou dobovou malbu např. pozadí (na straně nosiče) a identifikovat poškození nosiče i citlivé vrstvy skleněné desky

1.4.5. z reprodukcí můžeme dále pořizovat verze pro studium, tisk, internet atd.

1.5. Technologické předpoklady digitalizace

Na základě empirického poznání a s využitím odborných znalostí navrhovatele byla specifikována hlavní kritéria digitalizace skleněných desek:

1.5.1. obrysová ostrost

je především projevem dokonalosti objektivu toho, jak dokáže zaostřit; vliv mají i přímé paprsky světla, které však zároveň neruší jeho kresbu jako falešné světlo (neproniká průsvitem v místě, kde není umístěna fotografovaná předloha)

1.5.2. rozlišovací schopnost

je často upřednostňovaným kritériem ve smyslu počtu pixel (obrazových bodů), kterými je vybaveno digitální snímací zařízení – tj. fotoaparát nebo skener. Pro kvalitu digitálního obrazu je tento technický údaj důležitý za předpokladu, že bude použit kvalitní objektiv a světlo

1.5.3. barevná hloubka⁴

přehled uplatnění parametru podle způsobu užití reprodukce:

- pro barevný tisk se zpravidla používá barevné hloubky 3 x 8 bitů (24 bitů RGB).
- pro amatérskou fotografii 3 x 10 bitů (30 bitů RGB)
- pro reportážní novinářskou fotografii 3 x 12 bitů (36 bitů RGB)
- **pro přesnou reprodukční fotografii s vysokými nároky na absenci ztráty obrazových polotónů 3 x 16 bitů (48 bitů RGB)**

Lidské oko je schopno zachytit cca 10 miliónů barevných odstínů, polotónů. Barevná hloubka 24 bitů představuje cca 16,7 miliónů barevných odstínů a polotónů, proto by měla být barevná hloubka 24 bitů dostatečná, a to v celé řadě případů docela jistě je. Nabízí se však opět srovnání s analogovým fotografickým dokumentem, kdy fotografický originál tj. černobílý i barevný negativ či diapositiv zachytí mnohem více detailních informací (dat), než je schopna rozlišit následně zhotovená zvětšenina (pozitiv na fotografickém papíru, fotografie) – ať už barevná nebo černobílá. Pokud bychom tedy v případě digitální reprodukce zvolili malou barevnou hloubku bylo by možné to srovnat s klasickou fotografií zhotovenou přímo na fotografický papír.

1.5.3.1. předpoklady pro dosažení hodnoty barevné hloubky 48 bitů RGB

Barevnou hloubku 3 x 16 bitů (48 bitů RGB) lze znázornit číslem 281474976710656. Tato hodnota je doporučována experty na digitální zpracování snímku.⁵ Předpokladem pro její dosažení je:

- **absence obrazového šumu především v oblasti tmavých partií snímku**

Nežádoucí obrazový šum se objevuje především vlivem postupně se zvyšující teploty na povrchu senzoru (snímače), k čemuž dochází zejména při dlouhotrvající práci, kdy elektrické napájení digitálního fotoaparátu (digitální kazety) postupně povrch senzoru zahřívá. Vlivem tepla těsně nad povrchem senzoru emitují elektrony, které vyvolávají v tmavých částech obrazu (zejména v modrém obrazovém kanálu) falešnou expozici, která nevyplyvá z reálného obrazu promítnutého na senzor.⁶ U digitálních kazet se tento šum odstraňuje vyloučením tepla z povrchu senzoru (zpravidla typ CCD; typ CMOS má k obrazovému šumu příliš velký sklon díky použitým materiálům). Nejúčinnější způsob, jak teplotní šum vyloučit je využití tzv. aktivního chlazení vestavěného přímo do digitální kazety. Jde o chladičí zařízení, které zajistí, aby povrch senzoru byl udržován na teplotě kolem 5°C.

- **vyloučení šumu způsobeného dlouhou expozicí**

při pořizování digitální fotografické reprodukce platí pravidlo, že u extrémně dlouhých expozic narůstá vliv obrazového šumu. Zpravidla se tento defekt řeší softwarově, tedy expozicí při zakrytém objektivu fotoaparátu a vytvořením filtru v počítači, který tento defekt dokáže odstranit

- **eliminace šumu přexpozice (blooming)**

mikroskopické buňky (pixely) umístěné ve snímači (CCD, nebo CMOS) mají za úkol převádět energii dopadajícího světla (fotonů) na elektrický náboj (elektrony). Pokud je světla přespráš,

⁴ Barevná hloubka udává schopnost digitálního snímače zařízení zachytit množství polotónů na jeden pixel. Vzhledem k binárnímu způsobu komunikace a způsobu počítačů (tj. 0 a 1 – tedy 2 možnosti v digitálním kódování) jde o exponent čísla 2. Takže např. barevná hloubka 8 znamená, že v daném barevném nebo černobílém kanále má přístroj schopnost zachytit či vytisknout 28, tj. $2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2 \times 2$, a tedy 256 polotónů. Pokud je senzor vybaven barevnou maticí RGB, pak jde v konečném součtu o barevnou hloubku $256 \times 256 \times 256$, což je 16,7 miliónů barevných polotónů.

⁵ Je však nutno zdůraznit, že v digitální fotografii lze jakýkoli mód změnit pouhým kliknutím tlačítka myši. Tedy barevnou hloubku např. 24 bitů RGB lze jedním kliknutím převést na 48 bitů RGB. Toto zvýšení je však pouze doporučené příslušným SW, nejde tedy v tomto případě o skutečně získané obrazové informace. Tento způsob nastavení barevné hloubky neznamená nic pro kvalitu výsledné reprodukce, protože nebyly splněny požadavky na kvalitu optiky, osvětlení apod.

⁶ Srovnáme s obrazovým šumem analogové fotografie na fotografickém filmu, který se projevuje jako zrnko. Zpravidla bývá způsoben silnou podexpozicí a tedy neschopností vyvolávací lázně rozlišit exponovanou a neexponovanou část citlivé vrstvy nebo nízkou selektivitou vývoje, nedostatečným zčernáním citlivé vrstvy, a tedy „řidkým“ zrněním obrazu, jež se pak projevuje nezřetelnou kresbou v kritických částech obrazu.

vygeneruje se silný náboj a elektrony se pokoušejí uniknout do sousedních buněk. Z konstrukce snímáče plyne, že se náboji daří uniknout lépe v jednom směru – proto má blooming podobu pruhu (čáry), projevuje se jako jakýsi světelný svazek. Výrobci čelí tomuto jevu vřazením anti-bloomingových hradel, jakýchsi „odvodňovacích kanálek“, které však zaujímají až 30% plochy snímáče a snižují jeho citlivost vůči světlu. Další nevýhodou je snížení rozlišovací schopnosti, protože mezi buňkami je prostor, který se nevyužije ke shromažďování obrazové informace. U drahých přístrojů se tento efekt zpravidla odstraňuje uzpůsobením mřížky pixel tak, aby bylo možno odvádět světlo přexpozice mimo povrch senzoru

1.5.3.2. vliv barevné hloubky 48 bitů RGB na kvalitu snímků

Jediný pixel umožňuje zachytit do snímku (reprodukovat) milióny barevných polotónů. Tónální možnosti si můžeme představit jako velmi drobná odstupňování, jejich množství poskytuje bohaté možnosti z několika aspektů:

– **široká expoziční pružnost** daná velkou barevnou hloubkou umožňuje zachycení velkých expozičních rozdílů mezi světlými a tmavými partiemi obrazu. Toto bohatství tónálních obrazových informací pak v konečném důsledku předčí klasický barevný a dokonce i černobílý negativ (klasický fotografický film), kde schopnost zachycení expozičního rozsahu je maximálně cca 6 clon, zatímco u snímků pořízených s barevnou hloubkou 48 bitů RGB je schopnost zachycení více než 11 clon mezi světlem a stínem. Získáme tedy obrovské množství podrobných obrazových informací – ač lidské oko není schopno toto množství polotónů rozlišit. Dalšími, lokálními úpravami – např. při pozdějším výzkumu – je možné převést tyto zdánlivě nadbytečné informace vhodnou grafickou aplikací do viditelné podoby

– **velmi jemné odstupňování polotónů** je výhodné z několika důvodů. Je to především schopnost rozlišit nejjemnější stupně rozdílů v polotónech a zachytit i nepatrné tónální rozdíly tj. nejjemnější struktury. Pokud celé zařízení fungující jako systém – tj. kvalita objektivu, zaostření, nastavení světla, nastavení snímáče softwaru atd. – bude přesné, zachytíme v jediném snímku podrobnosti, které při dalším zpracování budou vysoce funkční.⁷ Velmi jemné odstupňování polotónů dále dovoluje provádět mnohé úpravy reprodukce v grafických programech se zachováním plynulých tónálních přechodů⁸, které zůstávají v tomto režimu zachovány, zatímco při úpravě snímku pořízeného v nízké barevné hloubce může dojít k tzv. posterizaci, což je termín pro defekt, kdy plynulý tónální přechod se změní do ostře ohraničených odstínů např. při zvýšení kontrastu, tedy bez plynulých přechodů.

1.5.4. Fotografická světla – z hlediska kolorimetrie, teploty chromatičnosti; z hlediska distribuce světelných paprsků

Světlo, které osvětluje předlohu, tj. deskový negativ, zároveň vymezuje tzv. reálný barevný prostor, díky němuž používaný fotoaparát „vidí“ veškeré tónální detaily. Černobílá skleněná deska může být zasažena různými defekty či rušivými prvky (plísň a jiná napadení),

⁷ To je také důvod proč není vhodné odvozovat kvalitu výsledné reprodukce pouze od hodnoty vyjadřující rozlišovací schopnost senzoru. Bez možnosti nastavení vysoké barevné hloubky a bez odstranění všech typů obrazových šumů získáme i s vysokou rozlišovací schopností digitálních fotoaparátů či digitálních kazet obraz se slítnými podrobnostmi a tedy s vysokým rozlišením pouze formálním, nefunkčním.

⁸ Zde se opět nabízí porovnání s klasickým fotografickým filmem, kde je zcela jasné, že tónální úpravy je nejlépe provádět v procesu např. negativ/fotografický papír, než fotografický papír/fotografický papír.

případně dobovými zásahy (např. barevné retuše). Je důležité, aby fotografické světlo, pokud má mít vliv na kvalitu reprodukce mělo:

1.5.4.1. široký plynulý spektrální rozsah denního světla, což představuje teplotu chromatičnosti 5500 K v oblasti citlivosti lidského oka a to v celém rozsahu poskytovaného světla⁹

1.5.4.2. absenci nežádoucích (neviditelných) složek, tj. zejména ultrafialového záření, které může poškodit snímání dokumenty a ovlivnit kvalitu samotného snímku. Stejně tak není žádoucí infračervená část spektra, což je vlastně teplo, které ve velkém množství archiváliím škodí, fotografickým deskám s emulsní vrstvou zvláště

1.5.4.3. bylo účinné pouze v okamžiku expozice

historické předlohy obecně by neměly být vystaveny zbytečně dlouho světelné expozici. Za šetrný můžeme označit způsob osvětlení, řešeného zábleskem v intenzitě denního světla, který potrvá jen krátký zlomek vteřiny. Fotografická nastavení, například ostření se provádí pod tzv. pilotními světly, s mnohem nižší intenzitou, než je záblesk

1.5.4.4. pro pořízení kompletní dokumentace skleněné fotografické desky je důležitá možnost **modulace světla** (rozptýlené světlo, přímé paprsky):

1.5.4.4.1. rozptýlené světlo je vhodné využít pro snímky skrze fotografickou desku, tedy simulující tvorbu dobového kontaktního pozitivu na fotografickém papíru

1.5.4.4.2. tvrdé (ostré) světlo produkované reflektory opatřenými např. klapkami či voštinovým filtrem poslouží pro další dokumentační snímky povrchů skleněných desek a pomůže zachytit rýhy, napadení plísněmi, retuš apod.

⁹ Některé typy světla (např. některá zářivková světla) mohou vyvolat dojem, že jde o bílé denní světlo, ale v jejich škále chybí barevné informace. Ty pak chybějí i ve výsledném snímku, což se projeví jako degradace barevné reprodukce.

1.6. Technické vybavení pracoviště

Po stanovení hlavních cílů a podmínek k jejich dosažení bylo navrženo technické vybavení pracoviště digitalizace skleněných negativů. Doporučuje se bezdotyková nebo přesněji řečeno šetrná forma snímání, s možností využití variabilních prvků (osvětlení, optika). Stavebnicové pojetí vybavení umožní individuální přístup ke každé skleněné desce s akceptací jejího fyzického stavu a zároveň je do značné míry eliminováno nebezpečí poškození desky při její adjustaci na ploše fotografického stolu. Stavebnicové řešení je tvořeno:

1.6.1. prosvětlovacím stolem (někdy též komerčně nazýván „stůl pro fotografii bez stínů“ či „stůl s nekonečným pozadím“) vybaveným opálovou deskou. Stůl stavebnicové konstrukce je doplněn skleněnou podložkou s nastavitelnou vzdáleností od opálové desky, na kterou se budou umísťovat skleněné desky do speciálně navrženého rámečku. Řešení umožňuje volit spodní osvětlení s různým stupněm rozptýlení světla a právě tato možnost má vliv na zachycení fyzického stavu originální předlohy

1.6.2. osvětlením s plynulou regulací výkonu

– **spodní** – měkké světlo odražené od bílé plochy pod prosvětlovacím stolem zasahující opálovou desku prosvětlovacího stolu; potřeba jsou 2 až 4 světla, která umožní variabilitu nastavení (rozmístění)

– **horní** – ostré (příp. měkké světlo) umožňuje pořídit snímek citlivé strany skleněné desky (případně skleněné podložky) světlem odraženým od stropu. V některých případech odhalí tento typ osvětlení části obrazu, které nejsou světlem v průsvitu viditelné – zejména u podexponovaných snímků. Lépe lze v tomto světle dokumentovat fyzický stav skleněné desky

1.6.3. digitální kazetou o vysokém rozlišení s aktivním chlazením, s video hledáčkem a s možností připojení ke stávajícímu technickému fotoaparátu – jde o variabilní konfiguraci ve vysoké kvalitě

1.6.4. počítač vybavený grafickými programy a dalším SW podporujícím komunikaci s digitální kazetou a umožňující uchovávání, další zpracovávání a zálohování souborů.

1.7. Hlavní zásady práce (podrobný postup viz Manuál)

1.7.3. je zcela nezbytné dodržovat tentýž technologický postup zvolený na počátku práce (digitalizace jednoho archivního souboru). Lze pouze využívat modularitu pro přizpůsobování předloze po optické a mechanické stránce

1.7.4. před zahájením práce vždy provádíme úvodní obrazový test

1.7.5. v režimu Preview provádíme důkladnou kontrolu každého snímku

1.7.5.1. expozici, výkon světel příp. clonu lze upravit dle konkrétní denzity desky (s použitím histogramu)

1.7.5.2. doladíme neutralitu šedých barev (použitím kalibrační sondy)

1.7.5.3. zkontrolujeme ostrost a kompozici předlohy

1.7.6. každou skleněnou desku dokumentujeme minimálně třemi snímky (viz Manuál)

1.8. Výsledné reprodukce a možnosti další práce s nimi

1.8.3. příklad č. 1: snímek negativní skleněné desky v průsvitu pořízený v nejvyšší kvalitě. Objektiv s vysokým rozlišením, řádně zaostřený pomocí virtuální matnice (video hledáčku) případně za použití video lupy zachytí všechny detaily snímané předlohy. Vysoká barevná hloubka RGB 3x16 bitů a formát tiff poskytuje spolehlivý základ pro další práci se snímkem. Z obrázku je zřejmé, že fotograf při zpracování deskového negativu použil – pro nápravu nerovnoměrného osvětlení scény retušovací techniku (červená část dokumentu), s níž bude třeba dále pracovat (Obr. 2)

Obr. 2

1.8.4. negativní zobrazení bylo převedeno do zobrazení pozitivního prostým kliknutím v grafické aplikaci (inverse), tj. všechny tři barevné kanály RGB se invertují do opačných (doplňkových) barev (Obr. 3)

Obr. 3

1.8.5. fotografická kopírovací média (fotografické papíry apod.) vždy byla a jsou citlivá k modré části barevného spektra (základní citlivost bromidu stříbrného). Proto se používala červeně (nebo žlutě) zabarvená retuš a tomu také odpovídalo zpracování původního snímku. Snímek byl proto převeden do pozitivu pouze v červeném barevném

kanále, opačné citlivosti, a to s ohledem na tehdejší postupy. Z toho důvodu je důležité mít k dispozici snímek s barevnou hloubkou 3x16 bitů. Pokud bychom použili barevnou hloubku 3x8 bitů měli bychom k dispozici pouze jediný (modrý) barevný kanál o pouhých 256 stupních polotónů. Porovnáním obrázků 3 a 4 vidíme zřetelně lepší vyváženost světla na obrázku č. 4

Obr. 4

1.8.6. pokud vyloučíme pozdější zásahy fotografa, získáme obraz scény v podobě, v níž ji viděl fotograf (Obr. 5)

Obr. 5

1.8.7. příklad č. 2: snímek negativní skleněné desky v průsvitu pořízený v nejvyšší kvalitě. Objektiv s vysokým rozlišením, řádně zaostřený pomocí virtuální matnice (video hledáčku) případně za použití video lupy zachytí všechny detaily snímané předlohy. Vysoká barevná hloubka tiff RGB 3x16 bitů poskytuje spolehlivý základ pro další práci se snímkem (Obr. 6)

Obr. 6

1.8.8. po převodu negativního zobrazení do pozitivního (viz 1.8.4.) se objevily defekty, které byly patrné již na originální předloze – jde o pojivo matolejn, které se používalo v období vzniku deskového negativu k přizpůsobení povrchu emulze, aby lépe přijímala zásahy uhlíkovou retušovací tužkou. Tato metoda se často používala právě u portrétních snímků, a to na jejich lokálních partiích (např. tváře), retuš měla zjemnit portrétovanou tvář. Matolejn však může časem způsobit rušivé kontury v obraze¹⁰ (Obr. 7)

¹⁰ Je však třeba poznamenat, že jsou i případy zcela opačné, kdy právě použití matolejnu ochrání emulzní stranu skleněné desky před mechanickým či chemickým poškozením.

Obr. 7

1.8.9. příklad č. 3: další snímek dokumentuje stav citlivé vrstvy deskového negativu, byl tedy při expozici obrácen emulzní vrstvou vzhůru (viz stranové převrácení obrazu) (Obr. 8)

Obr. 8

1.8.10. zvýšením kontrastu snímku jsme zjistili, že matolejn se projevuje, kromě vytváření specifických struktur, také odchylkami (byť nepatrnými) od neutrální obrazové tonality a to ve zmenšeném podílu červené barvy, což je alespoň v náznaku patrné v levé spodní části snímku (Obr. 9)

Obr. 9

1.8.11. po zvýšení obrazové sytosti s ohledem na azurovou složku barevné škály (doplňková barva k červené) jsou touto barvou zvýrazněny části skleněné desky zasažené působením matolejnu (Obr. 10)

Obr. 10

Zcela na závěr se nabízí otázka „bezdotykového restaurování“ historických fotografických dokumentů nebo přesněji jejich digitálních reprodukcí s využitím SW možností. Grafické aplikace nabízejí širokou paletu nástrojů k úpravě snímků, ale lze je rovněž použít (zneužít) k manipulaci fotografické informace. Podmínkou jakékoliv úpravy snímku je její přesná dokumentace tak, aby bylo kdykoliv zjištělné jaké úpravy byly provedeny. Nicméně jsme přesvědčeni, že úpravy, vedoucí k subjektivnímu vylepšení reprodukcí patří do sféry práce grafika a nikoliv archiváře či restaurátora.

Manuál

Manuál je určen pro obsluhu, která má určité zkušenosti s fotografováním a nutná je alespoň uživatelská znalost práce s počítačem APPLE. Jeho zpracování je hlavním předpokladem pro uvedení celého zařízení do poloprovozu.

¹Digitální čipová stěna Sinarback 54 MC (pracuje v barevném prostoru RGB). Je řížena vlastním softwarem „Sinar Capture Shop“, který umožňuje komunikaci mezi digitální stěnou a počítačem. Výrobce navrhl své produkty pouze pro komunikaci s počítači firmy Apple Macintosh, jejichž grafické prostředí je stále na vysoké úrovni.

Vybavení:

4 záblesková světla Visatec Solo 1600 B
velkoformátová kamera Sinar f, repasovaný na p2
digitální čipová stěna Sinar 54 MC¹
objektiv Sinaron S, 135 mm, f 5,6
počítač iMac (20-inch widescreen computer, operační systém Mac OS X, version 10.5.8, Windows XP)
osobní počítač, Adobe Photoshop (k dispozici je verze 7.0.1 CE)

1 Přípravné práce

1.1. přívod elektrického proudu zajistíme zasunutím přívodního kabelu do zásuvky a přepnutím vypínače do polohy „zapnuto“ (rozsvítí se kontrolka). Všechny kabely je třeba zajistit tak, aby při práci nepřekážely
Důležité: Po skončení práce nezapomeneme přívodní kabel vypnout a vytáhnout ze zásuvky.

1.2. Příprava snímacího stolu

1.2.1. základem snímacího stolu je fotografický stůl s opálovým nekonečným pozadím, které nám zaručí, že odražené světlo je pravidelně rozptýleno na celou plochu snímkané předlohy

1.2.2. pod opálové pozadí umístíme a přichytíme pomocí svěrek bílou odraznou plochu

1.2.3. trubková konstrukce umožňuje bezpečné vodorovné umístění skleněné desky

1.2.4. na skleněnou desku pokládáme černé plochy, z nichž vytvoříme maskovací rámečky. Ty vymezují velikost prosvětlené části, která je odvislá od velikosti snímkané předlohy (jen o málo větší – cca 0,5 až 1 cm)

1.2.5. do plochy vymezené černou maskou umístíme speciální rámeček (viz 4.1.), měřítko a transparentní šedou škálu

1.3. Umístění a zapnutí zábleskových světel

1.3.1. jedno světlo umístíme na pravou a druhé na levou stranu snímacího stolu. Tato světla označujeme jako boční

1.3.1.1. zapnutí bočních světel: spínač na spodní hraně každého světla přepneme do polohy I → rozsvítí se zelená kontrolka, signalizující připravenost k záblesku

1.3.1.2. spínače CELL, MOD a PROP, umístěné na zadní straně každého světla přepneme do polohy ON (zapnuto)

1.3.1.3. výkon záblesku nastavíme kruhovým voličem umístěným rovněž na zadní straně světla přibližně na 1/2 celkového výkonu²

1.3.2. třetí světlo je umístěno u zadní hrany snímacího stolu (naproti obsluze). Toto světlo označujeme jako zadní. Zadní zábleskové světlo opatřené voštinovým filtrem necháváme stále zapnuté. Je důležité k odpálení bočních světél

1.3.2.1. spínač na spodní hraně zadního světla přepneme do polohy I → rozsvítí se zelená kontrolka, signalizující připravenost k záblesku

1.3.2.2. spínače CELL, MOD a PROP, přepneme do polohy ON (zapnuto)

1.3.2.3. výkon záblesku zadního světla je stažen na minimum (1/8 celkového výkonu)²

1.4. Spuštění počítače

Na zadní straně monitoru (vlevo dole) stiskneme tlačítko → ozve se akustický signál, který oznamuje zapnutí počítače.

1.5. Založení nové složky – složku je možné založit dvěma způsoby:

1.5.1. na začátku práce, ještě než spustíme Sinar Capture Shop:

1.5.1.1. na horní ovládací liště monitoru klikneme na FILE → NEW FOLDER. Nová složka se objeví na ploše monitoru³

1.5.1.2. nebo ji založíme prostřednictvím zástupce na ploše tj. „DOKUMENTY alias“ a zvolíme místo jejího uložení (ikona ozubené kolo → FILE → NEW FOLDER)

1.5.1.3. na horní ovládací liště klikneme na GO → COMPUTER a zvolíme místo uložení (ikona ozubeného kola → NEW FOLDER)

1.5.1.4. nově založená složka nese označení „Untitled Folder“ a je tedy potřeba ji pojmenovat. Název složky (i názvy jednotlivých souborů) navrhuje pracovník odpovědný za digitalizaci ve spolupráci se správcem archivního souboru.⁴

1.5.2. nebo můžeme novou složku vytvořit později, při ukládání prvního pořízeného snímku (další postup je stejný)

1.6. Spuštění obslužného softwaru SINAR CAPTURE SHOP 5.6.1

1.6.1. při spuštění programu musíme mít zavřenou závěrku objektivu z důvodu nastavení černé

1.6.2. v panelu DOCK (na spodní liště plochy) klikneme na zelenou ikonu s modrým terčíkem (po najetí kurzorem na ikonu se objeví název obslužného SW). Akustický signál indikuje připravenost kamery

1.6.3. Zkontrolujeme⁵ nastavení typu kamery, tzn. na horní ovládací liště (MENU) klikneme na CAPTURE SHOP → HARDWARE

² K této hodnotě jsme dospěli po řadě zkoušek, a proto ji považujeme za optimální. V případě nutnosti lze intenzitu záblesku zvýšit nebo snížit. Při nastavení optimální hodnoty intenzity světla vycházíme především z hustoty snímkaného negativu (nutná zkušenost). Jistou kontrolu expozice můžeme provést pomocí histogramu. Optimální expozici rozumíme expozici dobře exponované skleněné desky, která není přexponovaná (příliš hustá), ani podexponovaná (řídce krytá). Při snímkování celého archivního souboru je třeba – pokud je to možné – zachovat po celou dobu stejné nastavené hodnoty výkonu zábleskových světél, abychom zajistili co možná nej přesnější zdokumentování hustoty jednotlivých desek (i když je jejich expozice nerovnoměrná).

³ Složku založenou na ploše používáme pro aktuální snímkování, tuto složku můžeme později uložit, a to jejím přetažením z plochy

⁴ V Národním archivu je označení složky shodné s číslem NAD (Národní archivní dědictví), které je jednoznačným identifikátorem archivního souboru.

⁵ Nastavení by mělo vždy zůstat stejné. Kontroluje se pouze v případě, že dojde k nějakým problémům.

SET UP: Camera: Sinar 4x5" view camera; Shutter: Between The Lens Shutter; Options: Use LC Shutter / None; Back: Sinarback 54 M

1.6.4. Nastavíme bílou – provádí se pouze v případě, že barvy neodpovídají skutečnosti. Doporučujeme dva následující postupy:

1.6.4.1. Zdrojem je bílá na CD

1.6.4.1.1. Vložíme CD → na horní ovládací liště klikneme na CAPTURE → GET WHITE REFERENCE → objeví se dialogové okno INTRODUCTION → CONTINUE → zaškrtneme INSTALL SENSOR REFERENCE FROM CD → CONTINUE → otevře se dialogové okno s jediným uloženým dokumentem na CD **271300.Sensor.white.ref** → označíme ho a klikneme na CHOOSE v pravém dolním rohu

1.6.4.1.2. v CAPTURE → SELECT WHITE REFERENCE zaškrtneme Sensor

1.6.4.2. Zdrojem je bílá plocha pod objektivem

1.6.4.3. Na horní ovládací liště klikneme na CAPTURE → GET WHITE REFERENCE → objeví se dialogové okno INTRODUCTION → CONTINUE → zaškrtneme CREATE LENS REFERENCE → CONTINUE → Odexponujeme snímek, který je nasvícen stejně jako skleněná deska.

1.6.4.4. v CAPTURE → SELECT WHITE REFERENCE zaškrtneme Lens_Zd_8_15

1.6.5. Uložení různých typů nastavení. Na horní ovládací liště klikneme na CAPTURE SHOP → SETTINGS → zaškrtneme naposledy vytvořené nastavení, tzn. Settings20100310 (10. 3. 2010)

2 Možnosti a nastavení obslužného softwaru SINAR CAPTURE SHOP 5.6.1⁶

⁶ Pokud se nám panely nezobrazí, vybereme z horní lišty nabídku WINDOW → PALETTES a označíme potřebný nástroj (např. SHOW TOOLBOX). Nepoužívané panely můžeme zavřít a opět otevřít.

2.1. nastavení černé: v nabídce panelu CONTROLS zvolíme BLACK REFERENCE CONTROL. Odezvou je nápis „Black reference has expired”. Poté klikneme na GET BLACK REFERENCE, objeví se zelený nápis „Black reference is valid”. V pravém horním rohu se změní červená kontrolka na zelenou. Černá je nastavena

2.2. panel CURVE umožňuje posoudit správnost expozice prostřednictvím histogramu. Změnou polohy křivky můžeme měnit jas a kontrast výsledné reprodukce

2.3. nástroj DETAIL je určen pro kontrolu ostrosti jednotlivých částí obrazu

2.4. nástroj NAVIGATOR je důležitý pro orientaci v obraze (posuvem modrého jezdce zvětšujeme nebo zmenšujeme velikost náhledového červeného čtverce. Ten můžeme přemísťovat pomocí nástroje „ruka” a umožňuje nám posoudit kvalitu obrazu v detailu

2.5. v nabídce panelu info → exposure lze sledovat odchylky od optimální expozice ($\pm$ EV čísla). Pro zjištění optimální hodnoty

expozice je nejvhodnější umístit kapátko na neutrálně šedou plochu, tedy na transparentní šedou škálu, kterou přikládáme ke každému snímkovanému negativu (viz dále).⁷ Pohybem po ploše obrazu sledujeme odchylky.

2.6. panel TOOLBOX – obsahuje řadu nástrojů:

- 2.6.1. kapátko – pro proměření hodnot expozice
- 2.6.2. ořez – pro výběr obrazu pro uložení
- 2.6.3. lupa – pro zvětšení nebo zmenšení obrazu
- 2.6.4. ruka – pro posun náhledových čtverců
- 2.6.5. A – pro zvolení kvality ukládaného snímku (Quality A nebo B)
- 2.6.6. P – pořízení náhledu (Prewiev)
 - 2.6.7. 1 – vlastní snímkování (Action Shot 1)
- 2.6.8. oko – pro spuštění videohledáčku
- 2.6.9. blesk – pro informaci o připravenosti kamery ke snímání

2.7. panel funkcí CONTROLS obsahuje několik záložek, z nichž využijeme funkcí záložek CAPTURE:

- 2.7.1. Orientation – pro určení polohy a orientace digitálního čipu
- 2.7.2. Live image – videohledáček/náhled ⁸
 - 2.7.2.1. na osách Brightness a Contrast s posuvnými jezdci lze upravit jas a kontrast aktuálního snímku v náhledovém okně
 - 2.7.2.2. označením nástroje „Focus mode” spustíme nástroj pro ostření
- 2.7.3. Exposure time – umožňuje nastavení expozičního času v rozsahu 1/500 až 32 s
- 2.7.4. Flash – nastavení blesku
- 2.7.5. Black reference – vyvážení černé
- 2.7.6. Input profile – nastavení vstupního barevného profilu
- 2.7.7. ISO – citlivost
- 2.7.8. Timer – samospoušť

⁷ Snažíme se, aby expozice byla co nej-
přesnější. Systém má velkou expoziční
pružnost tzn. že zvládne velkou přex-
pozici i podexpozici. Pokud zjistíme
odchylku můžeme ji dorovnat clonou na
objektivu kamery.

⁸ Další funkce jsou k dispozici pouze
při aktivovaném videohledáčku (ozna-
čením volby „Display live image“).
V nabídce se pohybujeme šedými šipka-
mi vlevo.

3 Umístění předlohy⁹ – každou skleněnou desku dokumentujeme třemi (případně čtyřmi) snímky:

⁹ Ke každému snímku umístíme měřítko a transparentní šedou škálu

3.1. snímek č. 1 – skleněnou desku vložíme emulzní vrstvou dolů do speciálního rámečku, který umožňuje šetrné zhotovení reprodukce. Deska svou plochou neleží přímo na skle, ale těsně nad ním, čímž se do značné míry eliminuje nebezpečí poškození (odloupnutí) citlivé vrstvy.¹⁰

- 3.1.1. první snímek je zhotovený v průsvitu, tzn. vytvoříme naprosto věrnou digitální reprodukci negativní skleněné desky (tj. předlohy).
- 3.1.2. tento snímek je nejdůležitější pro další práci i uložení, a proto ho ukládáme v plné, tzn. nejvyšší kvalitě (viz níže popsání parametry).

3.2. snímek č. 2 – desku ponecháme v rámečku citlivou vrstvou dolů

¹⁰ Umístění skleněné desky citlivou vrstvou dolů, nám umožní získat snímek se správnou stranovou orientací negativního obrazu. Při práci se skleněnou deskou používáme čisté bavlněné rukavice.

3.2.1. dokumentuje stav skleněné podložky, označujeme ho indexem „a”

3.3. snímek č. 3 – skleněnou desku otočíme citlivou vrstvou nahoru

¹¹ Snímky č. 2 a 3 dokumentují stav nosiče citlivé vrstvy a samotné citlivé vrstvy, proto není nutné ukládat je ve vysoké kvalitě (viz dále)

3.3.1. dokumentuje stav citlivé vrstvy, označujeme ho indexem „b”¹¹

3.4. snímek č. 4 – pořizujeme v případě silného poškození předlohy například matolejnovou vrstvou nebo plísni

3.4.1. předloha je umístěna citlivou vrstvou nahoru – změna způsobu svícení

3.4.2. z takto pořízeného snímku lze celkem s určitostí určit způsob a rozsah poškození

4 Práce se světly¹²

¹² Se stativy, na nichž jsou záblesková světla umístěna, není potřeba manipulovat.

4.1. snímek č. 1 (viz 3.1.) skleněná deska v průsvitu

4.1.1. zadní světlo zcela zakloníme tak, aby mířilo kolmo vzhůru (do stropu)

4.1.2. boční světla sklopíme tak, aby svítla rovnoměrně na spodní odraznou bílou plochu. Rovnoměrnost nasvícení ověříme expozimetrem

4.1.3. světlo bočních světél se odrazí směrem nahoru, a prosvítlí odspodu opálovou desku snímacího stolu i skleněný negativ umístěný nad ní

4.2. snímek č. 2 (viz 3.2.) dokumentace stavu skleněné podložky

4.2.1. boční světla deaktivujeme přepnutím spínačů CELL a MOD do polohy OFF (nevypínáme hlavní spínač O). Tím máme zaručeno, že obě světla v okamžiku expozice nebudou aktivní (neblesknou). Spínač PROP necháme zapnutý v poloze ON

4.2.2. pro snímek dokumentující fyzický stav skleněné desky je určující světlo zadní. Necháme ho zapnuté a sklopíme ho tak, aby proud světla dopadal ze strany, mírně shora (cca pod úhlem 45° – tak, aby světlo dopadalo rovnoměrně na celou plochu předlohy)

4.3. snímek č. 3 (viz 3.3.) předlohu otočíme citlivou vrstvou nahoru; dokumentujeme stav citlivé vrstvy

4.3.1. boční světla deaktivujeme přepnutím spínačů CELL a MOD do polohy OFF (nevypínáme hlavní spínač O). Tím máme zaručeno, že obě světla v okamžiku expozice nebudou aktivní (neblesknou). Spínač PROP necháme zapnutý v poloze ON

4.3.2. pro snímek dokumentující fyzický stav citlivé vrstvy je určující světlo zadní. Necháme ho zapnuté a sklopíme ho tak, aby proud světla dopadal ze strany, mírně shora (cca pod úhlem 45°)

4.4. snímek č. 4 – citlivá vrstva směrem nahoru, dokumentuje způsob a rozsah poškození

4.4.1. boční světla vypneme

4.4.2. zadní světlo nadále svítí kolmo vzhůru, ale jeho výkon se zvýší na maximum

4.4.3. clonu nastavíme na cca f 8 (závisí na hustotě negativu – čím hustší, tím nižší hodnota clony)

5 Kompozice snímku

5.1. otevřeme závěrku objektivu a odcloníme (f 5,6)

5.2. v panelu TOOLBOX klikneme ikonou oka → tím aktivujeme videohledáček Videohledáček použijeme k nastavení kompozice a k zaostření snímání předlohy

5.3. optimální kompozice snímku:

5.3.1. skleněná deska vyplňuje co největší část videohledáčku

5.3.2. kolem skleněné desky by mělo zůstat 0,5–1 cm prázdné plochy, tak aby bylo patrné, že je deska v záběru celá

5.3.3. do snímku je třeba umístit měřítko (do spodní nebo horní části obrazu) a šedou transparentní škálu (u pravé, kratší strany obrazu)

5.4. optimální kompozici hledáme nejprve posouváním celého stativu

5.4.1. stativ odaretujeme sešlápnutím černé větší šlapky vlevo u paty stativu

5.4.2. po nastavení kompozice stativ zaaretujeme sešlápnutím menší červené šlapky vpravo

5.5. kompozici můžeme dále doladit posunem kamery¹³

5.5.1. po ose stativu (nahoru – dolů)

5.5.2. otáčením stativu v ose (do stran)

5.5.3. posunem standart (mikrometrický posuv) kamery

5.6. vodováhou zkontrolujeme, jestli jsou rovina čipu (zadní standarty), rovina objektivu (přední standarty) a rovina snímání předlohy vodorovné a vzájemně rovnoběžné¹⁴

6 Zaostření snímku¹⁵

6.1. použijeme panel CONTROLS → LIVE IMAGE. Šedými šipkami vlevo otevřeme podrobnější funkce a zaškrtneme DISPLAY LIVE IMAGE

6.2. vybereme funkci FOCUS MODE

6.3. v náhledovém okně snímání skleněné desky se objeví čtverec, s jehož pomocí můžeme snímek zaostřit. Se čtvercem pohybuje pomocí nástroje „ruka“ po celé ploše snímku (nejlépe na

¹³ Změny polohy kamery průběžně kontrolujeme na monitoru.

¹⁴ Pokud by byla porušena rovnoběžnost, nebyl by výsledný obraz rovnoměrně ostrý v celé ploše.

¹⁵ Při ostření si můžeme pomoci tím, že na skleněnou desku položíme rozlišovací tabulku pro digitální fotoaparáty (ISO 12233) nebo tenký list papíru s výrazným potiskem, např. tenké papírové pravítko, na které budeme ostřit (větší kontrast – rozhraní černé a bílé – usnadní zaostření). Papírovou tabulku nebo pravítko položené na desce si můžeme po zaostření videohledáčkem zkušebně naexponovat (Preview), a poté jeho ostrost vyhodnotit.

¹⁶ *Ostříme-li pomocí čtverce, je obraz aktivní pouze v oblasti, vymezené tímto čtvercem. Pokud tedy provedeme nějakou změnu v umístění skleněné desky (např. ji posuneme), projeví se to pouze ve vymezené oblasti ne však v celkovém náhledu.*

Pro aktualizaci celkového náhledu odznačíme a znovu označíme v panelu CONTROL → nástroj FOCUS MODE.

hranu obrazu desky, případně na rozlišovací tabulku ležící ve stejné výšce jako skleněný negativ)¹⁶

6.4. ostřit lze posunem přední (nejlépe) nebo zadní standardy kamery

6.5. ostrost snímku sledujeme na monitoru (výsledný snímek není „řezavě“ ostrý, ale je spíše „měkce neostrý“). Při ostření nám pomáhá pulzující zelená stupnice v dolní části obrazu videohledáčku. Dotkne-li se zelená linka červené rysky je ostření dokončeno (jde pouze o orientační ostření)

7 Příprava expozice, náhledový snímek

7.1. zavřeme videohledáček kliknutím na červené tlačítko s křížkem v levém horním rohu náhledového okna, tím se nám uvolní místo na pracovní ploše pro další snímání

7.2. clonu na objektivu kamery nastavíme na doporučenou hodnotu 8–11¹⁷

7.3. expoziční čas (EXPOSURE TIME) je nastaven pomocí softwaru Sinar Capture Shop nebo nastavujeme přímo na objektivu 1/15 sekundy

7.4. na objektivu natáhneme závěrku

7.5. v panelu TOOLBOX zvolíme funkci PREVIEW = náhled

7.6. stiskneme drátěnou spoušť, která je spřažena se závěrkou objektivu. Tím dojde k „odpálení“ zábleskových světel a expozici snímku

7.7. náhledový snímek se načte a zobrazí se v samostatném náhledovém okně

7.8. zkontrolujeme správnost expozice a ostrost obrazu

7.8.1. správnost expozice ověříme pomocí histogramu (panel CURVE). Křivka by měla probíhat co nejbližší středu pole. Pokud křivku posuneme, následná expozice se změní

7.8.2. odchylky od správné expozice ($\pm$ EV čísla – expoziční stupně) lze sledovat v panelu TOOLBOX. Vybereme kapátko a přesouváme ho do různých částí obrazu (nejlépe na středně šedou na průhledné škále).

7.8.3. v panelu INFO → EXPOSURE sledujeme odchylky expozice v číslech EV. Expozici můžeme upravit změnou clony na objektivu (1 EV=1/3 clony)

7.8.4. kontrola ostření se provádí pomocí zeleného čtverce, který se zobrazí v náhledu. Čtverec můžeme posunovat (ruka) po celé ploše

¹⁷ *Hodnota clony 8–11 je obecně považována za optimální nastavení pro snímání plošných předloh (skleněné desky, mapy apod.), objektiv při této cloně nejlépe kreslí, zobrazuje největší počet čar na milimetr, nejlépe reprodukuje obrysovou ostrost, zobrazuje maximum detailů a optických bodů.*

snímku. Případná neostrost se nejlépe projeví na hraně skleněné desky či na snímku papírového pravítka nebo rozlišovací tabulky položené na desce.

7.8.5. ostrost obrazu můžeme také sledovat v panelu DETAIL PREVIEW (100%). Zde uvidíme, jak je obraz ostrý při zvětšení 1:1

7.9. po ověření správnosti kompozice obrazu, expozice a ostrosti zavřeme okno náhledu (červené tlačítko s křížkem vlevo nahoře)

8 Expozice (ACTION SHOT (1))

8.1. natáhneme závěrku objektivu kamery

8.2. v panelu TOOLBOX klikneme na žluté P → ACTION SHOT (1) – kamera je připravena

8.3. exponujeme stiskem drátěné spouště

8.4. po načtení obrazu se objeví náhledové okno s aktuálním snímkem bez názvu (UNTITLED – na horní šedé liště)

8.5. v panelu nástrojů TOOLBOX vybereme nástroj pro ořez a provedeme výběr obrazu. Klikneme do snímku (tlačítko myši držíme stále stisknuté) a tahem po úhlopříčce vymezíme zhruba jeho hranice. Ty můžeme dále doladit. Obraz se neořízne (jako např. v Adobe Photoshop), pouze jsme vymezili tu plochu snímku, která je určena k uložení¹⁸

¹⁸*Dbáme na to, aby po stranách snímku desky bylo ještě cca 0,5–1 cm místa (světlo), v dolní nebo horní části musí být vidět dostatečná část měřítka a z boku šedá transparentní škála.*

9 Ukládání jednotlivých snímků

9.1. na horní ovládací liště monitoru klikneme na EXPORT (NE na Export All!) → otevře se dialogové okno s dříve uloženými soubory

9.1.1. vybereme místo pro uložení např. Plocha (Desktop) nebo HD → vytvoříme novou složku (nebo vybereme dříve vytvořenou)

9.1.2. snímek musíme pojmenovat předem dohodnutým způsobem (viz 1.6.1.4). Název snímku napíšeme do pole v horní části dialogového okna (vedle nápisu SAVE AS)

9.1.2.1. názvy snímků jsou odvozeny od čísla NAD_čísla ukládací jednotky_strany a indexu (a, b, c) označujícího tentýž snímek v jiném provedení např.: 813_1_0001.tif průsvitový snímek skleněné desky

813_1_0001a.jpeg snímek stavu skleněné podložky (emulzí dolů) → přidáme index „a”

813_1_0001b.jpeg snímek stavu citlivé vrstvy (emulzí nahoru) → přidáme index „b”

813_1_0001c.jpeg snímek stavu a rozsahu poškození (emulzí nahoru) → přidáme index „c“

9.1.3. máme-li již ve složce pojmenované soubory, můžeme si popisování snímku usnadnit tak, že klikneme na již hotový snímek ve složce. Jeho název/popisek se nám zkopíruje do názvu nového snímku a ten pouze upravíme

9.1.4. zvolíme formát:

9.1.4.1. snímek č. 1 ukládáme v plné kvalitě v nekomprimovaném formátu TIFF¹⁹ v levé spodní části dialogového okna zkontrolujeme doporučené nastavení: Quality A, formát TIFF, DEPTH (barevná hloubka) 16 Bits (tzn. $3 \times 16 = 48$ Bitů).²⁰

9.1.4.2. snímky 2, 3, 4 ukládáme s nastavením: Quality A, formát JPEG, DEPTH (barevná hloubka) 8 Bits (tzn. $3 \times 8 = 24$ Bitů).²¹

9.1.5. pojmenovaný snímek uložíme kliknutím na modré pole EXPORT (v pravém dolním rohu dialogového okna)

¹⁹ Plná kvalita snímku č. 1 je nutná pro zachycení maxima informací a detailů skleněné desky (obraz můžeme kdykoliv zmenšit, komprimovat, opačný postup však není možný).

Při ukládání snímků stavu skleněné desky není nutná maximální kvalita.

²⁰ Velikost souboru při rozměrech desky cca 13×18 cm je asi 100 MB

²¹ Velikost souboru při rozměrech desky cca 13×18 cm je asi 2–3 MB

9.2. snímek, s nímž jsme dosud pracovali, můžeme po uložení zavřít (červené tlačítko vlevo na horní liště náhledu). Po zavření okna se objeví otázka „Do you want to save the changes...?“ (Chceme-li soubor uložit). Poněvadž je soubor již uložen zvolíme DON'T SAVE (neukládat), čímž si uvolníme místo na ploše pro další snímání

²² Na síť se data nepřesunují, ale kopírují!

10 Zkopírování a uložení dat do datového úložiště²²

10.1. po dokončení snímkování jednoho archivního souboru označíme všechny snímky určené k přesunu

10.2. zkopírované snímky (ozubené kolo → COPY) označíme zelenou barvou (ozubené kolo → FILE / LABEL / GREEN)²³

10.3. zkopírované snímky vložíme pomocí GO (na horní ovládací liště) → COMPUTER → SHARED → do složky k tomu určené (doba přesunu závisí na počtu snímků cca 100 ks – asi 30–40 minut)²⁴

10.4. takto zkopírované snímky je třeba porovnat se snímky, které zůstaly na HD počítače APPLE, zda nedošlo ke ztrátě dat (Software MD5, provádí pracovník IT) Pokud je vše v pořádku, označíme zkontrolované snímky na HD počítače modře (ozubené kolo → FILE / LABEL / BLUE)²⁵

²³ Zelené označení slouží k rychlé orientaci při kontrole, zda snímky byly přesunuty do úložiště.

²⁴ vstup do sítě: jméno: mac, heslo: mac

²⁵ Dle modrého označení poznáme, že soubory je možné z HD smazat

11 Péče o techniku

11.1. protože není možné zakrýt čočku objektivu, **zakryjeme celou kameru** včetně kompendia černou látkou, abychom chránili kameru a čipovou stěnou před prachem

11.2. průběžně udržujeme celé pracoviště v čistotě a bez prachu

11.3. pracujeme zásadně **v čistých bílých bavlněných rukavicích**

11.4. z objektivu kamery můžeme odstranit drobné mechanické nečistoty štětečkem na optiku nebo balonkem naplněným vzduchem

11.5. čištění skla objektivu pomocí speciálních roztoků a hadříků určených pro čištění optiky by se mělo provádět 1x, max. 2x do roka. Nebo v případě, kdy dojde k náhodnému znečištění objektivu (např. otiskem prstů)

11.6. ze skla snímacího stolu setřeme před začátkem digitalizace drobné částičky prachu speciálním hadříkem nebo jelenicovou kůží. Po skončení práce celý stůl zakryjeme

12 Přednastavení úprav dat pro badatelské využití

12.1. k úpravám tohoto typu používáme kopii snímku č. 1

12.2. úpravy provádíme na běžném PC

12.3. pro úpravy používáme SW Adobe Photoshop 7.0.1 CE

12.4. úpravy provádí pracovník odpovědný za digitalizaci:

12.4.1. převedení obrazu do pozitivního zobrazení

12.4.2. převedení barevných dat do stupňů šedé

12.4.3. úprava jasu a kontrastu tak, aby byl obraz dobře čitelný

12.4.4. kontrola ostrosti a případné doostření

12.4.5. případné zmenšení

12.4.6. uložení do JPEG

12.4.7. nastavení barevné hloubky (bity)

Výzkumná zpráva projektu

„Zpracování postupu na zachranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění.“

část D

Postup ukládání digitalizovaných dat, jejich uchovávání a zpřístupnění

1. Základní předpoklady digitalizace
(Jiří Bernas)

2. Obecná doporučení pro workflow
(Jiří Bernas)

3. Identifikace pořizovaných obrázků
(Jiří Bernas)

4. Popis obrázků – metadata
(Jiří Bernas)

5. Uchovávání
(Jiří Bernas)

6. Zpřístupnění
(Jiří Bernas)

1 Základní předpoklady digitalizace

1.1 Stanovení účelu a cílů

Než přistoupíme k jakémukoli digitalizačnímu projektu, je nezbytné, abychom měli jasně definovaný cíl, kterého chceme dosáhnout. Od této představy se poté odvíjejí ostatní parametry digitalizace. Měli bychom rovněž mít představu kolik času, peněz a lidí jsme ochotni projektu věnovat. Při přípravě projektu je třeba neustále porovnávat výsledný produkt s původními předpoklady. Případné rozpory je pak potřeba řešit, a to buď korekcí původních představ, nebo přepracováním výsledného produktu. Digitalizace je ve své podstatě IT projekt, a proto se jí dotýká častá bolest IT projektů – navyšování ceny. Ačkoli se leckdy jeví výhodné zvýšit nepatrně náklady na určitou část projektu s tím, že získáme větší kvalitu, můžeme být nepříjemně překvapeni nárůstem konečných nákladů. A zatímco zvýšení kvality většinou nelze kvantifikovat, zvýšení ceny kvantifikovatelné je.

1.2 Plán uchovávání

Důležitým bodem při plánování digitalizace je plán uchovávání. Ten může mít různou podobu od primitivních pravidel kdy, kdo a co má udělat po komplexní systém zajišťující uložení. Nepochybně se bude lišit plán ukládání, pokud máme 1 000 nebo 1 000 000 snímků. Pokud si takový plán sestavíme, budeme schopni definovat, s jakými náklady a v jakém časovém horizontu je třeba počítat. Díky tomu se v budoucnu budeme moci vyhnout mnoha problémům a nepříjemnostem vyplývajících ze ztráty dat či z neočekávaných finančních nároků.

2 Obecná doporučení pro workflow

Vzhledem k tomu, že digitalizační projekty jsou velmi různorodé, nelze jednoznačně definovat závazná pravidla pro workflow. Definice postupů a zodpovědnosti by měla, podobně jako v případě plánu uchovávání, předcházet zahájení digitalizace. Workflow lze v zásadě řešit několika způsoby:

2.1 Převzetí systému, které používá partnerská organizace

Tento způsob je velmi výhodný zejména v případě, kdy je workflow digitalizace stejný nebo velmi podobný digitalizačnímu workflow partnerské organizace. Umožňuje čerpat z již získaných zkušeností a v případě potřeby konzultovat vzniklé problémy.

2.2 Zakoupení komerčního produktu

Výhodou je, že vývoj aplikace není závislý na jedné instituci a i případné náklady na další vývoj jsou rozloženy mezi více subjektů. Určitou nevýhodou pak je, že může nastat potřeba přizpůsobit vlastní digitalizační workflow vlastnostem produktu.

2.3 Vytvoření vlastního systému

Vytvořením je nutno chápat nejen vytvoření produktu silami zaměstnanců, ale i vytvoření nového software na zakázku. Výhodou je, že bývá vytvořen software respektující zaběhnutá pravidla instituce. Nevýhodou pak je, že další vývoj může být závislý na jedné osobě či na finančních možnostech instituce.

V žádné z výše uvedených možností nemusí být systém tvořen jednou aplikací. V praxi může jít o soubor aplikací spojených definovanými postupy a pravidly.

2.4 Řešení použité v rámci projektu

V rámci projektu bylo zvoleno třetí řešení – vytvoření vlastního systému. Systém je založen primárně na definici postupů a pravidel a na využití prostředků nabízených operačními systémy a používaným software. Proces digitalizace probíhá v dávkách a je prováděn pracovníky v těchto rolích:

- operátor digitalizace – provádí vlastní digitalizaci;
- administrátor digitalizace – zadává úkoly a kontroluje jejich plnění;
- grafik – provádí úpravy pořízených obrázků a vytváří studijní reprodukce;
- IT operátor – provádí kontrolu neporušenosti obrázků a jejich ukládání.

Celý proces pak vypadá takto:

krok	název	provede	popis
1	přidělení práce	administrátor digitalizace	administrátor přidělí operátoru materiál k digitalizaci, určí případné parametry digitalizace a určí umístění, kam mají být na lokálním počítači umístěny datové soubory (do které složky)
2	digitalizace	operátor digitalizace	na základě definovaných parametrů provede operátor digitalizaci; datové soubory ukládá do určené složky
3	přesun ke zpracování	administrátor digitalizace	provede se zkopírování datových souborů na síťový disk; původní datové soubory zůstávají na lokálním počítači až do chvíle konečného uložení; od chvíle přesunu tak obrázky existují ve dvou kopiích na dvou různých místech
4	kontrola neměnnosti	IT operátor	ověří se, zda v datových souborech nedošlo při kopírování ke změně; k ověření se používá MD5 hashů
5	úpravy a vytvoření studijních verzí	grafik	provedou se případné administrátorem předepsané úpravy a vytvoří se studijní kopie
6	uložení	IT operátor	k výsledným reprodukcím jsou vytvořeny kontrolní součty a vše je uloženo na datovou pásku; na disku jsou všem dotčeným datovým souborům nastavena přístupová práva výhradně pro čtení
7	odstranění zdrojových dat	administrátor digitalizace	po úspěšném uložení jsou z lokálního počítače odstraněny zdrojové soubory

3 Identifikace pořizovaných obrázků

Prvotní identifikací pořízeného obrázku je název datového souboru, ve kterém je uložen. Přidělení názvu pořizovanému obrázku může být v zásadě dvojího druhu: generovaný strojem nebo přidělený operátorem.

Strojem přidělený název nám s velkou pravděpodobností umožní jednoznačné určení konkrétního obrázku. Název souboru vychází většinou z pseudonáhodně generovaného řetězce a je bezvýznamový. Pokud budeme v budoucnu chtít k nějakému obrázku získat dodatečné informace, neobejdeme se bez databáze s dalšími údaji.

Druhou možností je lidsky čitelná identifikace, která však nese vyšší riziko přidělení duplicitního identifikátoru. V tomto případě název zadává operátor na základě definovaných pravidel. Tento systém lze vhodně doplnit využitím adresářové struktury souborového systému. Je zřejmé, že zde existuje určité riziko nedodržení pravidel. Na druhou stranu je takový název zpravidla lidsky čitelný a jsme tak schopni k obrázku získat další informaci i bez existence popisné databáze.

Oba způsoby mají své přednosti i nedostatky. Obecně lze říci, že pro menší digitalizační projekty jsou vhodnější lidsky čitelné názvy, zatímco pro rozsáhlé digitalizační projekty jsou výhodnější bezvýznamové identifikátory.

Výše uvedené prvotní pojmenování datového souboru slouží k tomu, abychom byli schopni k obrázku připojit další popisné údaje – metadata.

4 Popis obrázků – metadata

Při podrobnějším popisu obrázků je krajně nevhodné vytvářet vlastní schémata popisných polí. Vždy je nutné vyjít z nějakého existujícího popisného schématu. Teprve v okamžiku, že zvolené schéma námi požadované pole neobsahuje, je možné si tato pole doplnit.

Je rovněž třeba si uvědomit, že výše zmíněné popisné schéma není totéž jako jeho technické provedení. Vytváříme-li popisné pole, je potřeba definovat jeho název a popsat jaký obsah má být vkládán. Zda půjde o pole datové, textové či jiné, je při tvorbě schématu v zásadě nepodstatné. Podstatné je, aby se údaje v rámci jednoho pole pokud možno již dále nedělily. Předpokládáme-li například, že budeme vyhledávat podle časového rozsahu, měli bychom používat dvě pole (časový_rozsah_od a časový_rozsah_do) namísto jednoho pole (časový_rozsah).

¹ <http://dublincore.org/>

4.1 Dublin Core¹

Dublin Core je soubor metadatových prvků, jehož záměrem je usnadnit vyhledávání elektronických zdrojů. Původně byl vytvořen jako popis zdrojů na WWW sestavený přímo autorem, ale je institucemi zabývajícími se formálním zpracováním zdrojů, jako jsou muzea, knihovny, vládní agentury a komerční organizace, využí-

ván i k popisu jiných digitálních objektů.² V zásadě lze říci, že metadatová pole Dublin Core jsou průnikem většiny metadatových (popisných) schémat a my bychom měli být schopni svá metadata v Dublin Core prezentovat. To znamená, že bychom měli vědět, jaká metadata našeho schématu odpovídají poli Dublin Core.

² viz http://www.ics.muni.cz/dublin_core/index.html

4.2 EXIF³

³ viz <http://exif.org/>

Exif (Exchangeable image file format) je formát metadat využívaný zejména digitálními fotoaparáty. Jeho velkou výhodou je, že se informace vkládají přímo do datových souborů společně s obrázkem. Nevýhodou je, že je podporován jen formáty JPEG, TIFF revize 6.0. V jiných formátech (například JPEG 2000 a PNG) podporován není. Další nevýhodou schématu je, že jeho poslední specifikace pochází z roku 2002 a schéma již není pravděpodobně dále vyvíjeno. Výhodou je naopak jeho široká podpora mnoha zařízeními a aplikacemi. Při použití schématu je třeba jisté opatrnosti, neboť navzdory existující specifikaci některé aplikace používají i pro běžná popisná pole své vlastní názvy a může vzniknout problém se zobrazením informací. Příkladem jsou například Microsoft Windows XP, které sice nabízejí pohodlnou editaci EXIF dat, ale například název ukládají do pole XP_Name namísto specifikací určeného pole ImageDescription. Popíšeme-li v tomto případě obrázek v MS-Windows XP, software, který dodržuje specifikaci EXIF, nám název nezobrazí.

4.3 IPTC, XMP

Jedná se o další popisná schémata, která však jsou v současnosti méně rozšířena.

4.4 Zaznamenání metadat

Metadata k obrázku lze zaznamenat několika způsoby, jejichž použití se liší zejména rozsahem popisovaných dat a datovým formátem použitým pro uložení. U menšího počtu obrázků (cca do 20 000) si vystačíme s uložením metadat formou EXIF nebo v jednoduché tabulce vytvořené v tabulkovém procesoru. U větších projektů je nezbytné databázové zpracování.

4.5 Řešení použité v rámci projektu

Metadata v rámci projektu jsou postavena na schématu EXIF. Vzhledem k faktu, že jsou používány datové formáty TIFF rev. 6 a JFIF/JPEG, ukládají se metadata v rámci datových souborů. Při zpřístupnění jsou tato metadata ukládána v databázi pro jejich snadnější zpracování.

V případě, že by byl pro ukládání obrázků použit jiný datový formát, který EXIF nepodporuje (například PNG), jsou metadata obrázku uložena v externím souboru se stejným názvem a příponou exif.

5 Uchovávání

Uchovávání bývá v rámci digitalizace podceňovanou záležitostí. Do jisté míry je to pochopitelné, neboť na počátku digitalizačního projektu soustředíme pozornost na vlastní digitalizaci. Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že bez plánu uchovávání může úsilí vložené do digitalizace přijít vniveč.

Pokud dojde ke ztrátě dat v průběhu digitalizace, jedná se o nepřijatelnou, avšak řešitelnou komplikaci. Horší je, pokud k takové ztrátě dojde s delším časovým odstupem. V takovém případě může být obtížné získat finanční a lidské zdroje, případně motivaci k opětovné digitalizaci. Laicky řečeno lze několik desítek obrázků digitalizovat znovu, ale pokud bychom ztratili několik set nebo tisíc obrázků, nebudeme mít k opětovné digitalizaci čas, peníze ani chuť.

5.1 Účel ukládání

Ukládání lze rozdělit na dvě kategorie lišící se požadavky na přístupnost a zabezpečení: dočasné uložení po dobu zpracování dat a dlouhodobé uchovávání. Pokud digitalizace probíhá, potřebujeme, aby byla data pro zpracovatele snadno přístupná. Zároveň můžeme připustit určité riziko jejich ztráty. Nemusí jít samozřejmě o kompletní ztrátu, ale například o jednodenní výpadek vlastní digitalizace či zpracování. Jakmile je však zpracování ukončeno, je potřeba důraz přesunout na dlouhodobé uchování dokumentu a jeho metadat i za cenu určitého omezení jejich dostupnosti.

5.2 Principy ukládání

V obou výše uvedených případech je vhodné, aby byla data uložena alespoň na dvou místech.

Po dobu zpracovávání dat nemusí jít o dvě kompletní a totožné sady dat. Za dostačující lze považovat situaci, kdy jsou po každé operaci na rozdílných místech umístěna vstupní data a výstupy operace. V této fázi digitalizace lze velmi dobře využít tradičních metod zálohování.

V případě dlouhodobého uchovávání jsou nároky na uložení vyšší. Měly by být uchovávány alespoň dvě zcela totožné sady dat, a to nejlépe v geograficky oddělených lokalitách. Vhodným řešením může být například dohoda dvou subjektů o vzájemném uložení dat. Důležitá je také podmínka, že sady dat by neměly být vzájemně ovlivnitelné. Nemělo by automaticky docházet k vytváření záložní sady dat replikací výchozí sady. Replikace je sice technicky jednodušší na realizaci, ale je nutné si uvědomit, že případná chyba výchozí sady se postupně přenesla do ostatních sad. Příkladem takového postupu je tradiční zálohování, kdy dochází k vytváření rozdílových a kompletních záloh výchozího diskového pole na pásky. Pásky jsou ovšem po určité době opětovně použity a pokud případnou chybu neodhalíme včas, data ztratíme. Z tohoto důvodu je lépe na diskové pole zálohované na pásku nahlížet jako na jedno úložiště.

5.3 Ukládací média

Při volbě ukládacích médií je potřeba věnovat pozornost nejen ceně a trvanlivosti vlastního záznamu na médiu, ale i ceně a životnosti čtecího zařízení. Teoreticky není s životností nejběžnějších médií problém, neboť výrobci ve specifikacích udávají životnost v řádech desítek let. Pomineme-li otázku pravdivosti uváděných údajů, zůstane nám ještě otázka, zda bude existovat vhodné zařízení, na kterém bude možno médium přečíst. Životnost takových zařízení je totiž podstatně kratší. Při plánování uchovávání doporučujeme počítat s životností zařízení 3 roky, maximálně pak 5 let. Tyto termíny se sice mohou jevit jako krátké, ale je nutné si uvědomit, že pokud životnost zařízení bude delší, klesnou finanční náklady. Zatímco pokud bude životnost kratší, než očekáváme, ztratíme data nebo v lepším případě budeme mít neplánované výdaje.

Z médií dostupných aktuálně na trhu připadají pro uchovávání v úvahu:

5.3.1 pevné disky

Pevné disky jsou v současnosti nejrozšířenějším médiem pro ukládání dat. Výrobci disků udávají u svých výrobků střední dobu do poruchy mezi 1 a 2 miliony hodin, tj. 114–228 let. Jde však o teoretickou hodnotu stanovenou na základě testování v ideálních podmínkách. V praxi je životnost disků podstatně kratší, zejména ovlivněna provozní teplotou a případným zapínáním a vypínáním počítače. Cena 1 GB diskové kapacity se pohybuje kolem 2,00 Kč u běžných disků a 5,00 Kč u disků se zvýšenou spolehlivostí. Při přípravě plánu ukládání je ovšem ještě potřeba připočítat cenu počítače, ve kterém budou disky umístěny.

Velkou výhodou pevných disků je, že jsou vybaveny technologií SMART, která umožňuje průběžné sledování fyzického stavu disku a včasné odhalení případných problémů. Nevýhodou disků je jejich energetická náročnost, protože pevný disk by měl být neustále v provozu.

5.3.2 disková pole

V zájmu zvýšení bezpečnosti bývají pevné disky sdružovány do diskových polí. Cílem je zamezit ztrátě dat v případě výpadku některého z disků. Disková pole jsou vybavena softwarem, který umožňuje průběžné sledování stavu pole. Z pohledu uchovávání připadá do úvahy použití diskových polí typu RAID 1, RAID 5 nebo RAID 6. RAID 1 znamená, že data jsou uložena vždy na dvou discích. V případě výpadku jednoho disku zůstávají data na druhém. Pro uložení dat potřebujeme tedy dvakrát více diskového prostoru. V RAID 5 jsou data rozdělena vnitřním algoritmem pole na všechny disky. Při výpadku jednoho disku zůstávají data zachována. Pole RAID 5 je oproti RAID 1 prostorově úspornější (nepotřebujeme dvakrát tolik disků, ale stačí jeden disk navíc). Pole typu RAID 6 je podobné RAID 5 s tím rozdílem, že může dojít k výpadku dvou disků, aniž by došlo ke ztrátě dat.

Disková pole poskytují oproti diskům vyšší bezpečnost dat, ovšem jsou finančně náročnější.

5.3.3 optická média

Optická média zahrnují širokou škálu disků od tradičních CD-R, přes CD-RW, DVD±R, DVD±RW, DVD-RAM po nové Blu-ray disky. Vzhledem k nízké kapacitě je problematické používání disků CD (750 MB), neboť to přináší zvýšené logistické nároky. Vhodnější se jeví použití disků DVD (4,7 GB) nebo disků Blu-ray (25 GB).

Nevýhodou optických disků je zejména nevyváženost jejich kvality. Lišit se může nejen kvalita disků mezi výrobci, ale i mezi jednotlivými šaržemi jednoho výrobce. Vzhledem ke snaze výrobců po maximální efektivitě výroby se může lišit kvalita i v rámci jedné šarže disků. Na kvalitu záznamu má dále velký vliv kvalita zapisovacího zařízení, rychlost vypalování a způsob uskladnění disků.⁴ Z toho vyplývá nutnost pravidelné kontroly kvality záznamu, zde je však velkou nevýhodou je absence kontrolního mechanismu kvality disků. Kontrolu je proto nutné provádět alespoň prostým překopírováním obsahu disku alespoň na dvou mechanikách a následnou kontrolou konzistence kopií oproti kontrolním součtům vytvořeným při vypalování. Kontrolu je třeba provádět alespoň jednou ročně. Oproti pevným diskům je nevýhodou menší (pomalejší) dostupnost dat, a proto se optické disky hodí spíše pro uložení druhé kopie.

Výhodou optických médií je naopak jejich snadná dostupnost, rozšíření a nízká cena čtecích zařízení.

Ačkoli někteří výrobci udávají u médií životnost v řádu desítek let, je lépe předpokládat životnost tři, maximálně pět let. Opět zde musíme preferovat uchování dat před nízkou cenou.

5.3.4 datové pásky

Datové pásky jsou oblíbeným médiem používaným zejména pro zálohování.

Jejich výhodou je vysoká životnost a relativně nízká cena ukládacích médií.

Nevýhodami pak jsou nízká dostupnost a vysoká cena čtecích a zapisovacích zařízení.

Níže uvedená tabulka udává pořizovací náklady na zařízení a média potřebná k uložení 10 TB dat. Tabulka je pouze orientační a udává jen pořizovací náklady. V případě životnosti zařízení a médií 3 roky se budou uvedené náklady opakovat každý čtvrtý rok. Tabulka rovněž nezohledňuje fakt, že při uložení dat v praxi není možné 100% využití prostoru a že prostor 10 TB by umožňoval uložení jen 8–9 TB dat.

⁴ <http://www.itl.nist.gov/iad/894.05/docs/CDandDVDCareandHandling-Guide.pdf>

	počet	cena za jednotku	cena celkem	náklady na 1 TB	poznámka
pevný disk			60000	6000	
počítač	2	20000	40000		
disky	10	2000	20000		
diskové pole RAID 6			360000	36000	
zařízení	1	300000	300000		
disky	12	5000	60000		
DVD-R			95080	9508	
zařízení	10	1000	10000		
média	2127	40	85080		tzv. zlatá média
Blu-ray			46000	4600	
zařízení	2	3000	6000		
média	400	100	40000		
LTO 3			75000	7500	
zařízení	1	50000	50000		
média	25	1000	25000		

5.4 Řešení použité v rámci projektu

V rámci projektu bylo využito stávajících zařízení Národního archivu. Volné pozice v diskovém poli byly osazeny novými disky, čímž vznikl dostatečný ukládací prostor pro uchovávání primárních kopií. Sekundární kopie jsou ukládány na pásky LTO3 ukládané v jednom z depozitářů. Předpokládá se, že jednou ročně dojde k přehrání obsahu pásky na pevný disk a ke kontrole konzistence dat. Ke kontrole se využívá MD5 otisků, které byly vytvořeny těsně před uložením dat na pásku za pomoci aplikace MD5summer.

6 Zpřístupnění

6.1 Obecné možnosti prezentace

Prezentace dat je nedílnou součástí digitalizačních projektů. V současné době se jedná zejména o prezentaci prostřednictvím dálkového přístupu, Internetu. V ideálním případě jsou data začleněna do již existujícího evidenčního a publikačního systému instituce, ale může nastat situace, kdy instituce takový systém nemá, případně její evidenční systém publikaci (zpřístupnění dat) neumožňuje. V takovém případě může být řešením vytvoření specializované aplikace nebo využití schopností některého již existujícího software. Vytvoření HTML alba, včetně vkládání vodoznaků, je vlastností každého kvalitnějšího prohlížeče obrázků. HTML alba jsou vhodná zejména pro menší projekty. Jejich nevýhodou je, že neumožňují hledání v rámci metadat. Nevýhodou může být také pracnost a časová náročnost přípravy dat.

6.2 Řešení použité v rámci projektu

V rámci projektu byl proto vytvořen systém pro prezentaci dat, který je schopen snadno zpřístupnit pořízené obrázky na webu a umožnit vyhledávání v jejich metadatech. Podrobnější popis aplikace je uveden v příloze, případně je spolu s aplikací dostupný na adrese <http://digi.nacr.cz/grant8/dnld/>.

Na tomto místě shrnujeme základní vlastnosti aplikace:

6.2.1 zpřístupnění obrázku s možností zvětšení a zmenšení

Aplikace zobrazí libovolně velkou reálnou obrazovou přílohu uloženou ve formátu JPEG nebo PNG a to s možností zvětšení a zmenšení. U velkých obrázků aplikace provádí zmenšení na velikost definovatelnou v konfiguračním souboru.

6.2.2 vkládání vodoznaku

Do zobrazovaných obrázků je možno vložit vodoznak.

6.2.3 uživatel předlohy nijak speciálně neupravuje

Předlohy nemusí být uživatelem předem speciálně upravovány. Uživatel příslušným způsobem (předpokládáno FTP) nahraje data na určené místo a dá pokyn aplikaci k načtení dat.

6.2.4 zobrazení metadat

Jsou-li k dispozici, zobrazí se ke každému dokumentu metadata. Metadata jsou ukládána v databázi. K zápisu dochází automaticky při načítání obrázků (viz 6.2.3) a jsou přebírána z EXIF polí obrázků nebo z externího souboru. Prostřednictvím externího souboru lze zadat metadata i k adresářům.

6.2.5 systémové požadavky na server

Na straně serveru je potřeba webový server podporující PHP a databázový server podporovaný frameworkem Zend (např. MySQL, MS-SQL).

6.2.6 systémové požadavky na klienta

Pro práci s aplikací potřebuje uživatel webový prohlížeč podporující kaskádové styly a Javascript.

wess-design

V Praze 30.11.2009

Aplikace pro zpřístupnění zdigitalizovaných skleněných negativů (v 1.2)

Současná adresa projektu: <http://zeta.nict.cz/greco/>

Způsob implementace

Pro implementaci byl použit Zend Framework od společnosti Zend Technologies Ltd., která stálá za vývojem programovacího jazyka PHP.

Popis aplikace

Aplikace se skládá ze dvou částí:

- administrativní část
- veřejná část

Administrativní část

- zápisuje nastavení obrazového materiálu
 - v prvním kroku aplikace prochází záznamy v databázi a porovnává obsah se zjišťovanými daty¹ - v tomto kroku aplikace odberá případně starší záznamy z databáze
 - v druhém kroku aplikace prochází zjištěná data a přebírá nové záznamy do databáze, zároveň generuje příslušné náhledy
- zápisuje webovou administraci
 - EXIF data
 - přehlední obrazových materiálů
 - mrazicí obrazových materiálů

Veřejná část

- zápisuje možnost procházení a zobrazování obrazových materiálů
 - při procházení obrazového materiálu aplikace vyzívá pouze informaci nastavených v databázi, což přispívá k vyšší rychlosti a především bezpečnosti celé aplikace²
 - při zobrazování konkrétního obrazového materiálu³ aplikace dynamicky generuje výsledný obraz, včetně volitelné a volitelné EXIF data

¹ Zjišťovanými daty jsou: aktuální veřejná adresa a současná z obrazových materiálů. Adresou a tímto daty je samostatně definovaný v konkrétním současném, který je součástí nastavení, volitelné obrazových materiálů v předem nastavené, např. součástí, součástí a nastavením, atd.

² Účelem tohoto postupu by bylo „nechat“ všechny procházení data na databázi.

³ Nastavení se v náhledu, by jsou automaticky generovány náhledy situace dat v databázi.

1/10

wess-design

Adresářová struktura aplikace

```

/application
├── jednotlivé moduly aplikace
│   ├── grafický layout
│   └── ...
├── config
│   ├── konfigurační soubory
│   └── ...
├── library
│   ├── knihovny třídy Zend frameworku
│   ├── obecné knihovny třídy použité v aplikaci
│   └── ...
└── aplikace
    ├── soubory pro veřejný vstup (index.php, css, stránky, javascripty)
    └── ...
    
```

Popis konfiguračního souboru config.ini

Soubor se nachází v adresě /config/ a obsahuje tyto proměnné:

```

[database]
#Chcete sdílet své nastavení databáze
#Prostředím této aplikace pro komunikaci s databází je vše informováno z spíše
#databáze nastavení sčítá
db.adapter = PDO_MYSQL

db.config.host = localhost
db.config.connection = user_pass
db.config.password = password
db.config.database = dbna_name

[addressbase]
#Chcete sdílet údaje o adrese aplikace
address_base = http://
address_base = http://digi.nwcc.org/tao68

[server]
#Chcete sdílet nastavení serveru
memory_limit = 128

[debug]
#Chcete sdílet nastavení pro debug
#Aplikát je kontrolován tímto nastavením - pokud aplikaci nastavit aplikaci - pokud se
#aplikace neprobíhá a pokračuje se příkazem -d
Zend_Controller_Throw_Exception = true
    
```

2/11

wess-design

[illegible]

wess-design

EXIF data

Aplikace používající následující způsob načítání EXIF dat:

- přímo z obrázku
- externího souboru

Pokud jsou příloha data v externím souboru, jsou upřednostněna před interními daty z obrázku.

Načtení EXIF dat z externího souboru

Soubory s EXIF data musí odpovídat následující formě:

- název souboru s EXIF daty musí být shodný s názvem souboru s obrázkovým materiálem
- přípona souboru s EXIF daty musí být rovna de hodnoty v konfiguračním souboru aplikace `NÚO souboj=exif.datation`, souborová hodnota je `suf`
- tento soubor musí být se stejným adresář jako soubor s obrázkovým materiálem
- musí začínat označením odděluje `JenIT`

Pl. pro obrázkový soubor `/suet/11/8etab54-888.jpg` můžu definovat externí EXIF data v souboru `/suet/11/8etab54-888.suf`

Dávová struktura souboru s EXIF daty se musí skládat z klíče a hodnoty, přičemž klíče mohou být valery libovolné ale potřebné - administrátor však musí pro tyto klíče připravit i tabulku, která tato data zobrazuje.

(Více informací o struktuře a načítání: http://ad.php.net/paper_en_fai)

Pl:

```
{suf}
FileDate = Typa data jsou data z externího souboru
FileCreateDate = 20.7.2009
Model = Typ fotoaparátu
```

Zobrazení EXIF dat

Aplikace bere pro každý obrázek v ověřeno jen té pole EXIF dat, které jsou nacházející v konfiguračním souboru `confg` (z toho i pro vyhledávání).

Viz popis konfiguračního souboru výše.

5/11

wess-design

Spolupráce s databází

Zend Framework obecně podporuje práci s třídou databází:

- MySQL/MySQLi
- Microsoft SQL Server
- Oracle
- PostgreSQL
- SQLite
- IBM DB2 a DB2i5
- Firebird/Interbase

Přičemž práce s databází probíhá pomocí Zend_Db adaptéru nastavené na typy databází:

SQL databí

```
SELECT * FROM 'tabulka' WHERE id=123 ORDER BY name
```

je napísná takto:

```
$dbTable->select('tabulka')->where('id = 1')->order('name');
```

8/91

Rozšíření ve verzi 1.2

Zobrazení adresářů a souborů ve stránce struktury

Struktura je podobná jako u PhpStormu.

Adresářův adresář je graficky významný.

Právání souborů a adresářů

Administrátor má možnost přidat popis ke každému adresáři přímo ve front-endu aplikace.

Zobrazovací pole názvu nainstalované soubory

Pokud je v obrázku vyplněno EXIF pole ImageDescription zobrazují ho místo názvu. Pokud je toto pole prázdné zobrazují pole XPTitle. Pokud je i pole XPTitle prázdné, zobrazují pouze název souboru.

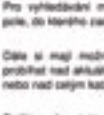
Základní informace vyhledávání nad uživateli

Pro vyhledávání mohou uživatelé použít vyhledávací pole, do kterého zadají libovolný text.

Dále si mají možnost vybrat, zda-li má vyhledávání probíhat nad skupinovým adresářem (a jeho podadresář) nebo nad celým katalogem.

Další možností je volba shody. Shoda určuje, má-li výsledek obsahovat všechny hledané slova nebo alespoň jedno z uvedených. Shoda se vyhodnocuje v rámci jednoho řádku.

Při vyhledávání procházím název souboru a pole EXIF dat definované v konfiguračním souboru (viz bod „Zobrazení EXIF dat“).

Jednotlivé detaily pod záznamy

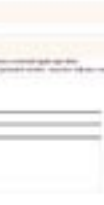
Souborů dlekupe je ochrana proti spamu. Nové přihlášky budou přeposílány na emailovou adresu definovanou v konfiguračním souboru.

Uživatelé

Uživatelé jsou zobrazeni v seznamu. Pokud je uživatel zobrazen, znamená to, že je v seznamu.

Uživatelé jsou zobrazeni v seznamu. Pokud je uživatel zobrazen, znamená to, že je v seznamu.

wess-design

Šablony dat přes webovou stránku přidávají nových stránek materiálů, materiálů

- V každém adresáři má administrátor zobrazen formát pro nahrazení nových souborů.
Po zadání souboru je soubor automaticky přidán do katalogu.

Nahrazení nového souboru

- V každém datu stránku je také odkaz na jeho odstranění.

Odstranit dat

- Změna názvu stránky je provedena pomocí odkazu EXIF dat (viz „Zobrazení EXIF dat“).

Zobrazení EXIF dat

Pro každý stránku beru v úvahu jen ta pole EXIF dat, která jsou nadefinována v konfiguračním souboru config.ini (to platí i pro vyhledávání).

Daný oddíl v konfiguračním souboru vypadá nějak takto:

```
[exif]
```

```
#Čísloce prvního pole (přesněji kódy) souboru .dat
#Pole pro každý stránku má být číslo EXIF pole přeložené na stránku
data.item1.name = "Jmeno"
```

```
#Pole EXIF pole, které má být odstraněno
data.item1.key = "ImageDescription"
```

```
#Pole odstranění EXIF pole, které bude odstraněno a přidáno. Je vhodné
pole je odstraněno
#Pole i pole pole odstraněno (přesněji, pole pole odstraněno na
data.item1.key = "ImageDescription"
```

```
#Čísloce druhého pole
data.item2.name = "Popis fotografie"
```

```
data.item2.key = "ImageComment"
```

```
data.item2.key = "ImageComment"
```

```
#Čísloce třetího pole
data.item3.name = "Datum"
```

```
data.item3.key = "DateTime"
```

9/11

wess-design

Z výše uvedených hodnot můžeme vidět, že ke každému souboru budeme
získávat 5 polí EXIF dat. Pokud je některé pole prázdné, nebude na stránce
zobrazeno.

Pokud je v konfiguračním souboru uloženo pole jen na stránce.
Výsledek pak bude vypadat nějak takto:

Informace o stránce

Název:	Stránka
Popis:	Popis stránky (přesněji, pole pole odstraněno na stránce)
Datum:	11.11.2011

Ukládání EXIF dat

Na každém stránku je možnost editace EXIF dat (Administrátor máš vypsaných
EXIF data v editační pole, které může měnit). Pole pro editaci EXIF dat se řídí
opět nastavením získaným z konfiguračního souboru (pro editaci jen ta pole,
která jsou v konfiguračním souboru nadefinována).

Informace o stránce

Název:	Stránka
Popis:	Popis stránky (přesněji, pole pole odstraněno na stránce)
Datum:	11.11.2011

10/11

wess-design

Kontaktní osoba

Ing. Martin Höger
Horní 2
140 00 Praha 4
+420 732 574 538
martin.hoger@wess-design.com

11/11

Výzkumná zpráva projektu

„Zpracování postupu na zachranu světlocitlivých archivních dokumentů na skleněné podložce (deskové negativy), jejich ošetření, archivaci (dlouhodobé uložení), zabezpečení a zpřístupnění.“

část E – Resumé

Resumé

Práce na projektu nekončí odevzdáním této výzkumné zprávy, která naopak v řadě případů mohla řešení problematiky pouze nastínit.

V části projektu věnované konzervování a restaurování skleněných deskových negativů byly shrnuty dostupné informace o mechanismech poškození a metodách jejich konzervování a restaurování. Některé metody byly následně ověřeny v restaurátorské praxi a staly se běžnou součástí péče o tento druh archiválií v restaurátorských atelierech Národního archivu. V rámci literární rešerše byly zpracovány informace o způsobech, doporučených klimatických a světelných parametrech a materiálech vhodných pro dlouhodobé uložení deskových negativů a vystavování. V rámci projektu byl vypracován Atlas typických poškození fotografických negativů na skleněné položce, který by měl sloužit všem odborným pracovníkům pečujícím o fotografické sbírky pro jednoznačnou identifikaci poškození. Tento Atlas bude dále průběžně doplňován o nové typy poškození nejen negativů na skleněné podložce, ale i ostatních druhů fotografických dokumentů. Důležitou součástí této části projektu bylo vypracování literární rešerše týkající se využití instrumentálně-analytických metod pro analýzy a identifikaci látek používaných při přípravě, lakování a retušování skleněných negativů, byly shrnuty základní informace o fyzikálně-chemických vlastnostech těchto látek, byla naměřena jejich infračervená spektra, což v budoucnu umožní snazší identifikaci pomocí infračervené spektroskopie s Fourierovou transformací. V oblasti laků bude výzkum v budoucnu zaměřen na studium změn především optických vlastností jednotlivých látek při jejich stárnutí. Zcela nové možnosti v nedestruktivní detekci stavu skleněné podložky poskytuje Ramanova spektroskopie, a proto i tato problematika bude dále studována a sledována, a již nyní se rysuje konkrétní spolupráce s Ústavem keramiky a skla a Centrálními laboratořemi Vysoké školy chemicko-technologické v Praze v rámci diplomových a doktorských prací. Obdobně tak budou pokračovat experimentální práce na ověřování postupů „chemického“ restaurování.

Problematicku archivního zpracování bude třeba předložit k diskusi archivní obci a přesvědčit archiváře, že jiný, jednodušší způsob v zásadě není možný a rozhodující je především kvalita zpracování. Popisné prvky bude třeba dopracovat na základě připomínek a především po předložení té části Základních pravidel pro zpřístupnění archiválií, která se týká popisu archiválií obecně. V další fázi bude nutné spolupracovat na technickém řešení, které by umožnilo použití/provázání navržených popisných prvků a bylo vhodným nástrojem pro zpřístupnění fotografických archiválií.

Rovněž předložený návrh výkladu pojmů chceme konzultovat s pracovníky muzeí a dalších paměťových institucí a pokusit se dospět ke vzájemně vyhovujícímu konsenzu. Dalším krokem bude pokus o „nalezení“ vhodných cizojazyčných ekvivalentů.

Zařízení pro digitalizaci skleněných negativů odzkoušíme v průběhu roku 2010 ve zkušebním provozu. Část kapacity lze po vyjasnění právních a ekonomických aspektů spolupráce nabídnout státním

archívům. Technologii pořizování digitálních duplikátů skleněných negativů bychom rádi přizpůsobovali novým požadavkům a možnostem reprografické i výpočetní techniky. Výstupní formáty, s nimiž budeme pracovat, a kvalita výsledných reprodukcí bude přizpůsobována novým poznatkům, a to především v souvislosti s výstavbou Národního digitálního archivu budovaného jako centrální úložiště elektronických archiválií veřejných archivů České republiky.

Předpokládáme, že v průběhu roku 2010 zveřejníme zhotovené digitální reprodukcce prostřednictvím aplikace pořízené v rámci projektu na webových stránkách Národního archivu. Dále předpokládáme, že aplikace bude upravována a dále rozvíjena na základě podnětů uživatelů, což bude možné provádět vlastními silami. U uložených reprodukcí bude jednou ročně prováděna kontrola konzistence dat a výsledky kontrol budou průběžně vyhodnocovány. Na základě zkušeností získaných zkušebním provozem dojde pravděpodobně k úpravám workflow.

Řešení navržená v projektu přinášejí okamžité odborné i praktické výsledky. V delší časové perspektivě jsou vázaná na konsensus odborné obce, jehož dosažení bude následně kodifikováno v podobě speciální archivní metodiky i terminologie. Jednotlivé poznatky a dílčí výzkumné závěry generují návazné výzkumné aktivity Národního archivu v budoucnosti.